

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

RADA NAUKOWA

JAN MALICKI - przewodniczący (Uniwersytet Śląski), ANTONI BARCIAK (Uniwersytet Śląski), NADIA CAIDI (University of Toronto), GIUSEPPE CATALDI (Università degli Studi di Napoli „L'Orientale”), ELŻBIETA GONDEK (Uniwersytet Śląski), JANUSZ ISKRA (Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach), MARIA ANNA JANKOWSKA (University of Idaho), MILAN KONVIT (Slezská univerzita, Opava), DARIUSZ PAWELEC (Uniwersytet Śląski), MIRCEA REGNEALĂ (Universitatea din București), IRENA SOCHA (Uniwersytet Śląski), WOJCIECH ŚWIATKIEWICZ (Uniwersytet Śląski), JACEK WÓDZ (Uniwersytet Śląski)

REDAKCJA

JOLANTA GWIOŹDZIK – redaktor naczelny (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ), MARIA KYCLER - redaktor (Biblioteka UŚ), MARIUSZ PACHA - redaktor (Biblioteka Główna AWF), KATARZYNA BARAN - sekretarz (Biblioteka Główna AWF), JOANNA STARZAK, DAMIAN ZIÓLKOWSKI (Biblioteka Główna AWF), ANETA DRABEK (Biblioteka UŚ), AGATA MUC, BOGUMIŁA WARZACHOWSKA (Biblioteka Teologiczna UŚ), GRAŻYNA WILK (Biblioteka Wydziału Filologicznego UŚ), MARTA KUNICKA (Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji UŚ), HANNA LANGER, IZABELA SWOBODA (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ), MONIKA MOSZCZYŃSKA-GŁOWACKA (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej), IZABELA JURCZAK (Biblioteka Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu), HANNA BATOROWSKA (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie), GRAŻYNA TETELA (UŚ), WESELINA GACIŃSKA (Universidad Autónoma de Madrid) - TŁUMACZENIE ABSTRAKTÓW

CZASOPISMO POWSTAJE PRZY WSPÓŁUDZIALE
SEKCJI BIBLIOTEK SZKÓŁ WYŻSZYCH STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH
PRZY ZARZĄDZIE OKRĘGU W KATOWICACH

CZASOPISMO UKAZUJE SIĘ W WERSJI DRUKOWANEJ (REFERENCYJNEJ) ORAZ ELEKTRONICZNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

ŚLĄSKI KWARTALNIK NAUKOWY

Nr 3 (37) 2014

BIBLIOTERAPIA

KATOWICE 2014

REDAKTOR TEMATYCZNY
AGNIESZKA CHAMERA-NOWAK, TERESA WILKOŃ

REDAKCJA JĘZYKOWA
Grażyna Wilk (język polski), Irina Lewandowska (język rosyjski)
Paulina Popławska (język angielski)

KOREKTA
Agata Muc, Izabela Swoboda

TŁUMACZENIE ABSTRAKTÓW
Weselina Gacińska, Maria Kycler

WYDAWCA
Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
© Copyright by Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki
w Katowicach 2014

ADRES REDAKCJI
Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
ul. Mikołowska 72 A, 40-065 Katowice,
tel. 32 207 51 48

WERSJA ELEKTRONICZNA
<http://www.bibliothecanostra.awf.katowice.pl>

Czasopismo dostępne jest na licencji CC-BY 3.0 Polska

REDAKCJA TECHNICZNA,
SKŁAD I ŁAMANIE
Firma Usługowa „VIOLETPRESS”

DRUK
Poligrafia AWF im. Jerzego Kukuczki,
ul. Mikołowska 72 C, 40-065 Katowice
Nakład: 210 egz.

Zapraszamy zainteresowane instytucje do zamieszczania informacji
o swojej ofercie na łamach Bibliotheca Nostra.
Kontakt: tel. 32 207 51 35, e-mail: bibl@awf.katowice.pl

ISSN 1734-6576
e-ISSN 2084-5464

SPIS TREŚCI

BIBLIOTERAPIA

ARTYKUŁY • 10

Daiva Janavičienė *Features of Bibliotherapy Books* • 10

Марина Салтыкова-Волкович *Основные направления использования библиотерапии в работе социального педагога и педагога-дефектолога* • 19

Lidia Ippoldt *Miejsce książki i biblioterapii w życiu dziecka przewlekle chorego* • 34

Edyta Izabela Rudolf *Literatura fantastyczna w terapii wspomagającej młodzieży z problemami okresu adolescencji* • 45

Urszula Lisowska-Kożuch *Oddziaływanie terapeutyczne literatury pięknej w życiu studentów* • 63

Bronisława Woźniczka-Paruzel *Polska biblioterapia w sieci – subiektywna ocena korzyści i zagrożeń* • 80

Beata Żołędowska-Król *Wybrane programy biblioterapii na świecie* • 95

Agnieszka Chamera-Nowak *Książka zawsze pomoże. Działalność Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego* • 105

Małgorzata B. Siemień *Słowo łączy pokolenia. Korczak współczesnym biblioterapeutą?* • 114

Agnieszka Bajor *Terapeutyczna funkcja literatury pięknej na przykładzie „Niedzieli” (1926–1939)* • 126

SPRAWOZDANIA • 136

Maria Kycler *Projekt „Digitálna knižnica a digitálny archív”. Relacja z pobytu w Słowackiej Bibliotece Narodowej w Martinie* • 136

Dariusz Przybytek *Skarby Biblioteki Uniwersyteckiej w Pałacu Królewskim we Wrocławiu* • 139

Bogumiła Warząchowska *Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES* • 142

Renata Sowada *Seminarium w Jubileuszowym Roku Czytelnika* • 146

OMÓWIENIA I RECENZJE • 150

Grzegorz Leszczyński, Michał Zając: *Książka i młody czytelnik. Zbliżenia, oddalenia, dialogi. Studia i szkice* (Ewa Małgorzata Mrowiec) • **150**

Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji / pod red. nauk. Agnieszki Fludy-Krokos, Wandy Dudek, Anny Piotrowskiej (Jadwiga Picha) • **155**

WYDARZENIA • 160**BIBLIOTEKA AWF w KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA****INFORMACJE • 166**

Aktualny wykaz czasopism dostępnych w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **166**

Bazy danych dostępne w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **170**

NOWOŚCI W ZBIORACH • 171

Wykaz książek zarejestrowanych w Bibliotece Głównej AWF w Katowicach w III kwartale 2014 roku • **171**

WYDAWNICTWA AWF • 186

CONTENTS

BIBLIOTHERAPY

ARTICLES • 10

Daiva Janavičienė *Features of Bibliotherapy Books* • 10

Marina Saltykova-Volkovič *The main directions of bibliotherapy used in social educator's and therapist's work* • 19

Lidia Ippoldt *The book and bibliotherapy in the chronically ill child's life* • 34

Edyta Izabela Rudolf *Fantasy literature as a supporting therapy for youth with adolescence problems* • 45

Urszula Lisowska-Kożuch *The literature's therapeutic impact on the students' life* • 63

Bronisława Woźniczka-Paruzel *Polish bibliotherapy in the Internet – subjective assessment of the benefits and risks* • 80

Beata Żołędowska-Król *Selected bibliotherapy programs worldwide* • 95

Agnieszka Chamera-Nowak *A book will always help. The activities of The Polish Bibliotherapy Society* • 105

Małgorzata B. Siemież *The word unites generations. Korczak as a modern bibliotherapist?* • 114

Agnieszka Bajor *Therapeutic function of literature. "Niedziela" (1926-1939)* • 126

SPRAWOZDANIA • 136

Maria Kycler *Project "Digitálna knižnica a digitálny archív". Report from the visit in the Slovak National Library in Martin* • 136

Dariusz Przybytek *Treasures of the University Library in the Wrocław Palace* • 139

Bogumiła Warząchowska *General Assembly of Federation of the Church Libraries FIDES* • 142

Renata Sowada *Seminar on the Reader's Year Jubilee* • 146

DISCUSSIONS AND REVIEWS • 150

Grzegorz Leszczyński, Michał Zając: *Book and a young reader. Approximations, distances, dialogues. Studies and outlines* (Ewa Małgorzata Mrowiec) • **150**

Library's place in the changing education and information space. Eds. Agnieszka Fluda-Krokos, Wanda Dudek, Anna Piotrowska (Jadwiga Picha) • **155**

EVENTS • 160**BIBLIOTEKA AWF W KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA****INFORMATION • 166**

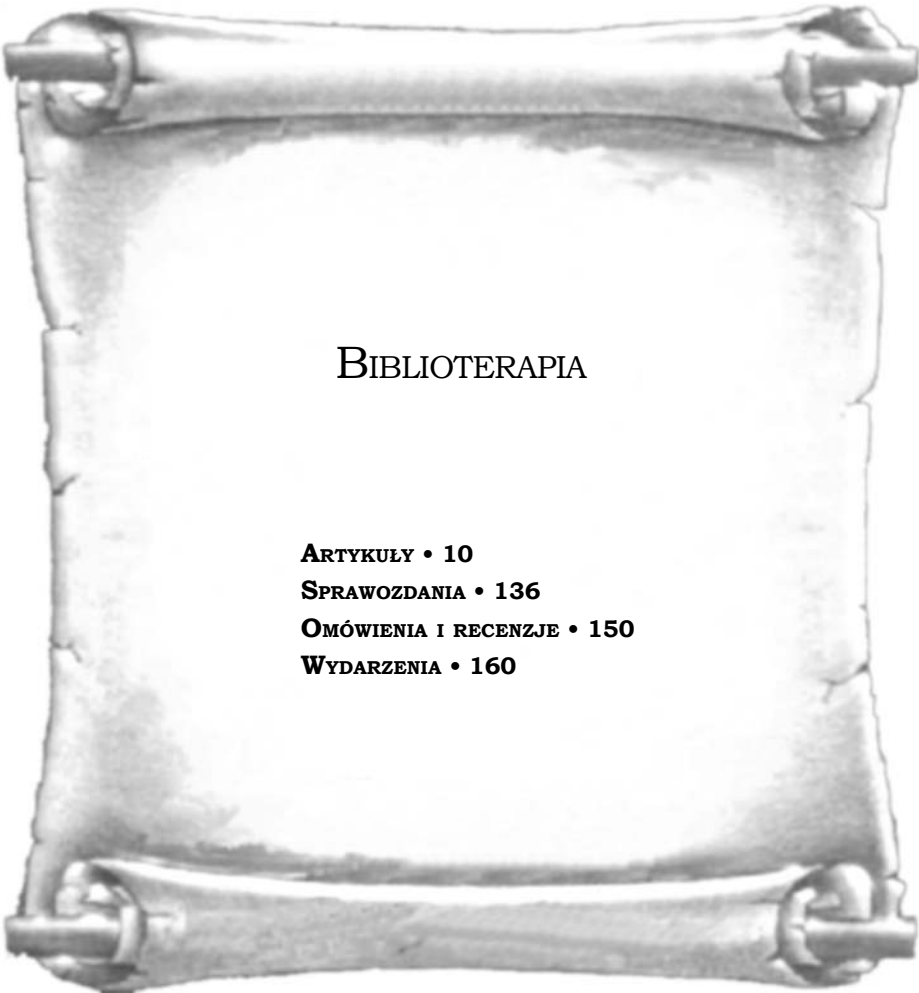
A current register of periodicals available at the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice • **166**

Data bases available at the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice • **170**

NEWS IN THE COLLECTION • 171

Books registered in the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice (Biblioteka Główna AWF) in the third quarter of 2014 • **171**

AWF'S PUBLISHING NEWS • 186

BIBLIOTERAPIA

ARTYKUŁY • 10

SPRAWOZDANIA • 136

OMÓWIENIA I RECENZJE • 150

WYDARZENIA • 160

FEATURES OF BIBLIOTHERAPY BOOKS

Those who analyze and use bibliotherapy link its origins to “Pharmacy for [the] Soul” written above the entrance to the area where archaeologists have identified an ancient archive - document repository [Brewster, 2009; Dresher, 2008; Raguotienė, 2008]. This fact is attributed to the period before our era; therefore it is possible that people understood the healing power of the word (and the written word). Modern bibliotherapy has identified a number of common concepts:

- method of clinical treatment in psychiatry (the most prominent method representative in Lithuania - A. Alekseičikas) [Humanistinė, 2008];
- psychotherapeutic tool in psychology (In Lithuania this tool is used by psychologists Julius Kvedaras, Regina Stančikaitė, publishing articles in the profession press; it is widely known and applied M. Molicka tale therapy techniques and theoretical ideas in Lithuania) [Kvedaras, 2008; Stančikaitė, 2008; Molicka, 2010];
- educational method for moral education, religion and other subjects methodologies [Bukantienė; 2008];
- reader service method or set of methods, theoretically analyzed and practically applied (less) in libraries, institutional care, the provision of social services [Janavičienė, 2011, 2012; Venskūnienė, 2010].

All variants of bibliotherapy techniques include going deeper to the text or document (book) reading. For the purposes of bibliotherapy, a necessary element is a depth reading of the text. The objective of the **study is to define functions of bibliotherapy books**. To achieve our goals we must identify key concepts of the research and analyze the various authors bibliotherapy measures (books and other documents) invoked by providing assistance to the reader. Formed presumptive a theoretical model of bib-

liotherapy book features and developed recommendations for practitioners who have chosen to apply the method of bibliotherapy in libraries.

The study used the content to analyze qualitative methods of comparison and abstraction of different author's thoughts, comparing and making analogies and generalizations. This is generated by the new model identifies practical recommendations for action.

Introduction

The definition of the concept of bibliotherapy is based on two Greek words: *biblion* – a book, *therapeia* – treatment, nursing care. The first meaning of the words associated with the book now has a broader meaning. It is generally advisable to treat book as the document for reading. In fact, reading - must also be understood more widely, not only through direct perception of the meaning of words recorded reading certain information. Bibliotherapy can recruit videos, images and text, or otherwise encrypted information as a tool for better understanding – feeling of information. Further in text the words book – document, like reading or other inquiry into the document is perceived as synonymous.

The second meaning of the word bibliotherapy is associated with the word “therapy”, which itself includes three different meanings in a modern world:

- **Treat** – clinical bibliotherapy is derived. It aims to treat certain (mostly mental) illness;
- **Nurse** – from this word is derived a sense of the word rehabilitation, recreation, replacement, support, or otherwise, define the types of bibliotherapy, the essence of which - to assist healing and recovery after illness quickly restore spiritual strength, energy, maintaining a good mood for the patient and his relatives, etc.
- **Care** – covering the widest range of help to our neighbor (or yourself) a range of measures, which are based on concentration to written texts, analyzing their meaning, taking over other recorded wisdom, experience, and thus promoting independence, personal creativity, positive personality development.

Clinical bibliotherapy conducted in medical institutions or supervised by medical, hereinafter referred to generally in terms of bibliotherapy, does not analyze the intention to treat. *Nursing* sense of bibliotherapy can be carried out by cooperating with health authorities and *care* purposes (educational bibliotherapy) can be applied in all social institutions (libraries, day care centers, workshops, social work, etc.).

The bibliotherapy process includes: 1) bibliotherapist (a person who selects, recommends documents for reading), 2) deeper understanding of the meaning of the text (text reading and analysis), and 3) the reader who

is willing to go deeper into the text and grasp. In some cases, the reader himself decide on the choice of the books for the reading, in such case, remains two actors – the reader and the document.

The reader should be ready to go deeper into the text and be able to understand and feel it. The document must: meet the reader's needs and not harm. The document must have a meaning that potentially could help the reader. It makes core function of bibliotherapy books. Further review of bibliotherapy books by various authors to distinguish the criteria and to summarize them.

Analysis of bibliotherapy books functions

Personal socialization takes place by successive adopting of information collected by others, transforming it into personal experience, skills and wisdom. An essential role in the socialization process takes a person and directly contacts them to people – family members, teachers, friends, etc. More often, in literate societies we obtain information from the media, including written documents. Tales a mother reads (in rare cases - tells) to little ones at bedtime, children tumbling illustrated books from there they become acquainted with new concepts – later will naturally trust the printed word, looking for and finding knowledge. "Each person's path from the primer or fairy [...] to Goethe and Proust infinitely long. In this way, each book can be a stepping-stone on which you can climb and learn [a] better understanding of life itself, time." [Raguotienė, 2008, pp. 73].

In M. Molicka words, for those who face problems, "literature helps us to understand your situation, motivate action and change - as well as gain self-confidence. [...]. The book should provide support for the fight with person himself to calm down, get rid of fears, help to shape an adequate view of the world, to find their place in it." [Molicka, 2010, pp. 134-135]. So, using literature practiced bibliotherapy is one of the methods of interpretation that can help people.

The features of bibliotherapy books are presented both by authors reporting bibliotherapy practice in their work and researchers analyzing theoretical models of bibliotherapy, J. Stanley [Stanley, 1999] distinguishes different types of literature. She uses bibliotherapy practice, recommending to read certain books to help people problem solve their issues. She divides bibliotherapy sources: *fiction*, *nonfiction*, *self-Help books*, *poetry*.

In each of these major groups the author distinguishes a number of areas. For example, they divide fiction into novels, Westerns, mysteries (mysteries), historical novels, romance novels, and science fiction. In each of the aforementioned types of literature J. Stanley offers a few specific books and comments on what situations this book aided its read-

ers. It can be argued that each J. Stanley recommended book is carried out and the potential readers have some help - bibliotherapy function [Stanley, 1999].

J. Dresher presents functions of bibliotherapy books by analyzing tools in the bibliotherapy process. She perceives literature as the main source of information, which helps to emotionally convey human values and aesthetic perception, reflected in the personal "evil" and "good" categories formation [Dresher, 2008, pp. 80]. The author presents such bibliotherapy literature classification: *Classical Fiction, Critical literature and journalism, Humorous and satirical literature, Aphorisms sets, Folk, Scientific - fantastic literature, Detectives and adventure books, Dramaturgy, Specific scientific literature, Special medical literature, Scientific - popular literature, Educational literature, Legal literature, Philosophical literature*.

Each of the mentioned types of literature, in J. Dresher's opinion, can be used to help people. Introducing a separate type of literature, the author refers to the basis on which they can be useful. For example, recommending humorous and satirical books Dresher argues that a humorous glimpse into the world makes the reader extend to look inside themselves or others, helps to gain psychological security, and enables them to see and discover new shades in communication, it is easier to treat and solve problems. From experience laughter dispels accumulated tension and discomfort in communication.

J. Dresher proposes also using detectives fiction for bibliotherapy purposes. While the modern world is full of aggression emanating from the media, it raises the desire to resist such literature for bibliotherapy purposes. On the other hand, one cannot disagree with the author that this type of literature is one of the most popular and therefore the recommendation to read it does not rise negative thoughts on the part of the reader. It can successfully be helpful: when a person is prone to the generation of negative feelings, intuition training naive individuals (tracking events, anticipating), or readers who prefer "any suspicion" in order to inspire the disclosure of secrets, or in situations where it is necessary "to remove the rose-tinted glasses" and show a reality [Dresher, 2008, pp. 82].

Separately J. Dresher distinguishes scientific (special medical), legal, and educational literature. The author sees the professional knowledge sources help a person to precisely depict the foundation of a situation in which they are presently in. It's hard to disagree with the author's words "in legal literature you can demonstrate [a] reader's responsibility for wrong actions, which he justifies, cannot see or does not recognize as harmful" [Dresher, 2008, pp. 83].

Both authors (Dresher and Stanley) recognize fiction literature as a core source of information suitable for bibliotherapy. J. Dresher distinguishes classical literature because it is "time-tested" and clarifies values and feel-

ings. The author names “problem” modern literature books as appropriate for readers to see their misdeeds and their possible consequences, ways of overcoming problems [Dresher , 2008].

Disclosing the therapeutic mechanism of bibliotherapy, D. E. Pehrsson, P. S. McMillen [Pehrsson and McMillen, 2005, pp. 3] point out that the majority of researchers use Shrodes psychodynamic model. It combines the effects of bibliotherapy identification (with characters in the book, their feelings, etc.), and catharsis of integration steps. This model is more appropriate, when using fiction literary sources and less - of other types of books of literature (scientific, educational, legal, etc.). The latter book gives some knowledge and can form a reader's behavior (for example, after clearly read legal literature on which of his actions are inappropriate and what kind of punishment they can receive, a person can change their belief or even behavior).

Other researchers have also distinguished two types of bibliotherapy based on where the guiding therapeutic process happens [Brewster, 2009; Sučylaitė, 2011; Turner, 2008]. *Reading therapy* focuses on the content of books. In this respect, there is the doctor's prescription of a book, from a list made in advance with collaboration of responsible authorities (health and public libraries). *Therapeutic process* is based on the granting of additional knowledge about a healthy lifestyle, a variety of health measures that can change individual's attitudes, beliefs and behaviors. *Interactive bibliotherapy* is based on emotional grounds, sensed information and conducted interview about it. This method uses literature which produces experience (fiction, poetry, myths, etc.). The researcher points that the book itself (its content) may lead to completely different reactions; it may be understood and interpreted differently. Therefore, the process needs a dialogue which helps to discover and develop the therapeutic aspect of the work.

Psychotherapist A. Alekseičikas uses bibliotherapy approach. He reveals that over 40 years' experience in private business, he has made a biblioreceptarium of approximately 200 books [Humanistinės, 2008, pp. 91]. It identifies these main sections: 1) the medical literature, 2) specific psychotherapy literature, 3) popular science psychotherapy literature, 4) spirituals, religious and philosophy literature. According to him, bibliotherapy in Psychiatry is an integral part of the dialogue about reading text. According to the author, “for patient healing with bibliotherapy, sometimes it is enough “two-word” or “two-line” and sometimes requires two texts, or two books. However, the reader needs more than the information or knowledge. Find the “two lines”, to live with them, to become a mediator in recovery – it is psychotherapist commitment” [Humanistinės, 2008, pp. 9].

From past experience and summarized literature it is seen that practitioners using bibliotherapy approach have their favorite set of bibliotherapy books. More often they use passages from books, certain places, or a short

story - because a person can read short text right away and immediately discuss it. Publications written by practitioners and their speeches suggest that they are more often used for short philosophical literature and literary classics that are well known, classic, emotionally and imaginatively specifying text that reveals humanistic values. The popular bibliotherapy measures attributable to the tale with archetypal charge, magic formulas for the beginning of a long time, a long time ago somewhere in the kingdom... and the end of "all lived happily ever after", such makes a reader have positive feelings.

Poetry, as a therapy tool is used for emotionality, variety of images and symbols, delicate piece and also for the possibility to discuss the work inspired by the idea. J. Sučylaitė herself is a poet. She has her favorite authors and a small collection of books of poetry, where she finds ideas for poetry therapy sessions. Poetics therapist during a session tries to choose a poem that encourages imagination and involves and encourages creative interpretation, unwittingly "black thoughts" transforming into "good" [Sučylaitė, 2011; Sučylaitė and Švedienė, 2012].

G. Raguotienė, cites XVIII-century German author Georg Lichtenberg Kristof, who wrote: "The book - it's a mirror. If an ass will look at it, it will not see Holy. Paul" [Raguotienė, 2008, p. 73]. Information deciphers what we recognize in our experience. Many scientists analyzing bibliotherapy emphasize that the same book can be read in very different ways. It means a fixed content can be perceived and interpreted to the contrary. In this way bibliotherapy book functions lies not so much in the book (in the content) as in bibliotherapy participants (bibliotherapeutic and the reader) ability to transform the information.

Features of bibliotherapy books: a theoretical model

Bibliotherapy method is based on the deepening knowledge of a book, so the book is one of the key process steps in bibliotherapy. Using the book, one seeks to understand the information it contains and to transform it into personal experience. The function of bibliotherapy books depends on the purpose (according to the distinguished bibliotherapy species - treatment, care, custody, change attitudes, behaviors, more aware of their personal development, etc.). Achieving the objectives, books are selected from different literary genres groups (fiction, science fiction, poetry, special teaching - the legal literature, etc.). Thus functions of bibliotherapy books can be determined by the genre they represent.

Bibliotherapy books generalized effect may occur within the emotional and rational understanding of the information. In this case, the choice of species of literature is related to the intended word effects (see fig. 1).

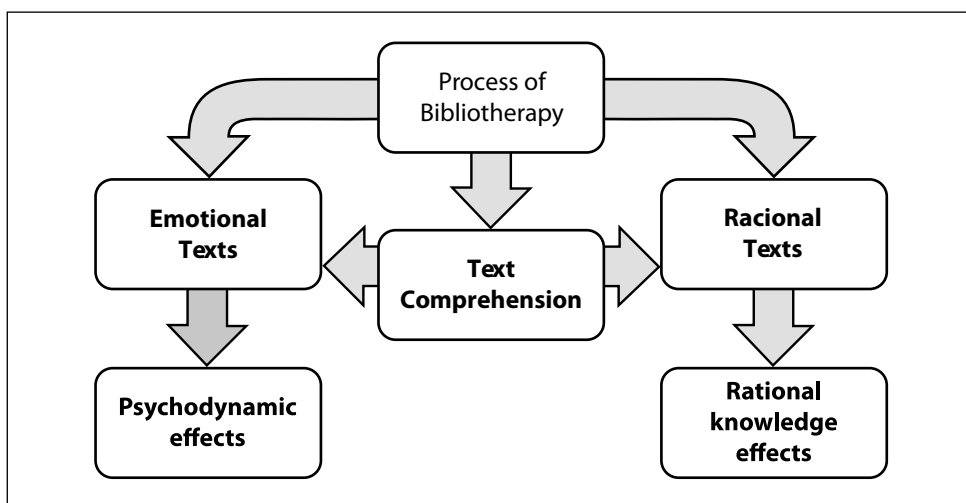

Fig. 1. Function Resolution of Bibliotherapy Books. Source: own research

Function of bibliotherapy books get the choice of activities and use of literary character. The scheme can be applied to the analysis of *reading and interactive bibliotherapy*. Here reading therapy would be rational texts, suitable for self-study, and texts strive for psychodynamic effects. Content of the perception factor is a must. Notable differences in perception and wide characters, symbols (the content of the information conveyed) treatment is important in any bibliotherapy process. Therefore, using any method of bibliotherapy practice, the important role is played by a return call, when trying to discuss how information is perceived how it is important for the reader. To summarizing the model of bibliotherapy book features, it may be asserted that the features occur within the bibliotherapy process used in literature: the choice of species, the specific objectives of rational knowledge, authorization or emotional experiences and psychodynamic effects. Features of a bibliotherapy book are non-separate from the decoding process.

Recommendations for libraries

Choosing the direction of application of bibliotherapy, a library must decide which features will be used for books. If bibliotherapy is the rational development of knowledge, you should seek professional teambuilding through other fields and list prior literature (health tools, healthy lifestyle, healthy eating ways and so on.). Known books should be recommended to the service providers to allow for feedback and discussions about reading

text. If the service aims for psychodynamic effects (identification, catharsis survival and internal integration) librarians should create a collection of books saturated with specific emotions, which would be adequate for readers age, interests, education. This type of service is required to have feedback (discussion about reading the text, its interpretation, emotional survival, and a willingness to change the situation and the expected willingness to change behavior). Such a service is advisable to start with the practice of other bibliotherapy persons proposed texts for pre-reading deep reading and discussion with peers. For beginners to obtain bibliotherapy experience, it is recommended that they participate in master classes, workshops, and experience reflection.

Bibliography

- Brewster L. (2009), *Books An Prescription: Bibliotherapy in the United Kingdom*. "Journal of Hospital Librarianship", 9(4), pp. 399-407.
- Bukantienė J. (2008), *Biblioterapija kaip neformaliojo savarankiško skaitymo metodas pradinėse klasėse*. "Gimtas žodis", 4, pp. 31-36.
- Dresher J. N. = Дрешер Ю. Н. (2008), *Библиотерапия: теория и практика*. Санкт-Петербург.
- Frud N. (2008), *Book Prescription scheme*. "Panlibus", 9, pp. 5.
- Halstes J. W. (2009), *Some of my best friends are books*. Scottsdale (AZ).
- Humanistinės ir egzistencinės psichologijos institutas (2008), *Gydyti gyvenimu: Aleksandro Alekseičiko intensyvus terapinis gyvenimas*. Vilnius.
- Janavičienė D. (2011), *Biblioterapijos paslaugų poreikis Lietuvos viešosiose bibliotekose*. "Knygotyra", 57, pp. 207-225.
- Janaviciene D. (2012), *Bibliotherapy in Lithuanian Public Libraries: Service Identification and Analysis*. "Toruńskie Studia Bibliologiczne", 2(9), pp. 157-173.
- Kvedaras J. (2008), *Biblioterapinė kelionė* [online]. "Aš ir psichologija", 1, pp. 74-77. [Accessed: 2014-08-26]. Available at: <http://www.asirpsichologija.lt/index.php?biblioterapinekelione&category=14&id=16>.
- Molicka M. (2010), *Pasakų terapija*. Vilnius.
- Pehrsson D. E., McMillen P. S. (2005), *A bibliotherapy evaluation tool: grounding counselors in the therapeutic use of literature* [online]. In: Paper, Articles, and Conference Proceedings (OSU Libraries). [Accessed: 2014-08-26], Available at: <http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/handle/1957/433>.
- Raguotienė G. (2008), *...atversta knyga: Kai kas apie skaitymą*. Vilnius.
- Stančikaitė R. (2008), *Knygos – vaistai siekiant geriau gyventi*. "Aš ir psichologija" [online], 3, pp. 66-71. [Accessed: 2014-08-26]. Available at: <http://www.asirpsichologija.lt/index.php?id=55&category=11>.
- Stanley J. (1999), *Reading to heal*. Boston.

- Sturm B. W. (2003), *Reader's advisory and Bibliotherapy: Helping or Healing?*. "Journal of Educational Media and Library Science" [online], 41(2), pp. 171-179. [Accessed: 2014-08-26]. Available at: <http://joemls.dils.tku.edu.tw/full-text/41/41-2/171-179.pdf>.
- Sučylaitė J., Švedienė L. (2012), *Poetikos terapijos metodas rehabilitacijoje: metodinė knyga*. Klaipėda.
- Sučylaitė J. (2011), *Ugdomoji poetikos terapija, kaip priemonė suaugusiųjų, sergančių šizofrenija ar depresija, igalimimui: daktaro disertacija (Socialiniai mokslai: edukologija (07S))* [online]. [Accessed: 2014-08-26]. Available at: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E02~2011~D_20110610_120446-61787/DS.005.0.01.ETD.
- Turner J. (2008), *Bibliotherapy for health and wellbeing: an effective investment*. "Australasian Public Libraries and Information Services", 21(2), pp. 56-61.
- Venskūnienė R. (2010), *Biblioterapijos darbo su specialiujų poreikių vaikais ir paaugliais praktikos pradmenys*. "Šiandien aktu", 1(42), pp. 60-70.

Daiva Janavičienė

Charakterystyka książek wykorzystywanych w biblioterapii

Streszczenie

W artykule omówiono funkcje książek wykorzystywanych w biblioterapii według kluczowych założeń stosowanych w tej dziedzinie (klinicznych, psychoterapeutycznych, wychowawczych oraz bibliotekarskich).

Przedstawiono i streszczono stanowiska zarówno praktyków: A. Alekseičikas (2008), J. Stanley (1999), Sučylaitė (2011), M. Molicka (2010) jak i teoretyków biblioterapii: L. Brewster (2009), D. E. Pehrsson i P. S. McMillen (2011), B. Sturm (2003), Dresher (2008) oraz stworzono teoretyczny model książki biblioterapeutycznej. Uwzględniono również porady dla osób prowadzących zajęcia z biblioterapii w księżnicach.

Przedstawiona metoda bazuje na książce jako podstawowym narzędziu w procesie biblioterapii. Prezentuje jego główny cel – jak wykorzystując książkę, można przekształcić zawarte w niej informacje w osobiste doświadczenie. Jednocześnie wskazuje, że wybór typu książek zależy od założonego efektu. Zwraca uwagę na pomocne gatunki i rodzaje literackie – beletrystykę, fantastykę naukową, poezję, literaturę specjalizacyjną, np. prawniczą, itp.

Efekty mogą zostać osiągnięte dzięki emocjonalnemu i racjonalnemu odbiorowi przekazywanych informacji, w czym pomaga prawidłowo dobrany rodzaj literatury.

Stworzony w trakcie badań model książki potwierdza wpływ literatury na proces poszukiwania racjonalnej wiedzy, kształtowania doświadczeń emocjonalnych, skuteczność terapii psychodynamicznej oraz jest nieodłącznym elementem dekodowania.

Słowa kluczowe: biblioterapia, programy biblioterapeutyczne, książka terapeutyczna

МАРИНА САЛТЫКОВА-ВОЛКОВИЧ
Гродненский государственный университет им. Я. Купалы

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БИБЛИОТЕРАПИИ В РАБОТЕ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА И ПЕДАГОГА-ДЕФЕКТОЛОГА

С помощью чтения можно ослаблять или усиливать воздействие на чувства клиента для восстановления его душевного равновесия. Те или иные образы и связанные с ними чувства, влечения, желания, мысли, усвоенные с помощью книги, восполняют недостаток собственных образов и представлений, заменяют тревожные мысли и чувства и направляют их по новому руслу, к новым целям.

Мы рассматриваем библиотерапию как часть системы подготовки студентов высших учебных заведений педагогического профиля к профессиональной деятельности. С этой целью на нашем факультете введен курс «Библиотерапия» для студентов специальности «Олигофренопедагогика и логопедия», «Социальная педагогика». Использование библиотерапии в процессе занятий началось на нашем педагогическом факультете после приезда в университет г. Гродно профессора И. Борецкой [Борецка, 2007, с.100]. Она выступала перед студентами и преподавателями факультета, проводила консультации и заинтересовала нас в библиотерапевтическом направлении. Мы используем такие формы, как лекции, практические, семинарские занятия, тренинговые упражнения, ролевые игры. Изучение библиотерапевтических методов и приемов в ходе практических занятий требует развития навыков групповой работы. Эффективным является проведение супервизионных сессий, активизация самостоятельной работы студентов. Для этого предлагается написание и защита исследовательских проектов. Студенты учатся подбирать модели библиотерапевтического воздействия для коррекционных занятий с детьми. Мы рассматриваем варианты основных библиотерапевтических техник. Особое внимание уделяется терапевтическим играм, применяемым на интегрирующих занятиях.

Проходя практику в средних школах г. Гродно, еще обучаясь в университете, студенты-будущие социальные педагоги успешно применяют метод библиотерапии и сказкотерапии с трудновоспитуемыми подростками, с детьми младшего школьного возраста.

Мы обучаем студентов методике написания терапевтических сказок по М. Эриксону. Специфика этих сказок в том, что они направлены на решение некоторых проблем в поведении – конфликтности, неумения вести себя в обществе и т.д. Недостатки, отклонения в поведении не названы прямо, а обозначены в этих сказках с помощью метафор. Через эти сказки проходит мысль, что в каждом человеке обязательно есть что-то хорошее, и надо постараться это увидеть, тогда будет меняться и наше отношение к людям, и поступки того, кто имеет какие-то недостатки. Терапевтические сказки помогают людям видеть свои ошибки в поведении, искать выход из жизненных кризисов. Студенты изучают алгоритм построения сказок по методике М. Эриксона, а затем сами сочиняют, их сказки регулярно публикуются в республиканском журнале «Планета Семья».

Библиотерапию на занятиях мы сочетаем с другими видами арт-терапии, например, с изотерапией, с музыкальной терапией. Именно комплексное применение дает максимальный результат.

Одним из направлений освоения студентами библиотерапией мы рассматриваем написание ими курсовых работ. В настоящее время студентами заочного отделения специальности «Олигофренопедагогика. Логопедия» и дневного отделения специальности «Социальная педагогика. Английский язык» написано и успешно защищено несколько курсовых работ на такие темы, как использование библиотерапии в работе логопеда, нетрадиционные формы работы логопеда, библиотерапевтические методы в коррекционной работе с детьми-инвалидами, применение библиотерапии в коррекционно-компенсационных занятиях и др.

Социальных педагогов и дефектологов следует обучать использованию библиотерапии в индивидуальной и групповой работе. При индивидуальной библиотерапии чтение клиентом книг осуществляется по составленному библиотерапевтом плану с последующим разбором прочитанного. При групповой библиотерапии, кроме требований, которые учитываются при создании любой психотерапевтической группы, необходим еще подбор членов группы по степени начитанности и читательским интересам. Наиболее приемлемым является проведение библиотерапии в группе из 5-8 клиентов. Подбираются небольшие по объему произведения, которые читаются во время группового занятия. Возникает дискуссия, в результате которой четко вырисовывается структура межличностных отношений в группе, определяется отношение членов группы к чтению художественной литературы, у малочитающих пробуждается интерес к чтению. Беседы записываются на магнито-

фон и анализируются социальным педагогом, дефектологом, ведущим группу. Библиотерапия, как и руководство чтением вообще – процесс лечебно-педагогический.

Мы полагаем, что в работе социального педагога можно использовать различные виды и техники библиотерапевтического сочинения, направленные на диагностику состояния, развитие креативности и психокоррекцию. Например, драматургия – комедия и трагедия, мелодрама и трагикомедия; стихосложение – синквейн, рондо, акrostих, японская поэзия и проза – танка, хокку, рэнку. Интерес представляет словотворчество как прием для отреагирования негативного и обесценивания травматического опыта.

Мы обучаем будущих дефектологов и социальных педагогов некоторым таким техникам. Например, предлагаем им следующую методику: написать длинный ряд названий различных эмоций, чувств, состояний (например, «надежда, любовь, радость, горе, болезнь, восторг, депрессия, уверенность»). Затем выбрать одно из них и написать эссе на тему этой эмоции или чувства. Далее студенты вслух читают свои небольшие произведения, получая при этом одобрение и поддержку группы, которая активно реагирует на прочтение. При этом раскрытие темы может быть очень неожиданным. Например, одна студентка-молодая мама очень подробно описывала свои роды, боль, переживания, и в конце лишь немного, но очень эффектно вставила предложение о том, как впервые увидела своего новорожденного ребенка. Назвала она свой рассказ «Счастье», и группа с восхищением аплодировала ей после прочтения этого рассказа.

Приведу небольшой пример своего эссе на тему «Безнадежность» в качестве возможного варианта:

«Десять дней не приходящий ответ на теплую смс-ку. Вопреки обстоятельствам – тщательный уход за своей внешностью. Мокрый снег, выпавший накануне майских выходных. Много раз испеченный пирог с пониманием того, что кто-то важный для тебя никогда его не попробует. Сны, в которых видишь дом из далекого детства. Автобус, на который ты не успел в двенадцать часов ночи. Откладывание со дня на день в течение десяти лет увольнение с работы. Пол-литровая чашка кофе, выпитая перед сном. Внимательный просмотр «рекламки» двухмесячной давности. Восхищение альпинистами на экране телевизора. Постоянные ошибки при умножении простых чисел. Приглашение на отпуск в Испанию для человека, у которого аллергия на солнце. Домофон в доме с отключенным электричеством. Ожидание телефонного звонка с разряженным телефоном».

Мы обучаем студентов и такой методике, как написание сказок, в которых главными героями являются два совершенно, казалось бы, различных предмета, например, стол и гитара, светфор и лимон, роза

и туфельки, ножницы и глобус. Надо отметить, что сказки, построенные по такому принципу, получаются очень глубокими по содержанию, философскими.

Студентов, которые будут работать с детьми младшего школьного возраста, мы обучаем методике написанию сказок и мини-сочинений о буквах. О любой букве алфавита можно предложить написать короткую сказку. Например, дети сочинят, как буква П подружилась с буквой А и они вместе пошли гулять в зоопарк, ели мороженое, повстречали букву М и получилось новое предложение. Таким образом у детей будет развиваться и воображение, и интерес к чтению, так как буквы наполняются новым, загадочным смыслом.

Библиотерапия является одним из способов работы в экзистенциальном консультировании. Интересным направлением нам представляется использование библиотерапии для борьбы со страхами женщины. Страх – аффективное (эмоционально заостренное) отражение в сознании человека конкретной угрозы для его жизни и благополучия; тревога – эмоционально заостренное ощущение предстоящей угрозы. Тревога в отличие от страха – не всегда отрицательно воспринимаемое чувство, так как она возможна и в виде радостного волнения, волнующего ожидания. Состояние безотчётного, неопределенного беспокойства порождает тревогу, боязнь определенных объектов или мыслей – чувство страха. Объединяющее начало для страха и тревоги – чувство беспокойства.

Каждая женщина подвержена страхам на протяжении всей своей жизни, и не имеет значения возраст и социальное положение, которое она занимает в обществе. Конечно, бывают случаи, когда страх настолько силен, что требует медицинского вмешательства. Но в большинстве случаев испытываемый женщиной страх – это просто чувство беспокойства, которое присуще всем нормальным живым существам. Так что же так пугает женщин?

Боязнь одиночества. Страх остаться одной может толкнуть на совершение глупых поступков. Он принуждает вас к общению с людьми, которые не вызывают ни симпатии, ни других теплых чувств. Обзавестись настоящими друзьями, понять, кто твоя вторая половинка, – это очень трудновыполнимая задача. И с возрастом она только усложняется.

Боязнь отсутствия денег. Если деньги в семью приносит только муж, то от беспокойства, вызываемого страхом одиночества, женщина может просто загнать себя в тупик. Женщины терзают себя мыслями о том, как быть, если муж заболеет или вообще уйдет к другой. Но у каждой из нас есть хоть какое-то образование. Уже со школьной скамьи мы приступаем к выбору своей профессии и умеем что-то большее, чем просто сварить борщ. Если это не так, нужно заняться самообразованием, это заставит страх отступить.

Беспокойство о детях. Женщина, у которой есть ребенок, никогда не перестает беспокоиться о нем, переживать и бояться, даже если ее дитя стало самостоятельным и взрослым человеком со своей собственной семьей. Такие страхи формируются из-за материнского инстинкта, так что бороться с ними бесполезно. Ведь нет ничего естественнее, чем беспокоиться за собственное дитя. Эти страхи заставляют развиваться и двигаться вперед не только общество, но и все человечество. Так что не надо противиться природе, единственное, что не следует предаваться панике по незначительным причинам.

Американское Общество исследований в области здравоохранения женщин выяснило, что женщины боятся больше всего проблем, связанных со здоровьем. Многие женщины испытывают, например, страх заболеть раком.

Страх потерять любовь. Женщины слишком эмоциональны, слишком ранимы и чувствительны. Влюбляясь, женщины отдаются чувствам полностью, поэтому потерять любовь для женщины – значит, потерять частичку себя. Причем неважно, первая это любовь или десятая – мы каждый раз влюбляемся так, как будто в первый раз. И когда женщина находит свою любовь, самый большой страх – это ее потерять.

Собственная неуверенность. Женщину пугает все новое и трудное, она боится заняться ремонтом, поменять надоевшую работу. Женщина думает, что от перемен не будет ничего хорошего, что станет только хуже. Не надо бояться совершить ошибку. Надо на них учиться.

Существует и другой вид неуверенности. Это неуверенность в себе: вы застенчивы, боитесь общаться с людьми, то впадаете в краску, то бледнеете по непонятным причинам, не решаетесь сказать что-то или спросить. Это нужно скорее относить к достоинствам, чем к недостаткам. Наглость совершенно не украшает женщину. Не пугайтесь своей застенчивости. Ведь главной женской силой является ее слабость!

Страх перед возрастом. Молодость проходит, и красота вместе с ней. Так уж заведено в этом мире, и мы ничего не можем с этим поделать. Ухаживайте за собой и за своей красотой, и чем старше вы становитесь, тем активнее нужно это делать. С годами вырастет и самооценка. Женщина сможет, наконец, оценить себя по достоинству, и все страхи пройдут. А если женщину все еще страшит ее возраст, значит, она еще не достаточно стара.

Женщины боятся и других вещей – избыточного веса, незапланированной беременности.

Самое главное, нужно помнить, что каждая женщина имеет право на ее маленькие слабости, и психиатры согласны с этой точкой зрения: отсутствие какого-либо беспокойства и страха является признаком заболевания. У женщин очень тонкая душевная организация, и из-за

этого от страхов никуда не деться, важно только научиться управлять ими, и тогда все получится!

В этом как раз может помочь, по нашему мнению, библиотерапия. Для коррекции эмоционального состояния, развития творческих способностей социальный педагог и психолог может использовать различные виды арттерапии в сочетании с библиотерапией: изотерапию, песочную терапию, сказкотерапию, драматерапию, музыкотерапию, танцевальную терапию. Это позволяет работать на бессознательном уровне, с мыслями и чувствами, которые кажутся непреодолимыми для личности. Во время сеансов по библиотерапии мы получаем важное послание от собственного подсознания, оно контактирует с нашим сознанием, и этот диалог позволяет нам увидеть то многое и важное, что скрыто внутри нас. Очень важно отметить, что данная методика психологического воздействия не имеет противопоказаний и ограничений. Она применяется всеми направлениями психотерапии, широко используется в педагогике, социальной работе и даже бизнесе. Разнообразные техники арттерапии любому человеку дают возможность выразить свой внутренний мир через искусство, излить свои эмоции в творчество. Важно, что каждый из нас может в будущем уже самостоятельно, без помощи специалиста, заниматься библиотерапией и арттерапией. Упражнения по библиотерапии помогают расслабиться, снять напряжение и чувствовать себя свободнее. Занятия библиотерапией помогают чувствовать себя уверенней, учат мыслить позитивно.

Например, можно использовать библиотерапию в сочетании с изотерапией. Очень непросто начать рисовать страхи. Нередко проходит несколько дней, пока человек решится приступить к выполнению задания. Так преодолевается внутренний психологический барьер – страх страха. Решиться рисовать – это значит непосредственно соприкоснуться со страхом, встретиться с ним лицом к лицу и целенаправленным, волевым усилием удерживать его в памяти до тех пор, пока он не будет изображен на рисунке. Не бежать от страха, а идти прямо навстречу ему – такой принцип борьбы со страхом мы предлагаем использовать посредством данной методики. Когда мы отворачиваемся от страшного и поворачиваемся к нему спиной, то нам становится ещё страшнее, а когда мы смотрим прямо ему в глаза, рассматривая каждую его деталь и чёрточку, то нам уже не так страшно.

Вместе с тем осознание условности изображения страха на рисунке уже само по себе способствует уменьшению его травмирующего звучания. В процессе рисования объект страха уже не представляет собой застывшее психическое образование, поскольку сознательно подвергается манипуляции и творчески преобразуется как художественный образ. Проявляющийся при рисовании интерес постепенно гасит эмоцию страха, заменяя ее волевым сосредоточением и удовлетворением

от выполненного задания. Незримую поддержку оказывает и сам факт участия давшего это задание библиотерапевта, которому можно затем доверить свои рисунки и тем самым как бы освободиться от изображенных на них страхов. Посредством рисования в первую очередь удастся устранить страхи, порожденные воображением, то есть то, что никогда не происходило, но может произойти в представлении женщины. Затем идут страхи, основанные на реальных травмирующих событиях, но произошедших достаточно давно и оставивших не очень выраженный к настоящему времени эмоциональный след в памяти женщины. Рисование под музыку формирует навыки саморегуляции.

Игротерапия и чтение книг одновременно помогает преодолеть барьеры в общении и снять психическое напряжение. В процессе игры человек подчиняется правилам, а значит, добровольно противостоит непосредственным импульсам. У женщины формируется воображение.

Можно, работая с текстом книг, применять куколтерапию – использование кукольной драматизации. Взрослые разыгрывают кукольный спектакль, в котором вводят конфликтные и значимые ситуации.

Эффективной формой борьбы со страхами является сказкотерапия. Сказкотерапия – это система передачи жизненного опыта, развития интуиции, социальной чувствительности и творческих способностей. Это язык, на котором можно вести беседы с душой человека. Развивается самосознание и дух на основе общечеловеческих ценностей. Сказкотерапию можно рассматривать как процесс переноса сказочных смыслов в реальность, процесс образования связей между поведением в реальной жизни и сказочными событиями. В сказкотерапии используются разнообразные жанры: басни, былины, притчи, легенды, саги, анекдоты, мифы, сказки. Находят применение и современные жанры: фэнтэзи, детективы, любовные романы и пр. Каждому клиенту подбирается соответствующий его интересам жанр. Метафорическое, сказочное воздействие активизирует личностные ресурсы, «пробуждает» сознание, открывает новые возможности его взаимодействия с окружающим миром. Преимущество сказкотерапии перед другими методами заключается в том, что она действует не так жёстко: придуманная клиентом сказка анализируется психологом, и при этом и клиент, и психолог, социальный педагог эмоционально защищены, новые способы выхода из конфликтной ситуации передаются ненавязчиво; участвуя в сказкотерапевтических сессиях, женщина накапливает положительные эмоции; укрепляется социальный иммунитет. Сказкотерапия помогает укрепить психическое здоровье, осуществлять психопрофилактику тревожных состояний, найти выход в сложной ситуации, восстановить эмоциональное равновесие, преодолеть дезадаптацию, получить новый эмоциональный опыт. Иногда уход в сказку в детском возрасте – это реакция ребенка на какие-то травмирующие

обстоятельства (бегство от действительности), и именно в этом аспекте появляется возможность использования сказки как психотерапевтического средства. С помощью сказкотерапии взрослый человек может решить такие проблемы, как неприятие себя, инфантилизм, неспособность осмыслить свою жизнь, неконтролируемые вспышки агрессии, чувство одиночества, неумение разобраться в собственных чувствах, безответственность. Сказкотерапия используется в целях диагностики (конкретно подобранная психологом сказка или серия сказок), с целью поиска решения личностной проблемы, в качестве подсказки определённого решения.

На наш взгляд, целесообразно применять метод библиотерапии для психологического сопровождения и поддержки беременной женщины. Женщина в состоянии беременности становится эмоционально нестабильной. Практически все женщины, прошедшие через этот период, описывают его как уникальный, совершенно непохожий на предыдущие, очень сильный по уровню переживаний. Эмоции воздействуют на организм беременной женщины через гормональную систему. А поскольку ребенок связан с матерью общим (на определенном этапе) кровообращением, то ее эмоции воздействуют и на ребенка. Чтобы снять накопленное психическое напряжение, успокоиться, расслабиться, можно прибегнуть к методике библиотерапии в сочетании с другими видами лечения искусством. Можно предложить также написание мини-сочинений, которые помогут в раскрытии чувств.

Таким образом, посредством лечения искусством можно укреплять личную идентичность, совершенствовать навыки принятия решений, расслабиться, выплеснуть безопасным образом негативные мысли и чувства, реализовать свою способность к творчеству. Процесс библиотерапии позволяет женщине актуализировать и осознать свои проблемы, а также увидеть различные пути их решения.

Особенно активно в настоящее время библиотерапия применяется для работы с детьми-инвалидами, поэтому мы обучаем своих студентов будущих дефектологов и логопедов использованию библиотерапии. Мы полагаем, что чтение книг и просмотр фильмов, посвященных проблемам интеграции людей с ограниченными возможностями, может содействовать преодолению многочисленных табу, связанных с представлением о норме и патологии жизни в обществе. Такая форма работы требует определенной методической подготовки специалистов. В первую очередь, следует отбирать такие тексты, которые дают позитивный опыт преодоления проблем, но не превращаются в историю чуда. Важно, чтобы текст вскрывал болевые точки коммуникации людей с ограниченными возможностями. Все это работает на идентичность человека – персонажи книг преодолевают те же проблемы, что и читатели. Сопереживание героям насыщает читателей эмоциональными

силами и ресурсами. Одним из приемов организации библиотерапии становится самостоятельное чтение и последующее обсуждение с предварительным чтением отрывков книг. Однако более эффективным представляется выбор фрагментов их книг и фильмов под конкретную тему, их обсуждение с заранее составленными вопросами. Прочтение книги или просмотр фильма целиком происходит по желанию самого человека. Библиотерапия может быть как отдельным направлением работы, так и составным элементом программы подготовки детей с особыми потребностями к независимой жизни. Центральным элементом такой работы становится интерпретация текста – важно, чтобы дефектологи и социальные педагоги опирались на конкретные психологические теории и транслировали их родителям и детям при обсуждении текстов. Особый библиотерапевтический эффект – «снабжение» больного рядом положительных исцеляющих состояний (успокоение, удовольствие, чувство уверенности в себе, повышение психической активности и др.), возникающих у него в ходе глубокого вчувствования, понимания произведения, идентификации с героями и их переживаниями.

Специалист может предложить ребенку нарисовать рисунок, связанный с темой книги, что позволит еще глубже понять проблему и даст дополнительные сведения для терапевтической работы. Фантазии на тему «Что бы я сделал на месте героя?» также являются важными элементами терапии, они дают информацию, каким способом можно преодолеть трудную жизненную ситуацию, причем не проецируя опыт другого человека – ведь фантазирует сам клиент.

Среди причин, по которым литература может быть использована для «терапии духа», называются следующие: отвлечение от грустных мыслей, нежелательного самокопания и страхов; снятие ненужного равнодушия или нетерпения, повышение управляемости, побуждение к рассмотрению собственных проблем со стороны; помощь в проведении времени в больнице.

Характерно, что свою первую стихотворную сказку для детей «Крокодил» известный русский писатель К. Чуковский написал специально для болевшего маленького сына. «Единственная была у меня забота – отвлечь внимание больного ребенка от приступов болезни» – вспоминал позднее писатель.

Таким образом, юмористическая книга, воздействуя смехом и добротой на читателя, поможет ему справиться со многими проблемами. Веселые приключения героев, над которыми можно посмеяться, смеясь одновременно как бы и над собой, развивают чувство юмора, а вместе с тем и интеллект ребенка. В жанровом отношении юмористическая литература представлена в чтении детей литературными сказками, поэмами, стихами, повестями, рассказами. Очевидно, что

такой богатый арсенал юмористической литературы, которым мы обладаем, может более активно использоваться в библиотерапевтической деятельности.

Высшим достижением библиотерапии в этом контексте можно считать способность вовлечения в информационный контакт детей социально и физически благополучных и их сверстников с нарушением социального и физического здоровья; провоцирование контактов в семье между детьми и старшими взрослыми. Иными словами, библиотерапевты выходят на новый круг проблем социального существования, участвуя в мероприятиях социальных центров по работе с семьей, детьми с ограниченными возможностями и пр. Формирование волонтерских начал у детей помогает им реализоваться, активно способствует объединению усилий различных общественных и государственных учреждений. Участие социально благополучных детей в общении с людьми с ограниченными возможностями позволяет им корректировать степень эгоцентризма, осваивать навыки практической толерантности, перенося их на модель собственных взаимоотношений с родителями, сверстниками и учителями в школе, со взрослыми; вообще снизить степень необоснованных претензий к окружающему миру. В подобном контексте библиотерапия детской аудитории может рассматриваться как вариант социальной технологии, направленной на освоение личностной модели поведения.

Особым направлением является семейная библиотерапия. Работа с такой достаточно сложной группой читателей, как семья, потребует от библиотерапевта-социального педагога совокупности новых знаний. При общении с семьей предстоит иметь дело как с различными членами семьи, отличающимися друг от друга по возрастным, половым, индивидуально-психологическим качествам, так и с определенной общностью, которую представляет собой каждая семья, и которая, в свою очередь, не похожа на другую. Единственно возможным средством взаимодействия становится диалог, двусторонний или многосторонний, все участники которого выступают равноправными партнерами.

Если взрослые и дети в семье интересны друг другу, не будет возникать проблем, до которого часа можно гулять вечером; почему взрослые могут командовать; имеют ли они право наказывать детей, читать их личные дневники.

Анимационным эффектом семейной библиотерапии обладает летопись семьи – альбом «наш ребенок», коллекции школьных тетрадей детей в первые годы обучения, личные фотоальбомы, фотоальбомы класса, студенческой группы; фотографии из семейного архива; семейная видеотека.

В последнее время стали появляться центры, удовлетворяющие запросы, связанные с досуговой деятельностью (библиотеки-клубы,

библиотеки-кафе, библиотеки-видеотеки); библиотеки религиозной литературы («библиотеки духовного возрождения»); библиотеки семейного чтения, семейные клубы при библиотеках. Клуб опирается на игровые, активные формы общения (конкурсы, импровизированные спектакли).

Для детей, усвоивших навыки чтения, становится привлекательной их демонстрация. Интеллектуальные игры служат формой ненасильственного информационного контакта. Играм принадлежит значительная формирующая, воспитательная роль в развитии личности ребенка. Играя, дети стремятся к преодолению трудностей, ставят задачи и решают их, проходя своеобразные упражнения, тренинги, прививающие полезные умения, навыки, закрепляющие важные человеческие свойства и качества. В познавательных играх всегда имеется педагогическая цель, которая выступает в скрытой форме, но является мощным толчком в развитии любознательности. Литературные игры развивают память, повышают интерес к тексту произведения, дают возможность лучше запомнить их названия, авторов, даты, имена героев и т. д.

Эффективно может применяться метод библиотерапии для лечения неврозов. «Библиотерапевтическое лечение начинается с психологического исследования личности больного и поиска конфликта, приведшего к неврозу: корни конфликта могут уходить так глубоко, что больной не способен самостоятельно найти их и сформулировать, с чего все началось» [Алексейчик А.Е., 1985, с.305]. Невротик будет часами рассказывать о том, как ему плохо сейчас, как велика его печаль и отчаяние, о том, кто и как обидел его вчера и позавчера, а сама ситуация, спровоцировавшая конфликт могла произойти и десять, и двадцать лет назад; невротик о ней прочно забыл, но о ней не забыла его больная душа, наслаивающая на психопатогенный инцидент все новые и новые негативные впечатления.

После того как конфликт обнаружен и определен, к процессу лечения подключается социальный педагог. Следуя диагнозу, он составляет для больного план чтения, рассчитанный на три-четыре недели лечения в стационаре и на такой же срок чтения после выписки. План содержит от семи до двенадцати названий книг и состоит из трех частей: вводной, основной и закрепляющей. Сначала невротик читает литературу тонизирующего характера, отвлекающую от мрачных мыслей и способствующую выработке оптимистичного видения мира (но опять же – тексты не должны внушать больному необоснованный оптимизм, несбыточные надежды и сиюминутное бодрячество). Если болезнь запущена и невротик ушел в себя чересчур далеко и глубоко, то он не доверяет врачам и вообще не верит в способности медицины его вылечить. В таком случае план чтения включает одну-две книги о самоотверженности врачей и о всемогуществе медицины.

Вторая часть плана чтения содержит книги, герои которых попали в такой же, как и сам больной, жизненный переплет и нашли из него выход. Следя за действиями героя, невротик постепенно сживает с ним, отождествляет себя с персонажем, и ближе к финалу романа они оба – больной и персонаж – начинают искать выход вместе. Один, два, три персонажа, пережившие психологический кризис и вышедшие из сложной ситуации – и у больного появляются силы противостоять собственной жизненной трагедии. Читая одну книгу за другой, пациент осознает, что он не неудачник, а такой же, как и все, что у любого человека в жизни бывают проблемы, падения и промахи и, главное, что любой, самый обыкновенный человек способен преодолеть их и отыскать решение. Это уже прогресс, это уже начало выздоровления, теперь врачу и социальному педагогу-библиотерапевту необходимо следить за тем, чтобы больной не сорвался, чтобы не произошел рецидив. Для этого предлагается следующая порция книг, доказывающих, что жизнь, конечно, трудна, сложна и трагична, время от времени бьет по голове, не без того, иногда очень даже сильно, но все равно – ничего прекраснее жизни на свете нет. Даже если многое уже безвозвратно потеряно, то это еще не конец и нельзя складывать руки: в окружающем мире всегда достаточно того, ради чего стоит жить и бороться.

Когда больной находит для себя это и врачи убеждаются, что к пациенту вернулись ощущения радости жизни и сознание уверенности в своих силах, чтение переходит к завершающему этапу, цель которого – сформировать или восстановить ранее сформированные навыки к постоянному чтению художественной литературы.

В качестве одного из вариантов группового библиотерапевтического взаимодействия может рассматриваться тренинг. Преимущества модели групповой библиотерапии состоят в следующем: закладываются основы содержательной совместной информационной деятельности; обеспечивается преемственность и непрерывность в работе групп, закрепляются навыки работы с информацией.

Методологически и методически библиотерапевтический тренинг выстраивается по аналогии с социально-психологическим тренингом, но имеет свою специфику – основной блок упражнений направлен на работу с информацией. Тренинг позволяет участникам сознательно пересмотреть сформированные стереотипы, нивелировать стрессовые ситуации в читательской и профессиональной аудитории. Безусловно, не следует рассчитывать на глубокие изменения в сознании участников после одного занятия, но цикл занятий позволит изменить внутренние установки. Например, можно предложить с этой целью сказкотерапевтический тренинг личностного роста для подростков. Участники библиотерапевтического тренинга в недирективной форме учатся понимать друг друга, и этого взаимопроникновения в интересы каждого возможно

достичь в ходе игровой совместной деятельности. Участники обучаются пониманию информации и, соответственно, становятся более компетентными потребителями информационных продуктов. Это особенно важно, так как любой человек обязательно включается в информационный обмен. Неподготовленный человек не сможет по достоинству оценить накопленный человечеством информационный опыт.

Работая в тренинговой группе, участник может экспериментировать с информацией, отстаивать свою модель видения информации, ощущая при этом поддержку со стороны тренера и других участников. Библиотерапевтический тренинг – прагматический результат срастания позиций теории и практики библиотечного дела с концептуальными теоретическими и практическими наработками возрастной дифференцированной психологии и педагогики, социальной работы. Следуя трактовке библиотеки как социального учреждения, ориентированного на незащищенных людей с проблемами здоровья, финансовой обеспеченности, считаем, что ориентация библиотечной работы должна идти на развитие потенциала психически, интеллектуально здорового человека.

Методологически библиотерапевтический тренинг выстраивается на концепции философии личностно-ориентированной терапии, сущность которой сводится к тому, что сам участник осуществляет изменения в своих информационных, социальных отношениях. Безусловно, цель и задачи библиотерапевтического тренинга строятся с учетом возрастных показателей участников. Смешивать разные цели и задачи в ходе работы с разными тренинговыми группами нецелесообразно. Рефлексия тренером той цели, которая решается в ходе занятия, является одним из условий успешной работы тренинговой группы.

Общими целями библиотерапевтического тренинга могут быть: 1) развитие способностей освоения информации; адаптации к информации; 2) повышение информационной компетентности; 3) коррекция социального поведения, снятие информационных барьеров; 4) трансляция библиотерапии. Специфика инструментальной базы библиотерапевтического тренинга состоит в том, что наряду с практическими упражнениями, игровыми заданиями, основанными на групповой работе и составляющими базу тренинга, используются психодиагностические методики, предполагающие индивидуальное участие (тесты, опросы).

Библиотерапевтический тренинг – это многоуровневая диагностика личности, предполагающая систематическую целенаправленную работу с аудиторией. Содержание тренинговых программ с каждым разом становится сложнее, изящнее. В идеале, формируется среда единомышленников (сторонников библиотерапевтического тренинга), где каждый участник может исполнить роль ведущего (тренера), медиатора, модератора, участника. Программно-методическая схема

библиотерапевтического тренинга дает возможность обоснованной разработки программ тренинга для разных возрастных групп. Библиотерапевтический тренинг реализуется по алгоритму социально-психологического тренинга, основная часть которого предполагает обязательно упражнения с информацией:

Итак, можно сделать следующие краткие выводы.

Библиотерапия может успешно применяться социальными педагогами и педагогами-дефектологами как метод социально-психологической помощи людям, попавшим в трудную жизненную ситуацию.

Основные цели библиотерапии: 1) дать читателю информацию о проблемах; 2) помочь проникнуть в их суть; 3) обсудить новые ценности и отношения; 4) сформировать сознание того, что другие люди сталкивались с подобными проблемами, показать, как они эти проблемы решали.

Библиотерапию можно условно разделить на 2 вида:

1. Целенаправленная – способствующая воспитанию силы воли, оптимизма, утверждению веры в себя.

2. Нецеленаправленная – служащая для того, чтобы поднять настроение, отвлечь читателя от навязчивых мыслей о проблеме.

Общее содержание библиосоциальных методов работы сводится к поддержке для снижения социальной напряженности клиентов, мобилизации их внутренних жизненных сил на преодоление каких-либо препятствий, исключения нерациональных форм поведения, снижения групповой и индивидуальной конфликтности.

Библиотерапия должна базироваться на принципах «не навредить», «помогать», «развивать» и может применяться в работе с различными группами населения. Таким образом можно сделать вывод, что это эффективная методика в работе социального педагога, логопеда, педагога-дефектолога.

Библиография

Алексейчик А.Е. (1985), *Библиотерапия*. В: Руководство по психотерапии. Под ред. В.Е. Рожнова. Ташкент, с. 304-319.

Балашова Л.А. (2002), *К вопросу о библиотерапевтическом воздействии юмористической книги на читателей -младших школьников*. В: Педагогика детского чтения: История, теория, перспективы. Межвуз. сб. науч. тр.;

Моск. гос. ун-т культуры и искусств. Москва, 2002, с. 64-70.

Борецка И. (2007), *Библиотерапия: лекции*. Гродно.

Иванова Г.А. (2003), *Современная концепция библиотечной работы с детьми и подготовка кадров*. В: Библиотечное дело – 2003: Гуманитарные и технологические аспекты развития. Мат.

- Восьмой междунар. науч. конф. (Москва, 24–25 апр. 2003 г.). Москва, с. 64.
- Черняева С.А. (2002), *Психотерапевтические сказки и игры*. Санкт-Петербург.
- Ильин И. (1992), *Духовный смысл сказки*. „Литература в школе”, №1, с. 2-10.

Marina Saltykova-Volkovič

Główne kierunki wykorzystania biblioterapii w pracy pedagoga społecznego i pedagoga terapeuty

Streszczenie

Biblioterapia może być z powodzeniem stosowana przez pedagogów społecznych i pedagogów terapeutów jako metoda wsparcia społecznego i psychologicznego osób w trudnych sytuacjach życiowych.

Podstawowe cele biblioterapii to: 1) przekazanie czytelnikowi informacji o problemach; 2) pomoc w uświadomieniu ich istoty; 3) omówienie nowych wartości i postaw; 4) uświadomienie, że inni mierzyli się z podobnymi problemami oraz pokazanie sposobów w jaki je rozwiązywali.

Biblioterapię można podzielić na dwie kategorie:

1. Ukierunkowaną – pomagającą w kształtowaniu siły woli, optymizmu, pogłębieniu wiary w siebie;
2. Nieukierunkowaną – służącą poprawie nastroju, odwróceniu uwagi czytelnika od natrętnych myśli o problemie.

Ogólny cel biblioterapeutycznych metod pracy sprowadza się do okazania wsparcia w celu obniżenia napięć społecznych, rozwijania witalności dla pokonania każdej przeszkody, eliminowania zachowań irracjonalnych, zmniejszenie konfliktów grupowych i indywidualnych.

Biblioterapia powinna opierać się na zasadach „nie szkodzić”, „pomagać”, „rozwijać” i może być stosowana w pracy z różnymi grupami ludzi. Jest to zatem skuteczna technika pracy pedagoga społecznego, logopedy, pedagoga terapeuty.

Słowa kluczowe: biblioterapia, praca pedagogiczna, biblioteka

MIEJSCE KSIĄŻKI I BIBLIOTERAPII W ŻYCIU DZIECKA PRZEWLEKLE CHOREGO

Wadliwe oddziaływanie wychowawcze rodziców, brak właściwej opieki nad dzieckiem w rodzinie i zły stan zdrowia dziecka są powodem wielu zaburzeń rozwoju, a skutki zarówno nadmiernej, jak i niedostatecznej opieki nad dzieckiem stanowią przyczynę nieprawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie [Jedynak, 1999, s. 50].

Można im przeciwdziałać przez stworzenie warunków uczestnictwa w działaniu spełniającym pozytywną funkcję regulacyjną, a przy tym dostosowanym do zainteresowań dziecka. Podejmowane przez dzieci działanie może być związane z lekturą, rysowaniem, majsterkowaniem, różnymi formami kolekcjonerstwa. Dokonująca się wtedy substytucja myśli, wyobrażeń i emocji związanych z chorobą przez inny rodzaj czynności zapobiega frustracjom wywołanym brakiem uczestnictwa w atrakcyjnych dla dziecka formach aktywności ruchowej oraz koniecznością ograniczenia kontaktów społecznych z rodziną i kolegami. Działanie dziecka niepełnosprawnego fizycznie lub chorego może być realizowane i rozwijane za pośrednictwem różnych form terapii czynnościowej.

Celem niniejszego tekstu, w którym poruszono problem miejsca książki i biblioterapii w życiu dziecka przewlekle chorego, jest przedstawienie terapeutycznego znaczenia lektury, w zestawieniu z wynikami badań własnych na temat wykorzystania literatury jako jednej z form terapii czynnościowej w szpitalach i sanatoriach dziecięcych oraz oceny ich znaczenia dokonanej przez uczestników tych zajęć. Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz wyniki własnych badań ankietowych.

Aktywność dziecka rozpatrywana jest jako charakterystyczny stan i podstawowa cecha każdego organizmu, która powoduje, że jednostka reguluje czynnie swe stosunki ze środowiskiem; nie tylko przystosowuje się do niego, lecz także wywołuje zmiany w swym otoczeniu. Aktywność jest więc zarazem

procesem, przewijającym się w formie czynności i działań podejmowanych od wczesnego dzieciństwa. Szczególną cechą aktywności dziecka jest to, że determinując jego rozwój, będący procesem stałej samoorganizacji na podłożu nabywanych doświadczeń, sama kształtuje się i doskonali wraz z wiekiem [Wyczesany, Ostrowski i Lohn, 2000, s. 7].

Izolacja od naturalnego środowiska może powodować zagrożenie, a pobyt w placówce leczniczo-wychowawczej może być dla dziecka przykrym doświadczeniem. Dziecko musi być nieustannie wspierane psychicznie przez rodziców, kolegów i najbliższe osoby. Źródło jego szczęścia łączy się z zaspokajaniem potrzeb: kontaktów społecznych, osiągnięć i aktywności. Dzięki imprezom organizowanym przez placówki leczniczo-wychowawcze dzieci mogą ujawniać artystyczne uzdolnienia i przekonać się, że i pod tym względem nie są gorsze od swych rówieśników ze szkół masowych. Wycieczki i spaceru pozwalają im zetknąć się z pięknem przyrody. Słuchając odczytów, oglądając filmy i wartościowe programy telewizyjne, czytając książki wzbogacają swoją wiedzę o świecie [Wyczesany, Ostrowski i Lohn, 2000, s. 77]. Rehabilitacja obejmuje wszelkie oddziaływania zmierzające do przywrócenia pełni sił osobom poważnie osłabionym schorzeniami lub urazami [Sowa, 2011, s. 7].

Zapewnienie właściwej opieki dziecku długotrwale choremu jest niewątpliwie trudniejsze, niż jej zapewnienie dziecku zdrowemu. Chore dziecko ma te same potrzeby, co dziecko zdrowe, ale ich zaspokojenie jest często utrudnione. Obok wspólnych potrzeb dzieci zdrowych i chorych mały pacjent ma potrzeby swoiste, związane z rodzajem i przebiegiem choroby, z jej stopniem nasilenia i warunkami leczenia. Czynności opiekuńcze wobec chorego dziecka nabierają więc charakteru czynności pielęgnacyjnych i terapeutycznych [Maciarz, 1996, s. 27].

Rola książki w życiu dziecka

William Wharton stwierdza, że „literatura, w ogóle sztuka wzbogaca nas [...]. Kontakt między ludźmi odbywa się przez dialog. Nie zastąpi tego film czy telewizja [...] między pisarzem i czytelnikiem właściwie nic nie ma, to jest intymny kontakt dwóch ludzi. Tego, który pisze i tego, który czyta. Czy może być coś wspanialszego?” [cyt. za: Podolska, 1996, s. 54].

„Czytelnictwo jest formą komunikacji kulturalnej, opartej na treściach przekazywanych przez słowo drukowane, przede wszystkim książkę i czasopismo.

Odbiór fantastycznych treści ma swoje odzwierciedlenie w sposobie mowy i myślenia małego dziecka. Zaspokajają także potrzebę utożsamienia się z bohaterem idealnym oraz pozwala zobaczyć zwycięstwo dobra nad złem [...]. Magiczny sposób myślenia ułatwia dzieciom zrozumienie skutków zdarzeń i daje wsparcie” [Bielska, 2011, s. 67].

Rola książki jest dziś inna, niż kilkadziesiąt lat temu, przekształca się w zależności od przeobrażeń, jakim podlega współczesne życie. Fakt społecznego współistnienia słowa drukowanego oraz audiowizualnych i elektronicznych środków przekazu pozwala książce w sposób bardziej właściwy i pełny realizować specyficzne dla niej funkcje, jak też – dzięki analizie zachodzących procesów – funkcje te zbadać i określić [Pomykało, 1993, s. 92–94].

Funkcje jakie pełni literatura zarówno w życiu człowieka dorosłego, jak i w życiu dziecka, można ująć w trzy zasadnicze grupy:

1. Kształci myślenie i krytycyzm, rozszerza horyzont wiedzy, dostarcza materiału do przemyśleń, porównań i wniosków.

2. Rozbudza zainteresowania i zamiłowania, dzięki niej życie staje się bardziej interesujące, wiele rzeczy zaczyna zajmować uwagę, łatwiej zdobyć się na dyscyplinę i wysiłek.

3. Kształci uczucia i wyobraźnię, jest źródłem przeżyć człowieka [Rorat, 1996, s. 434].

Rola książki jest ogromna, a wynika to zapewne z tego, że książka:

- jest dyspozycyjna – w każdej chwili i o każdej porze można w niej szukać tego, co nam jest potrzebne;
- gwarantuje całkowitą intymność tak poszukiwań, jak i przeżyć związanych z odbiorem treści;
- zostawia wyobraźni całkowitą swobodę; w pewnym sensie traci się ją, gdy ktoś głośno nam czyta i nadaje tekstowi własną interpretację.

Ponadto żaden inny sposób przekazywania myśli nie jest tak bliski, przyjazny, przystosowany do indywidualnych potrzeb, pozwalający na skupienie się i myślenie w ciszy oraz na powracanie do tego, co myśli nasze inspiruje [Niemczykowa, 1992, s.7].

Obecnie nie zawsze ta rola jest dostrzegana zarówno przez dorosłych, jak i dzieci, jednak ciągle warto ją uświadamiać, szczególnie wówczas, gdy książka może być wykorzystana w celach terapeutycznych.

Terapia za pomocą książki

Lektura służy zazwyczaj człowiekowi, jego samorealizacji, czyli zgodnie z założeniami psychologii humanistycznej – realizowaniu własnych możliwości. Może wywierać dodatni wpływ na osobowość czytelnika, przyczyniać się do jego twórczej obecności na świecie, pomagać w osiąganiu równowagi ze światem zewnętrznym, a także dawać schronienie przed wysiłkiem i pokonywaniem trudności, być ucieczką w marzenie [Borecka, 1992, s. 49].

Czytanie jest nie tylko przeżywaniem, lecz także poznawaniem ludzi, otoczenia i świata. Książki, głównie ich teksty literackie – czytane i przeżywane – oddziałują terapeutycznie na czytelników, tj. nie tylko przyczyniają się do poprawy nastroju, zmniejszenia niepokoju i napięcia emocjonalnego,

odwrócenia uwagi od traumatycznych sytuacji, poprawy poczucia wartości własnej, rozwoju intelektualnego, lecz także przysposabiają do życia w społeczeństwie [Borecka, 1992, s. 199]. Kontakt dziecka przewlekle chorego z książką i jej bohaterami jest niezmiernie ważny; wychowanek w swoisty sposób odbiera treści uczące życia, przeżywa je emocjonalnie, rozbudza własną wyobraźnię. Książki mogą uczyć i informować, ale też pocieszać. Czasami pomagają szczególnie przezwycięzać problemy osobiste, dodają odwagi i pokazują, że jest nadzieja [Wolf].

Lubianą przez dzieci starsze formą zabawy są rozrywki umysłowe. Dzięki nim dzieci porządkują i utrwalają swą wiedzę z różnych dziedzin, ucząc się systematyczności i wytrwałości. Rozwiązując krzyżówki i zagadki, sięgają do encyklopedii, słowników, atlasów przyrodniczych, geograficznych, ale też Internetu, wzbogacają swoją wiedzę i uczą się samodzielnego zdobywania informacji z różnych źródeł. Dla dziecka chorego tradycyjne, czy elektroniczne rozrywki umysłowe mają szczególne znaczenie, ponieważ dają możliwość poszukiwania dróg kompensacji braków fizycznych [Hazuka, 1998, s. 156].

Te możliwości daje dziecku także m.in. biblioterapia. Biblioterapię definiuje się najczęściej jako stosowanie literatury pięknej lub (współcześnie) poradników w terapii. Metoda ta polecana jest w sytuacjach doświadczania stresu, po traumatycznych wydarzeniach czy w zaburzeniach nastroju, osobowości. Biblioterapię stosuje się również w celu stymulacji rozwoju lub poprawy jakości życia. Używa się książek jako materiałów leczących, kojących (uspokajających) i uczących [Konieczna, 2004, s. 111].

Biblioterapię można rozumieć jako:

- metodę wspierającą proces terapeutyczny poprzez wybraną literaturę, służącą pomocą w rozwiązywaniu problemów osobistych;
- relację leczniczą między biblioterapeutą a pacjentem, którą poprzedza diagnoza i opracowanie bardzo zindywidualizowanej pracy z książką;
- metodę terapeutyczną uruchamiającą dynamiczny proces interakcji między literaturą a osobowością czytelnika, przy czym literatura umożliwia zaspokojenie potrzeb psychicznych, łagodzi stres i stymuluje rozwój osobowości [Choi].

Pomysł wykorzystania bajki w pracy terapeutycznej od bardzo dawna towarzyszył wielu metodom. Baśnie i legendy opowiadane od wieków miały charakter terapeutyczny [Karolak i Kaczorowska, 2008, s. 65]. Literatura odpowiednio włączona w proces terapeutyczny może stać się czynnikiem redukującym stresy powstałe w wyniku choroby, pobytu w szpitalu czy też niepełnosprawności [Borecka, 2000, s. 11].

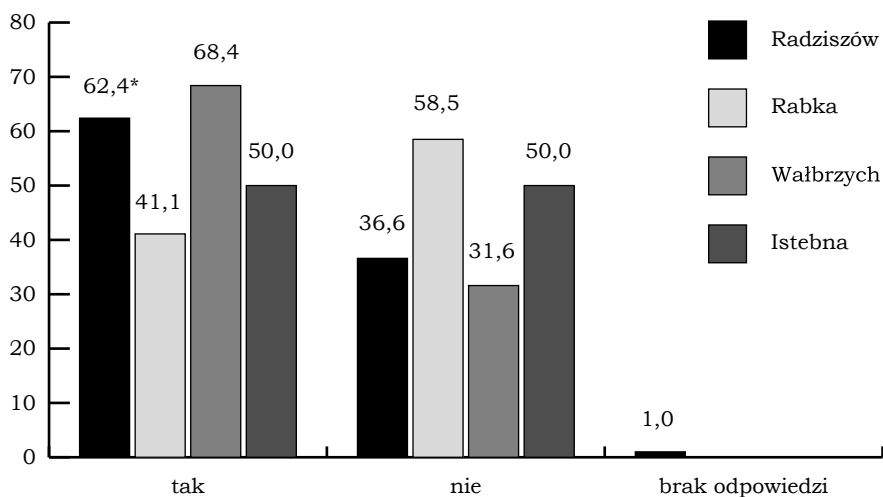
Biblioterapia znajduje szczególne zastosowanie w odniesieniu do dzieci przewlekle chorych. Może być wykorzystywana dla dokonania korekty nieprawidłowo ukształtowanych postaw, aspiracji, wartości, zdeformowanego obrazu świata. Może ponadto sprzyjać rozbudzaniu i właści-

wemu ukierunkowaniu zainteresowań, potrzeb, aspiracji oraz ukształtowaniu dostosowanych do możliwości celów życiowych [Grochulska-Stec, 1993, s. 143–145].

Za jedno z najważniejszych zadań biblioterapii uważa się pomoc w intelektualnym uaktywnianiu się pacjenta lub wychowanka poprzez dostarczanie takich bodźców, które umożliwiają mu twórcze, aktywne działanie – możliwe mimo niepełnosprawności.

Prawidłowo przebiegający proces biblioterapii ma na celu wykrywanie i diagnozowanie oraz stymulowanie potrzeb i uzdolnień oraz wskazywanie możliwości kompensacyjnych osób chorych i niepełnosprawnych [Borecka, 1992, s. 11–12].

Terapeutyczna moc literatury tkwi również w możliwości oderwania się od swoich problemów i wejścia w świat fikcji literackiej [Szewczyk, 2013, s. 3]. Uznali to za bardzo istotny aspekt psychologowie i lekarze niemieccy, którzy umieścili literaturę obok malarstwa, tańca i muzyki w centrum swoich zainteresowań [Mehnert i Bahner]. W Polsce badania wykorzystania elementów biblioterapii w pracy terapeutów w szpitalach nie były dotychczas prowadzone. Stąd autorka niniejszego tekstu postanowiła zapytać uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej (IV–VI) oraz gimnazjum, przebywających w szpitalach i sanatoriach o to, czy w stosunku do nich stosowano takie zajęcia oraz – jeżeli tak – czy dostrzegają ich znaczenie.

Wykres 1. Uczestnictwo w zajęciach biblioterapeutycznych dzieci w poszczególnych ośrodkach. Źródło: opracowanie własne

* procent liczony od osób z danego ośrodka ogółem

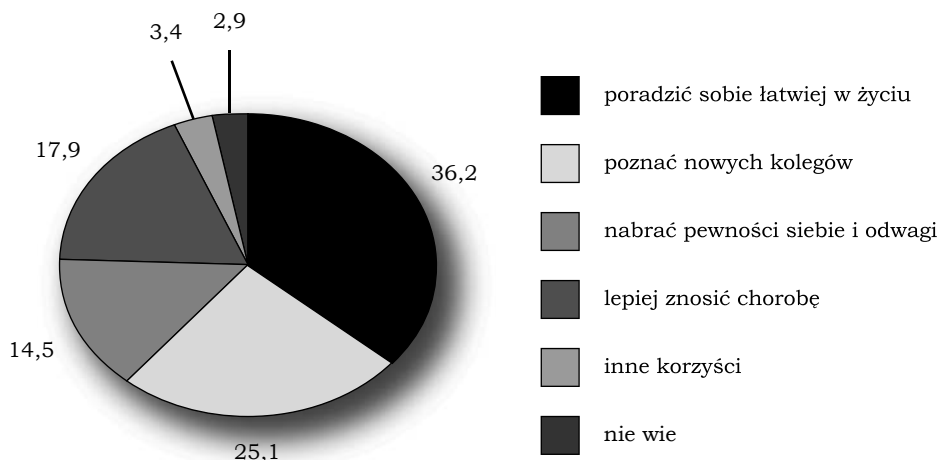
Podstawową metodą badań empirycznych była metoda badań ankietowych. Technika zaś stała się ankieta audytoryjna. W badaniach posłużono się narzędziami własnej konstrukcji. Przyjęto w nich dobór celowy. Za jego podstawę posłużyło stwierdzenie u dziecka choroby przewlekłej i przebywanie na leczeniu w wybranej placówce szpitalnej bądź sanatoryjnej oraz przebywanie w jednej z wybranych do badań placówek sanatoryjnych: w Rabce, Istebnej, Radziszowie lub w Wałbrzychu. Były to placówki sanatoryjne, z wyjątkiem Wałbrzycha – tu badania prowadzono w szkołach masowych, do których badani uczęszczali, poddawani równocześnie zabiegom leczniczym w pobliskim uzdrowisku.

Zamieszczona analiza dotyczy tylko wybranych problemów ankiety, stąd nie przedstawiono tu całego narzędzia badawczego, a jedynie wyniki poszczególnych pytań. Zapytano ankietowanych, czy uczestniczyli kiedyś w zajęciach, na których czytano książki, czy pisało się teksty (nie nazwano zajęć biblioterapeutycznymi z obawy, że uczestnicy badań mogą nie wiedzieć, czym one są). Na to pytanie 111 osób (58,4%) odpowiedziało twierdząco, 78 (41,1%) zaprzeczyło temu, a 1 ankietowany (0,5%) nie odpowiedział. Wyniki obrazuje rys. 1.

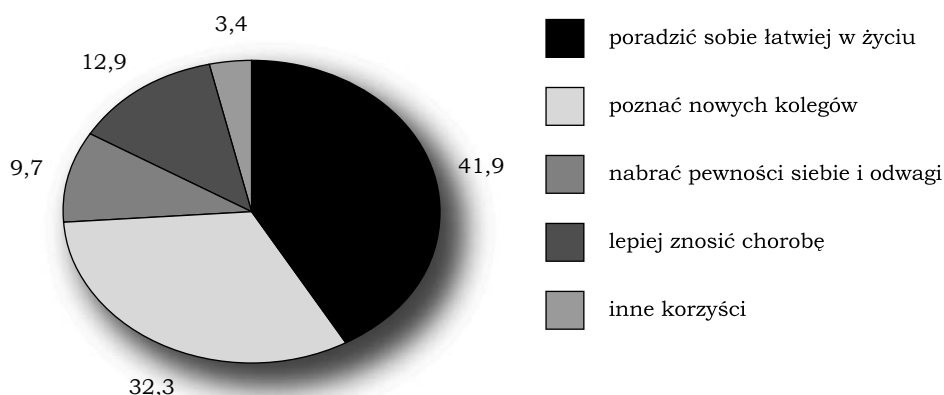
Brak informacji o biblioterapeutycznym charakterze zajęć zdecydowanie zapewne wpłynął na odpowiedzi. Wykres pokazuje bowiem, że spora liczba badanych uczestniczyła w takich zajęciach. Trzeba jednak mieć świadomość, że część z nich miała tu na myśli po prostu lekcję języka polskiego, na której też czyta się fragmenty literackie i konstruuje pisemne wypowiedzi. Nie mają one jednak charakteru terapeutycznego i trzeba z tego zdawać sobie sprawę. Biblioterapia opiera się bowiem głównie na wykorzystaniu terapeutycznych wartości literatury. Literatura daje tu szansę oderwania się od smutnej rzeczywistości. Pomaga zrozumieć siebie i innych ludzi. Może stać się punktem wyjścia do rozważań nad własną sytuacją życiową, nad sposobem pomocy samemu sobie. Czytanie, jako jeden z podstawowych elementów procesu biblioterapeutycznego, prowadzi do istotnych zmian w procesie leczniczym i wychowawczym [Borecka, 1992, s. 12]. Zajęcia pozbawione takich celów są więc zwykłymi zajęciami dydaktycznymi i zapewne w takich zajęciach uczestniczyło większość badanych, szczególnie z Wałbrzycha, w którym dzieci, podczas przeprowadzania badań, chodziły do swoich macierzystych szkół. Być może dlatego właśnie tam deklaracji o uczestnictwie jest najwięcej. Najmniej jest ich w Rabce, gdzie dzieci przebywały na leczeniu w sanatorium, w którym zajęcia o takim charakterze mogłyby się odbywać.

Postanowiono też zapytać badanych, jakie korzyści wynieśliby z zaproponowanych im zajęć biblioterapeutycznych. Uzyskano łącznie 207 odpowiedzi na to pytanie. Świadczy to o tym, że prawie każdy z badanych dostrzega w tych zajęciach jakieś korzyści, niektórzy nawet po kilka. Widzą je nawet ci, którzy wcześniej zadeklarowali, że nie chcieliby uczestniczyć w podobnych

spotkaniach. Tylko 12 osób (6,3% badanych) nie odpowiedziało na to pytanie. I tak: 75 respondentom (36,2% odpowiedzi) zajęcia pozwoliłyby poradzić sobie łatwiej w życiu, 52 (25,1% odpowiedzi) umożliwiłyby poznanie nowych kolegów, 37 (17,9% odpowiedzi) ułatwiłyby lepsze znoszenie choroby, 30 (14,5% odpowiedzi) nauczyłyby pewności siebie i dodały większej odwagi.

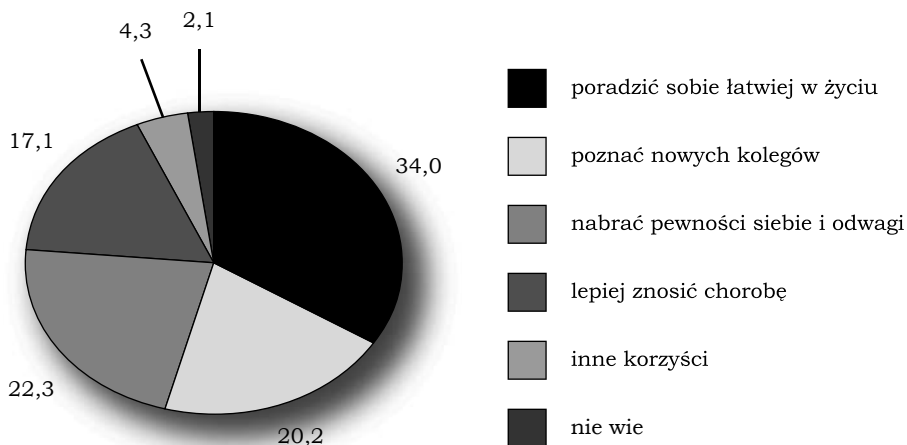

Wykres 2. Korzyści płynące z zajęć z książką wskazane przez dzieci. Źródło: opracowanie własne

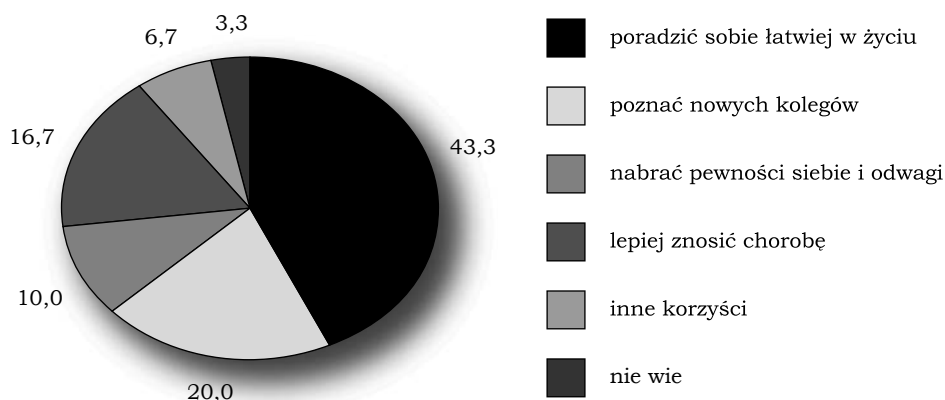

Wykres 3. Korzyści płynące z zajęć z książką wskazane przez dzieci w Rabce. Źródło: opracowanie własne

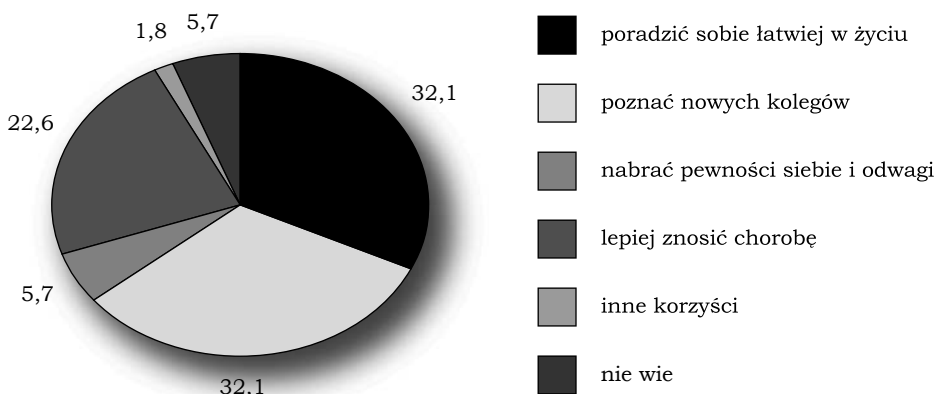
Inne korzyści wymienia 7 ankietowanych (3,4% odpowiedzi), jako przykładowe wskazując rozwój zdolności literackich, relaks, rozwój zainteresowań, nabycie nowych umiejętności. Pozostałe 6 osób (2,9% odpowiedzi) wie, że zajęcia byłyby dla nich korzystne, ale nie umie wskazać, w jaki sposób. Przytoczone wyniki ogółem i w poszczególnych ośrodkach ilustrują rysunki 2-6.

Wykres 4. Korzyści płynące z zajęć z książką wskazane przez dzieci w Radziszowie. Źródło: opracowanie własne

Wykres 5. Korzyści płynące z zajęć z książką wskazane przez dzieci w Istebnej. Źródło: opracowanie własne

Wykres 6. Korzyści płynące z zajęć z książką wskazane przez dzieci w Wałbrzychu. Źródło: opracowanie własne

Analiza danych przynosi czasami zaskakujące spostrzeżenia. Otóż, zajęcia pozwolą lepiej poradzić sobie w życiu większości badanych we wszystkich ośrodkach, przy dość znacznej różnicy między Rabką i Istebną, a Radziszowem i Wałbrzychem. Być może, na taki wysoki wynik miała wpływ pierwsza pozycja tej korzyści wśród wymienionych przez autorkę badań. Część respondentów mogło ją więc zaznaczyć przypadkowo. Jednak lepsze znoszenie choroby to już zapewne wybór nieprzypadkowy, przemyślany. Pojawia się on w większości u osób z Wałbrzycha. Tak więc, mimo, że tam dzieci, jako jedyne wśród badanych nie przebywały w okresie badań w szpitalu, czy sanatorium, częściej myślały o swojej sytuacji, nie zapominając o chorobie. Tu też chciałyby dzięki spotkaniom z książką poznać nowych kolegów. Być może, dzieci te, mimo iż przebywają w swoim macierzystym środowisku, mają poczucie osamotnienia. Zdarza się, że dziecko chore jest izolowane przez rodziców, nauczycieli, czy kolegów od społeczeństwa zdrowego. Wyniki badań zdają się potwierdzać ten pogląd. Tym bardziej, że potrzeba stałego leczenia zmusza dzieci przewlekle chore do częstych kontaktów z dorosłymi, a ogranicza ich relacje rówieśnicze, dlatego też rozwijają one doskonale umiejętności porozumiewania się ze światem dorosłych. U pacjentów przebywających w Radziszowie dodatkowo wysoko plasuje się też poczucie pewności siebie i odwagi. Dziecku w szpitalu jest to szczególnie potrzebne. Codziennie staje bowiem przed koniecznością zabiegów medycznych, słyszy o swoim stanie zdrowia, a to powoduje, że boi się nie tylko zastrzyków czy badań, ale i swojej przeszłości.

Szanse na uniknięcie tych skutków widzą same osoby chore, a pomóc im w tym mają m.in. spotkania z książką. Może warto to wykorzystać, proponując dzieciom przewlekle chorym elementy biblioterapii jako rodzaj terapii wspierającej.

Bibliografia

- Bielska B. (2011), *Dziecko w świecie baśni, bajek i bajeczek*. „Bliżej Przedszkola”, nr 3, s. 67–71].
- Borecka I. (2000), *Biblioterapia w edukacji czytelnictwa i medialnej w szkole podstawowej i gimnazjum*, Wałbrzych.
- Borecka I. (1992), *Biblioterapia – nowa szansa książki*. Olsztyn.
- Choi Ph., *What is bibliotherapy* [online]. [dostęp: 19.08.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.learnwell.org/biblio.htm>.
- Grochulska-Stec J. (1993), *Psychoterapia w praktyce pedagogicznej*. W: *Terapia pedagogiczna*. Pod red. J. Włodek-Chronowskiej. Kraków, s. 131–149.
- Hazuka B. (1998), *Metody i formy pracy z dziećmi przewlekle chorymi w zespole pozalekcyjnych zajęć wychowawczych w Beskidzkim Zespole Lecznico-Rehabilitacyjnym w Jaworzu*. „Auxilium Sociale”, nr 2, s. 150–158.
- Jedynak J. (1999), *Nagrody i kary w systemie wychowania rodzinnego i szkolnego dzieci przewlekle chorych*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP. Prace Pedagogiczne”, R. XXI, s. 49–61.
- Karolak W., Kaczorowska B. (red.) (2008), *Arteterapia w medycynie i edukacji*. Łódź.
- Konieczna E. J. (2004), *Arteterapia w teorii i praktyce*. Kraków.
- Maciarz A. (1996), *Dziecko długotrwale chore. Poradnik opiekuńczo-wychowawczy*. Zielona Góra.
- Mehnert R., Bahner R., *Bibliotherapie - die heilsame Wirkung des Umgang mit Literatur* [online] [dostęp: 2014-08-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.schreibglanz.de/archiv/artikel/Bibliotherapie.pdf>.
- Niemczykowa A. (1992), *Książka w życiu ludzi niepełnosprawnych*. „Poradnik Bibliotekarza”, nr 4, s. 6–9.
- Podolska J. (1996), *Kim jest William Wharton*. Poznań.
- Pomykało W. (red.) (1993), *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa.
- Rorat M. (1996), *Biblioterapia jako jedna z metod pracy terapeutycznej z dziećmi*. W: *Sztuka a świat dziecka*. Red. nauk. J. Kida. Rzeszów, s. 433–437.
- Sowa J. (2011), *Etyczno-moralne aspekty procesu rehabilitacji*. „Rewalidacja”, nr 2, s. 7.
- Szewczyk B. (2013), *Bajka terapeutyczna w pracy z chorymi na oddziałach onkologicznych*. „Biblioterapeuta”, nr 1, s. 2–4.
- Wolf D., *Bibliotherapie – Lesen als Therapie*. [online] [dostęp: 2014-08-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.palverlag.de/Bibliotherapie.html>.
- Wyczesany J., Ostrowski T.M., Lohn Z. (red.) (2000), *Indywidualne i społeczne czynniki determinujące aktywny udział dzieci chorych w procesie leczenia*. Kraków.

Lidia Ippoldt

The book and bibliotherapy in the chronically ill child's life

Summary

The purpose of this text addresses the problem of the book and bibliotherapy in the life of a chronically ill child. It presents the therapeutic importance of reading, in comparison with the results of our own research. The research focuses on the use of literature as one of the forms of functional therapy in hospitals and nursing homes for children and the evaluation of its importance by the participants. Analysis methodology, literature critique, and analysis of the survey were used.

The therapeutic power of literature lies in the possibility of breaking away from problems and entering the world of fiction. German psychologists and doctors considered this to be a very important aspect and included literature, painting, dance and music in the center of their interests. In Poland, research on using the elements of bibliotherapy in hospitals has not been conducted. The decision was made to ask children in the last grades of primary school (4th-6th) and junior high school who remain in hospitals and sanatoriums if they participated in this kind of activity and if they can recognize its importance.

The respondents were asked whether they ever participated in activities that involve reading a book or writing texts (they were not called bibliotherapeutical in case the participants did not know the term). A large number of respondents participated in such activities. A factor that has to be taken into account is that some of them included Polish language lessons as activities, where excerpts from the literary works are read and written expression exercises carried out. They are not therapeutic and this must be emphasized. According to the respondents, the therapeutic activities with a book allow them to better cope with their situation. It is worth offering to chronically ill children the elements of bibliotherapy as treatment.

Keywords: bibliotherapy, therapy, chronically ill child

EDYTA IZABELA RUDOLF
Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich, Wrocław

LITERATURA FANTASTYCZNA W TERAPII WSPOMAGAJĄCEJ MŁODZIEŻ Z PROBLEMAMI OKRESU ADOLESCENCJI

John R.R. Tolkien w swoim eseju *O baśniach* pisał, iż dorośli powinni czytać baśnie, ale równie ważne jest, aby je dla dorosłych pisać, gdyż oferują one fantazję, uzdrowienie i pociechę. Tolkien odwołuje się tu do starej tradycji postrzegania literatury jako remedium, leku na różnego rodzaju problemy zdrowotne, „odzyskanie jasnego spojrzenia” [Tolkien, 1994, s. 60].

Problematyka związana z użyciem książki w terapii generuje szereg dyskusyjnych kwestii [Matras-Mastalerz, 2012, s. 43–48]. Biblioterapia, jej wyniki w działaniach praktycznych oraz w dyskusji naukowej, pozostaje nieuchwytna, niematerialna, gdyż trudno ocenić, jakie elementy procesu zapoznawania się z tekstem literackim mają wpływ na rozwój człowieka, co wpływa na rozwój psychiki, co kształtuje świadomość i system moralny. Ponieważ omówienie całości zagadnienia jest niemożliwe w ramach artykułu, swoje rozważania ograniczyłam do problemu wykorzystania literatury fantastycznej w terapii wspomagającej dla młodzieży borykającej się z problemami charakterystycznymi dla okresu adolescencji.

Na wstępie należy przyjąć założenie, iż pewne dzieła literackie można wyzyskać w terapii wspomagającej przy leczeniu różnego rodzaju stanów zaburzeń w psychice wynikających z utraty dobrostanu, tj. zadowolenia i dobrego samopoczucia człowieka [Diener, Lucas i Oishi, 2004, s. 35]. Wybrane teksty literackie „służą pomocą w rozwiązywaniu problemów osobistych” [Molicka, 2011, s. 133] i tym samym przyczyniają się do wsparcia procesu terapeutycznego. Książka pozwala m.in. zidentyfikować i potwierdzić uczucia, stanowi pretekst do dyskusji o problemie, może być też źródłem możliwych odkryć i rozwiązań, ponadto czytanie łagodzi stres, o czym szerzej w dalszej części artykułu.

Czytanie, lektura i jej percepcja to zjawiska złożone, trudno jednoznacznie wskazać, jakie czynniki wpływają na psychikę odbiorcy. Tera-

peuci skłaniają się raczej ku tekstom tworzonej specjalnie na potrzeby danej grupy pacjentów. Z tego nurtu wywodzi się bajka terapeutyczna, której propagatorką w Polsce była m.in. Maria Molicka [1999]. Literatura daje jednak większe możliwości – chociażby ze względu na swoje zróżnicowanie i możliwości oddziaływania nie tylko za pomocą treści, ale również poprzez warstwę artystyczną. W poszukiwaniu odpowiedzi, dlaczego tekst literacki ma wpływ na psychikę, przydatne okazują się być rozważania Wolfganga Isera, analizującego w *Czytelniku implikowanym* (1972) i *Akcie czytania* (1976), proces czytania: „Skutki i odpowiedzi – pisze – nie są własnościami ani tekstu, ani czytelnika; tekst stanowi potencjalny efekt, który urzeczywistnia się w procesie czytania” [Iser, 1978, s. 9, cyt. za Compagnon, 2010, s. 132]. Jak zauważa Antoine Compagnon, tekst pozostawia miejsca niedookreślenia, wypełniane przez czytelnika wykorzystującego w tym celu swoją wiedzę i doświadczenie. „Normy i wartości odbiorcy są [...] modyfikowane przez doświadczenie lektury. Kiedy czytamy, nasze oczekiwanie jest funkcją tego, co czytaliśmy wcześniej – nie tylko w czytanej tekście, ale i w innych tekstach – a nieprzewidziane wydarzenia, które spotykamy w trakcie naszej lektury, zmuszają nas do modyfikowania naszych oczekiwań i reinterpretowania tego, co już przeczytaliśmy, w tym tekście i gdzie indziej” [Compagnon, 2010, s. 132].

Literatura konkretyzuje się przez lekturę, gdyż „sens musi być wytworem interakcji pomiędzy sygnałami tekstowymi i czytelnickimi aktami rozumienia. A czytelnik nie może się od tej interakcji odrywać; przeciwnie, stymulowana w nim aktywność zwiąże go nieuchronnie z tekstem i pobudzi do stworzenia koniecznych warunków do skuteczności tego tekstu” [Iser, 1978, s. 9-10, cyt. za Compagnon, 2010, s. 133].

Tekst staje się swoistą instrukcją, lecz niesione przez niego znaczenia konstruuje czytelnik [Compagnon, 2010, s. 133]. Iser odwołuje się do metafory podróżnika, który w danej chwili postrzega tylko jeden aspekt tekstu, ale dzięki swej pamięci łączy wszystko w całość i ustanawia schemat spójności. Istotny jest tzw. repertuar, czyli „ogół norm społecznych, historycznych, kulturowych wnoszonych przez czytelnika jako wyposażenie konieczne w trakcie czytania. Ale i tekst odwołuje się do pewnego repertuaru, sam wprowadzając do gry pewien zespół norm” [Compagnon, 2010, s. 135]. Pisarz nie jest terapeutą, ale dzięki swojej wrażliwości i umiejętności opisywania emocji, sprawia, że czytelnik w tekście literackim poszukuje wskazówek i porad odnośnie do sposobu życia oraz radzenia sobie z problemami.

W przypadku wykorzystania literatury do terapii przewodnikiem po tekście powinna być osoba kierująca procesem terapeutycznym. Ona również jest nośnikiem norm i osobistych doświadczeń, jednak jej odczytanie tekstu będzie miało na celu wydobywanie treści pomocnych m.in. w usunięciu lub złagodzeniu skutków choroby, wsparciu prawidłowego rozwoju osobowości [Borecka, 2002, s. 15-16, 21-23; Wojciechowska, 2007, s. 66; Matras-

-Mastalerz, 2012, s. 44–60]. Przed biblioterapeutą stoi trudne zadanie nie tylko poznawania potrzeb psychicznych pacjentów, ale stałego podnoszenia swoich kwalifikacji przez przyswajanie nowych technik terapeutycznych, a także zapoznawanie się z nowymi tekstami literackimi. Powiększanie doświadczenia zawodowego obejmuje umiejętność odczytywania literatury, czyli interpretowania jej przy użyciu rozmaitych metodologii, oraz rozwijania zdolności do wyodrębniania i dopasowywania odpowiednich fragmentów tekstów do danej grupy terapeutycznej [Borecka, 2002, s. 16].

Adolescencja

Okres nazywany adolescencją jest długi i trudno określić precyzyjnie jego granice. Ogólnie przyjmuje się, że trwa on od jedenastego do szesnastego roku życia [Herbert, 2004, s. 9]. Doktor A. Hutter opisał wiek dojrzewania w sposób zapożyczony z *Alicji w Krainie Czarów*, przedstawiając go jako okres rozwoju, „w którym na ogół rzeczy nienormalne dzieją się tak często, że fakt, iż wszystko mija normalnie, staje się czymś nienormalnym” [Hutter, 1938, cyt. za Herbert, 2004, s. 10]. Idąc dalej tym tropem, stwierdzamy, że przygody Alicji mają dużo więcej wspólnego z okresem dojrzewania. Przede wszystkim główna bohaterka nie panuje nad własnym ciałem, rosnącym lub malejącym pod wpływem różnych substancji. Postaci spotkane przez nią podczas wędrówek w Krainie Czarów określane są mianem głupich bądź dziwnych, a obyczaje czy zasady panujące w tym świecie postrzegane jako niedorzeczne. Zagubienie wewnętrzne bohaterki podkreślone zostaje przez fizyczne „błakanie się” po Krainie Czarów. Wydaje się jednak, że dla omawianego tematu najważniejsze pytanie zadaje bohaterce Pan Gąsienica: „Kim jesteś?”, a najistotniejszej odpowiedzi udziela Alicja: „Chwilowo sama nie wiem, proszę pana” [Carroll, 1999, s. 55–56].

Pojęcie wieku młodzieńczego pojawiło się w kulturze zachodnioeuropejskiej stosunkowo późno, bo dopiero w XVIII w., a jako odrębna kategoria zostało usankcjonowane w następstwie wojny 1914–1918. W naukach humanistycznych: w psychologii, pedagogice i socjologii, termin „młodzież” wprowadza się dopiero w XX w. [Ariés, 1995, s. 40; Wróblewski, 2008, s. 172; Leszczyński, 2006]. Współcześnie mówi się o odrębnej kulturze młodzieżowej, mocno zróżnicowanej i podzielonej na wiele subkultur.

Etap dojrzewania wyróżniają „radykalne zmiany fizyczne, fizjologiczne i umysłowe, przyczyniające się do przekształcenia dzieci w osoby dorosłe. Wiele istotnych zmian psychicznych (np. osiągnięcie samoświadomości) wiąże się z fizycznym i poznawczym rozwojem nastolatka. Przyjmuje się, że proces dojrzewania zaczyna się na płaszczyźnie biologicznej (pokwitanie), a kończy w sferze kultury (gdy młodzi ludzie zaczynają funkcjonować w sposób odpowiedzialny i niezależny)” [Herbert, 2004, s. 9]. Dojrzewanie to czas licznych zmian, zachodzących w życiu, „począwszy od zmian fizycz-

nych i wynikającego z nich obrazu własnego ciała, aktywność hormonalna, oraz z wszystkimi wyzwaniami i coraz bardziej złożonymi zadaniami dotyczącymi nauki, życia rodzinnego i współżycia społecznego” [Herbert, 2004, s. 12]. Adolescencja to okres buntu, czyli zachowań społecznie potępianych. Współcześnie różnego rodzaju zagrożenia, jak eksperymentowanie z narkotykami, seksem bądź czynami przestępczymi, niosą ze sobą groźbę kalectwa, utraty zdrowia, pozbawienia życia, jak też długotrwałych sankcji karnych, czasem nieodwracalnych. U podstawy wielu tych działań leży brak poczucia własnej wartości, prowadzący też do zażywania narkotyków, skłonności samobójczych oraz depresji [Herbert, 2004, s. 12; Wilmes, 2003; Hollin, Browne i Palmer, 2004; Kwiatkowski, 2011]. Pojawia się pytanie, czy książka, a raczej odpowiednio dobrana lektura, może wspomóc młodego człowieka w tym trudnym okresie metamorfozy.

Fantastyka – literatura nieoczywista

Grzegorz Leszczyński tak opisuje współczesnego młodego człowieka w bibliotece: „Nastolatek źle się czuje w bibliotece, zwłaszcza gdy wchodzi w trudny wiek dojrzewania i przewartościowuje wszystko, co wyniósł z domu i szkoły, [...] czytanie mu nie w smak, bo kojarzy się z postawą dziecka. Gdyby wcześniej nie czytał! Gdyby broniono mu dostępu do książki, zakazywano chodzenia do biblioteki, palono każdy tom, który jakaś nieodpowiedzialna kuzynka bez konsultacji z rodzicami ukradkiem wsunęła pod choinkę... wówczas biblioteka kojarzyłaby się z dorosłością, z samodzielnym stanowieniem o sobie, byłaby Mekką młodości” [2010, s. 239].

Współczesny nastolatek zazwyczaj źle czuje się w bibliotece, ale jeśli tylko chce, potrafi dotrzeć do interesującej go książki. Przez wiele lat fantastyka była taką właśnie zakazaną, a w konsekwencji pożądaną przez młodego człowieka, odmianą literatury. W XIX w., kiedy na zachodzie Europy baśnie i opowieści fantastyczne robiły zawrotną wręcz karierę, na ziemiach polskich, z racji sytuacji politycznej, promowano zupełnie inny rodzaj literatury. Zwolennicy spierali się z przeciwnikami, a wśród zarzutów najczęściej powtarzanych wymieniano się melodramatyczność, odrywanie młodych umysłów od rzeczywistości i naukowego poznania. Ponadto teksty te często podważały uznawane powszechnie wartości dydaktyczne. Można pokusić się o stwierdzenie, iż z czasem literatura fantastyczna stała się nośnikiem idei walki o swobodne fantazjowanie [Waksmund, 2000, s. 162–183].

Po drugiej wojnie światowej sytuacja stopniowo ulegała zmianie. Krytyka powoli przekonywała się do tego rodzaju literatury, aby w ostatnim dziesięcioleciu XX w. w pełni ją aprobować, uznając, iż wśród tekstów mocno skonwencjonalizowanych i na różnym poziomie artystycznym, znajdują się utwory na bardzo dobrym poziomie artystycznym. Badania nad czytelnictwem prowadzone przez Bibliotekę Narodową w Warszawie wyka-

zały, iż fantastyka należała na przełomie wieku XX do najchętniej czytanych publikacji. Można wręcz powiedzieć o panującej w ostatnich latach modzie na literaturę fantastyczną. Stworzyły ją m.in. bestsellery wydawnicze (np. cykl o Harrym Potterze) i ich ekranizacje, popularność gier RPG i komputerowych. Moda ta przyczyniła się do umieszczenia utworów fantastycznych wśród lektur szkolnych, co spowodowało wśród młodych czytelników albo niechęć do lektury, albo do zmiany sposobu czytania, tj. czytania jedynie fragmentów tekstów [Koyś i Dawidowicz-Chymkowska, 2012]. „Sytuacja odbioru dzieła literackiego i wymuszona konwencja jego interpretacji prowadzić ma do ujawnienia nie sensów na różne sposoby ukrytych, lecz treści bezpośrednio wykorzystywanych do celów manipulacyjnych. Jest to jedna z przyczyn tragicznej w skutkach analfabetyzacji młodego pokolenia, prowadzącej do odrzucenia lektury jako drogi pogłębiania odpowiedzi na fundamentalne dla jakości życia pytania” [Leszczyński, 2010, s. 92].

Wykorzystanie tekstów fantastycznych na potrzeby terapii mogłoby przynieść podwójny skutek: korzyści płynące z samej terapii, jak również zachęcenie do odmiennego typu lektury, nastawionej na odkrywanie w tekście literackim znaczeń widocznych dopiero po zapoznaniu się z całością utworu.

Analiza tekstów fantastycznych wykazuje, iż mimo scenerii odmiennych od rzeczywistości i wprowadzenia do świata przedstawionego elementów i postaci niewystępujących w świecie znanym odbiorcy, prezentują one zachowania bohaterów, ich rozwój i relacje z innymi postaciami jako reprezentatywne dla danej grupy wiekowej. Fantastyka, i treści w niej zawarte, nie tylko pobudza fantazję, ale też skłania do myślenia, przełamywania stereotypów, może oddziaływać na ideową i moralną świadomość odbiorcy, innymi słowy, niesie treści przydatne w rozwiązywaniu problemów związanych z adolescencją. U młodzieży niestalość emocjonalna i introwersja są najsilniejszymi predyktorami zdrowia psychicznego, na które składają się takie cechy jak: lęk, depresja, utrata kontroli, zależność emocjonalna [Strelau, 2000, s. 119]. Rodzina, szkoła, czas wolny, atmosfera społeczna, rozważania związane z fazą rozwoju mogą się stać źródłem stresu, tym bardziej, że współczesna kultura młodzieżowa wywiera na młodych ludzi ogromną presję związaną z odpowiednim (czyli akceptowanym czy wręcz wymaganym przez grupę rówieśniczą) zachowaniem, ubieraniem się. Presja ta widoczna jest również w sferze dążeń i celów życiowych [Portmann, 2007, s. 22–26].

Adolescencja a stres

Hans Selye, główny popularyzator i znawca stresu, w książce pt. *Stres życia* [1960] przedstawił teorię, w której stwierdza, iż stres jest nieodłącznym elementem życia, a największy problem stanowi jego nadmiar, przewlekły charakter i nadmierna intensywność. [Strelau, 2000, s. 88–89;

Łosiak, 2008, s. 194]. Irena Heszen-Niejodek w artykule *Stres i radzenie sobie – główne kontrowersje* podejmuje próbę systematyzacji definicji stresu jakie pojawiły się na przestrzeni ostatnich lat w naukach psychologicznych. „Mimo subtelnych różnic w ujęciach poszczególnych autorów, wspólnym mianownikiem różnych stanowisk jest traktowanie relacji stresowej jako zakłócenia lub zapowiedzi zakłócenia równowagi pomiędzy zasobami czy możliwościami jednostki z jednej strony, a wymaganiami otoczenia z drugiej” [2000, s. 13]. Nowy element omawianej koncepcji stanowi rozróżnienie obiektywnych i subiektywnych wymagań oraz obiektywnych i subiektywnych możliwości [Heszen-Niejodek, 2000, s. 16–17]. Stres nie tylko jest „stałym elementem naszego doświadczenia, ale staje się on coraz bardziej dominującym składnikiem naszego życia” [Łosiak, 2008, s. 195]. Jak stwierdza Władysław Łosiak „poznanie stresu i zrozumienie jego funkcji jest niezbędne do wyjaśnienia bardzo wielu aspektów życia współczesnego człowieka” [2008, s. 196].

Okres adolescencji jest niezwykle ważny ze względu na kwestie radzenia sobie ze stresem. Jan Strelau uważa, iż temperament, definiowany „jako stosunkowo stałe cechy osobowości, obecne od wczesnego dzieciństwa”, stanowi tę szczególną cechę osobowości, która decyduje o sposobie radzenia sobie ze stresem. Temperament, „pierwotnie zdeterminowany przez czynniki biologiczne, ulega powolnym zmianom w wyniku dojrzewania oraz specyficznych dla każdej jednostki integracji genotypu ze środowiskiem” [Strelau, 2000, s. 90]. Według Marii Tyszkowej w okresie dorastania szczególnie silne zagrożenia niosą ostrą krytykę i niepowodzenie w działaniu, ponieważ samoocena kształtuje się głównie na podstawie oceny rezultatów własnego działania przez innych ludzi [1972, s. 23–28]. Pierwotna funkcja stresu, mająca przygotować ciało do reakcji na fizyczne zagrożenie, tj. niebezpieczeństwa lub ataku, nie zmieniła się. W wyniku stresu ciało zmienia ukrwienie i napięcie mięśni, podwyższa się ciśnienie i krzepliwość krwi, jednak charakter zagrożeń doświadczanych przez człowieka zmienił się zdecydowanie [Clow, 2001].

Alicja Senejko w swojej pracy *Obrona psychologiczna jako narzędzie rozwoju. Na przykładzie adolescencji* dokonała zestawienia sytuacji zagrożenia wywołujących stres u młodych ludzi w okresie adolescencji. Wymienia m.in. poważne trudności w nauce, próbę gwałtu lub napastowanie seksualne, nieuczciwość wobec przyjaciela, nieuczciwość przyjaciela wobec badanej osoby, nadużywanie alkoholu lub branie narkotyków itp. przez członka rodziny, pomyłkę w wyborze szkoły lub zawodu, bycie świadkiem jakiejś kradzieży, wandalizmu, pobicia, wypadku itp., poczucie bezsensu życia, poczucie osamotnienia, śmierć lub poważną chorobę członka rodziny, zerwanie związku z przyjacielem (kolegą), szantaże lub groźby przemocy fizycznej ze strony bliskiego kolegi, zakończenie związku z sympatią (zerwanie lub porzucenie), przebywanie w potencjalnie niebezpiecznych miej-

scach, lęk przed nowymi zadaniami życiowymi lub inne lęki odczuwane w różnych sytuacjach społecznych (np. nieśmiałość), czy przyrodniczych (np. lęk przed powodzią), namawianie przez bliskich kolegów do niebezpiecznych czynów (wzięcia narkotyków, kradzieży, ucieczki z domu itp.), lęk przed wkraczaniem w dorosłość (przed przyszłością, odpowiedzialnością, zależnością od innych itp.), konflikt z prawem, konflikt między rodzicami (separacja, rozwód, niepełna rodzina), konflikt z nauczycielem lub przełożonym w pracy, uczestnictwo w wypadku, kataklizmie, zamieszkach ulicznych itp., problemy z odnalezieniem wiary w Boga lub utrata wiary, trudności w budowaniu własnego systemu wartości, kłopoty materialne w rodzinie, śmierć lub poważna choroba przyjaciela lub dobrego kolegi, dylematy związane z określeniem kim się jest i co się chce w życiu robić, brak zaradności w sytuacjach społecznych, lęk przed poważną chorobą, nagła rozłąka z przyjacielem (wyjazd do innego miasta, przeprowadzka itp.), niemożność znalezienia sobie sympatii itp. [Senejko, 2010, s. 294–296].

Młodzi ludzie często nie radzą sobie w sytuacjach stresujących. Sytuacja trudna prowadzi do dużego napięcia emocjonalnego, co obniża zdolność prawidłowej percepcji, a tym samym inne alternatywy przestają być widoczne, spontaniczna aktywność zostaje zahamowana, pojawia się uczucie bezradności i utraty kontroli nad własnym zachowaniem. W sytuacji długotrwałego utrzymywania się napięcia emocjonalnego pojawia się agresja, intencja wyrządzenia krzywdy w fizycznym, psychicznym i społecznym dobrostanie innych osób. Z czasem pojawia się stopniowa rezygnacja z wyrażania i zaspokajania swoich pragnień [Tomaszewski, 1982, s. 31].

We współczesnej teorii stresu psychologicznego mniejszą wagę przypisuje się opisowi czynników powodujących stres, większą aktywności podejmowanej w ich obliczu przez jednostkę, decydującej o skutkach stresu, popularność zyskało termin *coping* – radzenie sobie ze stresem [Heszen-Niejodek, 2000, s.18]. Heszen-Niejodek zaproponowała definicję: „styl radzenia sobie jako będący w dyspozycji jednostki i charakterystyczny dla niej zbiór strategii czy sposobów radzenia sobie, z których część uruchamiana jest w procesie radzenia sobie z konkretną konfrontacją stresową” [2000, s.19]. Jan Strelau pisze, że radzenie sobie ze stresem to „funkcja regulacyjna, która polega na utrzymywaniu adekwatnej równowagi pomiędzy wymaganiami a możliwościami lub na redukowaniu rozbieżności pomiędzy wymaganiami a możliwościami. Skuteczne radzenie sobie, wyrażające się w harmonii bądź dobrym dopasowaniu wymagań i możliwości, zmniejsza stan stresu, natomiast nieskuteczne radzenie sobie prowadzi do narastania stanu stresu” [2000, s. 95]. „Ludzie potrafią dopasowywać zachowania zaradcze do obiektywnych wymagań sytuacji, stosując raczej te strategie, które w danej sytuacji są bardziej efektywne. Warunkiem dopasowania strategii do wymagań sytuacji są właściwości stylu radzenia sobie (bogaty repertuar różnorodnych strategii i elastyczność w ich stosowaniu)” [Heszen-

-Niejodek, 2000, s. 30]. Poszukując skutecznych strategii radzenia sobie ze stresem, warto sięgnąć po książki, nie tylko ze względu na to, że sam proces czytania jest formą relaksacji. Treść tekstów literackich niesie ze sobą pewne rozwiązania problemów.

Literatura fantastyczna a problemy adolescencji

Literatura, jak już zostało wcześniej wspomniane, oddziałuje na psychikę odbiorców, ich sposób myślenia i postrzegania świata, a poruszane w niej tematy mogą wspomóc czytelnika w procesie radzenia sobie z problemami. Literatura fantastyczna, uważana za literaturę popularną, łatwą w odbiorze i o prostych treściach, była i jest postrzegana jako forma rozrywki. Z tych względów często uważa się, iż nie może ona pełnić funkcji terapeutycznej. Tymczasem wśród tekstów fantastycznych znajdują się też takie, które spełniają wymogi tekstu terapeutycznego, ułatwiają identyfikację uczestnika procesu terapeutycznego w nowej, trudnej dla niego sytuacji, pomagają rozwiązywać problemy i doprowadzają do katharsis [Wojciechowska, 2007, s. 69]. W całej literaturze fantastycznej, od baśni po literaturę współczesną (*science fiction*, *fantasy*), dają się wyodrębnić elementy wspólne, jak alegoria i symbol, odwołujące się do wiedzy i doświadczenia czytelnika, ale też mające na celu nakierowanie go na odpowiednie tory myślowe i poruszenie właściwych emocji. Ogromne znaczenie ma też kreacja głównego bohatera, z którym nastoletni odbiorca mógłby się łatwo utożsamić. Emocjonalne uczestnictwo decyduje o sukcesie terapeutycznym, a kreacje światów fantastycznych taki odbiór ułatwiają: „albo uczestniczy się w odbiorze dzieła niejako całym sobą, daje się porwać jego aurze, albo stoi się zupełnie poza światem przedstawionym, poza przestrzenią dzieła, poza sferami jego emocji i sensów” [Leszczyński, 2010, s. 98].

Wejście odbiorcy do fantastycznego świata ułatwia utożsamienie się z protagonistą. Wiek bohatera, jego emocje i przeżycia, często pokrywają się z odczuciami nastoletniego czytelnika. Niektórzy pisarze łączą motywy fantastyczne z rzetelnym, wręcz realistycznym opisem procesu dojrzewania. Z takim zjawiskiem mamy do czynienia m.in. w cyklu o Harrym Potterze Joanne K. Rowling. Jak napisała Ewa Paczoska, bohater Rowling to gwiazda socjometryczna, czyli osoba łącząca niezwykle zdolności intelektualne z umiejętnościami w różnych dziedzinach życia [Paczoska, 2002, s. 175]. Autorka ukazała bohatera w trakcie rozwoju fizycznego, intelektualnego i duchowego na przestrzeni paru lat. Daje się zauważyć, iż postawa etyczna Pottera, w okresie opisywanym w powieściach, pozostaje niezmienna, tj. bohater, mimo kilku słabości charakteru, może stanowić wzorzec przyjaciela, pilnego ucznia, dobrego syna. Jednak w piątej części zatytułowanej *Harry Potter i Zakon Feniksa* protagonista i jego towarzysze przygód zostają ukazani w bardzo trudnym okresie swojego życia, nie tylko

ze względu na zagrożenie niesione przez Voldemorta, ale również z powodu trudnych momentów związanych z dojrzewaniem. Pierwsze związki miłosne, ale też rywalizacja o względy sympatii, presja rówieśników, upadek autorytetów (problemy w relacjach z Dumbledorem) oraz skłonność do zachowań przestępczych (zorganizowanie Zakonu Feniksa) stawia Harry'ego i innych nastoletnich bohaterów wobec nowych wyzwań. Sam Harry zmaga się na przykład ze swoim sieroctwem. Choć opiekunowie głównego bohatera ukazani są w groteskowej formie i często w humorystycznych sytuacjach, to istotny i wyraźnie odczuwalny pozostaje problem fizycznego i psychicznego znęcania się nad dziećmi. Sytuacja domowa powoduje, że Harrym targają liczne, głównie negatywne uczucia. W poszczególnych tomach można zaobserwować zmiany w zachowaniu i stosunku do ciotki i jej rodziny – od rezygnacji poprzez bunt i ucieczkę z domu.

Dla niektórych pisarzy dojrzłość fizyczna i psychiczna utożsamiona jest z przeżyciem duchowym, otwarciem się na cudowny świat wyższych wartości. Taka przemiana wewnętrzna ukazana została w cyklu o Narnii Clive'a Staplesa Lewisa, gdzie bohaterowie, w miarę rozwoju fizycznego i społecznego, odkrywają istotę przeżycia religijnego. W *Lwie, czarownicy i starej szafie* lew Aslan poświęca swoje życie wszechogarniającej miłości. Młodzi bohaterowie, obserwując go, uczą się, że walka ze złem łączy się z radością, bólem i cierpieniem, że nie ma prostych rozwiązań, a problemy same się nie rozwiązują.

Alegorycznym obrazem dojrzewania może być w tekstach fantastycznych zdobywanie nowej, najczęściej tajemnej wiedzy czy niezwykłych umiejętności. Charakterystyczne jest, iż owa wiedza i umiejętności łączą się z ogromną odpowiedzialnością wynikającą z niebezpieczeństwa, jakie ze sobą niosą. Ged, młody bohater Ursuli Le Guin w *Czarnoksiężniku z Archipelagu*, poszukuje akceptacji w oczach własnych i innych ludzi. Jego nie-dojrzałość, ujawniająca się w działaniach magicznych, staje się przyczyną wielu zagrożeń dla samego protagonisty i osób z nim przebywających. Zrozumienie magii i rządzących nią praw jest równoznaczne ze zdobyciem dojrzałości emocjonalnej i kulturowej Geda. Walka z cieniem symbolizującym butę, niewiedzę i zło tkwiące w bohaterze, prowadzi do wewnętrznej przemiany i wejścia w nowy etap życia.

Le Guin odwołuje się w swej powieści do tradycji inicjacji i rytuału przejścia. „Powszechnie akceptuje się fakt istnienia stadium przejściowego między emocjonalną i społeczną »nieodpowiedzialnością« a dojrzałą i odpowiedzialną postawą obywatelską. Jednak nie w każdym społeczeństwie etap ten uznaje się za niezbędny. Pewne społeczeństwa – zwłaszcza niepiśmienne – kultywują »rytuały przejścia«, których funkcją jest symboliczne przeniesienie dzieci bezpośrednio z dzieciństwa w dorosłość” [Herbert, 2004, s. 9].

Pisarze przedstawiają proces wkraczania w dorosłe życie i czas kształtowania się życiowych postaw, jako wędrówkę uwieńczoną ostateczną

rozgrywką między siłami dobra i zła. Schemat ten, wyzyskiwany od najdawniejszych czasów w baśniach, jak wykazał Bruno Bettelheim, pozwala na poznanie mechanizmów działania ludzkiej psychiki [Bettelheim, 1985; 1989]. O nośności tego schematu kompozycyjnego świadczy ilość fabuł na nim oparta. Kreacja fantastycznych światów umożliwia uatrakcyjnienie skonwencjonalizowanej już formy. Dodatkowym atutem wprowadzenia fantastyki jest możliwość wyjścia odbiorcy ze świata realnego. Nowa perspektywa „pozwała rozpoznać etyczne nacechowanie ludzkich postaw i wyborów. Bo świat jest za blisko, za naocześnie, za codziennie, byśmy mogli dostrzec jego logikę w chaosie przypadków. [...] Tej perspektywy potrzebuje bardziej nastolatki niż żyjące w świecie wyobraźni dziecko [...]” [Leszczyński, 2010, s. 229].

Współczesna realistyczna proza obyczajowa ukazuje świat odmalowany najczęściej w mrocznych barwach, bez nadziei i pozytywnych emocji, za to pełen brutalności i niemocy. Tymczasem w tekstach fantastycznych dominują kreacje młodych buntowników walczących o uratowanie świata. Ich heroicznymi działaniami kieruje fatum, Los lub Przeznaczenie, a młodzięcza niedojrzałość ujawnia się głównie poprzez bunt i próbę ucieczki przed odpowiedzialnością. Wybrańcy, jak Alvin z cyklu o Alvinie Stwórcy Orsona Scotta Carda czy Tiffany Obolała z powieści Terry’ego Pratchetta, sprzeciwiają się przeznaczeniu i woli dorosłych. Protagonisci rozpoczynają swoją życiową wędrówkę zazwyczaj jako osoby zupełnie przeciętne, niewiele znaczące dla społeczności, z której się wywodzą. Dodatkowo, jako nastolatki, zaczynają postrzegać siebie głównie poprzez pryzmat innych osób. Odkrywają albo swoją „niewidzialność”, albo niedoskonałość i dopiero dzięki wędrówce, pod wpływem licznych przygód i przeżyć, odmieniają swoje spojrzenie na samych siebie. Płynąca z doświadczenia dojrzałość i związane z nią poczucie odpowiedzialności przyczynia się w trakcie trwania fabuły do podjęcia przez protagonistów właściwych decyzji.

Bohaterowie tekstów fantastycznych zostają często naznaczeni niewykłością, którą oni sami odkrywają pod wpływem przygód podczas wędrówki. Ich odmienność zostaje niejednokrotnie podkreślona przez widoczną cechę jak np. ułomność fizyczna bądź sieroctwo. Głuchy Kamyk, bohater *Tkacza iluzji* Ewy Białołęckiej, nie tylko zmagają się z problemami wieku adolescencji, ale również ze swoim kalectwem. Podobne problemy przeżywa bohater Blake’a Charltona *Czaropis* – Nikodemus Weal. W świecie, w którym magia opiera się na słowie – sposobie wypowiedzi każdej głoski i konstrukcji gramatycznej, protagonista jest kakografem (termin zaproponowany przez tłumacza, jednak z wyjaśnień umieszczonych w tekście powieści można wywnioskować, iż raczej chodzi o typ dysleksji). Choć ma dwadzieścia pięć lat, pozostaje bardzo młodym magiem, gdyż mimo potężnej mocy nie odnosi sukcesów – jego przypadłość opóźnia postępy w nauce. Ułomność fizyczna lub psychiczna sprawia, iż protagonisci charakteryzują się odmienną per-

spektywą postrzegania zastanej rzeczywistości. Wnikliwość oglądu przyczynia się do zdobywania wiedzy ukrytej, tajemnej, dostępnej nielicznym.

Postać kalekiego bohatera skłania do podejmowania innych tematów, wydawałoby się pośrednio tylko związanych z problemem adolescencji, jak kwestia integracji. W ujęciu społeczno-pedagogicznym integrację rozumie się jako „umiejętność harmonijnego współżycia i współdziałania osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi we wszystkich przejawach życia społecznego – w szkole, w domu, w pracy i czasie wolnym” [Marek-Ruka, 1996, s. 119]. Idea integracji obejmuje organizowanie zajęć i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, aby w przyszłości umożliwić im uczestnictwo w tzw. normalnym życiu, dostęp do wszystkich instytucji i sytuacji społecznych, oraz kształtowanie pozytywnych ustosunkowań i więzi psychospołecznych między pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi [Kasicka-Kłos, 2013]. Istoty integracji dotyka cykl powieściowy Anne McCaffrey rozpoczynający się powieścią *Statek, który śpiewał*. Mózg i niepełnosprawne ciało Helvy, głównej bohaterki powieści, zostaje wbudowane w kadłub zwiadowczego statku międzygalaktycznego. Dzięki treningowi i terapii akceptuje ona swój stan, a nawet cieszy się uwolnieniem z okowów kalekiego ciała. Docenia możliwości, jakie daje jej technologia, jednak tylko do momentu zakochania. Okres dojrzewania jest dla niej tak samo bolesny, jak dla innych nastolatków, przeżywa bowiem odrzucenie, niechęć, nietolerancję, strach. Tylko niezwykła siła ducha pozwala bohaterce pokonać wszystkie przeciwności losu. Ta interesująca powieść porusza m.in. tematy uznane społecznie za tabu, m.in. problem seksu osób niepełnosprawnych fizycznie. Poszukiwania Helvy wynikają z potrzeby autoidentyfikacji, jak też łączą się z niepokojami i pytaniami towarzyszącymi temu procesowi.

W okresie adolescencji młody człowiek szybko odkrywa, że każde twierdzenie może zostać podane w wątpliwość. Dorośli, jeśli nie kłamią, to przekazują dzieciom półprawdy. Odkrycie prawdy o swoim życiu czy losach rodziców zmienia sposób postrzegania dotychczasowej rzeczywistości. Nastoletni bohaterowie muszą zaakceptować lub odrzucić nowe fakty, ponownie zbudować obraz swojej rodziny i samych siebie. Pratchettowska Tiffany dowiadyduje się, że jej ukochana, nieżyjąca babcia była prawdopodobnie czarownicą w świecie, w którym palono kobiety parające się czarami. A teraz ona, ponieważ odziedziczyła pewne zdolności, ma wkroczyć na podobną ścieżkę i zmierzyć się nie tylko z własnymi słabościami, ale i z ostracyzmem mieszkańców jej rodzinnej wioski. Podobnie większość bohaterów tekstów fantastycznych, aby zbudować na nowo swoją tożsamość, zmuszona jest do poszukiwania swoich korzeni. Strużek, bohater cyklu *Kroniki Kresu* Paula Stewarta i Chrisa Riddella, wychowany został przez rodzinę leśnych trolli. Kiedy poznaje prawdę o swoim pochodzeniu, zaczyna rozumieć swoją alienację i kompleksy, bunt przeciwko zastanej rzeczywistości. Mamusiółka, mimo całej swojej miłości, nie była w stanie ochronić go przed wszystkimi upo-

korzeniami i niesprawiedliwością. Ponieważ Strużek rozwijał się odmiennie niż jego bracia – był słabszy i bardziej nieporadny niż inne trolle, stanowił łatwy obiekt prześladowań. Jednak, jak wszyscy bohaterowie tekstów fantastycznych, odznaczał się pragnieniem przygody i niespotykaną odwagą, dlatego wyruszył na poszukiwanie rodziny. Odnalazłszy ojca i nową rodzinę, uczy się na nowo budować relacje rodzinne, kształci w sobie umiejętność porozumiewania się z innymi istotami. Podobnie buduje nowe więzi rodzinne bohaterka *Atramentowego serca* Cornelii Funke, zmuszona do podjęcia tego trudu po odnalezieniu matki. Maggie, dwunastoletnia córka introligatora Mo Folcharta, straciła matkę w wieku trzech lat. Dziewczynka nigdy do końca nie poznała okoliczności zniknięcia Teresy, kiedy więc pojawił się tajemniczy przybysz, nie była przygotowana na nadchodzące zdarzenia. Po dziewięciu latach Maggie odnajduje matkę, lecz nie jest to kobieta z jej wyobrażeń. Ta inność podkreślona zostaje przez kalectwo matki – Teresa powraca z innego świata niema. W symboliczny sposób opisana zostaje trudność w komunikacji matka-córka. Porozumienie staje się możliwe tylko dzięki pełnemu zaangażowaniu obu stron. Obie na nowo odkrywają i uczą się siebie nawzajem. Podobna historia została opisana w *Kosmicznym domu Larklight* Philipa Reeve'a, gdzie para bohaterów, rodzeństwo Artur i Myrtle, zostaje napadnięta przez kosmiczne pająki, co zapoczątkowuje szereg przygód. Istotne jest jednak to, iż oboje byli przekonani o śmierci swojej matki. W trakcie podróży w kosmosie odnajdują matkę i poznają prawdę o niej i o domu, w którym mieszkali. W powieści tej jednak spotkanie rodzinne nie generuje tak wielu problemów jak w powieści Funke.

Autorzy fantastyki nie stronią od rozwiązań znacznie bardziej dramatycznych. Bohaterowie *Serii niefortunnych zdarzeń* Lemony Snicketa – Wioletka, Klaus i Słoneczko Baudelaire, tracą rodziców w pożarze. Wkrótce rozpoczyna się wędrówka rodzeństwa od opiekuna do opiekuna. Odziedziczyli po rodzicach ogromną fortunę, okazuje się jednak, że pieniądze nie ułatwiają odnalezienia nowego domu, gdyż opiekunowie, szczególnie Hrabia Olaf, bardziej zainteresowani są majątkiem niż opieką nad trójką dzieci. Snicket opisał tragiczne losy rodzeństwa z dystansem i humorem. Zupełnie inny w nastroju jest cykl *Lewiatan* Scotta Westerfelda. Akcja rozgrywa się w alternatywnym świecie, gdzie narody podzielone są na zwolenników techniki – Chrześtów i zwolenników sztucznego tworzenia organizmów żywych – Darwinistów. Świat stoi na progu wojny światowej, a jeden z głównych bohaterów – Aleksander, należy do austriackiej rodziny rządzącej. Kiedy jego rodzice giną w zamachu, ucieka w środku nocy wraz z najwierniejszymi sługami. Główna bohaterka Dery była natomiast świadkiem tragicznej śmierci swojego ojca. Śmierć bliskich na oboju pozostawia niezmywalne piętno. Deryl rzuca wyzwanie konwenansom swojej epoki i postanawia w męskim przebraniu zostać pilotem na żywym powietrznym statku „Lewiatanie”. Drogi Deryl i Aleksandra krzyżują się, wkrótce zostają przyjaciółmi, lecz obydwójce

zachowują swoje tajemnice. W trakcie rozwoju fabuły ich wzajemne relacje komplikują się, a śmierć bliskich nie pozwala o sobie zapomnieć. Młodzi ludzie uczą się, że każde działanie niesie ze sobą konsekwencje, a polityka, zwyczaje czy uprzedzenia zmieniają ogład świata, poddając w wątpliwość dotychczasowe poglądy.

Teksty fantastyczne często nawiązują do realnego życia. Jednym z motywów, który często występuje w tej odmianie literatury, jest rozpoczęcie nowego życia po rozwodzie rodziców. Młodzi ludzie, pozostający najczęściej pod opieką matki, zmuszeni są do opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania i wprowadzenia się do nowego domu na prowincji. Taki los spotkał rodzeństwo Grace'ów z cyklu *Kroniki Spiderwick* Tony'ego DiTerlizziego i Holly Black. Po opuszczeniu rodziny przez ojca, matka wraz z dziećmi musiała zamieszkać w opuszczonym domu swojej ciotki Lucindy. Początkowo rodzeństwo jest głęboko rozczarowane i zasmucone zaistniałą sytuacją. Jeden z braci, Jared, jeszcze w Nowym Jorku wdał się w bójkę, a pozostała dwójka rodzeństwa równie źle zniosła rozwód i przeprowadzkę. Dopiero nowe miejsce i tajemnicze siły, mieszkające w starym domu, uzdrowiły sytuację w rodzinie. Rozwód dotknął też rodziców Lucindy i Tylera ze *Smoków ze Zwyczajnej Farmy* Tada Williamsa i Deborah Beale. Rozpad rodziny niekorzystnie wpłynął na relacje między jej członkami. Lucinda i matka stale się kłóciły, a Tyler coraz częściej uciekał w gry komputerowe. Narastający żal, złość i agresja osiągnęły punkt krytyczny, kiedy pewnego lata matka postanowiła skorzystać z wyjazdu dla samotnych. Katastrofę rodzinną powstrzymuje nieoczekiwane zaproszenie – stryjeczny dziadek proponuje wakacje na Zwyczajnej Farmie. Nowi ludzie, tajemnicze miejsce i magiczne stworzenia staną się lekarstwem na wszelkie bóle członków rozbitej rodziny. Młodzi ludzie zostaną zmuszeni do nauczenia się odpowiedzialności za własne czyny oraz do nabycia umiejętności empatii.

W niniejszych rozważaniach na temat problemów adolescencji we współczesnej literaturze fantastycznej nie sposób pominąć motywu młodzieńczej miłości. W niemal wszystkich omówionych wyżej tekstach przewija się wątek miłości dwojga nastolatków. Popularność tego wątku wynika ze swojej recepcji tego rodzaju literatury, polegającej na identyfikacji z głównym bohaterem i odwoływaniu się do uczuć oraz wrażeń emocjonalnych. Nastolatki, szczególnie dziewczęta, zawsze lubiły czytać o miłości pełnej przeszkód, mimo to jawiącej się jako kraina spełnionych marzeń. Model romantycznej miłości zaistniał też w literaturze fantastycznej, gdzie fantastyka stanowi jedynie sztafaż. Przykładem może tu być bardzo popularny cykl *Zmierzch* Stephenie Meyer, w którym Bella Swan zakochuje się w wampirze Edwardzie. Wydaje się, iż związek człowieka i wampira nie ma przyszłości, jednak bohaterowie walczą o swoje uczucie. Saga *Zmierzch* opiera się na schematach romansowych, ale, może dzięki konwencjom, ukazuje obraz miłości w wyobrażeniu nastolatków. Temat miłości został bardzo ciekawie

poprowadzony w powieści *Delirium* Lauren Oliver. Autorka kreuje anty-utopijny obraz świata, w którym miłość uznano za niebezpieczną chorobę. Dzięki zdobyczom medycyny każdy obywatel w wieku osiemnastu lat podawany jest zabiegowi uwalniającemu od tej przypadłości. Główna bohaterka, siedemnastoletnia Lena, oczekuje z niecierpliwością na moment uwolnienia od uczucia, które doprowadziło jej matkę do samobójstwa. Wszystko się zmienia, kiedy poznaje outsidera z Głuszy. *Delirium* wprowadza również szerszy kontekst do dyskusji na temat świata ludzi pozbawionych emocji.

Wśród polskich autorów na uwagę zasługuje Rafał Kosik, który bohaterami swojego cyklu *Felix, Net i Nika* uczynił warszawskich gimnazjalistów. Ten już wielotomowy cykl, opisujący współczesne pokolenie polskich nastolatków, składa się z tekstów pisanych m.in. w konwencji *science fiction*. Tło dla przygodowej fabuły stanowi opis życia współczesnych nastolatków, ich problemy, kompleksy i zmagania z rzeczywistością. Kosik nie unika trudnych tematów, takich jak: prześladowanie, sieroctwo, problemy związane z funkcjonowaniem pomocy społecznej, kwestie dotyczące edukacji itp. Jego bohaterowie zmagają się z trudnościami i, podobnie jak w omówionych wyżej pozycjach, wstępują na trudną drogę walki o dobro i sprawiedliwość.

José Ortega y Gasset pisał, iż „pospolicie uważa się, że ucieczka od rzeczywistości jest sprawą prostą, podczas gdy *de facto* jest to rzecz bardzo trudna” [Ortega y Gasset, 1996, s. 194]. Tworzenie czegoś, co nie ma sensu lub jest niezrozumiałe, to łatwe zadanie. Ale stworzenie czegoś, co ma sens, choć nie naśladuje „natury”, świadczy o talencie [Ortega y Gasset, 1996, s. 194]. Niewątpliwie poziom artystyczny tekstów fantastycznych bywa różny, jednak treści tam zawarte ukazują pełne spektrum spraw, zagrożeń i pragnień młodych ludzi w okresie adolescencji. Przestrzeń fantastyczna czy obecność istot fantastycznych nie wpływa na prezentację problemów nastoletnich bohaterów. Podobnie jak w świecie rzeczywistym, dla czytelników dysharmonijne środowisko domowe, brak dyscypliny, utrata rodziców bądź rozbieżności rodziny to zmienne wiążące się etiologicznie z zaburzeniami zachowania [Herbert, 2004, s. 29].

Młodzi bohaterowie tekstów fantastycznych reagują na zagrożenia jak typowe nastolatki [Senejko 2010, s. 296–298]. Wszyscy odczuwają silne napięcie emocjonalne, lęk i momentami rozdrażnienie. Większość z nich spotyka na swej drodze mistrzów, nauczycieli uczących ich jak poradzić sobie z zagrożeniem, uspokoić się i znaleźć sposób na poradzenie sobie z problemem. We wszystkich tekstach fantastycznych podkreśla się rolę rodziny i przyjaciół, jako osób wspierających i pomagających w procesie pokonywania przeszkód. Bohaterowie tekstów literackich również ponoszą porażki i zachowują się w sposób niedojrzały. Często uciekają przed zagrożeniem czy odpowiedzialnością za własne czyny, równie często ich chęci nie przekładają się na czyny. Zachowania pozytywne przeplatają się z zachowaniami naganymi, jak zrzucanie winy na innych, gniew, bunt, wyżywanie się na ludziach,

zwierzętach i przedmiotach. W większości powieści pokazane zostały przejściowe postawy pozornego „luzu”, lekceważenie zagrożeń i problemów, lub przeciwnie, nadaktywność, przejmowanie przez bohaterów zadań, ról i dodatkowych obowiązków z zaangażowaniem i pasją. Proces autoidentyfikacji łączy się z silnymi skrajnymi emocjami jak poczucie bezsilności, samotności, opuszczenia, oraz z nauką o własnej wartości, atrakcyjności, o możliwościach jakimi się dysponuje. Jednak w każdym przypadku droga kończy się dojrzałością psychiczną i kulturową, wyrażającą się nabyciem zdolności do refleksji na własnymi czynami, nabywaniem umiejętności w celu poradzenia sobie z problemami i zagrożeniami, wprowadzeniem w życie pozytywnych zmian, przyjmowaniem odpowiedzialności za własne czyny. „Młodość jest pełna dynamizmu, reprezentuje najwyższe wartości i normy moralne, które stają się źródłem rozwoju i wrażliwości młodego czytelnika, jego świadomości, zdolności wydawania ocen dotyczących etycznej waloryzacji ludzkich czynów, szczególnie postępowania samego bohatera, zatem również czytelnika jako podmiotu” [Leszczyński, 2010, s. 231].

Bohaterowie literaccy wskazują, jak wyrabiać korzystne nawyki reagowania na napięcie emocjonalne; uczą analizowania trudnej sytuacji i aktywnego poszukiwania rozwiązań w celu pokonania trudności. Postaci zamieszkujące fantastyczne światy zawsze doprowadzają podjęte działania do końca, wytrwale realizują zamierzone cele, podtrzymują motywację, gdy pojawia się skłonność do rezygnacji. Za swoje działania zawsze zostają nagrodzeni i odczuwają satysfakcję z realizacji podjętych zadań [Tyszkowa, 1972, s. 332].

Podsumowanie

Można powiedzieć, że teksty fantastyczne nie stanowią jedynie rozrywki, lecz często podejmują trudne tematy dotyczące śmierci, opuszczenia, choroby, kalectwa. Zapraszają do rozważań na temat dobra i zła, sensu istnienia. Opowiadają o poszukiwaniu własnej tożsamości, które nie zawsze kończy się happy endem. Porozumiewają się językiem symboli i alegorii, wymagając od czytelnika znajomości kodów, co umożliwia refleksję nad światem wartości, sensem ludzkiego bytu, istotą człowieczeństwa. Czytelnik ma możliwość w przedstawionych losach postaci odnaleźć własną sytuację egzystencjalną, dylematy, pytania o możliwość poznania prawdy o sobie, bliskich, świecie. Postaci literackie uczą samoświadomości, samokontroli, poczucia własnej wartości, pozytywnego postrzegania samego siebie.

Na koniec warto wspomnieć o kulturze fantastycznej. Czytelnicy fantastyki, jako jedyna grupa czytelnicza skupiona wokół pewnego typu literatury, organizuje się w spontanicznym ruchu społecznym. Łączy ich potrzeba „obcowania z tajemnicą w świecie tajemnic pozbawionym, wyjałowionym z niepokoju egzystencjalnego, płaskim, płytkim i powierzchownym; ruchem zaspokajającym marzenia o młodości, której nie więżą dramaty przemocy,

rozkładu domu, nienawiści, odrzucenia i osamotnienia” [Leszczyński, 2010, s. 233]. Miłośnicy fantastyki to społeczność prężna i chętnie przyjmująca nowych fanów, nie ograniczają oni swoich zainteresowań jedynie do literatury. W obszarze ich oglądu znajduje się film, muzyka, grafika, komiks oraz gry. Można tutaj dodać, że większość wymienionych w tym artykule tekstów literackich doczekała się swoich udanych ekranizacji.

Współczesna kultura ukazuje świat młodego człowieka, jego problemy i dylematy w pesymistycznym świetle. Twórcy eksponują w swych dziełach erozję wartości, upadek norm moralnych, rozpad więzi, oraz epatują obrazami przemocy. Dominującymi uczuciami są samotność, zagubienie i rozpacz. Popkultura „urabia młodą, nieodporną, krytyczną wobec dotychczasowych autorytetów umysłowość. Tak ukształtowane pokolenie nie rozumie ani świata, w którym żyje, ani czasu, ani historii, ani samego siebie” [Leszczyński, 2010, s. 80]. Literatura fantastyczna, nie rezygnując z poważnych tematów, nie ukazuje świata w aż tak negatywny sposób. Ukazuje jednostki silne i zdolne do zmiany zastanej rzeczywistości. Literatura ta może realizować misję uzdrowicielską, bowiem pomaga zrozumieć i dostrzec to, co w świecie dobre i budzące nadzieję.

Bibliografia

- Ariés Ph. (1995), *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*. Przeł. M. Ochab. Gdańsk.
- Bettelheim B. (1985), *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartości baśni*. Przeł. D. Danek. Warszawa.
- Bettelheim B. (1989), *Rany symboliczne. Rytuały inicjacji i zazdrość męska*. Przeł. D. Danek. Warszawa.
- Bęczkowska K. (2005), *Dojrzewanie Harry'ego Pottera*. Kielce.
- Borecka I. (2002), *Biblioterapia w edukacji czytelniczej i medialnej w szkole podstawowej i gimnazjum*. Wałbrzych.
- Carroll L. (1999), *Alicja w Krainie Czarów*. Przeł. J. Kozak. Warszawa.
- Chmielewska-Luczak D. (2007), *Hic sunt leones: Współczesna literatura fantastyczna dla dzieci*. W: Rozważając Fantasy. Etyczne, dydaktyczne i terapeutyczne aspekty literatury i filmu fantasy. Red. J. Deszcz-Tryhubczak, M. Oziewicz. Wrocław, s. 21–30.
- Clow A. (2001), *The Physiology of Stress*. W: Stress. Myth, Theory and Research. Ed. F. Jones, J. Bright. London, s. 47–61.
- Compagnon A. (2010), *Demon teorii. Literatura a zdrowy rozsądek*. Przeł. T. Stróżyński. Gdańsk.
- Czernow Anna Maria (2009), *Jak badać fantastykę? Na przykładzie „Mrocznych materii” Philipa Pullmana*. W: Ocalone królestwo. Twórczość dla dzieci – perspektywy badawcze – problemy animacji. Red. nauk. G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonk, M. Zająć. Warszawa, s. 153–167.
- Diener E., Lucas R. E., Oishi S. (2004), *Do brostan psychiczny. Nauka o szczęściu*.

- i zadowoleniu z życia (*Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction*). Przeł. M. Szuster. W: Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka. Pod red. J. Czapieńskiego. Warszawa, s. 35–50.
- Herbert M. (2004), *Rozwój społeczny ucznia. Poznanie potrzeb i problemów dzieci w okresie dorastania*. Przeł. E. Jusiewicz-Kalter. Gdańsk.
- Heszen-Niejodek I. (2000), *Stres i radzenie sobie – główne kontrowersje*. W: Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne. Pod red. I. Heszen-Niejodek i Z. Ratajczak. Katowice, s. 12–43.
- Hollin C.R., Browne D., Palmer E.J. (2004), *Przestępczość wśród młodzieży. Rozpoznanie zjawiska, diagnozowanie i profilaktyka*. Przeł. E. Jusiewicz-Kalter. Gdańsk.
- Hutter A. (1938), *Endogene en funktionelle psychosen bei kindern in den pubertatsjahren*. „Kinderpsychiatri“, nr 5, s. 97–102.
- Iser W. (1978), *The Act of Reading: a Theory of Aesthetic Response*. Baltimore.
- Kasicka-Kłos A. (2013), *Przemiany w kształceniu specjalnym* [online] [dostęp: 2014-08-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.edukacja.edux.pl/p-13301-przemiany-w-ksztalceniu-specjalnym.php>.
- Koryś I., Dawidowicz-Chymkowska O. (2012), *Społeczny zasięg książki w Polsce w 2010 roku: bilans dwudziestolecia*. Warszawa.
- Kostecka W. (2009), *Tajemnica księgi. Co czytają baśniowi bohaterowie? (Motyw księgi we współczesnej fantastyce dla dzieci i młodzieży)*. Warszawa.
- Kwiatkowski P. (2011), *Neurobehawioralne rozhamowanie a postawy młodzieży wobec używania substancji psychoaktywnych w kontekście postaw wychowawczych rodziców*. W: Zaburzenia w zachowaniu dzieci i młodzieży w kontekście trudnych sytuacji szkolnych i pozaszkolnych. Pod red. D. Boreckiej-Biernat. Kraków, s. 121–131.
- Leszczyński G. (2006), *Kulturowy obraz dziecka i dzieciństwa w literaturze drugiej połowy XIX i w XX w. Wybrane problemy*. Warszawa.
- Leszczyński G. (2010), *Bunt czytelników. Proza inicjacyjna netgeneracji*. Warszawa.
- Łosiak W. (2007), *Natura stresu. Spojrzenie z perspektywy ewolucyjnej*. Kraków.
- Łosiak W. (2008), *Psychologia stresu*. Warszawa.
- Marek-Ruka M. (1996), *Tendencje i perspektywy kształcenia niepełnosprawnych w Polsce*. „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”, T. 7, s. 118–121.
- Matras-Mastelarz W. (2012), *Biblioterapeuta i jego warsztat biblioterapeutyczny*. W: O potrzebie biblioterapii. Pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 43–60.
- Molicka M. (1999), *Bajka terapeutyczna dla dzieci*. Poznań.
- Molicka M. (2011), *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*. Poznań.
- Ortega y Gasset J. (1996), *Dehumanizacja sztuki i inne eseje*. Przeł. P. Niklewicz. Warszawa.
- Paczoska E. (2002), *Za co (nie) lubimy Harry'ego Pottera*. W: Kultura literacka dzieci i młodzieży u progu XXI stulecia. Pod

- red. J. Papużyńskiego i G. Leszczyńskiego. Warszawa.
- Portmann R. (2007), *Dzieci a stres. Istota zagadnienia*. Przeł. E. Martyna. Kielce.
- Selye H. (1960), *Stres życia*. Przeł. J.W. Guzek, R. Rembies. Warszawa.
- Senejko A. (2010), *Obrona psychologiczna jako narzędzie rozwoju. Na przykładzie adolescencji*. Warszawa.
- Strelau J. (2000), *Temperament a stres: Temperament jako czynnik moderujący stresory, stan i skutki stresu oraz radzenie sobie ze stresem*. W: Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne. Pod red. I. Heszen-Niejodek i Z. Ratajczak. Katowice, s. 88–132.
- Tolkien J.R.R. (1994), *O baśniach*. Przeł. J. Kokot. W: tenże, *Drzewo i liść oraz Mythopoeia*. Poznań, s. 11–82.
- Tomaszewski T. (1982), *Człowiek w sytuacji*. W: Psychologia. Pod red. T. Tomaszewskiego. Warszawa, s. 17–36.
- Tyszkowa M. (1972), *Zachowanie się dzieci szkolnych w sytuacjach trudnych*. Warszawa.
- Waksmund R. (2000), *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej (tematy – gatunki – konteksty)*. Wrocław.
- Wilmes D.J. (2003), *Jak wychować dziecko, które mówi: Nie!!! Alkoholowi i narkotikom*. Przeł. L. Okupniak. Gdańsk.
- Wojciechowska D. (2007), *Zastosowanie literatury fantasy w biblioterapii dzieci i młodzieży*. W: Rozważając Fantasy. Etyczne, dydaktyczne i terapeutyczne aspekty literatury i filmu fantasy. Red. J. Deszcz-Tryhubczak, M. Oziwicz. Wrocław, s. 65–75.
- Wróblewski M. (2008), „Czytanie przyszłości”. *Polska fantastyka naukowa dla młodego odbiorcy*. Toruń.
- Żebrowska M. (1976), *Okresy i fazy rozwoju psychicznego*. W: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Pod red. M. Żebrowskiej. Warszawa, s. 172–190.

Edyta Izabela Rudolf

Fantasy literature as a supporting therapy for youth with adolescence problems

Summary

While searching for books for the basis of therapeutic actions, it is worth turning to fantasy literature. Youth are exposed to the shocking images of the contemporary culture such as disintegration, violence, and the collapse of moral standards. These teenagers can feel lost in the modern world and need support. Fantasy literature offers attractive plots without leaving behind serious topics related to adolescence, such as the search for identity, the ability to build relationships, perseverance in their activities or learning self-control. The authors of fantasy books for teenagers do not avoid difficult topics, like death or illness and present them in a way that is understandable for young readers. Due to the contents and attractive form, properly selected fantasy texts can be successfully used in therapeutic work with teenagers.

Keywords: bibliotherapy, fantasy literature, youth

URSZULA LISOWSKA-KOZUCH
*Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków*

ODDZIAŁYWANIE TERAPEUTYCZNE LITERATURY PIĘKNEJ W ŻYCIU STUDENTÓW

Cierpienie należy do życia. Jeżeli cierpisz, wciąż żyjesz

W życiu człowieka niejednokrotnie pojawiają się chwile, w których zadaje on sobie pytanie o sens cierpienia. Czy pomogą nam w wyjaśnieniu tej kwestii zacytowane powyżej słowa Doroty Terakowskiej zawarte w książce *Tam gdzie spadają anioły* [Terakowska, 2002, s. 63]? Być może niektórzy czytelnicy niniejszego tekstu – zaintrygowani tym jednym zdaniem – sięgną do książki, a wybrane fragmenty staną się dla nich materiałem skłaniającym do głębszych przemyśleń, inni jednak mogą przejść koło niej obojętnie.

Prowokując do stawiania sobie pytań lub udzielając odpowiedzi na te, które już się w naszej świadomości zrodziły, tekst literacki pełnić może w określonych sytuacjach funkcję leczniczą. Jego dobór stanowi zatem podstawowy problem biblioterapii, zawierający się w zdaniu: „każdemu odpowiednia literatura” [Czernianin, 2008, s. 31]. O leczeniu za pomocą lektury napisano już wiele. W naszym kraju opublikowano ostatnio sporo książek i artykułów związanych z różnymi aspektami biblioterapii. O odmianach i zastosowaniu opisywanej metody kuracji, osobie i warsztacie biblioterapeuty, potrzebie tego zawodu i innych kwestiach pisali m. in. Irena Borecka [1998; 2001; 2002a; 2002b; 2008; Borecka i Ippoldt, 1998; Borecka i Wontorowska-Roter, 2003], Wiktor Czernianin [2008], Tomasz Kruszewski i Małgorzata Fedorowicz [Kruszewski i Fedorowicz, 2005; 2007], Lidia Ippoldt [Borecka i Ippoldt, 1998; Ippoldt 2004], Maria Molicka [2011], Bernadetta Szczupał [2009], Wita Szulc [1991a; 1991b; 1994; 2001], Ewa Tomasik [1994], Bronisława Woźniczka-Paruzel [2001; 2002; 2012], Elżbieta Barbara Zybert [1997].

Użycie wyselekcjonowanych materiałów czytelnicznych jako pomocy terapeutycznej w medycynie i psychiatrii, a także poradnictwo w rozwiązywaniu problemów osobistych przez ukierunkowane czytanie, to oficjalna definicja biblioterapii przyjęta w 1966 r. przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy [Rubin, 1978]. Z kolei według Ireny Boreckiej biblioterapia to działanie terapeutyczne, w którym odpowiednio dobrane materiały czytelniczne stosuje się jako środek wspierający proces leczenia w medycynie, rodzaj psychicznego wsparcia, pomocy w rozwiązywaniu osobistych problemów, czynności umożliwiające uzyskanie poczucia bezpieczeństwa lub też realizację potrzeb [Borecka, 1998, s. 9]. Przy doborze odpowiednich tekstów literackich, wykorzystywanych do zajęć biblioterapeutycznych należy kierować się zasadą *primum non nocere* [Szulc, 1991a, s. 25], bowiem źle dobrana książka może zaszkodzić, a nie pomóc. Zawsze należy mieć na uwadze słowa I. Boreckiej, że książki mogą wydobywać z podświadomości czytelnika zarówno radosne, jak i przykre przeżycia [Borecka i Ippoldt, 1998, s. 15].

Teksty literackie wykorzystywane w procesie biblioterapeutycznym można podzielić na różne grupy: Danuta Gostyńska wymieniła materiały uspokajające (*sedativa*), do których zaliczyła m.in. książki przygodowe, baśnie, fantasy, literaturę humorystyczną; materiały pobudzające (*stimulativa*) czyli książki o tematyce awanturniczo-przygodowej, wojenne, podróżnicze, popularnonaukowe oraz materiały refleksyjne (*problematica*) mieszczące w sobie powieści obyczajowe, biograficzne, książki zawierające wątek romanśowy, psychologiczne i socjologiczne. Wanda Kozakiewicz zaproponowała ponadto literaturę religijną (*sacrum*), która w czytelniku powoduje zarówno silne wzruszenia natury religijnej, jak i sprawia, że czytelnik w trakcie czytania dokonuje ważnego dla siebie odkrycia [za: Borecka, 1998, s. 21].

Warto zastanowić się, jakie funkcje pełni literatura w zaspokajaniu różnych potrzeb człowieka. Jadwiga Andrzejewska wyróżniła trzy sfery, w obrębie których koncentrują się poszczególne funkcje: sferę intelektu, uczuć oraz woli i działania. Do sfery pierwszej zakwalifikowała funkcję informacyjną, kształcącą i filozoficzno-społeczną. W sferze drugiej, uczuciowej, znalazły się funkcje: estetyczna, emocjonalna, kompensacyjna, identyfikacyjna, partycypacyjna, prestiżowa, terapeutyczna, relaksowa, ewazyjna oraz hedonistyczna. W ostatniej, wolicjonalnej czyli motywacyjnej, obejmującej wpływ lektury na postępowanie i działalność człowieka, J. Andrzejewska wyróżniła funkcję wychowawczą, inspirującą twórczą postawę, utylitarną [Andrzejewska, 1996, s. 31–32]. Z kolei Jacek Wojciechowski w spisie społecznych funkcji literatury (podanym za Stanisławem Siekierskim) wyróżnił funkcje: filozoficzno-społeczną, estetyczną, wychowawczą, poznawczą, emocjonalną, rozrywkową, werystyczną i substytutową [Wojciechowski, 1999, s. 100–104]. Irena Borecka w literaturze pięknej dopatrywała się przede wszystkim kompensacji oraz źródeł wiedzy

o świecie i ludziach, przeżyć estetycznych, refleksji filozoficznej i kontemplacji, pomocy w rozwikłaniu problemów natury moralnej, w kształtowaniu światopoglądu oraz rozrywki, zabawy i wypoczynku a także materiału umożliwiającego konfrontowanie problemów własnych z problemami bohaterów literackich [za: Szczupał, 2009, s. 231–232].

W biblioterapii wykorzystuje się przede wszystkim terapeutyczne wartości literatury. Zdaniem Lidii Ippoldt „literatura odpowiednio włączona w proces biblioterapeutyczny może stać się czynnikiem redukującym stresy powstałe w wyniku choroby, pobytu w szpitalu czy niepełnosprawności” [Ippoldt, 2004]. Podobnego zdania jest Małgorzata Michta: „dawno już zauważono, że książka działa kojąco i jest jednym ze środków, który pomaga zapomnieć o codzienności, stanowi relaks w ciągłym pośpiechu i nerwowości. Może też łagodzić cierpienia spowodowane chorobą, bądź innymi zaburzeniami, pomóc w rozwiązaniu niejednego trudnego problemu, przywrócić równowagę wewnętrzną, poprawić samopoczucie. Odpowiednio dobrana lektura służy człowiekowi do samorealizacji, pomaga w samookreśleniu, ułatwia zmianę własnych przekonań, pomaga w znalezieniu nowych celów życiowych. Książka może wpłynąć na poprawę poczucia własnej wartości, akceptację siebie takim, jakim się jest, uznanie własnych ograniczeń i zdolności, co może prowadzić do większej aktywności w życiu” [Michta, 2009]. Utwory literackie mogą więc mieć wpływ na ludzkie życie: mogą kształtować pewne postawy, emocje, wpłynąć na zmianę zachowań, sposobu myślenia, pomóc we właściwym funkcjonowaniu w rodzinie, pracy, szkole, grupie rówieśniczej. Samo czytanie, zdaniem Marii Molickiej, sprzyja „refleksji, pogłębianiu introspekcji, wglądu we własne przeżycia psychiczne. Stymuluje do odkrywania metafor i symboli. Daje wiedzę o sobie i świecie, niesie nowe informacje, pobudza i intensyfikuje wyobraźnię, fantazję. Literatura umożliwia poprzez narrację zrozumienie sensu życia, poznanie wartości etycznych. Pełni zatem ważną rolę w kształtowaniu i rozwoju osobowości” [Molicka, 2008].

Bronisława Woźniczka-Paruzel w artykule *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i za granicą* wyraziła opinię, że w większości przypadków osobami prowadzącymi działania biblioterapeutyczne bądź je inspirującymi są bibliotekarze – często absolwenci lub jeszcze studenci informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. W trakcie praktyk zawodowych sięgają oni po wiedzę i umiejętności przyswojone w toku nauki do prowadzenia zajęć z wykorzystaniem ukierunkowanego czytelnictwa [Woźniczka-Paruzel, 2012, s. 26].

W jednym z badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej poświęcono uwagę wpływowi literatury na życie człowieka. Respondentom zadano m.in. pytanie o to, czy kiedykolwiek zdarzyło się im zmienić swój sposób myślenia lub działania po przeczytaniu jakiejś książki. Aż 80% ankietowanych nie zauważyło takiego wpływu, jednak pozostałe 20% udzieliło na to pytanie odpowiedzi twierdzącej [CBOS, 2007, s. 6–7].

Zainspirowana słowami B. Woźniczki-Paruzel oraz wynikami ankiety, w której poruszono problem wpływu literatury na życie człowieka, autorka niniejszego tekstu postanowiła zbadać stosunek do biblioterapii i wpływ tekstów literackich na życie studentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Ankieta objęto słuchaczy II roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych II stopnia, którzy obowiązkowo uczestniczyli w zajęciach z przedmiotu „Biblioterapia”. Fakt ten wydaje się istotny, gdyż w toku nauki studenci poznali literaturę fachową, poświęconą leczeniu za pomocą książki, co mogło wpłynąć na treść niektórych odpowiedzi. W IINiB na obu rocznikach kształci się obecnie¹ 70 osób, w tym 51 to studenci stacjonarni a 19 niestacjonarni. W dniu badania na zajęciach obecnych było łącznie 56 osób, co oznacza, że przebadanych zostało 80% wszystkich studiujących (40 osób uczących się w trybie stacjonarnym i 16 w trybie niestacjonarnym). Jedna z ankiet została odrzucona ze względu na niezastosowanie się badanego do poleceń zawartych w pytaniach. Analizie poddano zatem 55 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy (100% materiału badawczego). Wśród respondentów dominującą grupę stanowiły kobiety. Było ich 51 (92,73% ogółu ankietowanych). Mężczyźni, zaledwie 4, stanowili 7,27%.

Kwestionariusz uwzględniał następujące kwestie: w jakim celu człowiek najczęściej sięga po teksty literackie? Czy literatura piękna potrafi wpłynąć na zmianę myślenia i postępowania człowieka? Jak wiele osób – po zapoznaniu się z biblioterapią – będzie chciało prowadzić zajęcia biblioterapeutyczne? Pytania w ankiecie zostały więc zogniskowane w ramach następujących problemów: poczytność literatury pięknej, powody sięgania po literaturę piękną, wpływ literatury na życie człowieka, ocena przydatności zajęć biblioterapeutycznych.

Poczytność literatury pięknej

Badanie problemu rozpoczęto od pytania „Czy czyta Pan/i literaturę piękną?” Wszystkie badane osoby udzieliły odpowiedzi twierdzącej (100%). W kolejnym poproszono ankietowanych o wymienienie rodzaju czytanych książek. Ponieważ w tym przypadku nie ograniczono liczby odpowiedzi, łącznie uzyskano aż 266 wskazań. Respondenci zaznaczali najczęściej książki obyczajowe – ten wariant został zakreślony przez 74,54% ankietowanych. Na drugim miejscu uplasowały się *ex aequo* literatura faktu i książki przygodowe (po 58,18% respondentów), a na kolejnym fantastyka oraz kryminały (po 47,27% badanych). Nieco mniejszym zainteresowaniem cieszyły się książki historyczne (41,81%), podróżnicze (40%) i romanse (36,36%). Dalsze miejsca zajęły pozycje religijne, które wybrało 23,64% respondentów.

¹ Dane na dzień 1 marca 2013 r.

Taka sama liczba wskazań dotyczyła wariantu „inne”. Uczestnicy badania wymienili w tym miejscu bajki terapeutyczne, wywiady, thrillery a także książki psychologiczne, przyrodnicze. Dla 21,82% ankietowanych ważne było czytanie poezji a dla 10,9% – utworów dramatycznych. Szczegółowe dane zaprezentowano w tabeli nr 1.

Tabela 1. Rodzaje i gatunki czytanych książek

Rodzaj/gatunek	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)	Odsetek odpowiedzi (266=100%)
Obyczajowe	41	74,54	15,41
Przygodowe	32	58,18	12,03
Literatura faktu	32	58,18	12,03
Fantastyka	26	47,27	9,77
Kryminalne	26	47,27	9,77
Historyczne	23	41,81	8,65
Podróżnicze	22	40	8,27
Romanse	20	36,36	7,52
Religijne	13	23,64	4,89
Inne (jakie?)	13	23,63	4,89
Poezja	12	21,82	4,51
Utwory dramatyczne	6	10,9	2,26

Źródło: Obliczenia autorki. Badani mogli zaznaczać dowolną liczbę odpowiedzi. Łącznie użytkano 266 odpowiedzi

Wyniki zamieszczone w tabeli 1 są zbliżone do danych uzyskanych przez innych uczonych. Justyna Hodun, prowadząc badania czytelnicze w środowisku studenckim, dowiodła, że respondenci preferowali fantastykę, literaturę kryminalno-sensacyjną, romansowo-sentymentalną, poradnikową, biografie, publicystykę i eseistykę, literaturę religijną [Hodun, 2009, s. 87]. Środowisko studentów stało się też polem badawczym dla Beaty Żuber. Badana przez nią grupa preferowała książki z dziedziny psychologii, fantastykę, kryminały, romanse, horror i sensację, a także książki biograficzne i historyczne [Żuber, 2011]. Na podobne wybory czytelników, w tym studentów, zwróciła również uwagę Magdalena Telega, pracownik Wypożyczalni

Główniej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Zielonej Górze. Z wniosków, które autorka oparła na obserwacjach, rozmowach z czytelnikami, wymianie opinii ze współpracownikami oraz dokumentacji związanej z rejestracją i udostępnieniem zbiorów wynika, że największą popularnością wśród czytelników cieszy się proza, a wśród gatunków przede wszystkim fantasy, powieści kryminalne i sensacyjne, horror, thriller, tzw. literatura kobieca, powieści obyczajowe i podróżnicze, reportaże z podróży, książki autobiograficzne [Telega, 2011].

Powody sięgania po literaturę piękną

Chociaż studenci sięgają po literaturę z różnych powodów, w badaniu wyraźnie dominowały dwa: ankietowani zadeklarowali, że dzięki wybieranym przez siebie tekstom literackim zaspokajają przede wszystkim potrzebę rozrywki/relaksu (ten wariant odpowiedzi zaznaczony został przez 90,9% respondentów), a dla 89,09% badanych czytanie stanowiło źródło przyjemności. Prawdopodobnie tempo życia, problemy, z którymi borykają się ludzie w dzisiejszych czasach i nadmiar spadających na nich obowiązków sprawiły, że na trzecim miejscu znalazł się wariant „żeby oderwać się od rzeczywistości”, zaznaczony przez 58,18% ankietowanych. Książki okazały się też źródłem przemyśleń i refleksji. Odpowiedzi takiej udzieliło 54,54% badanych. Spora grupa respondentów (34,54%) zadeklarowała, że czyta po to, by wypełnić wolny czas. Pozostałe osoby zaznaczyły, że sięgają po literaturę w celu wywołania określonych emocji (18,18%), by znaleźć rozwiązanie nurtujących ich problemów (12,72%) a także z innych powodów (10,9%). Analizie poddano również wypowiedzi uzasadniające wybór ostatniego wariantu: dla niektórych ważna była świadomość, że książki „wzbogacają słownictwo oraz wiedzę o świecie, nawet jeśli czytamy prymitywny romans”, że „czytanie jest zawsze lepszym rozwiązaniem niż oglądanie TV”. Zwracano również uwagę na wypełnianie obowiązku studenckiego lub zawodowego. Wskazywano, że lektura umożliwiła prowadzenie zajęć w bibliotece. Jedna z osób napisała, że potrzebuje książek, aby prawidłowo funkcjonować (jest od nich uzależniona).

Lucyna Stetkiewicz, badając wewnętrzne motywacje czytelnicze respondentów w wieku 19–26 lat wykazała, że powodami, dla których ankietowani sięgali po książkę były: zainteresowania (91,5%), poszukiwanie wiedzy o ludziach i świecie (82,1%), relaks (66%), rozrywka (61,3%), potrzeby emocjonalne (68,8%), ucieczka od problemów (37,1%), chęć znalezienia wzoru do naśladowania (13,8%) [Stetkiewicz, 2011, s. 237]. Inne wyniki uzyskała natomiast J. Hodun: badani przez nią studenci twierdzili, że czytają, ponieważ sprawia im to przyjemność (69 wskazań), książki są dla nich sposobem na poszerzenie wiedzy (51), metodą rozwijania wyobraźni (38), dobrym sposobem na spędzenie wolnego czasu (33), pomocą w kształceniu osobowości (22). Pozostali przyznali, że książki są im potrzebne na zajęcia (15), czytają

Tabela 2. Powody czytania literatury pięknej

Powody czytania	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)	Odsetek odpowiedzi (203=100%)
Dla rozrywki/relaksu	50	90,9	24,63
Dla przyjemności	49	89,09	24,14
Żeby oderwać się od rzeczywistości	32	58,18	15,76
Książki są dla mnie źródłem przemyśleń, refleksji	30	54,54	14,78
Żeby wypełnić wolny czas	19	34,54	9,36
Żeby wywołać określone emocje	10	18,18	4,93
Żeby znaleźć rozwiązanie problemu	7	12,72	3,45
Inne (jakie)	6	10,9	2,95

Źródło: Obliczenia autorki. Badani mogli zaznaczać dowolną liczbę odpowiedzi. Łącznie uzyskano 203 odpowiedzi

bo muszą (6) lub dla zabicia czasu (5 wskazań). Trzy osoby zaznaczyły inny powód, wskazując na chęć przeczytania czegoś dobrego czy pragnienie oderwania się od rzeczywistości [Hodun, 2009, s. 86]. Przywołajmy jeszcze ustalenia B. Żuber: dla badanej przez nią grupy studentów czytanie było przyjemnością (66 wskazań), źródłem wiedzy (52), formą odprężenia i relaksu, odskocznią od szarej rzeczywistości, chęcią przeżycia ciekawej przygody (po 4 wskazania). Niestety, 11 badanym czynność ta jawiła się jako strata czasu, a dla kolejnych trzech była wręcz karą [Żuber, 2011].

Wyniki badań były za każdym razem nieco odmienne. Przyczyną są zapewne różnice w sposobie konstruowania pytań ankietowych zawierających niejednakowe sugestie odpowiedzi. Widać jednak zbieżne tendencje. We wszystkich badaniach odnotowano wysokie pozycje przyjemności, relaksu i odpoczynku. Nie powinno to dziwić, bowiem „od dawien dawna sądzono, że przy lekturze człowiek wypoczywa, a czytanie jest nie tylko przyjemne, ale i relaksuje, redukuje napięcie emocjonalne” [Molicka 2011, s. 146]. Maria Molicka w książce *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie* powołała się na badania przeprowadzone

w uniwersytecie w Sussex. Podczas badań określono poziom stresu badanych, a następnie zastosowano różne techniki relaksacji (należały do nich czytanie, słuchanie muzyki, odpoczywanie przy herbatce, spacerowanie, zabawianie się grą komputerową). Rezultaty badania okazały się zaskakujące – czytanie obniżało poziom stresu aż o 68 procent [Molicka, 2011, s. 146].

Wpływ literatury na życie człowieka

Autorkę niniejszego artykułu interesował wpływ czytanych tekstów literackich na sposób myślenia i postępowania danego człowieka. Pierwsze pytanie brzmiało zatem „Czy zdarzyło się Panu/i, że po przeczytaniu jakiejś książki zmienił/a Pan/i coś w swoim życiu, zaczął/ęła myśleć inaczej, podjął/ęła jakąś ważną życiową decyzję?”. Analiza odpowiedzi wykazała, że literatura wpłynęła w jakiś sposób na 56,36% badanych, jednak 43,64% respondentów nie odczuło skutków jej oddziaływania.

Tabela 3. Wpływ literatury na życie respondentów

Czy zdarzyło się Panu/i, że po przeczytaniu jakiejś książki zmienił/a Pan/i coś w swoim życiu, zaczął/ęła myśleć inaczej, podjął/ęła jakąś ważną życiową decyzję?	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)
Tak	31	56,36
Nie	24	43,64

Źródło: Obliczenia autorki.

W kolejnym pytaniu poproszono o podanie tytułu książki, która wywarła wpływ na daną osobę. Spośród 31 osób, które odpowiedziały twierdząco na poprzednie pytanie, tylko 24, a więc zaledwie 43,64% ogółu respondentów wskazało konkretne dzieła literackie. Kilkoro studentów (stanowiących 9,09% ankietowanych) napisało, że w tej chwili nie pamięta tytułu. Pomimo tego jedna z uczestniczek badania stwierdziła, że dzięki lekturze książki doceniła to, co ma, a kolejna dodała, że publikacja, która wpłynęła na jej życie pomogła jej „w utwierdzeniu się w słuszności swojego światopoglądu”. Inna z badanych osób nie chciała zdradzić tytułu, ponieważ była to dla niej sprawa zbyt osobista. Pozostali (3,63%), mimo że potwierdzili wpływ literatury na swe życie, nie wskazali konkretnych książek, które miały dla nich szczególne znaczenie. W tabeli 4 zaprezentowano tytuły wymienionych książek:

Tabela 4. Wykaz książek, które miały wpływ na życie uczestników badania

Lp.	Autor	Tytuł
I	II	III
1.		Biblia
2.	Brett Regina	<i>Bóg nigdy nie mruga</i>
3.	Buscaglia Leo	<i>Jesień liścia Jasia</i>
4.	Coelho Paul	<i>Alchemik</i>
5.	De Mello Anthony	<i>Przebudzenie</i>
6.	Eleni	<i>Nic miłości nie pokona</i>
7.	Evans Richard Paul	<i>Stokrotki w śniegu</i>
8.	Fathallah Judith	<i>Chuda</i>
9.	Frank Anne	<i>Dziennik</i>
10.	Hesse Hermann	<i>Wilk stepowy</i>
11.	Hołownia Szymon	<i>Ludzie na walizkach</i>
12.	Kosmowska Barbara	<i>W górę rzeki</i>
13.	Majewski Wojciech	<i>Marek Grechuta. Portret artysty</i>
14.	Miller Cathleen	<i>Kwiat pustyni. Waris Dirie</i>
15.	Montgomery Lucy Maud	<i>Ania z Zielonego Wzgórza</i>
16.	Nick Vujicic	<i>Bez rąk, bez nóg, bez ograniczeń</i>
17.	Otwinowska Karolina	<i>Dieta (nie)życia</i>
18.	Pawlikowska Beata	<i>W dżungli życia</i>
19.	Piotrowska-Dubik Barbara	<i>Kwiaty na stepie</i>
20.	Rubinowicz Dawid	<i>Pamiętnik Dawida Rubinowicza</i>
21.	Schache Ruediger	<i>Magnetyzm serca</i>
22.	Schmitt Eric Emmanuel	<i>Zapasy z życiem</i>
23.	Schmitt Eric Emmanuel	<i>Oskar i pani Róża</i>
24.	Sebba Anne	<i>Ta kobieta. Wallis Simpson</i>
25.	Souad	<i>Spalona żywcem</i>
26.	Szwaja Monika	<i>Dom na klifie</i>

I	II	III
27.	Terakowska Dorota	<i>Poczwarka</i>
28.	Woydyło Ewa	<i>Poprawka z matury</i>
29.	Woydyło Ewa	<i>Buty szczęścia</i>
30.	Zafon Carlos Ruiz	Cień wiatru
31.	Zender Wiktoria	<i>Strefa cienia</i>
32.	Zender Wiktoria	<i>Strefa światła</i>

Źródło: Obliczenia autorki.

Jak wynika z danych zamieszczonych w powyższej tabeli, wśród wymienionych tekstów przeważa beletrystyka, zarówno literatura piękna wysokoartystyczna, jak i popularna literatura obyczajowa polska (B. Kosmowska, M. Szwaja, D. Terakowska) i obca (R. P. Evans, H. Hesse, L. M. Montgomery, E. E. Schmitt, C. L. Zafon), nie brakuje również biografii i autobiografii (Eleni, W. Majewski), pamiętników i wspomnień (A. Frank, C. Miller, V. Nick, K. Otwinowska, D. Rubinowicz, B. Piotrowska-Dubik, A. Sebba, Souad). Respondenci wymienili również poradniki (B. Pawlikowska) oraz wywiady/rozmowy (Sz. Hołownia). Kilka z podanych publikacji nasyconych jest przemyśleniami filozoficznymi, aforyzmami, w których można poszukiwać odpowiedzi na pytania o sens życia, cierpienia, istnienia dobra i zła oraz wskazówek, jak żyć. Dowodem na to jest niesłabnące zainteresowanie twórczością Paula Coelho, w której dominują „parafilezoficzne rozważania o życiu i poszukiwaniu drogi życiowej” [Misiewicz 2009, s. 52], ale także R. Brett, A. De Mello, R. Schache czy E. Wojdyło. Ankietowani wskazali również na poezję zasłużonych dla literatury polskiej Tadeusza Różewicza i Wisławy Szymborskiej (jednakże bez podania konkretnych tytułów) oraz Biblię: „począwszy od lat 90. XX w. lekturą powszechnie wymienianą przez czytelników stała się Biblia. Powody sięgania po tę jedną z najważniejszych ksiąg w dziejach kultury światowej są rozmaite. Prawdopodobnie w dużej mierze religijne, choć nie jesteśmy w stanie ustalić, jakie było i jest współcześnie oddziaływanie tej księgi” [Kołodziejka, 2013, s. 100].

Zgodzić się wypada ze zdaniem Marii Molickiej, która sądzi, że w książkach można znaleźć to, „czego od wieków poszukują ludzie, czyli sensu wydarzeń, życia, także, a może przede wszystkim, własnego. Inaczej ujmując, postaci świata książkowego pomagają odpowiedzieć na pytania, kim chcę być, dokąd zmierzam, jakim chcę być człowiekiem” [Molicka, 2011, s. 10]. Być może i tymi potrzebami dyktowane były wybory czytelnicze badanej grupy studentów.

Analiza kolejnego pytania postawionego w ramach opisywanego problemu („Czy uważa Pan/i, że za pomocą odpowiednio dobranego tekstu literackiego można zmienić czyjeś zachowania i/lub sposób myślenia, postępowania?”) przyniosła następujące wyniki: mimo że tylko 56,36% badanych odczuło bezpośrednio wpływ literatury na swoje życie, aż 87,27% respondentów uważa, iż za pomocą odpowiednio dobranego tekstu literackiego można zmienić czyjeś zachowania i/lub sposób myślenia, postępowania. Tylko 7,27% zdecydowanie zanegowało istnienie takiego wpływu, a 5,46% ankietowanych nie miało zdania na ten temat.

Tabela 5. Możliwość uzyskania wpływu na życie za pomocą tekstów literackich

Czy uważa Pan/i, że za pomocą odpowiednio dobranego tekstu literackiego można zmienić czyjeś zachowania i/lub sposób myślenia, postępowania?	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)
Tak	48	87,27
Nie	4	7,27
Nie mam zdania	3	5,46

Źródło: Obliczenia autorki.

Uczestnicy badania, zarówno ci, którym lektura pomogła w życiu, jak i ci, którzy nie mieli takich doświadczeń osobistych, wierzą w terapeutyczną moc literatury, w to, że za pomocą odpowiednio dobranego tekstu można wpłynąć na cudze emocje, sposób myślenia, a w efekcie – postępowania. Być może kierują się tu poznanymi w toku nauki przemyśleniami Wiktora Czernianina: „biblioterapeuta powinien zalecić odpowiednią lekturę i pozwolić, w przypadku literatury pięknej, wnikać treściom literackim w psychikę czytelnika – użytkownika biblioterapii tak dalece, by wytworzył się w niej – w jej swoistej materii – możliwie adekwatny obraz utworu, stanowiącego właściwy przedmiot terapeutycznej analizy” [Czernianin, 2008, s. 31]. Również M. Molicka uważa, że literatura „dostarcza różnych treści, zawiera doświadczenie, wiedzę jej autorów, niezwykłą wyobraźnię i wyzwała przeżycia emocjonalne, a tym samym sprzyja konstruowaniu własnej wiedzy i samowiedzy; pomaga w budowaniu reprezentacji poznawczej świata i siebie” [Molicka, 2011, s. 118], co ważne jest zwłaszcza w dzisiejszym świecie, w którym człowiek „permanently doświadcza nadmiaru wręcz atakujących go informacji, żyje pod presją czasu i poprzez to doznaje chaosu, który utrudnia rozumienie społecznego świata i siebie” [Molicka, 2011, s. 10].

Ocena przydatności zajęć biblioterapeutycznych

Wszyscy uczestnicy badania brali udział w obowiązkowym przedmiocie z zakresu biblioterapii, poznali zatem podstawowe zagadnienia związane z tym tematem, metody i techniki stosowane w biblioterapii. Zapoznali się również z problematyką terapeutycznej funkcji literatury oraz konstrukcją zajęć warsztatowych, podczas których wykorzystuje się elementy biblioterapii. Kolejne pytanie dotyczyło zatem potrzeby prowadzenia zajęć o takim właśnie charakterze. Dla większości ankietowanych są one potrzebne. Taki wariant odpowiedzi zaznaczyło aż 98,18% badanych. Tylko jedna osoba (1,82%) była przeciwnego zdania.

Tabela 6. Potrzeba prowadzenia zajęć biblioterapeutycznych wykorzystujących teksty literackie

Czy uważa Pan/i, że zajęcia biblioterapeutyczne wykorzystujące teksty literackie są potrzebne?	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)
Tak	54	98,18
Nie	1	1,82
Nie mam zdania	-	-

Źródło: Obliczenia autorki.

Stanowisko ankietowanych jest jednoznaczne i nie budzi zdziwienia, a ponadto pokrywa się z opiniami zaprezentowanymi przez uczestników międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne we Wrocławiu (październik 2012), gdzie dyskutowano m.in. o potrzebie biblioterapii i zawodu biblioterapeuty. Autorzy wystąpień dowodzili, że „w każdym okresie ludzkiego życia, od niemowlęstwa do starości, w zdrowiu i chorobie, w niepełnosprawności i rehabilitacji, w rozmaitych trudnościach życia i umierania, pożytecznym wsparciem może być słowo użyte przez wszechstronnie do tego przygotowanego biblioterapeutę” [Hrycyk i Surniak, 2012, s. 9–10].

Z analizy odpowiedzi na kolejne pytanie „Czy zamierza Pan/i w swojej pracy prowadzić zajęcia biblioterapeutyczne?” wynika, że chęć taką zadeklarowało jedynie 47,27% respondentów. Spora grupa (43,64% badanych) zaznaczyła wariant „jeszcze nie wiem”. Tylko 9,09% respondentów stwierdziło, że nie będzie ich prowadzić.

Tabela 7. Prowadzenie zajęć biblioterapeutycznych przez uczestników badania

Czy zamierza Pan/i w swojej pracy prowadzić zajęcia biblioterapeutyczne?	Liczba wskazań	Odsetek osób biorących udział w badaniu (55=100%)
Tak	26	47,27
Nie	5	9,09
Jeszcze nie wiem	24	43,64

Źródło: Obliczenia autorki.

Ankietowani to przede wszystkim osoby studiujące w trybie stacjonarnym, których przyszłość zawodowa pozostaje jeszcze w tej chwili nieokreślona. Większość z nich nie wie, czy znajdzie pracę w bibliotece. Wśród osób studiujących w trybie niestacjonarnym zaledwie 9 osób pracuje w zawodzie.

Jakimi motywami kierują się zatem respondenci, deklarując chęć prowadzenia zajęć biblioterapeutycznych? Swoją decyzję w tej sprawie uzasadniło 45,45% ankietowanych. Studenci, zwłaszcza zatrudnieni w bibliotekach, bazując na własnych doświadczeniach, podkreślają potrzebę prowadzenia zajęć biblioterapeutycznych, traktując je niekiedy jako jedną z form pracy z użytkownikiem biblioteki: „widzę potrzebę zajęć biblioterapeutycznych w bibliotece jako jedną z form pracy z czytelnikiem, gdyż wiele osób przychodzących do placówki zwierza się ze swoich trudnych sytuacji życiowych, [...] szukając u bibliotekarza wysłuchania i wsparcia”. Respondenci przyznają, że czytelnicy chętnie dzielą się emocjami, jakich doświadczyli po przeczytaniu książki. Niektórzy wymieniają zalety zajęć biblioterapeutycznych, wskazując na ich rolę w uwrażliwianiu człowieka, inspirowaniu go, wzbogacaniu jego wiedzy. Doceniają też ich znaczenie profilaktyczne oraz promowanie czytelnictwa. Inni uważają, że zajęcia te są sposobem na dokonanie zmian w życiu, zwłaszcza w myśleniu i postępowaniu. Wiele osób zwróciło uwagę na ważną rolę, jaką odgrywają w procesie identyfikowania problemów, a także poznawania strategii radzenia sobie z nimi. Większa wiedza, zmiana sposobu myślenia, nabranie dystansu do problemu – to kolejne zalety działań biblioterapeutycznych. Ankietowali sądzą ponadto, że wspólne przeanalizowanie problemu daje lepszy efekt. Zajęcia biblioterapeutyczne zostały opisane jako ciekawe, kreatywne, pobudzające wyobraźnię dzięki którym „można zbudować na nich całkiem ciekawą lekcję”². Respondenci uważają, że biblioterapia dzięki swojej formie, sposobie w jakim zostanie przeprowadzona, może być „bardziej efektywna niż niejedna pogadanka”. Spostrzeżenia badanej grupy wydają się

² Sformułowanie uczestnika ankiety.

słuszne, bowiem dobrze zorganizowane warsztaty, w których wykorzystuje się różnorodne metody i techniki pracy, mogą pomóc w zrozumieniu motywów postępowania bohaterów, realistycznie spojrzeć na swoją sytuację, dostrzec wartość zawartą w ludzkim doświadczeniu [Szulc, 1991a, s. 1]. Celem biblioterapii wychowawczej jest przecież korygowanie postaw, kompensacja, samo-realizacja, a rolą biblioterapeuty prowadzenie dyskusji zmierzającej do zmian tychże postaw, przekonań i zachowań [Borecka, 2002, s. 16].

Z grupy osób, które zadeklarowały, że nie będą prowadzić warsztatów biblioterapeutycznych lub jeszcze nie wiedzą, czy będą to robić w przyszłości, jedynie 8 osób (14,54% ogółu badanych) starało się uzasadnić swoją decyzję. Respondenci owi sądzą, iż nie mają ku temu odpowiednich predyspozycji, nie planują pracy w zawodzie lub też nie wiedzą, czy zostaną zatrudnieni w bibliotece. Jednej z osób biblioterapia nie interesuje, chociaż wierzy, że książka może wpłynąć na postępowanie ludzi.

Wnioski

Badania ankietowe przeprowadzone w celu poznania opinii studentów na temat wpływu utworów literackich na życie człowieka i ich wykorzystania do zajęć biblioterapeutycznych wykazały, że wszyscy ankietowani są zainteresowani literaturą piękną. Szczególnie preferowane są książki obyczajowe, przygodowe, biografie, pamiętniki i fantastyka. Teksty literackie czytane są głównie dla rozrywki/relaksu; ponadto stanowią źródło przyjemności. Spora grupa korzysta z nich, żeby oderwać się od rzeczywistości, dla innych są źródłem przemyśleń i refleksji. Większość badanych zadeklarowała, że odczuła wpływ książki na swój sposób myślenia lub działania, jednak nie wszyscy mogli (lub chcieli) podać tytuł ważnej dla nich publikacji. Różnorodność wymienionych tytułów sprawia, że koniecznym wydaje się dokonanie ich gruntownej analizy, ale to już osobny temat. Zdecydowana większość ankietowanych uważa, że teksty literackie mogą mieć wpływ na życie człowieka. Chociaż prawie wszyscy widzą potrzebę prowadzenia zajęć biblioterapeutycznych wykorzystujących teksty literackie, mniej niż połowa zamierza je prowadzić. Spora liczba osób jeszcze nie wie, czy będzie miała szansę to robić – już wkrótce badani zakończą naukę i staną przed problemem znalezienia pracy.

Zainteresowanie biblioterapią w ostatnich latach jest widoczne i wyraża się m.in. przez wzrost liczby publikacji na jej temat. Organizowane w różnych miejscach Polski warsztaty i kursy z zakresu biblioterapii cieszą się dużym zainteresowaniem, zwłaszcza nauczycieli i bibliotekarzy, którzy poprzez odpowiednio dobrane teksty i atrakcyjny sposób pracy z nimi próbują pomóc uczestnikom spotkań. Biblioterapeuci są przekonani o tym, że odpowiednio dobrana literatura może wzmacniać ludzkie aspiracje i dążenia, pobudzać do pracy nad poszerzaniem wiedzy, inspirować poszukiwanie nowych strategii działania, wzorów myślenia, zachowania. Wyselekcjonowane teksty literac-

kie służą im do rozwijania różnych umiejętności inter- i intrapersonalnych a także poczucia humoru, wyobraźni, kreatywności oraz wrażliwości estetycznej. Leczący za pomocą książek cenią ich rolę „w procesie poszukiwania sensu życia, wytyczania celów własnej egzystencji oraz oswajania się z jej negatywnymi aspektami” [Molicka, 2011, s. 152].

Przeprowadzone badania obejmujące wybraną grupę respondentów są jedynie przyczynkiem do szerszej dyskusji i sygnałem potrzeby ich kontynuacji w szerszym zakresie, bowiem nic, co może pomóc drugiemu człowiekowi, nie powinno być zaprzepaszczone.

Bibliografia

- Andrzejewska J. (1996), *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*. T. 2, Praca pedagogiczna biblioteki. Warszawa.
- Borecka I. (1998), *Biblioterapia w szkole. Poradnik dla bibliotekarzy*. Legnica.
- Borecka I. (2001), *Biblioterapia. Teoria i praktyka*. Warszawa.
- Borecka I. (2002a), *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i bibliotekarzy*. Wałbrzych.
- Borecka I. (2002b), *Z motylem w tle. O baśni w biblioterapii i terapii pedagogicznej*. Wałbrzych.
- Borecka I. (2008), *Biblioterapia formą terapii pedagogicznej*. Wałbrzych.
- Borecka I., Ippoldt L. (1998), *Co czytać, aby łatwiej radzić sobie w życiu, czyli Wprowadzenie do biblioterapii*. Wrocław.
- Borecka I., Wontorowska-Roter S. (2003), *Biblioterapia w edukacji dziecka niepełnosprawnego intelektualnie*. Wałbrzych.
- CBOS Centrum Badania Opinii Społecznej (2007), *O różnych aspektach czytania książek, Komunikat z badań*; oprac. M. Feliksiak. Warszawa.
- Czernianin W. (2008), *Teoretyczne podstawy biblioterapii*. Wrocław.
- Hodun J. (2009), *Społeczny obieg twórczości Andrzeja Sapkowskiego w środowisku studenckim*. W: Bestsellery, literatura popularna odbiorcy. Empiryczne badania współczesnego czytelnictwa. Red. A. Dymmel. Lublin, s. 73–99.
- Hrycyk K., Surniak G. (2012), „*Biblioterapia [...] to nic nowego*”. W: O potrzebie biblioterapii. Pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 9–10.
- Ippoldt L. (2004), *Biblioterapia w kształceniu i pracy bibliotekarza*. „Konspekt” [online]. Nr 19 [dostęp: 2013-02-14]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ap.krakow.pl/konspekt/19/ippoldt.html>.
- Kołodziejska J. (2013), *Elitarne i popularne wzory czytania*. Warszawa.
- Kruszewski T., Fedorowicz M. (red.) (2005), *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. T. 1, Toruń.
- Kruszewski T., Fedorowicz M. (red.) (2007), *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. T. 2, Toruń.

- Micha M. (2009), *Terapeutyczna funkcja książki* [online]. [dostęp: 2014-03-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cku.wroc.pl/?opcja=49&poz=7>.
- Misiewicz M. (2009), *Mędrzec czy grafo-man"? – twórczość Paula Coelho i jej obieg wśród licealistów*. W: Bestsellery, literatura popularna, odbiorcy. Empiryczne badania współczesnego czytelnictwa. Red. A. Dymmel. Lublin, s. 47–71.
- Molicka M. (2008), *Terapeutyczne funkcje literatury*. „Scripta Comeniana Lesnensis” [online]. Nr 6, s. 27–40 [dostęp: 2014-03-14]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wydawnictwa.pwsz.edu.pl/files/SCL/nr_6/027-040_Molicka.pdf.
- Molicka M. (2011), *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*. Poznań.
- Rubin R. J. (1978), *Bibliotherapy*. Sourcebook. London.
- Stetkiewicz L. (2011), *Kulturowi wszyscy – życzę sięgają po książkę. Czytelnictwo ludyczne jako forma uczestnictwa w kulturze literackiej*. Toruń.
- Szczupał B. (2009), *Terapeutyczna funkcja biblioterapii w resocjalizacji i profilaktyce społecznej*. W: *Terapia w resocjalizacji*. Cz. I, Ujęcie teoretyczne. Pod red. A. Rejznera, P. Szczepaniaka. Warszawa, s. 227–249.
- Szulc W. (1991a), *Biblioterapia. Stan badań*. „Biuletyn GBL [Główniej Biblioteki Lekarskiej]”, nr 345, s. 13–33.
- Szulc W. (1991b), *Sztuka i terapia*. Warszawa.
- Szulc W. (1994), *Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w leczeniu*. Poznań.
- Szulc W. (2001), *Sztuka w służbie medycyny*. Poznań.
- Telega M. (2011), *Wybory lekturowe czytelników z zakresu literatury pięknej. Na przykładzie Wypożyczalni Główniej WiMBP im. C. Norwida*. „Bibliotekarz Lubuski” [online]. Nr 31 [dostęp: 2014-02-14]. Dostępny w World Wide Web: http://bibliotekarzlubuski.pl/images/stories/pedeeefy/bl31_net.pdf.
- Terakowska D. (2002), *Tam gdzie spadają anioły*. Kraków.
- Tomasik E. (1994), *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*. Warszawa.
- Wojciechowski J. (1999), *Czytelnictwo*. Warszawa.
- Woźniczka-Paruzel B. (2001), *Biblioterapia w Polsce i jej przemiany na tle rozwoju teoretycznych koncepcji światowych*. W: *Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych*. Zbiór studiów pod red. B. Woźniczki-Paruzel. Toruń, s. 13–28.
- Woźniczka-Paruzel B. (2002), *Biblioterapia w środowisku współzależnych z grup rodzinnych AL-Anon (od teorii do działań praktycznych)*. Toruń.
- Woźniczka-Paruzel B. (2012), *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i za granicą*. W: *O potrzebie biblioterapii*. Pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 11–28.
- Zybert E. B. (red.) (1997), *Książka w działalności terapeutycznej*. Warszawa.
- Żuber B. (2011), „A jednak czytają...”. *Badania sondażowe nt. czytelnictwa studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 4 [dostęp: 2013-02-14]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.pl/images/stories/numery/122/122_zuber.pdf.

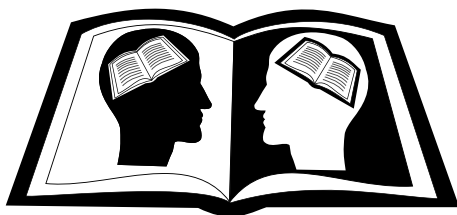
Urszula Lisowska-Kozuch

The literature's therapeutic impact on the students' life

Summary

The article discusses the impact of literature on human life, drawing attention to its functions with emphasis on the medical function which is used in bibliotherapy. A survey was carried out on a select group of students of Information and library science at the Pedagogical University of Cracow. Their purpose was to examine the interests and reading motivations of the surveyed group to determine the influence of literature on their lives, to collect the information about the books that have managed to change their manners of thinking and/or conduct, as well as to gather the opinions on the bibliotherapeutical activities and their usefulness. The results were combined with data obtained by other researchers dealing with similar issues.

Keywords: bibliotherapy, literature function, readership

POLSKA BIBLIOTERAPIA W SIECI – SUBIEKTYWNA OCENA KORZYŚCI I ZAGROŻEŃ

Wprowadzenie

Biblioterapia w naszym kraju jest niezwykle popularna, chociaż jej status jako dyscypliny/specjalności naukowej oraz sfery aktywności zawodowo-praktycznej nie został dotąd uregulowany żadnymi przepisami prawnymi. Przyczyny tej popularności są różne. Wymienić tu można, np. postrzeganie biblioterapii jako alternatywy dla sformalizowanych form niesienia pomocy psychologicznej, co jest o tyle istotne, że prowadzenie zajęć biblioterapeutycznych nie wymaga certyfikatów. Ponadto, budzi ona zainteresowanie nie tylko jako forma wsparcia psychologicznego, ale również jako środek rozwoju osobistego jej uczestników, umożliwiający przy tym oddziaływanie na ich emocje i zachowania. Do tego dochodzi przekonanie, skądinąd słuszne, że książka (ściślej – tekst) – to narzędzie powszechnie dostępne, zaś jego użycie nie wymaga większych nakładów finansowych. Ponieważ terapeutyczne właściwości tekstu mogą być wykorzystane zarówno w różnorodnych instytucjach kulturalno-oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych, jak w domach beneficjentów, zainteresowanie biblioterapią rośnie coraz szybciej.

Naturalnie, przyczyn popularności biblioterapii w naszym kraju można wskazać znacznie więcej, ale nie ma raczej wątpliwości, że znaczącą rolę w jej upowszechnianiu odgrywa Internet. Wraz z rosnącym zasięgiem społecznym sieci, a także możliwościami współtworzenia jej zawartości, wzrasta nie tylko liczba publikacji poświęconych ukierunkowanemu czytaniu – jak czasem nazywa się biblioterapię, ale i liczba czytelników – internautów, zachęcanych do jej poznawania, wprowadzania do własnej działalności i dzielenia się doświadczeniami w tym zakresie, kupowania książek na ten temat itp. Zważywszy jednak na bardzo zróżnicowaną jakość informacji odnoszących się do biblioterapii, można zaryzykować hipotezę, że w sieci wykreowane zostało jej

dość szczególne i uproszczone pojmowanie jako dziedziny aktywności lekkiej, łatwej i przyjemnej, którą może prowadzić prawie każdy, kto o niej poczyta lub odbędzie z jej zakresu mały kurs. Z takim poglądem trudno się zgodzić. Warto zatem dokonać przeglądu internetowych zasobów, aby sprawdzić, czy faktycznie służą one biblioterapii, czy też raczej jej szkodzą. Temu właśnie problemowi poświęcony jest niniejszy artykuł. Powinien on zwrócić uwagę na niebezpieczeństwa czyhające w sieci i zachęcić „e-tubylców”, będących zarażem znawcami biblioterapii, do prostowania obiegowych sądów na jej temat.

Biblioterapia w Google – wstępny rekonesans

Gdy w najpopularniejszej wyszukiwarce Google.pl „wystuka się” hasło ‘biblioterapia’, ukazuje się informacja, że jest tu około 293 000 wskazań (stan z dnia 28 stycznia 2014). Rzecz jasna – nie sposób zanalizować szczegółowo wszystkich, jednakże nawet pobieżny przegląd ich zawartości pozwala na typologiczne uporządkowanie oraz ogólną charakterystykę zasobów sieciowych na temat biblioterapii. Ponieważ otwiera je omówienie tego pojęcia w Wikipedii, właśnie od niego wypada rozpocząć analizy. Na początek definicja, przytoczona tutaj dosłownie, w oryginalnej formie, z odnośnikami i błędami łącznie:

„**Biblioterapia** (ang. *bibliotherapy, reading therapy*) – dział Arteterapia (sic!) wykorzystującej użycie wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych jako pomocy terapeutycznej w medycynie i psychiatrii, a także poradnictwo w rozwiązywaniu problemów osobistych przez ukierunkowane czytanie” [Biblioterapia, 2014].

Wyjaśnienia wstępne, poprzedzające definicję, wskazują, że biblioterapia powiązana została z arteterapią (napisaną zresztą z błędem literowym), co budzi pewne wątpliwości natury metodologicznej, ponieważ poglądy na temat miejsca biblioterapii w systemie nauk nie są aż tak jednoznaczne. Wprawdzie i w naszym kraju nie brakuje zwolenników łączenia jej z szeroko pojmowaną arteterapią [Szulc, 2011], ale trzeba pamiętać i o tym, że wówczas sprowadza się ją głównie do oddziaływania za pomocą literatury pięknej, a przecież w działaniach biblioterapeutycznych wykorzystuje się także piśmiennictwo Nieliterackie, które nie mieści się w obrębie sztuki. Stąd też badacze zwykle akcentują interdyscyplinarność biblioterapii, przywołując np. medycynę, psychologię, pedagogikę oraz bibliologię czy bibliotekarstwo [zob. Borecka, 1992; Ippoldt, 2003; por. też Woźniczka-Paruzel, 2001].

Na interdyscyplinarność biblioterapii wskazuje także jej definicja, przytoczona w Wikipedii, mimo „przypisania” jej do arteterapii. W spolszczonej formie definicja ta została przejęta z ustaleń ALA (American Library Association), bardzo skądinąd trafnych i w dużej mierze aktualnych do dziś, ale

kierowanych do bibliotekarzy, a pochodzących z roku 1966, kiedy to jeszcze biblioterapii nie wiązano z terapią poprzez sztukę. O tym chyba autorzy hasła nie wiedzieli, gdyż nie wspomnieli o ALA w ogóle, bezrefleksyjnie przy tym i wybiórczo korzystając z publikacji wskazanych w literaturze przedmiotu oraz – jak się wydaje – sięgając głównie do tzw. wiedzy potocznej, co potwierdzają dalsze objaśnienia hasłowe. Obejmują one dwie, przypadkowo dobrane, a wyrwane z kontekstu historycznego informacje na temat dziejów terminu 'biblioterapia' i jego znaczeń oraz próby wskazania zastosowań tej formy działalności terapeutycznej. Gdy „przebrniemy” już przez błąd w nazwie czasopisma, w którym termin 'bibliotherapy', ukazał się po raz pierwszy (wymieniony jest „Atlantic Month”, a powinno być „Atlantic Monthly”), czytamy, że:

„Biblioterapia zakłada wykorzystanie książek i czasopism dla regulacji systemu nerwowego i psychiki człowieka. Bada również możliwości profilaktycznego traktowania książki i czytelnictwa w szerszych zbiorowościach społecznych” [Biblioterapia, 2014].

Przytoczone zdania zostały przejęte z popularnego poradnika *Biblioterapia w praktyce* [Konieczna, 2005] i przekształcone w swobodny sposób (np. regulacja zamiast regeneracja), co wpłynęło na ich nieporadność stylistyczną oraz zmieniło sens przesłania. Zresztą i do tego poradnika również trafiły one w postaci cytowań pośrednich [Szeliga, 2005], z odesłaniem źródłowym do pracy autorstwa Wity Szulc [Szulc, 1991]. Tymczasem Szulc zreferowała tam, w ujęciu historycznym, stan badań nad biblioterapią, przytaczając m.in. jej definicję z *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* [Biblioterapia, 1976]. Autorzy hasła w Wikipedii, nie sięgnęli do źródeł, więc nie byli tego świadomi, stąd też ich omówienie biblioterapii, odwołujące się w cytowanych zdaniach do starej definicji polskiej, archaicznej obecnie, nie uwzględnia jej przemian w ciągu ostatniego ćwierćwiecza.

Oczywiście, trudno wymagać od wolnej encyklopedii, której hasła mogą redagować internauci, naukowej ścisłości oraz perfekcji językowej. Jednakże zważywszy na jej ogromną popularność, pozostaje żałować, że biblioterapia doczekała się nieudanego opracowania, które stanowi zlepek różnych zdań zaczerpniętych ze starych publikacji oraz – co wyraźnie widać – wyrażających odmienne podejścia metodologiczne. Na tej podstawie wielu czytelników wyrabia sobie o biblioterapii zdanie, niekonieczne pozytywne, albo uzyskuje informacje nie do końca przystające do tego, czym jest ona w XXI w.

Biblioterapia często łączona jest, zresztą nie bez racji, z bajkoterapią, stanowiącą obecnie w naszym kraju najmodniejszą jej odmianę. Nie inaczej jest w omawianym opracowaniu „wikipedycznym”, którego ostatnia część została poświęcona właśnie bajkoterapii. I tutaj warto zacytować jej encyklopedyczną charakterystykę:

„Ciekawą odmianą biblioterapii dla dzieci jest **Bajkoterapia**, czyli terapia przez opowieści, zwane również **bajkami-pomagajkami**. Jak wykazały badania psychologów, czytając określone historie można dziecku pomóc w wielu trudnych dla niego sytuacjach emocjonalnych, takich jak np. irracjonalne lęki lub pierwsze dni w przedszkolu. Bajkoterapia to także doskonała metoda relaksacyjna. Odpowiednio dobrane i opowiedziane albo przeczytane historie mogą doskonale wyciszyć, choćby przed snem, po dniu pełnym wrażeń lub pracy” [Biblioterapia, 2014].

Wprawdzie i tu rzecz jest nieco uproszczona, jednak można stwierdzić, że bajkoterapia doczekała się takiej formy przedstawienia, która nie budzi większych zastrzeżeń, a także – ze względu na wskazanie nadal aktualnej literatury przedmiotu – może zachęcić internautów do bliższego nią zainteresowania oraz samodzielnych studiów nad nią.

Jeśli już o bajkoterapii mowa, odnotować trzeba, że w Google.pl poświęcono jej ponad 202 000 wskazań (stan z dnia 29 stycznia 2014). Bez wątpienia, to niemało, zwłaszcza gdy pamięta się o tym, że w Polsce zaczęto się nią zajmować dopiero u schyłku XX z początkiem XXI w., po ukazaniu się pierwszych edycji tekstów bajkoterapeutycznych autorstwa Marii Molickiej, którym towarzyszyły odautorskie omówienia bajkoterapii [Molicka, 1999; Molicka, 2002].

Wkrótce pojawiły się liczne prace na odnoszące się do bajkoterapii – w czasopismach pedagogicznych, psychologicznych, bibliotekarskich, a nawet w tygodnikach społeczno-kulturalnych i prasie codziennej. W ślad za tym na rynek księgarski trafiły nie tylko kolejne wydania bajek Molickiej, ale również teksty pojedynczych bajek terapeutycznych (odbiegających wszakże od wzorca gatunkowego bajki) lub całych ich zbiorów innych autorów – zarówno obcych, jak i polskich, co w dużym stopniu sprzyjało rozpowszechnieniu ich funkcjonalnego wykorzystywania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i świetlicach, a także w filiach lub oddziałach dziecięcych bibliotek publicznych oraz w bibliotekach szkolnych, tym bardziej, że metodyka postępowania bajkoterapeutycznego stała się przedmiotem warsztatów, szkoleń i konferencji [szerzej na ten temat: Woźniczka-Paruzel, 2012a.]. Tym sposobem ukształtowały się nowe kierunki działań biblioterapeutycznych, intensywnie zresztą reklamowane w Internecie, ale jeszcze pozbawione szerszej refleksji naukowej [Woźniczka-Paruzel, 2012b].

Czas jednak wrócić do zasadniczego toku rozważań, związanych głównie z „googlowymi” zasobami powiązanych z hasłem ‘biblioterapia’, aby dokonać ich przeglądu i typologicznego uporządkowania. Nie jest to łatwe ze względu na ich ogromną liczbę i dziesiątki, a nawet setki powtórzeń oraz niezwykle zróżnicowanie zarówno tematyczne, jak formalne, o wartościach

merytorycznych nie wspominając. Mimo to, z pewnością warto podjąć takie próby, ponieważ pozwolą one na swoistą diagnozę stanu sieciowej informacji biblioterapeutycznej.

Internet o biblioterapii – typologia zasobów i ich charakterystyka

Polskie zasoby internetowe wskazujące w Google hasło ‘biblioterapia’ można podzielić na kilka grup, bardzo wewnętrznie zróżnicowanych:

- opracowania syntetyzujące: od tekstów naukowych po popularne wzmianki;
- teksty skoncentrowane na wykorzystaniu biblioterapii w praktyce, obejmujące programy, scenariusze i konspekty zajęć biblioterapeutycznych;
- wykazy bibliograficzne książek i artykułów;
- oferty i reklamy książek poświęconych biblioterapii w e-księgarniach;
- informacje o kursach i szkoleniach z zakresu biblioterapii;
- portale stowarzyszeń i instytucji upowszechniających biblioterapię bądź stosujących ją we własnych działaniach;
- blogi i fora dyskusyjne „fanów” biblioterapii lub kursantów.

Omówienie zawartości poszczególnych grup wypada rozpocząć od opracowań poświęconych biblioterapii, które mają charakter naukowy. Jest ich niewiele, a wśród nich wymienić należy przede wszystkim obszernie artykuły autorstwa Lidii Ippoldt [Ippoldt, 2003; Ippoldt, 2004] oraz Wity Szulc [Szulc, 2011], opublikowane w czasopismach naukowych i dostępne elektronicznie. Dzięki nim czytelnicy poznać mogą biblioterapię w kontekście jej dziejów i przemian, rodzajów i miejsca w systemie nauk, modeli postępowania, doboru materiałów terapeutycznych, roli biblioterapeuty i zastosowań tej formy aktywności. Skomplikowaną materię biblioterapii, daleką od infantylnych uproszczeń, omawia zwłaszcza publikacja Szulc, ukazująca także zagraniczne źródła kształtujące tę formę aktywności w naszym kraju, do których, jak nie bez racji sugeruje przywołana autorka, jej polscy popularyzatorzy nie sięgają bezpośrednio, chociaż się na nie powołują, co prowadzi do licznych przekłamań i niewłaściwego jej rozumienia.

Można przypuszczać, że z naukowych tekstów zamieszczonych w sieci korzystają głównie badacze, ponieważ do ich recepcji (a czasem i polemiki), trzeba nie tylko cierpliwości (są o wiele dłuższe, niż standardowe teksty internetowe), ale również odpowiedniego zasobu wiedzy. Zważywszy na to, że 58% badanych w 2012 r. Polaków zadeklarowało, że czyta teksty o objętości nie większej niż 3 strony, a swoistym wyznacznikiem współczesnych czasów jest „skakanie po informacji” [Chymkowski, Koryś i Dawidowicz-Chymkowska, 2013], omawiane prace nie trafiają raczej do pozanaukowego środowiska, w tym również do większości internautów, którzy publikują w sieci własne opracowania z zakresu biblioterapii.

W grupie opracowań tego rodzaju na uwagę zasługują publikacje wprawdzie krótkie (liczą zwykle 3–7 stron zapisanych w formacie pdf lub w MS Word), ale ujmujące biblioterapię syntetyzująco. Ze względu na tzw. aparaturę pomocniczą w postaci kilku przypisów i bibliografii, zaliczyć je można do tekstów popularnonaukowych. Są to najczęściej publikacje absolwentów studiów bibliologicznych lub pedagogicznych, którzy (być może), ukończyli specjalizacje biblioterapeutyczne lub kursy z tego zakresu, a w pracy zawodowej (w bibliotekach, szkołach, ośrodkach szkolno-wychowawczych lub świetlicach terapeutycznych) wykorzystują zdobyte umiejętności. Odwołują się oni do starszych prac, zwykle o charakterze poradnikowym, z publikacjami Ireny Boreckiej na czele, lub nowszych, powielających poglądy wymienionej autorki. Na ogół przyjmują je bezkrytycznie, bez uwzględnienia przemian, jakie nastąpiły w biblioterapii pod wpływem zmiany pozycji książki i jej miejsca we współczesnym świecie. Mimo to nie najgorzej popularyzują biblioterapię, ukazując ją jako ważną i przydatną formę działalności.

Przy okazji – nie można się oprzeć wrażeniu, że publikacje sieciowe tego typu pozwalają zaistnieć samym ich autorom (a raczej autorkom, bo większość z nich to kobiety), stanowiąc dla nich zarazem atrakcyjną odskocznikę od standardowych form pracy, życzliwie przyjmowaną w środowiskach lokalnych. Jako przykład podać tu można tekst *Kilka słów o biblioterapii*, który wyróżnia się spośród innych m.in. dużą kulturą językową, sprawnością warsztatową, a przede wszystkim – wykorzystaniem nowszych opracowań, wykraczających poza kanoniczne prace Ireny Boreckiej [Ozimkiewicz]. Ciekawy jest również tekst *Biblioterapia czyli leczenie książką*, ogarniający syntetycznie biblioterapię, sprawnie napisany i opatrzone przypisami [Tomkowiak, 2013]. Szkoda tylko, że został tak niefortunnie zatytułowany (o manierze „leczenia książką” – później).

W grupie opracowań, a raczej wzmianek poświęconych biblioterapii są też krótkie teksty (½ do 3 stron), o charakterze popularnym, pozbawione aparatury naukowej, czasem podpisane, ale najczęściej anonimowe. Zamieszczone na łamach elektronicznych wersji popularnych czasopism lub na portalach społecznościowych (zwłaszcza dla rodziców), zachęcają do lektury tytułami o stylistyce typowej dla współczesnej prasy, jak np. *Biblioterapia – książki mają niesamowitą moc!* [ULA, 2013], czy *Biblioterapia – lecz się przez czytanie* [Królak, 2011].

Chociaż reklamują one ukierunkowane czytanie, można się zastanawiać, jacy odbiorcy uwierzą, że można się uleczyć dzięki czytaniu i czy takie zachęty faktycznie dobrze służą biblioterapii. Wiemy przecież doskonale, że określenie „leczenie książką” powstało w latach dwudziestych minionego wieku, a biblioterapia od dawna jest już traktowana nie jak lekarstwo, ale jako jeden ze środków wspomagających proces terapeutyczny. W nim zaś obecnie przydatne są również tzw. materiały alternatywne, z multimedialnymi włącznie, a zatem substytuty *biblio*. Jednocześnie moc książki od

minionego wieku znacznie zmalała, o czym nikogo już nie trzeba przekonywać. Wprawdzie możemy nad tym ubolewać i dążyć do nadania jej wyższej rangi w życiu współczesnego człowieka, ale chyba zaklinanie rzeczywistości i nieprzyjmowanie do wiadomości faktów, to nie do końca właściwa droga, zwłaszcza gdy zakłębom towarzyszą różnorakie uproszczenia i chwytlive infantylnzmy w prezentowaniu biblioterapii.

Irytują zwłaszcza teksty (ich litościwie nie wymieniam), które różnią się wyłącznie tytułami, a ich zawartość świadczy o tym, że autorzy, korzystając z tych samych, dwóch, góra trzech publikacji drukowanych, wydanych dość dawno temu, przepisali dosłownie wybrane fragmenty lub ściągnęli je z sieci, korzystając z opublikowanych prac popularnonaukowych metodą „kopiuj – wklej” według stałego schematu, zbliżonego do tego, który znajdujemy w Wikipedii.

W Internecie znaleźć można także szereg publikacji, które omawiają biblioterapię w kontekście zastosowań praktycznych, w konkretnym środowisku jej beneficjentów. Najczęściej zaczynają się od kilku zdań wprowadzających do biblioterapii (rozumienie, krótki zarys dziejów, rodzaje). Wprawdzie wprowadzenia te to zwykle najsłabsze ich części, powielające utarte schematy, jednak warto zwrócić uwagę na teksty główne, które są bardzo ciekawe, nieźle napisane, uzupełnione opisem przeprowadzonych zajęć, ilustrowanych nierzadko galerią zdjęć. Przykładowo podać tu można pracę zatytułowaną po prostu *Biblioterapia*, przygotowaną przez osobę prowadzącą zajęcia z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym, która na portalu *Szkoły bez barier* podzieliła się swoją wiedzą z biblioterapii, aby na tym tle przedstawić własne doświadczenia praktyczne [Skibińska, 2014].

W omawianej grupie publikacji sieciowych mieszczą się bardzo liczne programy, scenariusze i konspekty zajęć biblioterapeutycznych. Rzecz charakterystyczna, ich autorkami są zwykle czynne bibliotekarki (pracujące zarówno w bibliotekach szkolnych, jak dziecięcych oddziałach lub filiach bibliotek publicznych), nieco rzadziej – nauczycielki (zwłaszcza szkół podstawowych lub ośrodków szkolno-wychowawczych), sporadycznie – pracownice placówek terapeutycznych oraz domów pomocy społecznej. Ze względu na ich obfitość, wymieniam zaledwie kilka z nich, szczególnie te, które zasługują na rekomendację. Ciekawe cykle zajęć pt. *Spotkania z biblioterapią* oferuje np. Biblioteka Publiczna w Niepołomicach, kierując je do przedszkolaków, najmłodszych klas szkół podstawowych, ale także do klas gimnazjalnych. Oczywiście, dla każdej z wymienionych grup przygotowane są odrębne bloki spotkań, ponadto ich opisy zamykają sprawozdania z zajęć, które już się odbyły [Spotkania].

Na omówienie zasługuje obszerny *Program zajęć biblioterapeutycznych*, opublikowany na stronie Przemyskiej Biblioteki Publicznej im. Ignacego Krasickiego, opracowany z myślą o uczniach szkoły podstawowej. Współczesne podejście do biblioterapii w części wprowadzającej oraz bardzo inte-

resujący program całego cyklu, z rozpisaniem na poszczególne zajęcia, zasługuje na uznanie, pomimo dostrzegalnych tendencji dydaktycznych oraz drobnych usterek językowych [Wiątek, 2011].

Przykładów można by podać więcej, ale na to brak tutaj miejsca. Warto jednak podkreślić, że aktywność bibliotek publicznych, często współpracujących ze szkolnymi, wskazuje na to, że bibliotekarki nieźle dają sobie radę z biblioterapią w praktyce, oferując wiele ciekawych i przemyślanych programów, które – jak wynika ze sprawozdań – cieszą się popularnością oraz prawdopodobnie przynoszą uczestnikom wiele korzyści, jednocześnie zachęcając ich do czytania.

Na uwagę zasługują również działania biblioterapeutyczne skierowane do osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, które przecież są beneficjentami tej formy aktywności niemal od powstania biblioterapii. Oferują je m.in.: Zespół Niepublicznych Szkół Specjalnych „Krok za Krokiem” w Zamościu [Margol, 2013], czy np. Warsztaty Terapii Zajęciowej, współpracujące w tym zakresie również z Miejską Biblioteką Publiczną w Tarnowie [Warsztaty]. Informacje w sieci dotyczące tych działań faktycznie upowszechniają biblioterapię, a zarazem dzięki publikowanym programom i scenariuszom, mogą aktywizować do podobnych zajęć, o ile sięgną po nie osoby już przygotowane do ich prowadzenia, a jednocześnie nie podejną do nich zbyt „szkolnie”.

W sieci informacje o swoich biblioterapeutycznych praktykach publikują także nauczyciele i bibliotekarze szkolni. Jako przykłady warto wymienić tekst *Biblioterapia*, zawierający ciekawe propozycje zajęć, zamieszczony na stronie www Szkoły Podstawowej nr 4 z Bełchatowa [Biblioterapia, 2013], czy też opis autorskiego cyklu zajęć *Każdy z nas jest wyjątkowy...*, który dostępny jest na stronie jednej ze szkół w Sochaczewie [Figut i Stasiak, 2014]. Chwilami jednak odnosi się wrażenie, że biblioterapia w wielu innych, podobnych tekstach traktowana jest jako jedna z metod dydaktycznych, zaś wykorzystywane utwory użyte są w celu osiągnięcia celów wychowawczych, nie terapeutycznych.

W upowszechnianiu ukierunkowanego czytania ważną rolę odgrywają zamieszczane w sieci na stronach bibliotek (publicznych i pedagogicznych), wykazy bibliograficzne prac związanych z biblioterapią. Opracowywane przez bibliotekarzy, na ogół rejestrują te publikacje, które ich macierzyste placówki mają we własnych zbiorach. Jest ich bardzo dużo – stanowią około 1/5 ogółu zasobów sieciowych na omawiany temat. Są ważne i potrzebne, pozwalając zainteresowanym szybko dotrzeć do poszukiwanych materiałów, tym bardziej, że przy poszczególnych pozycjach często figurują ich sygnatury. Wykazy te najczęściej opatrzone są tytułami w rodzaju *Biblioterapia. Zestawienie bibliograficzne z lat..., opracowane na podstawie zbiorów...* [zob. Ratajczak, 2005] lub *Biblioterapia. Opracowania teoretyczne. Wybór literatury* [Biblioterapia, 2010]. Nie wymagają one szerszych omó-

wień, ale można zgłosić drobne zastrzeżenia: otóż zamieszczone w wielu z nich opisy bibliograficzne nie zawsze opracowane są zgodnie z obowiązującymi normami, ponadto materiały bibliograficzne często są dzielone na 2 działy: *Książki* (czasem *Druki zwarte*) oraz *Czasopisma* (lub *Druki ciągłe*), podczas gdy faktycznie w tym drugim dziale opisane są artykuły z czasopism, a nie czasopisma jako całości. Wydaje się, że bibliotekarze powinni respektować zasady metodyki bibliograficznej oraz posługiwać się w swoich pracach właściwą terminologią, zwłaszcza że sieć je upublicznia.

Około 1/3 zasobów sieciowych poświęconych biblioterapii stanowią oferty i reklamy książek w e-księgarniach. Są one wielokrotnie powtarzane, łącznie z wydawnictwami od dawna niedostępnymi na rynku. Co charakterystyczne, często powtarzają się popularne poradniki biblioterapeutyczne, ale najczęściej książki z zakresu bajkoterapii, ściślej – antologie bajek tego typu lub ich pojedyncze wydania, chociaż na ogół, o czym już była mowa, są to po prostu krótkie opowiadania, podporządkowane celom terapeutycznym, nierzadko co najmniej dyskusyjne pod względem wartości literackich, a niekiedy nawet tak nachalnie dydaktycznie, że należy współczuć dzieciom, które je przeczytają lub będą ich słuchać. W dalszych rozważaniach je pomijam.

W Internecie nie brakuje informacji o kursach i szkoleniach z zakresu biblioterapii. Są one bardzo zróżnicowane merytorycznie, a oferują je różne instytucje. Obok darmowych, często kilkustopniowych kursów dla bibliotekarzy, które połączone są z warsztatami i prowadzone najczęściej przez wykwalifikowanych członków Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego (o tym dokładniej w dalszych częściach rozważań), są także oferty paragonicznych kursów/warsztatów o charakterze komercyjnym, adresowane do rodziców, nauczycieli i bibliotekarzy, gdzie raczej dominuje modna bajkoterapia. Oprócz nich znajdujemy w sieci szereg informacji o płatnych szkoleniach/ kursach on-line. Niektóre z nich już się zakończyły, inne czekają na chętnych [Podstawy biblioterapii]. Do tego dochodzą oferty płatnych studiów podyplomowych, gdzie około 60% godzin dydaktycznych obejmuje zajęcia typu e-learning. Zgłaszają je również szkoły, które nie mają uprawnień do prowadzenia studiów magisterskich i bardzo skromną liczbę nie tylko samodzielnych pracowników nauki, ale i znawców biblioterapii [zob. Archiwum szkoleń. Biblioterapia; por. też: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2013].

Oczywiście, nie protestuję kwestionując przydatności e-learningu, który również – jako uzupełnienie standardowych zajęć – stosuję w praktyce dydaktycznej, jednakże mam spore wątpliwości: czy prowadzenia biblioterapii, w której są tak ważne m.in. umiejętności interpersonalne, przygotowanie terapeutyczne oraz umiejętność pracy z czytelnikiem, a także gruntowna znajomość literatury, można nauczyć elektronicznie, w świecie wirtualnym, a nie realnym, w dodatku w czasie odpowiadającym średnio ośmiu – piętnastu godzinom dydaktycznym? To chyba stanowczo za mało. W dodatku w tym czasie – jak wynika z niektórych programów – kursanci mają dowiedzieć się „Jak

z wykorzystaniem literatury prowadzić ciekawe zajęcia z uczniami realizujące zadania wychowawcze szkoły? Kurs uczy tworzenia scenariuszy, uczestnicy otrzymują ponadto dostęp do stale rozwijanej bazy pomysłów powstających w ramach szkolenia” [Szkolenia internetowe dla nauczycieli i rodziców, 2014].

Tu znów dają o sobie znać funkcje dydaktyczne, same w sobie nie budzące zastrzeżeń, ale niepokojące w odniesieniu do biblioterapii, która niekoniecznie polega na wykorzystaniu literatury w celu realizacji zadań wychowawczych szkoły. Wprawdzie uczestnicy dowiedzą się, co to jest biblioterapia i poznają jej trzy główne rodzaje (w tym dwa w Polsce niepraktykowane), lecz odnosi się wrażenie, że takie podejście z góry zakłada instrumentalizację odbioru, która kłóci się z założeniami terapii poprzez czytanie. O tym, że kursanci zaliczenie otrzymają na podstawie scenariusza zajęć biblioterapeutycznych lub po przygotowaniu krótkiej bibliografii lektur do wykorzystania w terapii, szkoda po prostu pisać, podobnie jak o obiecujących im certyfikatach.

Zupełnie inną jakość mają portale stowarzyszeń i instytucji upowszechniających biblioterapię bądź stosujących ją we własnych działaniach. Powinny one stanowić przedmiot odrębnych badań, ale z pewnością warto wymienić kilka z nich, zwłaszcza tych, które w dużej mierze w mądry i przemyślany sposób upowszechniają biblioterapię. Na szczególną uwagę zasługuje portal Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego, posadowiony początkowo na stronie WWW Państwowego Pomaturalnego Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy (to jest właśnie popularna SKiBA – najstarsza szkoła kształcąca biblioterapeutów). Obecnie PTB posiada własny portal, który jest systematycznie rozbudowywany [zob. Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne].

Szereg cennych informacji na temat biblioterapii przynoszą także strony www Kół PTB, dostępne poprzez odsyłaczowe linki samego Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego, Wojewódzkich Ośrodków Metodycznych lub macierzystych bibliotek, przy której najczęściej działają. Tam właśnie internauci powinni szukać najnowszych wiadomości o rozmaitych formach szkoleń i warsztatów, prowadzonych przez biblioterapeutów posiadających certyfikaty PTB. Wprawdzie certyfikaty te *de facto* nie dają uprawnień formalnych (ponieważ – jak już wiemy – biblioterapeuci zawodowo nie istnieją), ale w zalewie kursów i warsztatów komercyjnych, oferowanych w sieci, a prowadzonych przez przypadkowe, a obrotne osoby, oferta Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego i jego Kół z pewnością jest znacznie bardziej profesjonalna.

Niepokoї jednak włączanie się członków PTB do działań komercyjnych, gdzie oferowane są bibliotekarzom odpłatne, krótkie kursy (15 godzin), które – jak czytamy w ofercie, sygnowanej zresztą przez jedną z państwowych szkół wyższych, kończą się uzyskaniem certyfikatu PTB [np. Warsztat biblioterapeutyczny]. Tego typu przedsięwzięcia, wpisujące się w przysłowiową „walkę o byt” (finansowy) polskich uczelni, zachęcanych do tworzenia płatnych kursów, co budzi mój głęboki sprzeciw. Czego może się nauczyć

bibliotekarz po 15 godzinach podobnych zajęć? Czy nie jest to swoista degradacja certyfikatów PTB? Być może wywołam tutaj polemikę, ale jeśli obserwuję studentów specjalizacji biblioterapeutycznej, którzy po niemal 400 godzinach różnorodnych zajęć z omawianego zakresu, nadal są czasami bezradni, to czego spodziewać się po takich „certyfikowanych” kursantach? To mnie trochę zasmuca, zwłaszcza, że podobne kursy są rekomendowane również przez Bibliosferę – znakomite skądinąd stowarzyszenie pełnych zapału ludzi związanych z bibliotekami [Warsztat biblioterapeuty].

Niezwykłe ciekawe, chociaż zróżnicowane pod względem wartości merytorycznej, są fora dyskusyjne i blogi fanów biblioterapii. Wbrew obawom, często można tam znaleźć teksty dobrze napisane, odwołujące się do najnowszych publikacji z zakresu ukierunkowanego czytania, a wymiana opinii o nich jest niezwykle interesująca, jak np. wśród członków grupy otwartej, założonej na GoldenLine.pl [Forum: Biblioterapia-Bajkoterapia]. Słabsze są blogi, często prowadzone przez studentów „zapalonych” do biblioterapii, ale czasem ulegających nadmiernym pokusom dydaktycznym [Scenariusze zajęć] lub niezamierzonym uproszczeniom, piszącym np. *O magii czytania* [Mikołajczak]. Nie znaczy to jednak, że wśród studenckich inicjatyw sieciowych nie ma działań wartościowych, ale i one wymagają odrębnych badań.

Wnioski

Krótki i z konieczności wybiórczy przegląd polskich sieciowych zasobów poświęconych biblioterapii nie pozwala na sformułowanie daleko idących uogólnień, co nie znaczy, że uniemożliwia wysnucie pewnych wniosków, które warto przemyśleć w środowisku osób badających tę sferę aktywności terapeutycznej i/lub ją prowadzących.

Otóż większość opracowań sieciowych, w których zamieszczone są teoretyczno-historyczne opracowania biblioterapii, powiela utarte schematy: na ogół rozpoczyna je otwarcie, często identycznie sformułowane, w stylu: „Termin biblioterapia składa się z dwóch wyrazów pochodzenia greckiego...”. Następnie czytamy: „Już w starożytności...” (a egipska, grecka i rzymska wrzucane są do tego samego kosza i często mylone). Potem dowiadujemy się, że „biblioterapia definiowana jest jako...” (tu są na ogół jej pierwsze definicje, z początków XX w., nie do końca aktualne). Dalej zwykle przeskakujemy do lat osiemdziesiątych. wieku XX i czytamy, że „R.J. Rubin dzieli biblioterapię na...” (w dodatku Rhea Joyce Rubin, skądinąd kobieta, często ma zmienioną płeć, ponieważ osoby korzystające z prac, gdzie są wyłącznie inicjały imion, najwyraźniej uważają, że tak mądre rzeczy mógł napisać wyłącznie mężczyzna). Co istotne, przytaczaniu podziału na wyodrębnione przez nią trzy rodzaje biblioterapii nie towarzyszą refleksje, że aż dwie z nich (instytucjonalna i kliniczna), w ogóle nie są prowadzone w Polsce. Następnie autorzy wielu e-publikacji wskazują cele biblioterapii, często wychowawczo-dydak-

tyczne lub z odniesieniem do nieszczęsnej „regulacji/regeneracji systemu nerwowego i psychiki człowieka chorego”, co z praktykowaną w naszym kraju biblioterapią wychowawczą, nazywaną też rozwojową czy humanistyczną, niewiele ma wspólnego. Aż strach pomyśleć, jak bibliotekarze, nauczyciele czy pracownicy socjalni będą „regulować system nerwowy” tych biednych ludzi, zwłaszcza kiedy trafią oni w ręce e-kursantów lub uczestników kilkugodzinnych, komercyjnych na ogół kursów, przed którymi należałoby ostrzegać.

Nawet wartościowe programy działań biblioterapeutycznych w częściach teoretycznych zawierają wiele podobnych naiwności i powtórzeń „mądrości” ze starych opracowań. Ponadto, jest w nich wiele cytowań pośrednich, które nasuwają podejrzenie, że ich autorzy/autorki w ogóle nie sięgali do źródeł. Czy osoby uprawiające biblioterapię nie czytają drukowanych prac naukowych, zwłaszcza nowych? A Jeśli nie, to powinny sięgnąć przynajmniej do naukowych publikacji zamieszczonych w czasopiśmie elektronicznym, np. w „Przeglądzie Biblioterapeutycznym” [Przegląd Biblioterapeutyczny 2011, 2012].

I jeszcze jedna wątpliwość: czy biblioterapia powinna być wprowadzana do zajęć lekcyjnych i służyć przede wszystkim celom dydaktycznym?

Bardzo niepokoi także nieporadność językowa, usterki stylistyczne, interpunkcyjne oraz błędy ortograficzne, których nie brakuje w wielu publikacjach sieciowych z omawianego zakresu, bez względu na ich rodzaj. Poza artykułami naukowymi i nielicznymi popularnonaukowymi oraz tymi, które redagowane są w PTB, naprawdę niewiele tekstów napisanych jest dobrą polszczyzną. I tu kolejne pytanie: czy ci, którzy upowszechniają ukierunkowane czytanie lub prowadzą z tego zakresu zajęcia, nie powinni – publikując teksty w sieci – poświęcić więcej uwagi ich formie? W dobie powszechnego korzystania z Internetu na pewno warto zadbać o to, aby publikacje w nim zamieszczane były zredagowane poprawnie, ale także i o to, by przylegały do współczesnych osiągnięć naukowych. Wiemy, że będą one krążyć w sieci, wystawiając świadectwo nie tylko ich autorom, ale również biblioterapii, której są poświęcone. A szkoda, bo może być piękna.

Bibliografia

- Archiwum szkoleń. Biblioterapia* [online]. (2012) [dostęp: 2014-01-29]. Dostępny w World Wide Web: http://www.inwestycjawkadry.info.pl/szkolenie_archiwalne-biblioterapia,sz,300083.html.
- Biblioterapia* (2010). *Opracowania teore-*
- Biblioterapia* (1976). W: *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Red. K. Głombiowski, B. Świderski, H. Więckowska. Wrocław, s. 81.
- Biblioterapia – lecz się poprzez czytanie* [online]. (2002) [dostęp: 2014-02-14]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.delfinplatforma.pl/mod/resource/view.php?id=8557>.

- tyczne, *Wybór literatury* 2010 [online]. [dostęp: 2014-02-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ftw.wom.edu.pl/biblioteka/raciborz/doc/biblioterapia/bibliozestaw.doc>.
- Biblioterapia* (2013), Szkoła Podstawowa nr 4 im. Stefana Żeromskiego w Bełchatowie [online]. 2013 [dostęp: 2014-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.czworka.info/biblioterapia.html>.
- Biblioterapia* (2014). W: Wikipedia [online]. 2014 [dostęp: 2014-02-28]. Dostępny w World Wide Web: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioterapia>.
- Borecka I. (1992), *Biblioterapia – nowa szansa książki*. Olsztyn.
- Borecka I. (2001), *Biblioterapia: teoria i praktyka: poradnik*. Warszawa.
- Chymkowski R. (oprac.), Koryś I., Dawidowicz-Chymkowska O. (współprac.) (2012), *Spółeczny zasięg książki w Polsce* [online] [dostęp: 2014-02-21]. Dostępny w World Wide Web: <http://bn.org.pl/download/document/1362741578.pdf>.
- Figut B., Stasiak M. (2014), *Biblioterapia. Każdy z nas jest wyjątkowy...* [online]. 2014 [dostęp: 2014-02-28]. Dostępny w World Wide Web: <http://sp3.sochaczew.pl/www/2399?title=Biblioterapia>.
- Forum: Biblioterapia-Bajkoterapia* [online]. 2014 [dostęp: 2014-02-28]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.goldenline.pl/forum/biblioterapia-bajkoterapia>.
- Ippoldt L. (2004), *Biblioterapia w kształceniu i pracy bibliotekarza*. „Konspekt. Pismo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” [online] nr 19 [dostęp: 2014-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/ippoldt.html>.
- Ippoldt L. (2003), *Biblioterapia w związkach z innymi naukami*. „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia II” [online]. Folia 9, s. 293-306 [dostęp: 2014-01-29]. Dostępny w World Wide Web: <http://sbsp.up.krakow.pl/article/viewFile/1046/pdf>.
- Konieczna E.J. (red.) (2005), *Biblioterapia w praktyce : poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów*. Kraków.
- Królak S. (2011), *Biblioterapia – lecz się poprzez czytanie* [online]. 2011 [dostęp w dniu 13 lutego 2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://zwierciadlo.pl/2011/psychologia/zrozumiec-siebie/biblioterapia-lecz-sie-poprzez-czytanie>.
- Margol D. (2013), *Biblioterapia* [online] 2013. [dostęp: 2014-02-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.szkola.spdn.pl/metody-pracy/biblioterapia>.
- Mikołajczak J. *Magia czytania czyli o biblioterapii słów kilka* (blog) [online] [dostęp: 2014-01-30]. Dostępny: <http://magia-czytania.wordpress.com>.
- Molicka M. (1999), *Bajki terapeutyczne*. Poznań.
- Molicka M. (2002), *Bajkoterapia: o lękach dzieci i nowej metodzie terapii*. Poznań.
- Ozimkiewicz A., *Kilka słów o biblioterapii* [online] b.r. [dostęp: 2014-02-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sp3.sierpc.pl/publikacje/biblioterapia.doc>.
- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Profesora Stanisława Tarnowskiego w Tarnowie. *Studia podyplomowe. Biblioterapia* [online]. 2013 [dostęp: 2014-02-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.pwsz.tarnobrzeg.pl/category/studia-podyplomowe/biblioterapia>.

- Podstawy biblioterapii. Internetowe kursy dla nauczycieli* [online]. 2013 [dostęp: 2014-02-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.szkolenia.dla.nauczycieli.net>.
- Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne [online]. 2014 [dostęp: 2014-02-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biblioterapatow.pl>.
- Przegląd Biblioterapeutyczny* (2011, 2012) [online]. [dostęp: 2014-02-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://pbwroc.wordpress.com>.
- Ratajczak H. (2005), *Biblioterapia. Zestawienie bibliograficzne z lat 1999–2004 opracowane na podstawie zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach Filia w Rybniku* [online] [dostęp: 2014-02-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.rybnik.pl/bsip/bp/BIBLIOTERAPIA.doc>.
- Scenariusze zajęć terapeutyczno-biblioterapeutycznych [online]. 2008 [dostęp: 2014-02-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.teresasturgulewska.blogspot.com/2008/01/scenariusze-zaj-terapeutyczno.html>.
- Skibińska A. (2012), *Biblioterapia* [online] [dostęp: 2014-02-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.szkolabezbarier.com/index.php/biblioterapia>.
- Spotkania z biblioterapią* [online]. Biblioteka Publiczna w Niepołomicach, 2013 [dostęp: 2014-02-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://biblioteka-niepolomice.pl/biblioterapia.html>.
- Szkolenia internetowe dla nauczycieli i rodziców* [online]. 2014 [dostęp: 2014-11-14]. Dostępny w World Wide Web: http://www.szkolenia.dla.nauczycieli.net/kurs/online/VII._Szkolenia_dla_nauczycieli_bibliotekarzy/IV.5_Biblioterapia_wychowawcza_dla_dzieci_i_młodzieży.
- Szeliga K. (2005), *Historia Guziołka, czyli jak tworzyć i wykorzystywać bajki i opowiadania w biblioterapii oraz rozwoju aktywności twórczej dziecka w wieku przedszkolnym*. Kraków.
- Szulc W. (1991), *Biblioterapia. Stan badań*. „Biuletyn GBL”, nr 345, s. 14.
- Szulc W. (2011), *Biblioterapia: powrót do źródeł*. „Przegląd Biblioterapeutyczny” [online]. 2011, R. 1, s. 6–29. [dostęp: 2014-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/36849>.
- Tomkowiak A. (2013), *Biblioterapia czyli leczenie książką* [online] [dostęp: 2014-02-16]. Dostępny w World Wide Web: http://www.zss102.pl/PDF/PUBLIKACJE/Biblioterapia_czyli-leczenie-ksiazka.pdf.
- ULA [pseud.] (2013), *Biblioterapia – książki mają niesamowitą moc!* [online] [dostęp: 2014-11-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.familie.pl/artykul/Biblioterapia-ksiazki-maja-niesamowita-moc,6896,1.html>.
- Warsztat biblioterapeuty - BiblioKalendarz - bibliosfera.net [online]. 2012 [dostęp: 2012-02-21]. Dostępny w World Wide Web: <https://bibliosfera.net/kalendarz/wydarzenie/532/warsztat-biblioterapeuty/>.
- Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Specjalnym Ośrodku Wychowawczym z Klimowej*. [online] 2014 [dostęp: 2014-02-22]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wtztarnow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=32.
- Wiątek R. (2011), *Program zajęć biblioterapeutycznych. Nie czyń drugiemu, co tobie...* [online]. 2011 [dostęp: 2014-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biblioteka.przemysl.pl/cpcz/cieka>

we.pomysly/program%20biblioterapeutyczny.pdf.

Woźniczka-Paruzel B. (2001), Biblioterapia w Polsce i jej przemiany na tle rozwoju teoretycznych koncepcji światowych. W: Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych. Zbiór studiów pod red. B. Woźniczki-Paruzel. Toruń, s. 13–28.

Woźniczka-Paruzel B. (2012a), Bibliolog w świecie bajek terapeutycznych. W: Ludzie i książki: studia i szkice bibliologiczno-bibliograficzne. Pod red. E. Andrysiak. Łódź, s. 67–76.

Woźniczka-Paruzel B. (2012b), *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i zagranicą – porównania i refleksje*. W: O potrzebie biblioterapii. Praca zbiorowa pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 11–28.

Bronisława Woźniczka-Paruzel

Polish bibliotherapy in the Internet – subjective assessment of the benefits and risks

Summary

The paper presents an overview of Polish and foreign online resources related to bibliotherapy available through the search engine Google.pl. The author shows and describes the following topics related to these issues: research texts, bibliotherapeutic lessons' plans, bibliographic lists, book advertising, trainings, websites of the associations and institutions working on bibliotherapy, blogs and discussion forums. The aim of presented typology of these resources, combined with their subjective assessment, was to elaborate a diagnosis of Polish bibliotherapy. This diagnosis is special, because it does not relate strictly to academic achievements, but accomplishments that form, via net, the colloquial perception which is not entirely positive. Strangest perceptions of the discussed activities emerge from those online publications: somewhat archaic, but „noble” half science, half art known already by “the ancient ones”. We are encouraged to practice this discipline by unimaginable trainings, suggesting that anyone can become a bibliotherapist. Moreover, there is a belief that anybody can write about bibliotherapy, even those who do not read much and haven't quite mastered the secrets of the Polish language. There many sites of institutions and associations, approaching bibliotherapy professionally, and there are more people among the young students who admit that even the popular texts must meet the standards of correctness, and the reproduction of old patterns is inappropriate.

Keywords: bibliotherapy, Internet

BEATA ŻOLEŃDOWSKA-KRÓL
*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski, Katowice*

WYBRANE PROGRAMY BIBLIOTERAPII NA ŚWIECIE

Zjawisko wykorzystania książek w celach terapeutycznych znane jest od wielu lat jako biblioterapia. Według National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE) – niezależnej brytyjskiej instytucji odpowiadającej za ocenę technologii medycznych i tworzenie standardów w zapobieganiu i leczeniu chorób – biblioterapia może być skuteczna w przypadku niektórych zaburzeń psychicznych, jak umiarkowana depresja, nerwice czy bulimia [Bibliotherapy: the power].

Biblioterapia czerpie inspirację z wielu różnych dyscyplin naukowych, wykorzystując elementy medycyny, krytyki literackiej, bibliotekarstwa i psychologii w celu zapewnienia zdrowia. Jej założeniem jest uświadomienie ludziom, że czytanie może przynieść wymierne korzyści, oferując relaks, wiedzę i własny rozwój, nowe spojrzenie na życie i inspirację.

Od wielu lat biblioterapią zajmują się liczne organizacje i instytucje na całym świecie, jak stowarzyszenie Association for Poetry Therapy założone w 1969 r. w Nowym Jorku [National] czy The School of Life [Bibliotherapy for two], organizacja w Londynie specjalizująca się w prowadzeniu biblioterapii indywidualnej lub dla par. W wielu krajach opracowywane są też programy biblioterapeutyczne polegające m.in. na współpracy bibliotek ze służbą zdrowia. W brytyjskich bibliotekach publicznych tego typu inicjatywy są realizowane od 2001 r., traktuje się je jako formę psychoterapii [Brewster, Sen i Cox, 2012, s. 185]. Celem ich jest zapewnianie użytkownikom i pacjentom dostępu do wybranych książek mogących mieć w założeniu pozytywny wpływ na ich zdrowie psychiczne i dobre samopoczucie. Obecnie w Wielkiej Brytanii najbardziej znane są dwa modele usług biblioterapeutycznych: „Books on Prescription” (Książki na receptę) i „Get Into Reading”.

„Books on Prescription” [Books] to ogólnokrajowy program biblioterapii, którego celem jest opracowanie przez profesjonalistów dla każ-

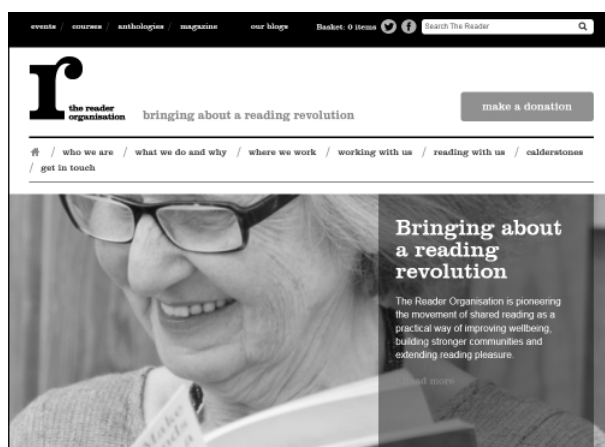
dego pacjenta listy książek przydatnych w leczeniu zaburzeń poprzez zmianę wzorców myślenia i zachowania. Książki, dostępne w bibliotekach publicznych, są zalecane przez lekarzy lub innych pracowników służby zdrowia. Według autorów modelu, aby zrozumieć mechanizmy wprowadzenia tego projektu, można wykorzystać teorię aktora-sieci jako strukturę do analizy sytuacji, społecznych interakcji i organizacji. Z tej perspektywy Narodową Służbę Zdrowia oraz indywidualnych pacjentów traktuje się jako aktorów tworzących sieć, a poradniki zalecane w ramach biblioterapii jako aktywne elementy ich relacji, model ten pozwala też na należyłą ocenę ich roli w całym programie [Brewster, Sen i Cox, 2012, s. 185–205].

II. 1. Program biblioterapii „Books on Prescription”. Źródło: [Books]

„Get Into Reading” (GIR) [Get] jest projektem integracji społecznej koordynowanym przez organizację charytatywną The Reader Organisation. Celem tej inicjatywy jest rozwój praktyki wspólnego czytania w całej Wielkiej Brytanii i poza nią, z wykorzystaniem literatury w celu utrzymania i poprawy zdrowia psychicznego oraz dobrego samopoczucia. Organizowane są więc wspólne sesje czytania, podczas których przeszkolony moderator czyta wybraną książkę, robiąc przerwy w kluczowych momentach na nieformalną dyskusję w grupie. Jak podkreślają twórcy tej inicjatywy, wspólne czytanie powieści i wierszy może być dobrym sposobem na poznanie nowych ludzi, odkrycie ciekawych książek oraz dzielenie się własnymi doświadczeniami żywymi. Tygodniowo w Wielkiej Brytanii organizuje się blisko 400 spotkań w grupach głośnego czytania w miejscach takich, jak kluby młodzieżowe, zakłady psychiatryczne, zakłady pracy, domy opieki, więzienia, szkoły, biblioteki i kawiarnie.

nie. Organizacja posiada też siostrzane projekty w Australii i Danii. W Danii, organizacja Laeseforeningen (Towarzystwo Czytania) [Get] realizuje wspólny model czytania w Aarhus i innych miastach. W Australii program „Book Well” [Get] opierający się na modelu wspólnego czytania realizowany jest przez State Library of Victoria w Melbourne. W ramach tego programu prowadzone są grupy terapeutyczne w szpitalach, ośrodkach zdrowia i domach opieki m.in. dla kombatantów, emigrantów i osób z chorobą psychiczną.

II. 2. Projekt „Get Into Reading”. Źródło: [Get]

II. 3. Projekt „Get Into Reading” realizowany w Danii. Źródło: [Laeseforeningen]

Podobne inicjatywy podjęto w Irlandii, gdzie w marcu 2007 r. zorganizowany został pierwszy program biblioterapii prowadzony przez Elaine Martin, psychologa HSE¹ we współpracy z bibliotekami publicznymi Dublina. Założeniem programu było wsparcie służby zdrowia w leczeniu łagodnych i umiarkowanych problemów zdrowia psychicznego poprzez opracowanie przez specjalistów specjalnej listy książek do czytania. Zadaniem lekarzy z kolei było informowanie o nich swoich pacjentów. W lutym 2009 r. Rada Bibliotek Irlandii oraz HSE przedstawili *The Power of Words* [Bibliotherapy: the power] – krajowy wykaz książek służących do samopomocy. Lista ta, wciąż aktualizowana, zawiera książki dla dorosłych na temat doświadczanych problemów psychicznych, jak też książki dla dzieci i rodzin na temat wychowania, lęków, rozwodów i problemów żywieniowych². Kolejne zestawienia są przekazane wszystkim bibliotekom publicznym, wiele z książek dostępnych jest również w księgarniach oraz w wersji elektronicznej.

Programem z elementami biblioterapii jest coroczny letni projekt czytania dla dzieci i młodzieży „Summer Reading Program” realizowany w Stanach Zjednoczonych. Założeniem tej inicjatywy jest myśl, że czytanie może być jedną z atrakcji w okresie wakacyjnym dla dzieci. Ta prosta, ale skuteczna inicjatywa zachęca zatem dzieci do dalszego czytania w miesiącach wolnych od zajęć szkolnych. Eksperci w dziedzinie rozwoju mózgu dziecka i badań nad czytelnictwem zgadzają się, że lektura latem rozwija umiejętność czytania i pisanie, a dzieci osiągają wyższe wyniki w nauce w kolejnym roku szkolnym. Powołując się na liczne korzyści płynące z takich programów, Rada American Library Association (ALA) przyjęła na dorocznej konferencji w 2010 r. *Resolution on Ensuring Summer Reading Programs for all Children and Teens* (Uchwała w sprawie Zapewnienia Programów Czytania Latem dla wszystkich Dzieci i Młodzieży) [Resolution], w której wzywa dyrektorów bibliotek, kuratorów, członków organów nadzorujących i rządowych, aby zapewnili bibliotekom wystarczające środki na realizację letnich programów czytania. W ramach tej akcji The Association for Library Service to Children (ALSC - oddział ALA) przygotowuje listy książek, które mogą być dostępne w formie tradycyjnej, ebooków, książek audio lub w alfabecie Braille’a oraz w dużym formacie. Biblioteki publiczne, uczestniczące w programie, oferują dzieciom i młodzieży wiele bezpłatnych zajęć

¹ Health Service Executive jest odpowiedzialny za zapewnienie opieki zdrowotnej finansowanej z funduszy publicznych wszystkim osobom mieszkającym w Irlandii.

² *The Power of Words* zaleca książki według następujących tematów: 1. Zagadnienia dla dorosłych: Nałóg; Alkohol; Złość; Lęk: niepokój, panika, fobie, stres, stres pourazowy; Pewność siebie; Żaloba; Molestowanie seksualne (dorośli, którzy doświadczyli tego w dzieciństwie); Demencja; Depresja poporodowa; Problemy żywieniowe: jadłowstręt psychiczny, bulimia i obżarstwo; Wahania nastroju; Problemy obsesyjno kompulsywne; Ból; Perfekcjonizm; Relacje; Schizofrenia; Niska samoocena; Samookaleczenia; Problemy ze snem; Problemy z wagą. 2. Problemy dziecka i rodziny: Niepokój; Autyzm; Pory snu; Żaloba; Znęcanie się; Komunikacja; Depresja; Jedzenie; Rodzicielstwo; Rozdzielenie z rodzeństwem.

About ALSC Advocacy Awards, Grants & Scholarships Communications and Publications Conferences & Continuing Education External Relationships Get Involved Great Websites for Kids Initiatives Membership in ALSC News Online Learning Professional Tools	2014 Summer Reading List ALSC's Quicklists Consulting Committee has updated our Summer Reading Lists with new and exciting titles! The lists are full of book titles to keep children engaged in reading throughout the summer. Three Summer Reading book lists are available for K-2nd, 3rd - 5th and 6th - 8th grade students. Each list is available here to download for free in color and black and white. Lists can be customized to include library information, summer hours and summer reading programs for children before making copies available to schools and patrons. The Summer Reading List was compiled and annotated by ALSC's Quicklists Consulting Committee and School-Age Programs and Services Committee through a 2013 Carnegie Whitney Grant funded by the American Library Association Publishing Committee. The 2014 list was updated by ALSC's Quicklists Consulting Committee.
 K-2nd grade - Color K-2nd grade - Black & White 3rd - 5th grade - Color 3rd - 5th grade - Black & White 6th - 8th grade - Color 6th - 8th grade - Black & White	 Reading can be one of the best ways for children to spend their summer time with. Reading, like history, is also most useful. Children who participate in public library summer reading programs not only read the summer list, but they also learn more about reading, achievement, and more. The books on this list come highly recommended for not reading, but all over the country and may also be available in ebook, audio book, tablet, and large print format. This summer, encourage your child to participate in the summer programs happening at your library. ALSC American Library Association www.alsc.org

II. 4. Letni projekt czytania w Stanach Zjednoczonych. Źródło: [Summer Reading List]

czytania, udostępniają też instrukcje dotyczące programu, zawierające kreatywne pomysły warsztatów i listy książek. Dzieci są zachęcane do dyskusji, pisania, opowiadania o książkach, które czytają. Pracownicy bibliotek oferują pomoc dzieciom w wyborze lektury i zapewniają zajęcia zwiększające ich umiejętności w takich dziedzinach, jak muzyka, sztuka i teatr.

W ostatnich latach coraz popularniejsze stają projekty o charakterze informacyjnym związane z biblioterapią, realizowane w sieci, oraz poradnictwo prowadzone online, polegające na wykorzystaniu wybranych, dostępnych w Internecie materiałów (e-czasopism, e-książek), w celach terapeutycznych w leczeniu umysłowych i nerwowych zaburzeń oraz różnego typu problemów osobistych. W ramach takich inicjatyw, jak np. „The Best Children’s Books”, „Kids’ Page: Bibliotherapy Booklist” [Vališová, 2009] (Biblioteki Canergie w Pittsburghu), „Magination Press” [Vališová, 2009] (Amerykańskiego Stowarzyszenia Psychologicznego) tworzone są adnotowane wykazy książek dotyczące głównie trudnych sytuacji i problemów życiowych, z jakimi stykają się dzieci i młodzież. Umieszcza się w nich często wskazówki na temat możliwości wypożyczenia książki lub linki do bibliotecznych systemów wypożyczeń.

Wspomniany Magination Press utworzony został w 1987 r. w celu publikowania innowacyjnych książek, które pomogą dzieciom radzić sobie z wyzwaniami i problemami, które ich dotyczą. Książki dla dzieci w wieku od 4 do 18 lat podejmują tematy z życia codziennego, jak szkoła, nieśmiałość, nowe dziecko w domu, oraz poważniejsze problemy, jak rozwód, zaburzenia koncentracji, depresja, choroba, autyzm czy śmierć w rodzinie.

II. 5. Projekt „The Best Children's Books” z elementami biblioterapii. Źródło: [The Best]

II. 6. Projekt „Kids' Page: Bibliotherapy Booklist” dla dzieci i młodzieży. Źródło: [Kids' Page]

Większość lektur została napisana przez specjalistów (psychologów i psychiatrów) lub we współpracy z nimi. Ich celem jest pomoc dzieciom w zrozumieniu własnych uczuć, dostarczenie informacji oraz przedstawienie praktycznych sposobów radzenia sobie ze stresem. Strona pozwala wyszukiwać książki według autora, ilustratora, tytułu lub tematu.

Na uwagę zasługuje portal BiblioHelp [Vališová, 2009], zrealizowany przez studentów pierwszego roku studiów bibliotekoznawczych na Uniwersytecie im. Masaryka w Czechach. Jest to dostępna publicznie, adnotowana

II. 7. Projekt o charakterze informacyjnym „Magination Press”. Źródło: [Magination Press]

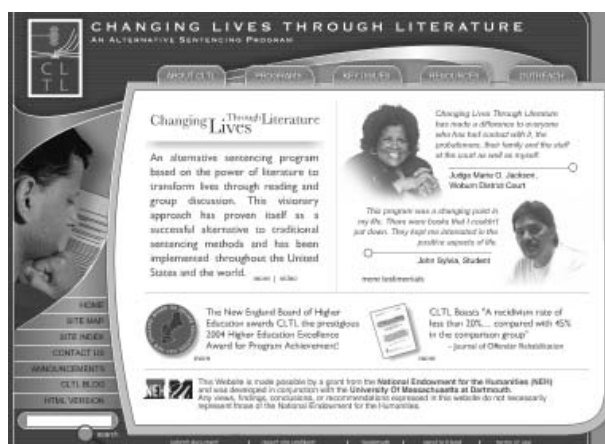
II. 8. Portal BiblioHelp. Źródło: [BiblioHelp]

baza bibliograficzna zawierająca opisy książek bezpośrednio lub pośrednio dotyczących problemów zdrowotnych, cywilizacyjnych i społecznych, z jakimi stykają się współcześni ludzie, adresowana zarówno do specjalistów (lekarzy, pielęgniarek, terapeutów), opiekunów i krewnych osób wymagających pomocy, jak i do samych chorych. Opisy są uzupełnione ikonami wskazującymi na rodzaj książki (beletrystyka, literatura popularno-naukowa, poradnik, dzieło naukowe), wiek adresata (dziecko, dorosły, senior), rodzaj problemu i rekomendacje dla specjalistów. Wyróżniono trzy kategorie trudności, a w każdej z nich po 10 rodzajów problemów: a) psychiczne (m.in. demencja, zmiany osobowości, depresja, nieuzasadnione lęki, ADHD, problemy seksualne), b) fizyczne, tj. związane z chorobami, niepełnosprawnością, wypadkami, c) społeczne (rodzinne, wychowawcze, związane ze zmianą

sytuacji życiowej, uzależnieniami, starością i śmiercią, przemocą w rodzinie, rasizmem, wiarą i ideologią itp.). Twórcy portalu przewidzieli możliwość zamieszczania przez użytkowników ocen i opinii na temat proponowanych lektur. Z portalu mogą także korzystać biblioteki w celu doskonalenia gromadzenia, opracowania rzeczowego książek, w pracy informacyjnej oraz przy tworzeniu tzw. kącików biblioterapeutycznych [Vališová, 2009, s. 256–261].

Istnieją także programy resocjalizujące skierowane do więźniów, wykorzystujące literaturę. Projekty takie polegają głównie na nauce pisania i czytania, ale są też bardziej zaawansowane zajęcia związane z czytaniem. Bibliotekarze z hrabstwa Johnson w stanie Kansas w Stanach Zjednoczonych opracowali dwa projekty na bazie koncepcji profesora literatury Roberta Wexlera i sędziego Roberta Kane'a powstałej w Massachusetts. „Changing Lives Through Literature” [Futcher, 2008, s. 54–55] (CLTL – Zmienić Życie przez Literaturę) jest programem biblioterapeutycznym, który oferuje alternatywne warunki zawieszenia kary dla sprawców. Potencjalni uczestnicy, w tym nieletni i dorośli, muszą wykazać przy tym umiejętność czytania na poziomie podstawowym i chęć poprawy swojego życia. „Zmienić Życie poprzez Literaturę” jest więc kursem współczesnej literatury amerykańskiej, skierowanym do młodych osób objętych dozorem kuratorskim, w którym uczestniczą nie tylko przestępcy, ale też przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości (m.in. sędzia i kurator) oraz koordynator, którym najczęściej jest nauczyciel lub bibliotekarz. Oznacza to, że wszyscy uczestniczą na takich samych zasadach i każdy ma możliwość wyrażenia swojej opinii lub uczuć. Wspólnie dyskutują oni o przeczytanych książkach, dzięki czemu skazani mogą zrozumieć lub potępić bohaterów czytanych powieści, a przez to zrewidować własne postępowanie, a przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości mają okazję lepiej zrozumieć tych, którzy weszli w konflikt z prawem. Uczestnicy, którzy ukończyli trwający 14 tygodni kurs, otrzymują świadectwo, a ceremonia często odbywa się w tej samej sali, w której zostali skazani. Z kolei „Read To Succeed” [Futcher, 2008, s. 56] (Czytać, by Osiągnąć Sukces) skierowany jest do młodocianych przestępców, którzy mają problemy z czytaniem. Pracownicy biblioteki dostarczają zbiór książek i odwiedzają więzienie dwa razy w miesiącu. Każda sesja trwa 45 minut, a jednym z elementów spotkań jest głośne czytanie fragmentów książek oraz dyskusja o książkach. Celem programu jest kontakt z literaturą, który pozwoli ich uczestnikom poznać cudze doświadczenia i różne style życia, zrozumieć uczucia i motywy postępowania innych osób, zdać sobie sprawę z konsekwencji określonych działań i w rezultacie zmienić swoje życie [Futcher, 2008, s. 50–59].

Właściwości terapeutyczne są uznawane za kluczowe we wszelkich działaniach biblioterapeutycznych. Analizując jednak przedstawiane programy wykorzystujące literaturę, ich cele i zadania, można wskazać na kilka ich kategorii. Pierwszą grupę stanowią projekty rozumiane jako dzia-

II. 9. Program resocjalizacji „Changing Lives Through Literature”. Źródło: [Changing]

łania oferujące ludziom wsparcie emocjonalne. Często są realizowane we współpracy z jednostkami opieki zdrowotnej stanowiąc swoistą formę interwencji psychologicznej. Do drugiej grupy można zaliczyć programy związane z biblioterapią, pełniące głównie rolę informacyjną dla swych użytkowników. Kategorią ostatnią są programy resocjalizujące skierowane do osób, które pogubiły się w życiu.

Bibliografia

BiblioHelp [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliohelp.cz/>.

Bibliotherapy for two [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theschooloflife.com/shop/couples-bibliotherapy/>.

Bibliotherapy: the power of words [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://dublincity.ie/main-menu-services-recreation-culture-dublin-city-public-libraries-and-archive-library-services>.

Books on Prescription [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide

Web: <http://www.booksonprescription.org.uk/>.

Brewster L., Sen B., Cox A (2012), *Legitimising bibliotherapy: evidence-based discourses in healthcare*. „Journal of Documentation”, vol. 68, nr 2, s. 185-205.

Changing Lives Through Literature an alternative sentencing program [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://cltl.umassd.edu/home-flash.cfm>.

Fletcher G. (2008), *How literacy programmes help rehabilitate young offenders*. „The New Zealand Library And Information Management Journal” [online]. 2008, vol.

- 51, nr 1, s. 50-59 [dostęp: 2014-04-20]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lianza.org.nz/sites/lianza.org.nz/files/NZLIMJ_Vol51_Iss1_Oct_2008.pdf.
- Get Into Reading* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.thereader.org.uk/>.
- Kids' Page: Bibliotherapy Booklist* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.carnegielibrary.org/research/parentseducators/parents/bibliotherapy/>.
- Laeseeforeningen* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://laeseeforeningen.dk/>.
- Magination Press* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: http://www.apa.org/pubs/magination/index.aspx?utm_source=Publishers+Weekly's+Children's+Bookshelf&utm_campaign=280cefd00b-UA-15906914-1&utm_medium=email.
- National Association for Poetry Therapy* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.poetry-therapy.org/history.html>.
- Resolution on Ensuring Summer Reading Programs for all Children and Teens* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ala.org/alsc/aboutalsc/governance/bdacts/Resolutions/summerreading>.
- Summer Reading List* [online]. [dostęp: 2014-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ala.org/alsc/2014-summer-reading-list>.
- Summer Reading Program* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://summer.mcladaz.org/>.
- The Best Children's Books* [online]. [dostęp: 2014-05-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.best-childrens-books.com/bibliotherapy.html>.
- Vališová E (2009), *Projekt BiblioHelp aneb biblioterapie na webu*. „Čtenář”, 2009, Vol. 61, nr 7/8, s. 256-261.

Beata Żołędowska-Król

Selected bibliotherapy programs worldwide

Summary

The article presents several bibliotherapy programs implemented worldwide. The author discusses the principles and goals of the programs targeted at different audiences: the ones experiencing mild mental disorders, the ones looking for interesting ways of spending their free time, and the people who seek help in coping with life.

Keywords: bibliotherapy, bibliotherapy programs

AGNIESZKA CHAMERA-NOWAK
*Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski*

KSIĄŻKA ZAWSZE POMOŻE. DZIAŁALNOŚĆ POLSKIEGO TOWARZYSTWA BIBLIOTERAPEUTYCZNEGO

Niezwykłe ważny głos w kształtowaniu się współczesnego modelu biblioterapii polskiej ma założone w 1997 r. Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne z siedzibą we Wrocławiu. Poprzez swoje wieloaspektowe działania popularyzatorskie i edukacyjno-wydawnicze Towarzystwo przyczyniło się znacznie do rozwoju i upowszechnienia idei biblioterapii.

Tradycje polskiej biblioterapii sięgają dwudziestolecia międzywojennego. W roku 1927 w czasopiśmie „Zdrowie” ukazały się informacje na temat biblioteki szpitalnej Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie, a Józef Grycz opublikował w „Silva Rerum” artykuł, w którym pojawił się po raz pierwszy termin „biblioterapia” [Szulc, 2011, s. 22]. Po II wojnie światowej problematyka związana z zagadnieniami czytelnictwa ludzi chorych i niepełnosprawnych pojawiła się w Polsce właściwie dopiero w latach sześćdziesiątych. Ma to związek z tworzonymi wówczas filiami bibliotek publicznych w szpitalach, klinikach i domach opieki społecznej [Ippoldt, 2003, s. 303–306]. Biblioterapia utożsamiana była raczej z obsługą biblioteczną chorych. Przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich powstała Sekcja Bibliotek Szpitalnych (obecnie działająca pod nazwą Sekcja Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych), której inicjatorkami były Danuta Gostyńska (Kraków), Wanda Kozakiewicz (Wrocław) i Janina Kościów (Opole). Danuta Gostyńska założycielka pierwszej pracowni biblioterapeutycznej, czyli biblioteki dla pacjentów w III Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Krakowie (1965–1970), opublikowała szereg artykułów na temat biblioterapii i bibliotek specjalnych [Jaworska, 1989; Sawicka, 2007]. Wanda Kozakiewicz natomiast, która w 1968 r. napisała ważny dla rozwoju biblioterapii pierwszy podręcznik biblioterapii *Czytelnictwo chorych* [Hajnisz, 2008b], miała duży wpływ na powstanie Ustawy o bibliotekach szpitalnych z 1972 r. [Kościów, 2008, s. 8]. Bibliografię prac Janiny Kościów liczącą 177 pozycji

dotyczących zawodu bibliotekarskiego oraz biblioterapii zebrano w wydanej w 2009 r. przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Opolu książce pamiątkowej pt. *Janina Kościów. Bibliotekarski jubileusz*.

W opublikowanej w 1971 r. *Encyklopedii wiedzy o książce* zamieszczono krótką definicję biblioterapii: „stosowanie lektury książek i innych materiałów drukowanych jako środka terapeutycznego w leczeniu chorych” [Encyklopedia, 1971, k. 303]. Określenie to było zbliżone do hasła Międzynarodowego Słownika Webstera z 1961 r. oraz definicji przyjętej w 1966 r. przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy [Woźniczka-Paruzel, 2001, s. 14]. Największy wpływ na współczesne rozumienie biblioterapii, także przez polskich badaczy i teoretyków wywarła Rhea Joyce Rubin. Reakcją na jej działalność i poglądy była dyskusja prowadzona na łamach prasy bibliotekarskiej, pedagogicznej i medycznej od lat siedemdziesiątych m.in. przez Franciszka Czajkowskiego, Ewę Tomasik, Irenę Borecką, Witę Szulc, Elżbietę Barbarę Zybert [Woźniczka-Paruzel, 2001, s. 17]. Po pewnym zahamowaniu aktywności na polu biblioterapii po przełomie 1989 r., idee biblioterapii na nowo zaczęło upowszechniać PTB.

Od początku, jak podkreśla Wita Szulc [Szulc, 2011, s. 22-23], kształtowały się w Polsce dwa nurty zainteresowania biblioterapią. Pierwszy, wychodzący od analizy terapeutycznych właściwości odpowiednio dobranej lektury i metod pracy z czytelnikiem zajmował się pracą bibliotek szpitalnych i obsługą czytelników chorych i niepełnosprawnych, a jego liderami przez wiele lat byli Franciszek Czajkowski, Janina Kościów, Danuta Gostyńska i Józef Szocki. Drugi nurt, reprezentowany przede wszystkim przez Irenę Borecką, Lidie Ippoldt i Marię Molicką, koncentruje się głównie na terapeutycznych funkcjach literatury. Współcześnie w literaturze przedmiotu biblioterapię definiuje się jako stosowanie poradników w terapii, zalecane jako metoda w sytuacjach doświadczania stresu, po traumatycznych przeżyciach czy zaburzeniach nastroju, osobowości, a także w celu stymulacji rozwoju lub poprawy jakości życia [Molicka, 2011, s. 132]. Psychoterapeuci wykorzystują materiały czytelnicze jako części programu terapeutycznego, a psychologowie, pedagodzy i bibliotekarze najczęściej we wspieraniu w sytuacjach emocjonalnie trudnych w procesie wychowania [Molicka, 2011, s. 133]. W wyniku reorganizacji służby zdrowia i niemal całkowitej likwidacji bibliotek szpitalnych będących naturalną bazą biblioterapii, ten drugi nurt zyskał na znaczeniu. A o biblioterapii, czy też szerzej o arteterapii można mówić obecnie przede wszystkim w odniesieniu do dziecięcych oddziałów szpitalnych czy oddziałów psychiatrycznych. Biblioterapia, w czym duży udział miały prace i działania Ireny Boreckiej [Hajnisz, 2008a, s. 22-27] i Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego, zainteresowali się pedagodzy, szczególnie pedagodzy specjaliści i wczesnoszkolnicy, trafiła ona także do bibliotek publicznych oraz bibliotek i świetlic szkolnych. W szkołach w formie zajęć pozalekcyjnych, wykorzystywana jest jako

terapia wspomagająca rozwiązywanie problemów dzieci i młodzieży. Współczesna praktyka biblioterapeutyczna zdominowana została przez metody pracy grupowej opartych na scenariuszach zajęć biblioterapeutycznych [Szulc, 2011, s. 23]. Najpopularniejszą współczesną metodą biblioterapii w Polsce jest bajkoterapia, która zyskuje autonomię w wymiarze teoretycznym i metodycznym [Czernianin, 2008; Czernianian, 2012; Molicka, 2011; Krasoń, 2005; Bautsz-Sontag, 2013].

W dyskusji o modelu biblioterapii w Polsce uczestniczyli także pracownicy Studium Animatorów Kultury i Bibliotekarzy SKIBA (wówczas pod nazwą Państwowe Studium Kulturalno-Oświatowe i Bibliotekarskie) we Wrocławiu, które od 1985 r. kształci bibliotekarzy ze specjalizacją biblioterapeutyczną [Surniak, 1997, s. 12]. Specjalizacja ta była pierwszą w Polsce systematyczną formą kształcenia biblioterapeutów [Ippoldt, 2002, s. 3]. W 1997 r. z okazji dziesięciolecia tejże specjalizacji SKIBA zorganizowała konferencję popularnonaukową *Biblioterapeuta – w poszukiwaniu tożsamości zawodowej*, podczas której absolwent pierwszego rocznika biblioterapii Rafał Ćwikowski zaproponował powołanie towarzystwa mającego skupiać osoby zainteresowane biblioterapią. Jego inicjatywa została przyjęta i wkrótce zawiązało się Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne z siedzibą we Wrocławiu. Statut Towarzystwa określa jego cele organizacyjne, popularyzatorskie i edukacyjno-wydawnicze, którymi są:

- „1. Dążenie do konsolidacji środowisk zainteresowanych biblioterapią oraz koordynowaniem ich działania.
2. Popularyzowanie osiągnięć osób działających na rzecz biblioterapii.
3. Wspieranie wszelkich inicjatyw mających na celu tworzenie bibliotek w placówkach służby zdrowia.
4. Opieka merytoryczna nad bibliotekami istniejącymi w placówkach służby zdrowia.
5. Tworzenie bibliografii książek i czasopism dostosowanych w swojej formie i treści do potrzeb i możliwości percepcyjnych osób niepełnosprawnych” [Statut, 1998, s. 10].

Działalność PTB zgodnie ze statutem koncentruje się m.in. na organizowaniu konferencji, odczytów, prelekcji i kursów specjalistycznych, inicjowaniu i wspieraniu opracowań naukowych i popularnonaukowych o tematyce biblioterapeutycznej oraz gromadzeniu wszelkich prac dotyczących biblioterapii i nauk pokrewnych, ich udostępnianiu oraz przygotowaniu do publikacji [Statut, 1998, s. 10]. Niezwykle ważnym aspektem jest także podejmowanie przez PTB działań na rzecz statusu naukowego specjalności biblioterapeutycznej, kształcenia biblioterapeutów i prawnego usankcjonowania ich zawodu. W obowiązującym w Polsce wykazie specjalności naukowych nie ma biblioterapii, co wynika w dużej mierze z jej interdyscyplinar-

ności. W związku z tym wielu naukowców nie prowadzi prac o charakterze teoretyczno-metodologicznym w obawie przed trudnościami w zakwalifikowaniu ich dorobku do określonej specjalności naukowej. Stąd, jak wykazała B. Woźniczka-Paruzel, w książkowym dorobku biblioterapeutycznym niewiele jest pozycji naukowych [Woźniczka-Paruzel, 2012]. W 2013 r. we współpracy z Fundacją Drabina Rozwoju oraz z Wyższą Szkołą Pedagogiczną TWP w Warszawie członkinie PTB opracowały program studiów podyplomowych z bajkoterapii oraz cykl wykładów e-learningowych [Sprawozdanie, 2014].

Pierwszą przewodniczącą Towarzystwa została Małgorzata Siemieź, a wiceprzewodniczącą Irena Borecka [Protokół, 1998, s. 2], która od 2002 r. do 2008 r. pełniła funkcję przewodniczącej [Sprawozdanie, 2002, s. 12]. Po śmierci Ireny Boreckiej funkcję tę objęła Genowefa Surniak [Protokół, 2008, s. 1]. W siedzibie PTB, która mieści się w budynku SKIB-y przy ul. Niemcewicza 2 we Wrocławiu, we wrześniu 2009 r. otworzono Gabinet Biblioterapeutyczny im. Ireny Boreckiej [Surniak, 2009, s. 4-5]. Znajduje się w nim spuścizna po Irenie Boreckiej, której zasługi dla rozwoju i propagowania idei biblioterapii w Polsce i za granicą są nieocenione. Borecka była aktywna na wielu polach, od tworzenia teorii i metodyki, prowadzenia własnych badań, po opracowywanie programów i prowadzenie kursów oraz szkoleń, a także popularyzację biblioterapii w różnych środowiskach w Polsce i za granicą [Hrycyk i Surniak, 2012, s. 9; Hajnisz, 2008a]. Wśród polskich autorów książek poświęconych biblioterapii, przoduje właśnie Irena Borecka. Autorzy publikacji metodyczno-poradnikowych w sferze teoretycznej odwołują się głównie do jej publikacji [Woźniczka-Paruzel, 2012, s. 13, 26].

Towarzystwo od samego początku skupiało aktywne i twórcze osoby zainteresowane biblioterapią [Śliwińska i Surniak, 2011, s. 81-84]. Naukowego wsparcia udzielają PTB przedstawiciele wielu polskich ośrodków naukowych (niektórzy są również członkami PTB), m.in.: Wita Szulc, Bronisława Woźniczka-Paruzel, Małgorzata Czerwińska, Maria Molicka, Lidia Ippoldt, Wiktor Czernianin, Wanda Matras-Mastalerz, Małgorzata Siemieź, Renata Aleksandrowicz, a także zagranicznych, m.in.: Wiktor Tarantiej i Marina Sałtykow-Wołkowicz (Uniwersytet w Grodnie), Daiva Janavičienė (Uniwersytet w Kłajpedzie).

Obecnie do najważniejszych działań Towarzystwa należą:

- „1. Propagowanie celowości wykorzystania tekstów w trudnych sytuacjach życiowych wśród rodziców, dzieci, młodzieży, osób dorosłych na spotkaniach w ramach Targów Książki, Dni Profilaktyki, konferencjach.
2. Propagowanie tekstów terapeutycznych w czasopismach poprzez ich recenzowanie i wykorzystywanie w programach i scenariuszach biblioterapeutycznych.
3. Wspieranie działalności członków PTB w 8 istniejących Kołach terenowych oraz utworzenie nowych Kół.

4. Wydawanie kwartalnika PTB »Biblioterapeuta«.
5. Zamieszczanie informacji o działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego na stronie www.biblioterapiatow.pl i rozwijanie tej strony.
6. Współpraca z uczelniami, szkołami, bibliotekami, fundacjami i innymi instytucjami działającymi na rzecz biblioterapii lub prowadzącymi działalność pokrewną.
7. Objęcie szczególną opieką i działaniami dzieci z klas I, rozpoczynających edukację, w związku z wchodzącym od 2014 r. obowiązkiem szkolnym sześciolatków.
8. Zwrócenie uwagi na potrzeby i prowadzenie zajęć z elementami biblioterapii dla seniorów.
9. Objęcie opieką biblioterapeutyczną dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym.
10. Propagowanie czytelnictwa.
11. Wystosowanie apelu do ministra kultury i dziedzictwa narodowego w związku z propozycją łączenia bibliotek szkolnych i publicznych” [Sprawozdanie, 2013].

W latach osiemdziesiątych XX w. podstawą polskiej pragmatyki biblioterapii były prace D. Gostyńskiej, W. Kozakiewicz, J. Kościów, F. Czajkowskiego i W. Szulc. Od początku swojej działalności PTB, postanowiło wydawać specjalne pismo, które miało być forum wymiany myśli, idei i doświadczeń osób uprawiających biblioterapię. »Biblioterapeuta, Biuletyn Informacyjny PTB» początkowo ukazywał się w formie kilkunastonicowych komunikatów, jednak już od czwartego numeru (1988 r.) zamienił się w obszerniejsze pismo pod red. Krystyny Hrycyk, wydawane w cyklu kwartalnym. »Biblioterapeuta» przyczynił się do ożywienia metodycznego w zakresie biblioterapii. Do 2011 r., kiedy to ukazał się pierwszy numer czasopisma Instytutu Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego »Przegląd Biblioterapeutyczny», był jedynym pismem w całości poświęconym biblioterapii. Periodyk przedstawia artykuły naukowe i popularnonaukowe z zakresu biblioterapii, edukacji i wspierania osób z niesprawnością. W każdym numerze prezentowane są m.in. oryginalne scenariusze zajęć biblioterapeutycznych i programy biblioterapeutyczne, a także adnotowane zestawienia bibliograficzne. Drukowane są również recenzje książek, informacje o wydarzeniach, spotkaniach, konferencjach oraz sprawozdania z działalności Towarzystwa i jego Kół. Na stronie internetowej PTB pod adresem www.biblioterapiatow.pl znajdują się pełnotekstowe wydania wszystkich numerów »Biblioterapeuty» z lat 1997–2010 oraz spisy treści numerów od 2011 r. Oprócz tego zamieszczono tam bibliografię adnotowaną scenariuszy i programów biblioterapeutycznych opublikowanych na łamach pisma w latach 1998–2011. Strona internetowa PTB zawiera również wszelkie informacje o Towarzystwie i jego działalności, a w dziale *Z warsztatu biblioterapeuty* m.in. recenzje książek,

scenariusze zajęć biblioterapeutycznych czy zestawienia literatury np. na temat bajkoterapii. PTB od wielu lat jest partnerem dla:

- Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, gdzie działa Centrum Kształcenia Biblioterapeutów;
- Powiatowej Biblioteki Publicznej „Pod Atlantami” w Wałbrzychu („Poranki poetyckie w Bibliotece” wraz z Konkursem Jednego Wiersza im. Ireny Boreckiej oraz cykliczny program ogólnopolski adresowany do osób niewidomych i słabo widzących);
- Biblioteki Pedagogicznej w Skawinie.

Towarzystwo współpracuje także z Centrum Wspierania Rodziny i Specjalistyczną Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Skawinie, Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie, Centrum Aktywności Lokalnej i Zakładem Doskonalenia Zawodowego w Wałbrzychu (przy realizacji zajęć edukacyjnych dla młodocianych matek).

Członkowie Towarzystwa współpracują od lat przy projektach Fundacji Drabina Rozwoju, która od 2000 r. realizuje ogólnopolskie programy psychoedukacyjne skierowane do środowiska szkolnego, rodzin, placówek opiekuńczo-wychowawczych, poradni, przedszkoli, żłobków, szpitali, w tym:

- „Dbajki-Grajki multimedialny program psychoedukacyjny dla szkół podstawowych”, celem głównym projektu jest stworzenie multimedialnego programu opartego na bajkach terapeutycznych, animowanych filmach psychoedukacyjnych, interaktywnych grach komputerowych, scenariuszach zajęć bajkoterapeutycznych i ćwiczeń kształtujących kompetencje twórczego myślenia, innowacyjności i pracy zespołowej wśród uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

- „Aktywne Łączy Multimedialny System Ekspercki”, projekt skierowany do wychowawców w przedszkolach, świetlicach i innych placówkach przedszkolnych i opiekuńczych, jego główną ideą jest wspomaganie rozwoju zawodowego dzięki upowszechnieniu idei *flexicurity* i przy wykorzystaniu multimedialnych środków przekazu. W ramach projektu stworzony został Multimedialny System Ekspercki, który umożliwia wsparcie szkoleniowe, doradcze i narzędziowe.

- „Story Cheering – innowacyjna metoda aktywizacji zawodowej młodzieży zagrożonej wykluczeniem”, programu aktywizacji zawodowej młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze. Projekt jest skierowany do kadry placówek opiekuńczo-wychowawczych, opiekunów usamodzielniania, pracowników OPS i organizacji pozarządowych pracujących z młodzieżą usamodzielniającą się.

W związku z tym, że pomimo wieloletnich starań środowiska związanego z biblioterapią, nie ukonstytuował się zawód biblioterapeuty, szansą na zdobycie odpowiednich umiejętności i wiedzy są specjalizacje na studiach bibliotekoznawczych, w dwuletnich szkołach bibliotekarskich oraz kursy doskonalące czynnych bibliotekarzy. Takie trzystopniowe kursy organizowane są

od wielu lat przez PTB. Członkowie Towarzystwa tylko w okresie ostatnich kilku lat przeprowadzili około 200 kursów i warsztatów, w których uczestniczyło ponad 5 tysięcy osób (m.in. bibliotekarzy, nauczycieli, studentów, terapeutów, rodziców, młodzieży i dzieci), a także szereg zajęć autorskich, imprez czytelniczych, spotkań i programów dla dzieci i dorosłych. „Biblioterapeuta” regularnie publikuje roczne sprawozdania z działalności PTB oraz poszczególnych kół, których w 2013 r. było 10 (Wrocław, Zamość, Kraków, Gorzów Wlkp., Legnica, Lubin, Nowy Sącz, Poznań, Wałbrzych, Zielona Góra).

„Książka zawsze pomoże” to maksyma, która przewodzi specjalizacji biblioterapeutycznej w Studium Animatorów Kultury i Bibliotekarzy SKIBA we Wrocławiu. Absolwenci byli pomysłodawcami założenia w 1997 r. Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego. Przez siedemnaście lat, poprzez działalność popularyzatorską i edukacyjno-wydawniczą Towarzystwo skutecznie wpłynęło na rozwój biblioterapii w Polsce.

Bibliografia

- Bautsz-Sontag A. (2013), *Literatura w terapii dzieci*. Katowice.
- Czernianin W. (2008), *Teoretyczne podstawy biblioterapii*. Wrocław.
- Czernianin W., Czernianin H. (2012), *Literatura i terapia*. Sopot.
- Encyklopedia wiedzy o książce* (1971). Wrocław [i in.].
- Hajnisz E., Szcześniak D. (oprac.) (2008a), *Bibliografia prac – Irena Borecka*. „Biblioterapeuta”, nr 2, s. 22–27.
- Hajnisz E., Szcześniak D. (oprac.) (2008b), *Bibliografia prac – Wanda Kozakiewicz*. „Biblioterapeuta”, nr 2, s. 21–22.
- Hrycyk K., Surniak G. (2012), „Biblioterapia [...] to nic nowego”. W: O potrzebie biblioterapii. Pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 7–10.
- Ippoldt L. (2002), *Kształcenie bibliotekarzy-biblioterapeutów w Polsce*. „Biblioterapeuta”, nr 4, s. 3–5.
- Ippoldt L. (2003), *Biblioterapia w związkach z innymi naukami*. „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia”, T. 11, s. 293–306.
- Jaworska A. (1989), *Publikacje Danuty Gostyńskiej*. „Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny MBP” (Kraków), nr 4, s. 49–50.
- Kościów J. (2008), *Wanda Kozakiewicz (1922–2008) w moich wspomnieniach*. „Biblioterapeuta”, nr 2, s. 7–10.
- Krasoń K. (2005), *Dziecięce odkrywanie tekstu literackiego – kinestetyczne interpretacje liryki*. Katowice.
- Molicka M. (2011), *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*. Poznań.
- [Protokół, 1998] *Protokół zebrania wyborczego Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego z dnia 21 listopada 1997 r.* „Biblioterapeuta” 1998, nr 1, s. [2].

- [Protokół, 2008] *Protokół z Nadzwyczajnego Zebrania Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego w dniu 4 X 2008 r.* „Biblioterapeuta” 2008, nr 4, s. 1–2.
- [Protokół, 1998] Sawicka E. (2007), *Danuta Gostyńska (1908–1989) – założycielka bibliotek dla chorych w szpitalach i domach opieki.* W: Bibliotekarze bibliotek specjalnych. Pod red. M. Lenartowicz. Warszawa, s. 43–49.
- [Sprawozdanie, 2000] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego w okresie od 21 listopada 1997 r. do 26 stycznia 2002 r.* „Biblioterapeuta” 2002, nr 1, s. 12–14.
- [Sprawozdanie, 2008] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego za lata 2007–2008.* „Biblioterapeuta” 2008, nr 4, s. 2–5.
- [Sprawozdanie, 2013] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego za lata 2008–2012.* „Biblioterapeuta” 2013, nr 2, s. 1–14.
- [Sprawozdanie, 2014] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego za rok 2013.* „Biblioterapeuta” 2014, nr 1, s. 1–15.
- Statut Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego.* „Biblioterapeuta” 1998, nr 3, s. 10.
- Surniak G. (1997), *Twórcy i współtwórcy wrocławskiej biblioterapii.* W: Biblioterapeuta w poszukiwaniu tożsamości zawodowej. Wrocław, s. 11–19.
- Surniak G. (2009), *Gabinet biblioterapeutyczny im. Ireny Boreckiej.* „Biblioterapeuta”, nr 4, s. 4–5.
- Szulc W. (2011), *Biblioterapia. Powrót do źródeł.* „Przegląd Biblioterapeutyczny”, R. 1, s. 6–29.
- Śliwińska A. (oprac.) (2009), *Janina Kościów. Bibliotekarski jubileusz.* Opole.
- Śliwińska J., Surniak E. (2011), *Ludzie jak perły... Z historii Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego.* „Przegląd Biblioterapeutyczny”, R. 1, s. 80–86.
- Woźniczka-Paruzel B. (2001), *Biblioterapia w Polsce i jej przemiany na tle rozwoju teoretycznych koncepcji światowych.* W: Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych. Pod red. B. Woźniczki-Paruzel. Toruń, s. 13–28.
- Woźniczka-Paruzel B. (2012), *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i za granicą – porównania i refleksje.* W: O potrzebie biblioterapii. Pod red. K. Hrycyk. Wrocław, s. 11–28.

Agnieszka Chamera-Nowak

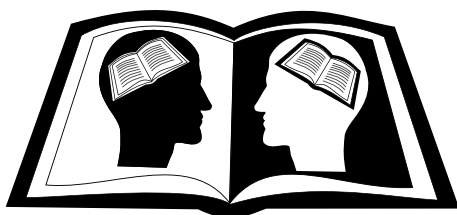
A book will always help. The activities of The Polish Bibliotherapy Society

Summary

The Polish Bibliotherapy Society was established in 1997 in Wrocław. Through its various activities and educational publications, the Society greatly influenced the development of bibliotherapy in Poland. The Society publishes a quarterly “Bibliotherapist. Information

Bulletin” that creates the model of contemporary Polish bibliotherapy. The Society's activities focus on projects such as activating people with disabilities, supporting the creation of libraries in health centers, consolidation of different circles interested in bibliotherapy, the preparation and publication of auxiliary materials and popularization of art in the broadest sense. The Polish Bibliotherapy Society makes an effort to increase the status of the bibliotherapeutical specialization, the education of the bibliotherapists and the legal sanctioning of their profession.

Keywords: Polish Bibliotherapy Society, bibliotherapy

SŁOWO ŁĄCZY POKOLENIA. KORCZAK WSPÓŁCZESNYM BIBLIOTERAPEUTĄ?

Książki są przy człowieku od tysiącleci, towarzyszą mu wiernie. „Gdzie ma szukać człowiek chory owego leku psychicznego, takiego wszakże, który będzie mu całkowicie podległy, spokojny, nie natarczywy, nad którym sam będzie panował? Chyba przede wszystkim w książce, w treściach przez nią zaproponowanych. Tu właśnie ma swe źródło biblioterapia” [Trzynadłowski, 1985, s. 53–54]. O biblioterapii mówiono już wprawdzie na początku XX w., a jej korzeni „należy upatrywać w starożytnym Egipcie, gdzie za czasów Ramzesa II istniała »święta biblioteka« z napisem »lecznica duszy« a jako terapię w roku 1272 traktowano czytanie chorym Koranu w szpitalu Al-Mansur w Kairze” [Borecka, 1991, s. 7], jednak dopiero teraz przeżywa ona swój renesans. Odrodzenie to przejawia się w licznych publikacjach zarówno polskich, jak i obcych. Ogromne zainteresowanie uwarunkowane jest dokonującymi się przemianami społeczno-ekonomicznymi, szybkim tempem życia i wynikającym z tego stresem. „Książka została powszechnie uznana za jeden z najsukcesowniejszych środków oddziaływania na postawy psychiczne człowieka. Jest ona zarazem najbardziej wszechstronnym i najłatwiej dostępnym źródłem informacji” [Kozakiewicz, 1968, s. 34]. Ważny jest aksjologiczny wymiar biblioterapii, którą warto postrzegać nie tylko jako użyteczną, wspomagającą, ale również wartościową i prowadzącą osobę – podmiot działań biblioterapeutycznych, do refleksji nad światem wartości, nad celem i zasadnością ludzkiego życia. Problematyka aksjologii jest prawie tak dawna, jak sama filozofia. W czasach nowożytnych pojęcia wartości używał m.in. Kant, a w swoich czasach, czyli 100 lat temu, Janusz Korczak, dla którego dziecko było wartością samą w sobie. W 2012 r. przypadły dwie ważne rocznice związane ze Starym Doktorem: siedemdziesiąta rocznica śmierci pedagoga oraz setna rocznica założenia przez niego

Domu Sierot w Warszawie. Tak, jak biblioterapia skierowana jest głównie do tych najmniejszych, pokrzywdzonych i potrzebujących pomocy, tak Korczak pochylał się nad nimi.

W różnych opracowaniach i artykułach opisujących pedagogiczne idee i doświadczenia Janusza Korczaka znaleźć można wiele analogii do współczesnych zmagani środowiska osób niepełnosprawnych, które chciałyby być traktowane równoprawnie i żyć w miarę normalnie. Problem nie tyle dotyczy likwidowania barier architektonicznych, dostosowania urządzeń do możliwości ich fizycznego wykorzystania, wprowadzeniu odpowiednich regulacji prawnych czy uznaniu Karty Praw Osób Niepełnosprawnych, co raczej przemiany społecznej świadomości, w której osoby te czują się wyalienowane oraz kształtowania poczucia własnej wartości wśród osób dotkniętych niepełnosprawnością.

„Swoje poglądy na naturę dziecka opierał Korczak na tym, co dziś nazywamy biopsychologiczną teorią osobowości. Uważał, że dziecko, które przychodzi na świat odziedziczyło już zadatki swoich przyszłych cech. Jest to, według Korczaka, charakter odziedziczony. Drugi charakter – nabyty – uzyskuje dziecko dzięki wychowaniu – w toku którego ujawniają się posiadane przez dziecko cechy charakteru, zdolności intelektualne, zainteresowania” [Keil, 2002, s. 227].

Bardzo często mówi się o osobie niepełnosprawnej, że jest jak dziecko – i nie chodzi tu tylko o niezaradność, ale ogólny stosunek – w tym ukrytą zgodę na zachowania przynależne dziecku, jak szantaż emocjonalny, dużą tolerancję na błędy oraz wolę niemal natychmiastowego wybaczenia. To jak przebiegać będzie życie człowieka niepełnosprawnego zależy w dużej mierze od niego samego – od jego indywidualnej oceny tego, co odziedziczył wraz z darem życia, względnie tego, co spotkało go w wyniku wypadku lub choroby – gdy w pełni uświadomi sobie swoje ograniczenia i możliwości. Antoni Kępiński twierdzi, że obraz własnej osoby u jednostki niepełnosprawnej składa się z dwóch obrazów: „jaki chciałbym być” i „jaki jestem naprawdę?” Natomiast inni psychologowie np. Kurt Goldstein, Kazimierz Obuchowski, zwracają uwagę, że obraz własnej osoby postrzegany jest w trzech wymiarach: jakim byłem, jakim jestem, jakim chciałbym być.

Zatem „charakter nabyty” może zostać ukształtowany u osoby niepełnosprawnej w oparciu o jej charakter pierwotny oraz zainteresowania, uzdolnienia, doświadczenia i przeżycia. Potrzebne jest tylko środowisko sprzyjające jego rozwojowi, w którym znajdzie oparcie. „Charakter nabyty” można kształtować, zarówno u dziecka, jak i osoby niepełnosprawnej, przy pomocy słowa, pisanego i niepisanego, wypowiedzianego i niewypowiedzianego. Słowo jest czymś naturalnym i przynależnym człowiekowi. Ludzie od dawna stosują słowo, aby wyrazić uczucie bólu, strachu, radości, by

komunikować się z innymi i mówić im o otaczającym świecie. Już od setek lat opowiadanie bajek i legend miało powszechnie akceptowane znaczenie komunikacyjne i polepszające zdrowie. Proces ten trwa do dziś. Dla Korczaka, którego każde niemal dziecko zna przede wszystkim dzięki lekturze ze szkoły podstawowej *Król Maciuś Pierwszy*, słowo również miało ogromne znaczenie. W 1926 r. pisarz zainicjował pierwsze pismo redagowane w większości przez dzieci – „Mały Przegląd”. W 1937 został odznaczony Złotym Wawrzynem Akademickim Polskiej Akademii Literatury. Prowadził za pośrednictwem radia działalność popularyzatorską w obronie praw dziecka. We wrześniu 1939 został prelegentem w Polskim Radiu. W pracy *Internat* pisał: „Mogę stworzyć tradycję prawdy, ładu, pracowitości, uczciwości, szczerości, ale nie przerobię żadnego z dzieci na inne, niż jest. Brzoza pozostanie brzozą, dąb – dębem, łopuch – łopuchem. Mogę budzić to co drzemie w duszy, nie mogę nic stworzyć” [Korczak, 1978a, s. 264].

W odniesieniu do pracy terapeutycznej z osobą niepełnosprawną te słowa mają szczególne zastosowanie. Dopiero, kiedy uda się obudzić – „to co drzemie w duszy”, kiedy zostanie zbudowany i zaakceptowany cel dalszego życia, w osobie niepełnosprawnej następuje okres dorastania. Jednak nie jest to takie proste, szczególnie u osób, które uległy wypadkowi. W pierwszym okresie niepełnosprawni porównuje stan teraźniejszy z przeszłym, koncentrując swoją uwagę na tym, co utracił. Wydaje mu się, że jego ograniczenia uniemożliwiły mu całkowicie realizację własnych celów. Dla niego, w hierarchii wartości, najważniejsze staje się zdrowie, sprawność fizyczna i energia do osiągania sukcesu. Staje w obliczu nieznanego, gdzie wszystkiego musi niejako uczyć się na nowo – uczyć się żyć ze swoimi ograniczeniami; szuka nowego miejsca dla siebie, nowych celów – szuka samego siebie – by być tym kim jest. Korczak zwykł mówić „takie są dzieci” [Korczak, 1978b, s. 470].

Cóż to znaczy? Czy jest to zgoda na „bylejąkość” w myśl przysłowia – „jakiego mnie Panie Boże stworzyłeś – takiego mnie masz”, czy raczej głęboka akceptacja samego siebie, z własnymi zaletami i wadami, z poznaniem ograniczeń i wolą aktywności ku temu co we mnie najlepsze. Korczak swoim życiem i śmiercią dał wyraz pełnej odpowiedzialności za słowa i idee, które głosił i tej odpowiedzialności wymagał od innych. Zatem może to właśnie odpowiedzialność za siebie samego i za innych jest receptą na zbudowanie swojego życia. Ten aksjologiczny wymiar Korczakowskich idei znajduje potwierdzenie w poglądach Dietricha von Hildebranda: „Człowiek odpowiedzialny pojmuje nakaz »Powinieneś!« i zakaz »Nie powinieneś!«, które mają swe źródło w wartościach. Przejawia on czujność wobec świata wartości, która całe jego życie podporządkowuje temu światu jako kryterium postępowania. Kryterium to pozwala uświadomić sobie własną pozycję i zadanie we wszechświecie. Dzięki niemu, człowiek wie, że nie jest sędzią samego siebie, lecz że ma nad sobą kogoś, wobec kogo będzie musiał zdać sprawę ze swego postępowania” [Keil, 2002, s. 223–224].

Zatem nawiązując do słów „takie są dzieci”, można powiedzieć „tacy są niepełnosprawni” – czy przez to, że są niepełnosprawni – są inni, czy w oparciu o ten fakt „ułomności” można zamknąć ich w jednym uniformie? Zdefiniować, nadać określoną ilość przywilejów, otoczyć instytucjonalną opieką – czy to wystarczy, czy o to chodzi?

„Pod jednąką odzieżą sto różnych serc bije, a każde z nich – inna trudność, inna praca, inna troska i obawa. Sto dzieci – stu ludzi, którzy nie kiedyś tam, nie jeszcze, nie jutro, ale już... teraz... dziś są ludźmi. Nie świątek, a świat, nie – drobnych, a doniosłych, nie niewinnych, a ludzkich – wartości, zalet, przywar, dążeń, pragnień” [Korczak, 1978a, s. 222]. Książka może być źródłem tych dążeń, pragnień, emocji i wiedzy. Nie chodzi tu o wiedzę naukową, chociaż o nią też, ale o wiedzę, która pozwoli czytelnikowi zrozumieć swoją trudną sytuację, własne przeżycia. Wiedza ta pomaga wykształcić postawy wobec siebie, wobec otoczenia, pomaga znaleźć dystans wobec swojej choroby itp. To, czy literatura będzie miała w danym momencie pozytywny czy negatywny wpływ na czytelnika, zależy od jego osobowości, od jego doświadczeń życiowych, od nastawienia czytelniczego oraz treści książki.

Biblioterapia może odegrać ważną rolę, przybliżając osobie niepełnosprawnej i jej rodzinie problemy związane z życiem, z niepełnosprawnością. W zależności od stadium, w którym znajduje się niepełnosprawny, książka może pobudzić jego refleksję twórczą i poszukiwawczą, co pozwoli mu odkryć nowe możliwości kształtowania siebie. „Odpowiedni dobór literatury pomaga znaleźć wzorce osobowe, działa wspomagająco, ukazując osiągnięcia ludzi z różnym stopniem niepełnosprawności. Może przyczynić się do zrozumienia postaw ludzi zdrowych wobec chorych i odwrotnie. Wiedza o zachowaniach innych pozwoli osobie niepełnosprawnej nabrać pewnego dystansu do problemów, które, nie wyjaśnione, powodowałyby dodatkowe źródło przykrości. Można także dzięki książce pobudzić do większej aktywności intelektualnej. Przemyślenia związane z lekturą mogą się bowiem przyczynić do głębokich refleksji nad samym sobą, nad własnym postępowaniem i prowadzić w efekcie do zmiany zachowania” [Borecka, 1991, s. 43].

Nie rezygnując bynajmniej z „naprawiania świata” (znów Korczakowski powiezenie) – „trzeba rozpoczynać od naprawiania spraw dzieci” [Bińczycka, 2001, s. 611]. Najpierw trzeba uzdrowić relacje między dorosłym i dzieckiem, konieczna jest zmiana sposobu patrzenia na dziecko przez dorosłych, których Korczak ostro oceniał w swoich wypowiedziach: „Zapatrzeni we własną walkę, własną troskę nie dostrzegamy dziecka, jak dawniej nie dostrzegaliśmy kobiety, chłopca, ujarzmionych warstw i narodów. Urządziliśmy się tak, by nam dzieci najmniej przeszkadzały, najmniej domyślały się, czym istotnie jesteśmy i co istotnie robimy” [Korczak, 1994, s. 224]. I znów na zasadzie analogii można powiedzieć, że trzeba uzdrowić relacje między światem tzw. dorosłych i światem niepełnosprawnych, że urządziliśmy się

tak, by nam niepełnosprawni najmniej przeszkadzali. Czy rzeczywiście osoby niepełnosprawne to grupa niedostrzegana społecznie? I tak i nie – dużo się mówi o integracji, powołano specjalne instytucje jak PFRON i programy pomocowe, niemal codziennie słyszymy o zbiórce pieniędzy czy akcji jakiegoś stowarzyszenia, związku działającego na rzecz niepełnosprawnych – coś z tego, kiedy to ludzka mentalność wymaga zmiany, gdyż jak mówi przysłowie „nie zrozumie syty głodnego”. To, że tyle się na ten temat mówi, że tworzone są w szkołach i przedszkolach tzw. grupy integracyjne, że jest coraz więcej organizacji pozarządowych ukierunkowanych na działalność w środowisku osób niepełnosprawnych, jest raczej dowodem na to, że naprawdę dużo jest do zrobienia, a nie na to, że „tyle” zostało już zrobione. Otóż gdzieś na pograniczu ludzkiej mentalności i społecznej świadomości jest pułapka błędnego koła, z którego nie można wyjść, podejmując ciągle walkę ze skutkami, a nie z przyczynami. Tu może przyjść z pomocą literatura, która od dawna ma ogromny wpływ na człowieka, służy jego samorealizacji, inspiruje go i zmusza do refleksji. Jednym z pierwszych jej zadań było wychowanie, ale nie tylko. „Książka, przenosząc czytelnika w czasie i przestrzeni kształtuje i rozwija jego wyobraźnię. Przyczynia się do jego dojrzewania emocjonalnego. Dostarczając wzorców, pomaga przebudowywać i rozbudowywać własny wewnętrzny świat czytelnika. Współcześnie literatura nie tylko koi, łagodzi napięcia, dając jednocześnie poczucie bezpieczeństwa. Może się także stać środkiem profilaktycznym. Z racji zawartych w niej wartości estetycznych, moralnych i wychowawczych przyczynia się do »wzmacniania« odporności psychicznej jednostki” [Borecka, 1991, s. 60].

Biblioterapia od początku swojego istnienia była stosowana wobec osób chorych, najpierw tylko psychicznie a potem we wszystkich sytuacjach trudnych. „Szczególną rolę odgrywa biblioterapia w oddziałach chirurgicznych i ortopedycznych [...]. Umiejętnie zaaplikowana książka to np. taka, w której główny bohater także jest inwalidą, który przełamuje dzięki swej sile woli i chęci życia ujemne skutki powstałego inwalidztwa, a jednocześnie je akceptuje (a przez to odzyskuje nie tylko względną sprawność, lecz także równowagę psychiczną), co pozwala mu znaleźć miejsce w społeczeństwie. Tego typu lektura działa szczególnie dodatnio w sensie terapeutycznym, a gdy się ją wspiera dyskusją z terapeutą, działanie pogłębia się” [Różyński, 1978, s. 41]. Rozmowa na temat przeczytanej książki może być indywidualna lub grupowa. Ważne jest, by terapeuta wskazał szczególnie moment dodatniego wpływu lektury na pacjenta. Chory bardzo często odnajduje bohatera literackiego, będącego w podobnej sytuacji i szczęśliwe zakończenie dodaje mu wiary w siebie. „Listy do osoby nieznanej” – to pewien rodzaj pisarstwa, w którym pacjent może przekazać co sądzi o swojej sytuacji, przedstawić stosunek do otoczenia, plany na przyszłość. List jest omawiany z biblioterapeutą, aby wspólnie znaleźć dobre dla chorego rozwiązanie. Wybór metody biblioterapeutycznej zależy przede wszystkim

od osoby, wobec której ma być ona przeprowadzona. Wita Szulc stwierdza, że biblioterapia:

1. Pokazuje, że czytelnik nie jest pierwszym ani jedynym człowiekiem, który ma problemy.

2. Pozwala czytelnikowi dostrzec, że istnieje więcej niż jedno rozwiązanie tego problemu.

3. Pomaga zrozumieć motywy postępowania ludzi, nie wyłączając jego samego, uwikłanych w szczególne sytuacje.

4. Pomaga dostrzec wartość ludzkiego doświadczenia.

5. Pokazuje czytelnikowi co jest niezbędne do rozwiązania jego problemu.

6. Zachęca czytelnika do realistycznego spojrzenia na własną sytuację [1993, s. 51].

Niesienie pomocy człowiekowi potrzebującemu jest trudne, gdyż wymaga wielkiej cierpliwości i taktu. Dlatego postępowanie terapeuty powinno być rozumne, konsekwentne i nasycone wyrozumiałością. Korczak był wzorem takiego postępowania.

Michał Różyński twierdzi: „Zbiór kilkunastu, a nawet kilkuset, książek nie stwarza wystarczającej podstawy do prowadzenia szerokiej i skutecznej biblioterapii. Podstawowym czynnikiem jest terapeuta – osoba mająca odpowiednie kwalifikacje, wysoki poziom kultury, współpracująca z innymi specjalistami zatrudnionymi w oddziałach szpitala; szczególnie z psychologiem – gdy taki jest w szpitalu – i lekarzem prowadzącym oddział” [1978, s. 41].

Biblioterapeuta powinien odnosić się do chorego z życzliwością oraz wyrobić sobie u niego autorytet oparty na zaufaniu. Empatia terapeuty oraz jego postawa altruistyczna na pewno będą pozytywnie odebrane przez pacjenta i mogą pomóc w wywoływaniu u niego chęci walki o zdrowie. Nikt, tak jak Korczak, nie potrafił wczuć się w sytuację dziecka, człowieka potrzebującego pomocy.

Czy Korczakowskie postulaty pedagogiczne straciły dziś na aktualności, czy też nadal jest tak, jak pisał w 1971 r. Alexander Sutherland Neill, że „największą reformą, jakiej wymagają nasze szkoły, jest usunięcie przepaści, która dzieli młodych i starych, przyczyniając się do podtrzymywania paternalizmu” [1994, s. 24]. Czy rzeczywiście słowo „przyjaciół”, określające relację uczeń – nauczyciel musi brzmieć jak coś niespotykanego i budzić zdziwienie. Nie jest ono bynajmniej objęte prawem patentowym i zarezerwowane dla takich postaci, jak św. Jan Bosko, Janusz Korczak, czy wspomniany wyżej Neill. Być przyjacielem dziecka, być przyjacielem osoby niepełnosprawnej – coż to znaczy? Czy to jakiś szczególnie trudny rodzaj przyjaźni, że tak rzadko spotykany? Może problem tkwi w tym, że przyjaźń wymaga przekroczenia granicy prywatności, otwartości na potrzeby drugiej osoby, które czasem mogą wymagać wejścia w tzw. strefę intymności, konieczności bycia szczerym i mówienia prawdy. Tak łatwo przechodzą nam przez gardło, wydawałoby się niewinne, kłamstewka w stosunku do dzieci.

Tak trudno nam przełamać opór w kontakcie z osobą niepełnosprawną, którą musimy czasem dźwignąć, obsłużyć, której reakcje fizjologiczne, czy emocjonalne, wynikające z choroby, mogą nas nie tylko zaskoczyć, ale również wprowadzić w zakłopotanie, a nawet przerazić.

Znowu z pomocą może przyjść książka, która stwarza warunki do projekcji i częściowego wyładowania własnych niepokojów i kompleksów oraz impulsów, które nie wyładowane mogłyby stać się destrukcyjne dla człowieka, a ujawnione w bardziej bezpośredniej postaci byłyby niebezpieczne i szkodliwe dla społeczeństwa. Literatura umożliwia częściowe zrekompenzowanie braków realnego życia i zastępcze zaspokojenie niezrealizowanych pragnień, marzeń i ambicji. Książka, dzięki specyficznym właściwościom swej treści i form, dysponuje możliwością równoczesnego symultanicznego oddziaływania na wszystkie sfery życia psychicznego: na zmysły, wyobrażenie, uczucia i nastroje oraz intelekt. Stosunek zachodzący między książką a odbiorcą jest w każdym przypadku relacją indywidualną. Skutki zetknięcia się człowieka z dziełem zależą nie tylko od właściwości tego dzieła, lecz także od osobowości, poziomu kulturalnego, wrażliwości i wreszcie określonego samopoczucia i nastroju odbiorcy. Toteż nie tylko różne książki mają jednego odbiorcę, lub jedna książka ma różnych odbiorców, lecz nawet ten sam utwór ma tego samego odbiorcę w różnych okolicznościach, gdzie może działać różnie, utrwalając lub burząc równowagę psychiczną.

Analizując pisma Korczaka – przyjaciela dzieci, wśród których wiele było niepełnosprawnych, można spotkać dużo wypowiedzi, gdzie autor wprost wskazuje na: szczerłość, prawdę oraz postawę pełnej otwartości wobec tego co niesie świat: „Po stokroć w koszarowym życiu internatu nie wychowasz ani cudownie jednolitej prawości, ani lękliwej czystości, ani niepokalanej niewinności uczuć, która nie wie, że zło istnieje” [1978a, s. 257]. W *Jak kochać dziecko* Korczak pyta: „A zresztą, czy umiłowanie prawdy może się obejść bez znajomości dróg, którymi chadza fałsz? Czy chcesz, aby otrzeźwienie przyszło nagle, gdy świat brutalną pięścią wyrznie w ideały?” [1978a, s. 257].

Dzisiaj to, o czym pisze Stary Doktor moglibyśmy nazwać postawą potrzeby konfrontacji ze światem. To, że życie nas nie rozpieszcza, wydaje się być tezą powszechnie uznaną, jednak wciąż obecne jest zjawisko otaczania zarówno dziecka jak i osoby niepełnosprawnej swoistym kokonem, chronienia go przed negatywnymi aspektami życia, przed nieszczęściem, krzywdą. Poniekąd zrozumiałe zachowania – realizowane w dobrej wierze, mogą wywołać skutek przeciwny i przykładów takich zachowań możemy znaleźć naprawdę sporo, zarówno w literaturze psychologicznej czy pedagogicznej, jak i we własnej obserwacji. Gdzież zatem jest granica między opieką, a nadopiekuńczością, gdzie tkwi tajemnica sukcesu pedagogicznego Korczaka? Tkwi ona we właściwym określeniu celów – w tym przypadku celu wychowania. „Polega on na tym, by uczynić z dziecka człowieka pożytecznego i szczęśliwego. Pragnąc ten cel osiągnąć, należy spełnić

podstawowy warunek: trzeba zdobyć miłość, szacunek i zaufanie dziecka. Nie można ulegać złudzeniu, że się je ma, bez żadnego starania i wysiłku z naszej strony. Chodzi przy tym o to, by nie wymuszać na dziecku takich czy innych zachowań, nie narzucać mu naszej woli, lecz zajmować się jego sprawami, poważnie je traktować, okazywać troskę o dziecko, być taktownym i dyskretnym w stosunku do niego” [Lewin, 1999, s. 188]. Gdyby w czasach korczakowskich była biblioterapia, on na pewno by ją stosował, bo czyż nie są mu bliskie zadania biblioterapeuty, do których m.in. należą:

- obserwacja pacjenta i aktywizowanie go,
- pomoc w odnalezieniu się w nowej sytuacji życiowej,
- poznanie i zrozumienie potrzeb psychicznych,
- usunięcie lub złagodzenie symptomów choroby,
- rozbudzanie nowych zainteresowań,
- zapewnienie prawidłowego rozwoju osobowości,
- dostarczanie wzorców i inspirowanie do twórczości,
- umiejętne słuchanie,
- stwarzanie odpowiedniej atmosfery terapeutycznej,
- pełna akceptacja chorego.

Każdy człowiek, tak dziecko, jak i niepełnosprawny, nie lubi fałszu i obłudy. Książka jest tym czym jest, niczego nie udaje, jest dla dziecka nieprzenikniona, może zawsze otworzyć się na stronie jeszcze nieznanej. Czytanie jest sztuką wyboru: coś odrzucamy, coś akceptujemy. Dziecko na początku tylko słucha i patrzy, potem samo domaga się konkretnych utworów, czy fragmentów utworu. Reakcje na tekst literacki – to bardzo ważna informacja o dziecku, jego emocjach, odczuciach, poziomie intelektualnym. Moc książki tkwi nie tylko w wydrukowanym słowie, ale w słowie mówionym, w tonacji głosu, cieple, uśmiechu, dlatego dziecku trzeba czytać jak najwcześniej. Literatura stwarza ogromne możliwości uwrażliwiania, ma na celu przywrócić dziecku wiarę w siebie. W życiu małego człowieka ważne są baśnie, zwłaszcza opowiadane, a nie czytane, gdyż opowiadający lepiej oddaje swoje uczucia, emocje, bardziej jest związany z dzieckiem, które łąnie do niego, chce być pogłaskane, przytulone, chce wziąć udział w bajce.

Korczak rozwijał własne idee niemal równolegle, kiedy w Ameryce coraz większą popularnością cieszył się nurt edukacji progresywistycznej, który narodził się jako forma sprzeciwu wobec formalizmu, werbalizmu i autorytaryzmu, charakterystycznych dla tradycyjnego systemu kształcenia. Zgodnie z podstawowym założeniem przyjętym przez powstałe w 1919 r. stowarzyszenie Progressive Education Association, edukacja progresywistyczna powinna zapewnić dziecku możliwość swobodnego rozwoju, dostarczając mu okazji do uczestniczenia w zajęciach wyrabiających samodzielność, kreatywność i zdolność wyrażania własnego „ja” [Chmaj, 1962, s. 5]. W praktyce pedagogicznej Starego Doktora widać zbieżność postrzegania świata, jednak już w stosunku do drugiego założenia edukacji progresywistycznej,

wg którego kształcenie powinno być w całości podporządkowane indywidualnym zainteresowaniom dziecka, które należy stymulować, umożliwiając mu kontakt z prawdziwym światem, należy stwierdzić, że Korczak zapewne sprzeciwiłby się tak radykalnemu ujęciu funkcji szkoły. Uznanie dla tradycji, dla sprawdzonych metod i treści w nauczaniu, dla wiedzy tzw. książkowej wydaje się być u Korczaka równie ważne jak tzw. eksperymentowanie i uznanie w pełni praw dziecka do współdecydowania o sobie (oczywiście w korelacji do samoświadomości i odpowiedzialności).

To odniesienie się do edukacji progresywistycznej i korczakowskiej pedagogiki emancypacyjnej wydaje się być szczególnie ważne w kontekście spojrzenia na funkcjonujący do dzisiaj model szkoły, a zwłaszcza szkoły tzw. specjalnej oraz podejście do ucznia, a w szczególności do ucznia z niepełnosprawnością. Czy dzisiaj w szkole traktuje się ucznia jako autonomiczną osobę, podmiot działań edukacyjnych? Wydaje się, że tak, ale czy w ślad za „podmiotowym spojrzeniem” daje się tym uczniom prawo do współdecydowania o tym, co i w jakiej formie będzie się działo na lekcjach. Czy programy nauczania i stosowane metody faktycznie dają możliwość swobodnego rozwoju, dostarczając uczniom okazji do uczestniczenia w zajęciach wyrabiających samodzielność, kreatywność i zdolność wyrażania własnego „ja”. Jeśli edukacja ma być procesem prowadzącym do rozwoju – powinna polegać na zdobywaniu nowych doświadczeń, które pociągną za sobą następne doświadczenia i pozwolą je kontrolować. Takie podejście wydaje się niemal konieczne w stosunku do uczniów z niepełnosprawnością, żeby zgodnie z biopsychologiczną teorią osobowości (uznaną przez Korczaka) rozwijanie charakteru tzw. nabytego mogło być skorelowane z charakterem „odziedziczonym”. Czy indagowanie ucznia, zwłaszcza posiadającego deficyty rozwojowe, o wiedzę, której nie jest ciekawy, przysposabianie go do zawodu, którym nie jest zainteresowany, nie jest bynajmniej anachronizmem? Wydaje się, że z całą pewnością w XXI w. brakuje nam ciągle takich Starych Doktorów, którzy zmienialiby rzeczywistość, brakuje spojrzenia na dzieci oraz osoby z niepełnosprawnością, jak na przyjaciół, jak na równoprawnych obywateli świata. W swoich działaniach Korczak stawiał na pierwszym miejscu dziecko, jako istotę słabą, ale wrażliwą i podatną na różne treści. Dlatego bardzo dbał, by te treści były bogate i wartościowe. Podobnie w postępowaniu biblioterapeutycznym najważniejszy jest pacjent/klient. W 1966 r., wypowiedano się na łamach prasy, że zadaniem bibliotekarza – biblioterapeuty jest odpowiedni dobór literatury. Choć podstawowym wyznacznikiem, od którego zależy dobry wybór książki, są: problemy życiowe czytelnika i charakter choroby, jego wiek, wykształcenie, osobowość, upodobania czytelnicze i zainteresowania, poziom kultury oraz sytuacja rodzinna, to jednak ogromne znaczenie ma doświadczenie życiowe terapeuty. Musi on zdawać sobie sprawę, że dobór ten powinien być zawsze indywidualny, jeden pacjent sam poprosi o książkę, a drugiego trzeba do tego zachęcić. Są takie momenty, kiedy sytu-

acja zdrowotna pacjenta pogarsza się i wtedy „To, co dać jeszcze można, to zawsze w jakiś sposób udzielony spokój, ufność, pogoda, żart lub uśmiech. Gdy chory jednakże orientuje się, co go czeka, biblioterapeuta, podobnie jak reszta otoczenia, jest bezradny. Bywa, że chory oczekuje, iż nie pozostawi się go osamotnionym w tym najtrudniejszym przeżyciu. Istnieje niewątpliwie jakiś dominujący brak w naszej wiedzy i kulturze – skoro nie mamy wtedy nic do dodania z ich zasobów. Biblioterapeuta staje wtedy przed zadaniem, którego rozwiązania musi szukać we własnym poczuciu i świadomości” [Gostyńska, 1966, s. 326]. Korczak nie zostawił swoich podopiecznych samych, do końca był z nimi, niósł im nadzieję i wiarę.

Nasuwa się pytanie: czy Korczak, pisząc w 1899 r. swój pierwszy cykl artykułów, w którym stwierdza, że trzeba było tysiąca ośmiuset lat, by dopiero w XIX w. zrozumiano tę prostą myśl, że „bliźnim twoim jest i człowiek ubogi, i kobieta, i dziecko, kochaj więc i szanuj także: biednych, kobiety, dzieci” [Korczak, 1994b, s. 224]. Pisząc „człowiek ubogi”, „biedny” miał na myśli również osoby niepełnosprawne, wszak wtedy tymi pojęciami bynajmniej nie określano tylko tzw. biedaków i żebraków, czyli nieposiadających pieniędzy lub środków do życia. Jeśli zatem intencją swojej wypowiedzi, już wtedy, sankcjonował równe prawa z natury dla wszystkich, to jakże by można było odmawiać tych praw osobom niepełnosprawnym, w stosunku do których postulat społecznej emancypacji jest tak samo prawomocny jak w stosunku do dzieci.

Zatem poprzez analogię do opisanej idei pedagogicznej, gdzie „wychowanie traktuje jako wspomaganie dziecka w jego naturalnym rozwoju, towarzyszenia mu w zdobywaniu wiedzy o świecie i o sobie samym, a nie jako naginanie natury dziecka do norm postępowania ustalonych przez dorosłych” [Bellerate, 1982, s. 145], można powiedzieć, że Korczakowska idea brzmiałaby: w pracy z niepełnosprawnym należy wspomagać go w jego naturalnym rozwoju, towarzyszyć mu w zdobywaniu wiedzy o świecie i o sobie samym, a nie naginać jego natury do ustalonych norm postępowania.

Budujące jest to, że słowa Janusza Korczaka przetrwały tyle lat, że wciąż są aktualne, że połączyły pokolenia. Podobnie jak książka, słowo pisane, odkąd istnieje zmusza swych odbiorców do osobistego zaangażowania się w to, co przedstawia, skłania do współprzeżywania pokazanych w książce konfliktów i wydarzeń, apelując przy tym do osobistych doświadczeń odbiorcy, poruszając jego najskrytsze pragnienia i marzenia. Książka, jak każde dobre słowo, łączy idee i pokolenia. Ciągłe obecny w swojej idei pedagogicznej oraz w bajkach i książkach jest Korczak, są tysiące ludzi dobrej woli, którzy z sercem na dłoni zmieniają wokół siebie świat na lepszy, jest książka, która może być fantastycznym sposobem na spędzanie wolnego czasu, która może być nośnikiem wiedzy, ale również lekiem na smutne dni. Stary Doktor doskonale zdawał sobie również sprawę z tej wymienionej na końcu roli książki, co czyni go biblioterapeutą.

Współczesny świat jest „przeziąknięty” regułami postępowania, schematami, normami, procedurami. XX w. zainicjował, a XXI wprowadza niemal do wszystkich dziedzin życia zasady, których celem jest usprawnienie działalności firm, instytucji, procesów produkcyjnych, świadczenia usług itp. Istnieje jednak pewien zbiór szczególnych wartości, które człowiek sobie ustala i usiłuje realizować, a nawet do ich zrealizowania czuje się powołany. Niełatwo powiedzieć, jakie to wartości, zwłaszcza, że ich uznanie zależy w dużym stopniu od samego człowieka, od przyjętego kanonu społecznego, od epoki historycznej. Lecz mimo tych zmiennych pozostaje pewien podstawowy zasób wartości, który wydaje się tkwić w ludzkiej naturze. Człowiek nie tylko doznaje potrzeb i odczuwa konieczność ich zaspokajania, ale również reflektuje obszar wartości, których doświadcza, które poznaje i chce z nimi obcować a nawet je realizować. Nie chodzi tu o wartości relatywne, w odniesieniu do jego potrzeb życiowych, ani też w stosunku do jego przyjemności, lecz o wartości immanentne, których realizacja zależy od twórczej siły człowieka. Człowiek nie znajduje tych wartości po prostu w przyrodzie, w świecie materialnym. Musi wytworzyć realne warunki ich zaistnienia i ukazywania się w świecie [Ingarden, 1987, s. 21–25]. Zatem dziedzina refleksji nad literaturą, nauka o książce, doświadczenia wyniesione z działań terapeutycznych przeniesione na relację biblioterapeuta – pacjent, opracowane metody i techniki biblioterapeutyczne, to wszystko daje podstawę do usankcjonowania wartości dla biblioterapii. Jakże jednak konkretnie będą to wartości, to już zależy od indywidualnego doświadczenia osoby – podmiotu działań biblioterapeutycznych.

Bibliografia

- Bellarte B. (1982), *Janusz Korczak i Jean Jacques Rousseau. Podobieństwa i różnice*. W: Janusz Korczak: życie i dzieło. Materiały z Międzynarodowej Sesji Naukowej, Warszawa, 12–15 października 1978 r. [Kom. red. H. Kirchner, A. Lewin, S. Wołoszyn]. Warszawa, s. 140–145.
- Bińczycka J. (2001), *Korczakowska pedagogika emancypacyjna*. W: Konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku. Red. B. Śliwerski. Kraków, s. 609–615.
- Borecka I. (1991), *Metodyka pracy z czytelnikiem chorym i niepełnosprawnym*. Olsztyn.
- Chmaj L. (1962), *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*. Warszawa.
- Gostyńska D. (1966), *Czytelnictwo chorych i biblioterapia w szpitalach*. „Bibliotekarz”, nr 11, s. 324–326.
- Ingarden R. (1987), *Książeczka o człowieku*. Kraków.
- Keil J. (2002), *Problem wartości a moralne przesłanie pedagogiki Janusza Korczaka*. W: Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji. Red. U. Ostrowska. Kraków, s. 215–229.
- Korczak J. (1978a), *Internat*. W: Tenże, Pisma wybrane, t. 1. Warszawa, s. 220–293.
- Korczak J. (1978b), *Prawidła życia*. W: Tenże, Pisma wybrane, t. 1. Warszawa, s. 410–497.

- Korczak J. (1994), *Jak kochać dziecko*. W: Tenże, *Dzieła*, t. 3. Warszawa, s. 249–352.
- Korczak J. (1994), *Rozwój idei miłości bliźniego w XIX wieku*. W: Tenże, *Dzieła*, t. 3. Warszawa, s. 203–248.
- Kozakiewicz W. (1968), *Czytelnictwo chorych*. Warszawa.
- Lewin A. (1999), *Korczak znany i nieznany*. Warszawa.
- Neill A.S. (1994), *Nowa Summerhill*. Red. A. Lamb. Przeł. M. Duch. Poznań.
- Różyński M. (1978), *Biblioterapia jako element psychoterapii indywidualnej i grupowej w szpitalach i domach pomocy społecznej*. „Szpitalnictwo Polskie”, nr 1, s. 39–46.
- Szulc W. (1993), *Sztuka i terapia*. Warszawa.
- Trzynadłowski J. (1985), *Biblioterapia jako problem teoretyczny i praktyczny. Czytelnictwo niewidomych, niedowidzących oraz osób starszych*. Toruń.

Małgorzata B. Siemież

The word unites generations. Korczak as a modern bibliotherapist?

Summary

„The word unites generations. Korczak as a modern bibliotherapist?” is a genuine reflection on what already *is discovered* and what still should *keep being discovered*.

Janusz Korczak, over a hundred years ago, gave birth to what we now call an emancipatory pedagogy, choosing a *child* as the subject of educational activities and making reference to the biopsychological personality theory. In his view, the child was equal to an adult, and its opinion should count as much as the words expressed by an adult.

The author makes a parallel between a child and a disabled person, pointing out that Korczak’s postulates can be related to the perception of people with disabilities. Nowadays, the subjectivity of each human being seems not only obvious, but even axiomatic. Nevertheless, if we closely observe particular manifestations of human behavior, specially in relation to people with disabilities, and some activities of the educational institutions, it turns out that the demands of the “Old Doctor” are still valid.

Janusz Korczak, as an author of many books and stories, used them as “a surgeon uses a scalpel” and maybe the fact that he was also a doctor should not remain irrelevant. Today we can say that the Old Doctor was a bibliotherapist and that his books were a cure for various problems.

In this case a word, whether it is written or spoken, certainly combines the idea of subjectivity of the child and the disabled, as well as serves as a tool for the generation who trust in the therapeutic impact of the book.

Keywords: bibliotherapy, Janusz Korczak, therapeutical book

AGNIESZKA BAJOR
*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach*

TERAPEUTYCZNA FUNKCJA LITERATURY PIĘKNEJ NA PRZYKŁADZIE „NIEDZIELI” (1926–1939)

Niebagatelną rolę w życiu wiernych odgrywała w dwudziestoleciu międzywojennym prasa i książka katolicka. W Kościele katolickim w Polsce zaczęto wówczas traktować te dwie formy wypowiedzi jako uzupełniające pracę księży. Stąd też przywiązywano dużą wagę do promowania tzw. dobrej książki i prasy, które rozumiano jako „Każde wydawnictwo (książka, czasopismo, dziennik), które nie tylko nie sprzeciwia się dogmatom i moralności chrześcijańskiej (postać negatywna), lecz jest narzędziem ich rozgłaszania i obrony (postać pozytywna)” [Civardi, 1939, s. 51].

W poszczególnych diecezjach organizowano zatem dni i tygodnie książki i prasy, powoływano lektorów i Apostolstwa Dobrej Prasy, urządzano wystawy i przedstawienia teatralne. Kapłani propagowali wydawnictwa tego typu podczas kazań, święta Chrystusa Króla, w kancelariach, przy okazji koled i wizytacji duszpasterskich, odwiedzin chorych itp. [Stańczak, 1930, s. 34–53; Warząchowska, 2012, s. 189–212]. W parafiach powstawały nawet specjalne grupy zajmujące się kolportażem publikacji w kioskach przykościelnych lub w sprzedaży bezpośredniej. Ich popularyzacja miała bowiem stanowić jeden z elementów pracy duchowej parafian, ponieważ „ogromne usługi oddają dzieła treści religijnej, rozumnie dobrane. Służą nam one do rozbudzenia i podniesienia życia duchowego, które jest ponad wszelką cenę, bo »Cóż pomoże człowiekowi, choćby cały świat pozyskał, a na duszy swojej szkodę poniósł?«” [O dobra, 1929, s. 416].

Wszystkie te zabiegi miały służyć rozpowszechnianiu katolickich treści. Choć nie zdefiniowano wówczas terapeutycznej funkcji książki i prasy¹,

¹ Współcześnie terapeutyczne oddziaływanie książek rozumie się następująco: „Książka jest jednym ze środków, który pomaga zapomnieć o codzienności, stanowi relaks w ciągłym pośpiechu i nerwowości życia. Może też pomóc w rozwiązaniu niejednego trudnego problemu, przywrócić równowagę wewnętrzną, poprawić samopoczucie. Odpowiednio dobrana lektura

to zauważono cały szereg zadań wydawnictw, które pomagały kształtować przekonania i opinie, rozbudzać uczucia, namawiać do uczciwych czynów, ofiar i poświęcenia, motywować do większych starań o umacnianie wiary, rozprzestrzeniać dobro, uszlachetniać serce itd. [więcej w: Bajor, Żmigrodzki, 2002, s. 18–24, 30–33; Warząchowska, 2012, s. 103–141]. Publikacje katolickie, tak jak w biblioterapii, uznano za narzędzie oddziaływania na czytelników; formowały ich duchowość, umożliwiały wychowywanie młodego pokolenia, a zatem stanowiły element swego rodzaju terapii, pozwalający na znalezienie uspokojenia i ukojenia oraz kompensatę czytelnikom ich dylematów.

Właśnie ten terapeutyczny aspekt stał się przyczynkiem do przeprowadzenia analizy treściowej tygodnika diecezjalnego² „Niedziela” (1926–1939). Celem artykułu jest zaprezentowanie takich przykładów utworów literackich, które mogły oddziaływać na czytelników oraz wywoływać różnego rodzaju przeżycia natury estetycznej, patriotycznej, społeczno-moralnej i oczywiście religijnej. W badaniu zwrócono także uwagę na autorów tekstów (ich dobór był zapewne podporządkowany założonemu w redakcji programowi wychowawczemu), bo to oni i stworzeni przez nich bohaterowie „przemawiali” do odbiorców.

„Niedziela” powstała, by „przyczynić się do wytworzenia i rozszerzenia tego błęgiego ducha niedzielnego w naszych sercach, [...] przynieść radość niedzielna, [by – AB] jako prawdziwy Gość niedzielny każdej niedzieli zawitać do każdego domu katolickiego, do każdego mieszkania, do każdej rodziny. Chce mówić [...] o wszystkim, co jest pięknym i dobrym jak niedziela, co podnosi serce i uszlachetnia duszę jak to czyni niedziela: o Bogu, Najśw. Marii Pannie, o naszym św. Kościele Katolickim, o naszych świątyniach i uroczystościach, o życiu w naszych parafiach, o pięknych naszych katolickich zwyczajach i obyczajach, podstawach i zasadach naszej wiary. Chce [...] łączyć w tej nowej diecezji Częstochowskiej w jedną wielką rodzinę tak, jak niedziela łączy rodziny przy ognisku domowym, i chce być głosem tej

służy człowiekowi do samorealizacji, pomaga w samookreśleniu, ułatwia zmianę własnych przekonań, pomaga w znalezieniu nowych celów życiowych. Może też wpłynąć na poprawę poczucia własnej wartości, akceptację siebie takim, jakim się jest, uznanie własnych ograniczeń i zdolności. Takie zmiany prowadzą do większej aktywności w życiu” [Bukowska, 2005, s. 5].

² Interesującą definicję tygodnika diecezjalnego sformułował redaktor naczelny „Niedzieli” ks. Wojciech Mondry, pisząc: „TYGODNIK DIECEZJALNY nie jest tylko zwyczajną dobrą lekturą do zbudowania wiernych, lecz organem, przez który głos Kościoła ma dojść do wszystkich, do najbardziej oddalonych domów, do najwyższych poddaszy. Tygodnik diecezjalny przede wszystkim informuje o aktualnych zagadnieniach życia katolickiego, o zadaniach doby obecnej, rozszerza i pogłębia potrzebne, praktyczne wiadomości religijne: liturgiczne, z życia świętych, informuje o dzisiejszym życiu w całym Kościele, a szczególnie we własnej diecezji. Jednym słowem: tygodnik diecezjalny to regularna i systematyczna prasa katolicka, głos Kościoła i jego pasterzy, zwłaszcza biskupa, proboszcza i wikarych do wiernych, mianowicie do tych, do których ustne słowa kapłana nie dotrą” [W. M., 1932, s. 462].

wielkiej rodziny i bronić jej święte sprawy. Chce budować królestwo Boże między nami, a nie zabijać społeczeństwa, chce podnosić lud do światła, a nie pogrążyć go w ciemnościach i nie poniżać jego godności. Chce głosić pokój Chrystusowy, pokój niedzielny wszystkim, a nie rozszerzać nienawiści. Dlatego będzie unikało wszelkich sporów i kłótni, nawet gdy będzie zmuszonym prostować błędy i bronić sprawę katolicką, nie będzie zwalczało osób. Głosząc zawsze prawdę, nikomu nie będzie schlebiali. Nie będzie służyło żadnemu stronnictwu politycznemu i nie będzie mieszało się w ich sprawy i walki. Nie będzie konkurowało z żadnym pismem. Bo jego zadaniem nie jest polityka, która zbyt często rozdziela naród, ani sensacja, która niepokoi, jego zadaniem jest rozszerzanie Królestwa Bożego i pokoju Chrystusowego, podniesienie ducha dusz, pogłębienie wiary i zasad życia chrześcijańskiego, pielęgnowanie wszystkiego tego, co łączy społeczeństwo, budzi w nim radość i energię życia. Jednym słowem tygodnik nasz chce być tym, co głosi jego nazwisko, chce być »Niedziela« dla ludu katolickiego» [Kubina, 1926, s. 2]. Ten długi cytat wskazuje, że zadaniem zespołu redakcyjnego było dbanie o to, by czytelnicy tygodnika stawali się lepszymi ludźmi, mądrzejszymi, bardziej uświadomionymi religijnie, społecznie i kulturalnie [Redakcja, 1930, s. 9].

Sprofilowane cele tygodników diecezjalnych, w tym oczywiście »Niedzieli«, wpływały na kształt poszczególnych numerów. Jak zalecał ks. Klemens Kosyrczyk, miały być wypełnione kazaniami, krótkimi rozważaniami, fragmentami Ewangelii, relacjami, sprawozdaniem z kościelnych jubileuszy i uroczystości. Duchowny zachęcał ponadto, by czytelnikom urozmaicać lekturę i publikować proste zagadki, żarty, rebusy, ogłaszać konkursy z nagrodami (bywały nimi i książki), zaciekawiać popularnymi informacjami ze świata itp. [Kosyrczyk, 1939, s. 10]. Katolicka prasa miała też za zadanie ułatwić czytelnikom obcowanie z literaturą piękną: »Przy wszystkich zaletach swoich, pomimo świętego posłannictwa swego, gazeta katolicka może i powinna być interesująca i »lekkostrawna«. Nie może zanudzać swych czytelników suchymi traktatami filozoficznymi i dogmatycznymi. Interesujący felieton, nawet z lekką zaprawioną humorem, ciekawa nowelka, dobry reportaż, odcinek powieściowy, krótki komentarz do notatki dziennikarskiej – to wszystko może nasunąć wiele zdrowych myśli i zasiać dobre ziarno w duszach» [Kosyrczyk, 1939, s. 9–10]. Literatura zatem mogła mieć »wpływ na postawy, system wartości, dokonywane wybory. Jej wpływ jest istotny przede wszystkim dlatego, że literatura jest wyjątkowym rodzajem sztuki. Jej walory estetyczne, etyczne czy filozoficzne potęgują siłę wpływu, przemawia do wyobraźni, wywołuje emocje i wpływa na sposób myślenia» [Molicka, 2008, s. 33].

W działach literackich periodyków katolickich zamieszczano zatem opowiadania, przypowieści z morałem, powieści lub ich fragmenty, legendy, gawędy, wiersze, humoreski, które wyszły spod pióra zawodowych i nieprofesjonalnych literatów [Mysiek, 1966, s. 216].

„Niedziela” reprezentowała właśnie ten typ piśmiennictwa religijnego, które służyło bieżącym potrzebom Kościoła i diecezji, wyrabiało odpowiednie poglądy i nawyki (np. czytania książek i prasy³), ale i dawało czytelnikom możliwość spędzenia wolnego czasu na lekturze „dobrych powieści, ciekawych i pouczających”, „uczciwych opowiadań”⁴, których życzyli sobie odbiorcy [Mondry, 1927, s. 263]. Helena Radlińska wskazała jednak na niepokojący w dwudziestoleciu międzywojennym kierunek, gdzie: „Potrzeby najszerzych warstw są zaspokajane »namiastkami«, bardzo często przez ludzi nieprzygotowanych, którzy własnym swym poziomem wpływają na obniżenie aspiracji, na paczenie wzrostu” [Radlińska, 1934, s. 12]. Część opowiadań, wierszy i gawęd zamieszczanych na łamach „Niedzieli” cechował, niestety, nadmierny dydaktyzm, jedynie w doborze powieści posilkowano się przede wszystkim przedrukami klasycznych utworów literackich o walorach patriotycznych lub religijnych.

Pamiętając o tym, że „Nawet z dobrych książek wybierać [należy – AB] najlepsze” [O dobra, 1929, s. 416], od rocznika 1927 ogłaszano powieści w odcinkach. Pierwszą z nich było *Ostatnie zdobycie Częstochowy* Wacława Gąsiorowskiego (1869–1939; przeróbka powieści *Huragan* z 1902 r.). Ten działacz polonijny i niepodległościowy osadził miejsce akcji w Częstochowie w okresie wojen napoleońskich, gdy decydowały się losy kraju. Głównym bohaterem był Florian Gotartowski, przeżywający nie tylko rozterki miłosne, ale też poważne dylematy moralne związane z udziałem w bitwach pod wodzą Napoleona Bonaparte. Problematyka częstochowska pojawiła się też w ogłaszanych w 1932 r. *Skarbach jasnogórskich* Antoniego Skrzyneckiego

³ Na łamach „Niedzieli” zamieszczano sporadycznie artykuły, w których przybliżano życie i twórczość wybitnych polskich pisarzy i poetów, jak Adam Asnyk, Jan Kasprówicz, Jan Kochanowski, Ignacy Krasicki, Teofil Lenartowicz, Adam Mickiewicz, Bolesław Prus, Władysław Stanisław Reymont, Henryk Sienkiewicz, Juliusz Słowacki i Stanisław Wyspiański. Reklamowano również nowe wydawnictwa katolickie służące Kościołowi, np. zbiór wierszy o Orłętach Lwowskich *Zawsze wierni. Na szaniach Lwowa* Jerzego Suszyńskiego (Poznań 1928); czy krótkie formy literackie wykorzystywane podczas wieczornic autorstwa Marii Reutt, Romana Roli, Macieja Szukiewicza, Zbigniewa Topora, Felicji Żurowskiej. Znacznie częściej polecano jednak do czytania literaturę religijną: A. P. W. *Kwiat Eucharystyczny. Jezusowi Chrystusowi Królowi Nieśmiertelnemu, który żyje, panuje, zwycięża w Najśw. Sakramencie, powodowany żywym pragnieniem chwały Jezusa Chrystusa, Króla w eucharystii, na większą Jego cześć i uwielbienie* (Kraków [1933]); Witolda Bronowskiego (czyli Adama Bienia) *Ugodę laterańską* (Poznań 1929); *Ilustrowaną Encyklopedię Katolicką* pod redakcją ks. Zygmunta Kozubskiego (Z. 1–3, Warszawa 1929); ks. L. K. *Tajemnicę odszczerpieństwa w Królestwie Bożym na ziemi* (Kraków 1929); J. F. Sodalisa Marianusa *Kwiatek serafigiczny boskiemu więźniowi miłości w Eucharystii Jezusowi Chrystusowi Panu i Bogu Naszemu na większą chwałę i uwielbienie* (Kraków [1912]); broszurkę ks. Mieczysława Marii Rogójskiego *Nabożeństwo Majowe na cześć Najświętszej Maryi Panny* (Częstochowa 1928). Promowano też wydawnictwa ciągłe: „Kalendarz Jasnogórski”, „Polskę” i „Roczniki Katolickie”.

⁴ Dla porównania na łamach katowickiego „Gościa Niedzielnego” opublikowano m.in. Zofii Kossak-Szczuckiej *Legendę o św. Jerzym*, Józefa Ignacego Kraszewskiego *Książdz Kordecki* [Warzachowska, 2012, s. 152].

(1853–1923; pseud. Antoni Werytus), dziennikarza i publicysty, kierownika literackiego „Wędrowca” i współpracownika „Gazety Kościelnej”. Była to dziewiętnastowieczna powieść, której akcja rozgrywa się podczas wojny francusko-pruskiej. W obu utworach podkreślono męstwo postaci, ich trudne wybory oraz szczęśliwe rozwiązania, wynikające z postawy moralnej.

Kolejny tekst, drukowany w 1929 r., wyszedł spod pióra Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812–1887), jednego z poczytniejszych wówczas autorów. *Zbawienie świata* było parafrazą *Caprea i Roma* (1859, wydanie książkowe z 1860 r.). Tym razem tłem dramatycznych wydarzeń były czasy panowania rzymskich cesarzy: Tyberiusza, Kaliguli, Klaudiusza i Nerona – prześladowców chrześcijan. Ten sam wątek (tym razem rządów cesarza Domicjana) pojawił się też w 1930 r. we *Flawiuszach*, autorstwa pisarza ukrywającego się pod kryptonimem Fr. L.

Ze współczesnych dzieł⁵ warto wspomnieć o skierowanym do masowego odbiorcy utworze *Otworzyło się okno na świat* (1929–1930) Marii Czeskiej-Maczyńskiej (1883–1944). Ta autorka moralizatorskich i hagiograficznych opowiadań i wierszy często gościła na łamach „Przewodnika Katolickiego”, „Niedzieli” czy „Gościa Niedzielnego” i podejmowała przede wszystkim dwa tematy: religijne i historyczne, ale zawsze „owiane szczerą ideologią chrześcijańską”. Celem *Otworzyło się okno na świat* było wspieranie programu wychowawczego domu i szkoły, co uczyniono, zestawiając ze sobą losy dwóch rodzin – Grocholskich, którzy nie „szli drogą Bożą” i odnieśli porażkę oraz Żmudów, trwających w wierze nawet w najgorszych momentach życia.

Autorem kolejnej współczesnej powieści o znaczącym tytule *Jak zabiłam moje dziecko* drukowanej w latach 1934–1935 w tłumaczeniu W. Weysenhoffa był dziennikarz katolicki Edmond Chanoine Louti (1863–1959) używający pseudonimu Pierre l’Ermite. W powieści podjęty został problem przemiany duchowej chłopca, wychowanego w bogatej rodzinie, któremu wiara w Boga pozwoliła na prowadzenie działalności charytatywnej.

Nowelista ks. prałat Zygmunt Chelmski (1851–1922) zamieścił w 1930 r. *Requiescat in pace* (*Niech spoczywa w pokoju*), utwór (rażący dziś nieco swoją formą i pouczającym stylem), którego bohaterem był ks. Anzelm Malutki z parafii jaworzyńskiej. Kapłan, pracując wytrwale i z pełnym poświęceniem, dał wiernym trwały przykład godnego postępowania. Także szwajcarski jezuita, ks. Joseph Spillmann (1842–1905), uczynił księdza z powołania, François Montmoulina, główną postacią jednej z najdłuższych i do dziś wznawianych powieści pt. *Tajemnica spowiedzi* (np.

⁵ Ze współczesnych utworów, w których podjęto rozważania na temat problemów egzystencjalnych, warto wspomnieć o powieściach: Elży Burchardówny-Karwowskiej, stałej pracownicy redakcji, kierowniczkii administracji, *Blask złota* (1935–1936; tekst publikowano z zastrzeżeniem praw „Niedzieli” do niego); Heliosa *Skarb z dalekiej ojczyzny* (1936–1938; z dużą kampanią reklamową w postaci zachęt do czytania i streszczeń); Gajusa Torna *Gdy zapanał mrok...* (1938–1939; nie dokończono druku z powodu wybuchu wojny).

Warszawa 2012 w tłumaczeniu Danuty Irmińskiej). Był to utwór kryminalny – niezwykle jak na repertuar „Niedzieli”; jego akcja rozgrywała się pod koniec XIX w. w zlaicyzowanej Francji. Gdy proboszcz parafii otrzymał okazałą sumę pieniędzy, musiał nie tylko borykać się z uprzedzeniami władz, ale i z niesłusznym oskarżeniem o morderstwo. Tytułowa tajemnica dotyczyła wyjawionej podczas spowiedzi informacji na temat mordercy.

Tak więc powieści, które zamieszczano na łamach tygodnika, przypominały historię Polski, gloryfikowały męstwo narodu i kultywowały tradycje. Ich uzupełnieniem były dobrane właśnie w tym duchu fragmenty znanych utworów polskiej klasyki jak: J. I. Kraszewskiego *Pamiętniki Mroczka* (z opisem bitwy wiedeńskiej); Władysława Stanisława Reymonta (1867–1925) *Chłopi* (z części *Wiosna*); Henryka Sienkiewicza (1846–1916) *Quo vadis* i *Potop* (urywek poświęcony oblężeniu Jasnej Góry w 1655 r.)⁶. Z drugiej strony tłem wydarzeń powieści drukowanych w czasopiśmie były m.in. czasy prześladowań za wiarę lub współczesne, w których bohaterowie wykazywali olbrzymi hart ducha, niezłomność i przywiązanie do religii.

Jeszcze więcej treści tego ostatniego rodzaju można odnaleźć w opowiadaniach, które pojawiały się w każdym numerze „Niedzieli”⁷. Zasadniczą cechą tego typu materiałów był bardzo specyficzny, moralizatorski ton wypowiedzi oraz odpowiednie ukierunkowanie czytelników na sprawy życia duchowego i niejako odwrócenie uwagi od problemów rodzinnych czy społecznych. Dlatego też w „obrazkach z życia” czy „prawdziwych wydarzeniach” ukazywano wyróżniające się postawy chłopca, robotnika i ubogich rzemieślników (np. w utworach M. Czeskiej-Maczyńskiej czy ks. Franciszka Gryglewicz (1897–1957)⁸, nauczyciela i wychowawcy młodzieży). Odbiorców „Niedzieli” nadzieją miały napawać przykłady trwania w wierze biednych mieszkańców miast i wsi, borykających się z typowymi dla odradzają-

⁶ Magdalena Rzakowolska przypominała, że ostra krytyka środowisk prawicowych skierowana była na twórczość Leo Belmonta, Jarosława Iwaszkiewicza, Bruno Jasińskiego, Juliusza Kadena-Bandrowskiego, Jalu Kurka, Stanisława Przybyszewskiego, Stanisława Witkiewicza Witkacego, Ireny Zarzyckiej, Emila Żegadłowicza, Tadeusza Boya-Żeleńskiego czy Stefana Żeromskiego [Rzakowolska, 2003, s. 33–34; Warząchowska, 2012, s. 184]. Irena Socha natomiast, omawiając program literacki narodowych czasopism harcerskich okresu międzywojennego, pisała: „Polecano odczytywać na zbiórkach fragmenty z powieści i poezji, zwłaszcza Sienkiewicza, Żeromskiego, Lenartowicza, Reymonta, Kasprowicza [...]. Celem tej działalności miało być także przeciwdziałanie wpływom książek »obcych duchowi narodowemu« (Tuwima, Słonimskiego, Boya i »niemoralnemu« wpływowi »Wiadomości Literackich«)” [Socha, 1990, s. 80].

⁷ Bywało, że podobnie jak powieści drukowane były w kilku kolejnych zeszytach, np. *Wigilia Bożego Narodzenia* Charlesa Dickensa (1812–1870).

⁸ Utwory ks. Gryglewicz, M. Czeskiej-Maczyńskiej, K. Iłakowiczówny, podobnie jak *Opowieść wigilijna* Ch. Dickensa i *Niewola tatarska* H. Sienkiewicza, znalazły się w przygotowanym przez Martę Nadolną-Źluczykont *Katalogu książek „zakazanych” opracowanym na podstawie materiałów zebranych w Archiwum Państwowym w Katowicach* [Nadolna-Źluczykont, 2013, s. 175–179].

cego się państwa problemami, jak ubóstwo, bezrobocie i wynikający z tego upadek moralny. Szczególną atencją autorów cieszyły się sylwetki matek, dbających o rodzinę, potrafiących dążyć konsekwentnie do celu, niejednokrotnie ratujących najbliższych przed demoralizacją (np. w tekstach Elży Burchardówny-Karwowskiej, Stanisławy Siemińskiej, Lucjana Sochy).

Oprócz opowiadań w tygodniku zamieszczano też anegdoty i humoreski, nowele, beletryzowane życiorysy świętych (najczęściej Św. Franciszka z Asyżu, kilkakrotnie też Św. Antoniego Padewskiego), gawędy (żartobliwy charakter podkreślały charakterystyczne pseudonimy, jak Brygida Zrędzina, Walenty Zręda, Agata Pyciowa spod Ojcowa). W tych formach wypowiedzi starano się przede wszystkim uzupełnić niedostatki życia codziennego luźną formą i prostym, wręcz rubasznym językiem. Zawsze jednak materiały te były opatrzone pouczeniem, miały więc miejsce utyskiwania na niską kulturę osobistą narodu, nadmierne spożycie nieodpowiednich trunków czy zbyt częsty udział w zabawach, które nie przynosiły korzyści duchowych. W każdym z numerów pojawiały się również utwory poetyckie o cechach religijnych i patriotycznych zarazem, związanych najczęściej z obchodzonymi świętami Wielkiej Nocy, Bożego Narodzenia, Matki Bożej Gromnicznej, Bożego Ciała; kultem Jezusa Chrystusa, Maryi i świętych pańskich (np. Władysława Bełzy (1847–1913), Kazimierzy Iłakowiczówny (1892–1983), Jotesa czyli Jerzego Szwajcera (1892–1967), Franciszka Karpińskiego (1741–1825), Jana Kasprowicza (1860–1926), Władysława Kondratowicza Syrokomli (1823–1862), Marii Konopnickiej (1842–1910), Adama Pługa (1823–1903)).

Te materiały miały jednak, zgodnie z zaleceniami ks. K. Kosyrzyka, jedynie uzupełniać zasadniczą treść zeszytów i przynosić rozrywkę, tym bardziej, że mogli tu mieć swój udział czytelnicy nadsyłający własne utwory (przodowali w tym członkowie młodzieżowych stowarzyszeń katolickich, np. Janina Waściszakowska i Włodzimierz Leszczyk).

Dobór autorów i form wypowiedzi literackich w „Niedzieli” był charakterystyczny dla czasopism diecezjalnych. Tygodnik służył bowiem celom religijnym (duchowość), społecznym (kompensacja, oderwanie od problemów) oraz patriotycznym (odwaga, zwycięstwa polskiego wojska), m.in. za sprawą klasycznych utworów polskich pisarzy i poetów [Diecezjalne, 1979, t. 1313; Kossakowska-Jarosz, 1999, s. 48]. Trudno nie zgodzić się z wypowiedzią cytowanej już H. Radlińskiej, że „Do pojęcia Ojczyzny należy książka. [...] Ale najgłębsze jest działanie książki przy tajemniczym porozumieniu, które się zjawia pomiędzy ludźmi, z jednej pochodzącymi kultury, wśród czaru mowy rodzinnej. [...] Gdzie jest książki brak – kulturze narodowej grozi niebezpieczeństwo” [Radlińska, 1934, s. 3].

W redakcji zadbano o to, by „Niedziela” „przynosiła otuchę, siłę, pokarm i broń, była [...] szkołą życia” [Mondry, 1936, s. 172–173] oraz by utwory literackie były pisane przez pisarzy i poetów, którzy reprezentowali odpowiednią formację religijną. Nie zamierzano przerażać czytelników popular-

nymi wówczas brukowymi powieściami, pełnymi opisów przemocy, czy też wychowywać ich na sentymentalnych romansach.

Dla wielu odbiorców teksty ogłaszane w „Niedzieli” były jedyną możliwością uczestniczenia w kulturze, tym bardziej, że wśród abonentów przeważali przedstawiciele ludu miejskiego i wiejskiego (co wynika z analizy korespondencji kierowanej do redakcji), także osoby chore oraz emigranci – dla tych ostatnich grup czytanie „Niedzieli” było szczególnie istotne ze względu na specyficzną sytuację losową⁹. Dlatego też we wszystkich tekstach używano prostego języka, łatwych skojarzeń i zrozumiałych przykładów odwołujących się do życia [por. Urban, 1930, s. 293–304]. Gusty literackie czytelników tygodnika były typowe dla niższych warstw społeczeństwa. Przykładowo, w bibliotekach Towarzystwa Czytelni Ludowych (zwanych też „tanią kuchnią literacką”) do najczęściej wypożyczanych pozycji literatury pięknej należały powieści: Marii Dąbrowskiej, Tadeusza Dołęgi-Mostowicza, Arkadego Fiedlera, Zofii Kossak-Szczuckiej, Gustawa Morcinka, Marii Rodziewiczówny, H. Sienkiewicza, Ewy Szelburg-Zarembiny i Melchiora Wańkowicza. Bezrobotni użytkownicy tych instytucji chętnie sięgali po W. Gąsiorowskiego, J. I. Kraszewskiego, W. S. Reymonta, M. Rodziewiczównę, H. Sienkiewicza, Stefana Żeromskiego [Warzachowska, 2011, s. 104, 113; por. też Olczak-Kardas, 2012, s. 164]¹⁰.

Terapeutyczne funkcje tekstów literackich ogłaszanych w „Niedzieli” polegały zatem na tym, by stanowić dla czytelników przede wszystkim „zdrowy pokarm duchowy”, być „wierną i najmiłą przyjaciółką”, „nauczycielką, która rozjaśnia umysł, wyrabia pojęcie o rzeczach ważnych, uczy szlachetnie żyć i myśleć”, „źródłem czystej wody, z której czerpać można ożywczej prawdy, osładzającej ciężką i gorzką dolę”, „główną rozrywką” czy „przewodniczką w życiu duchowym” [Kilka, 1933, s. 541; Mondry, 1927, s. 261–264].

W ciągu czternastu lat ukazywania się periodyku zamieszczono w nim powieści, opowiadania i wiersze, w których wyraźnie akcentowana była tematyka religijna i historyczna. Bohaterami utworów byli zazwyczaj księża lub głęboko religijne osoby świeckie, które, tak jak czytelnicy tygodnika, przeżywały rozmaite wewnętrzne rozterki moralne. Każdy mógł zatem utożsamiać się z nimi, znajdować w ich postawie i wyborach wzorzec osobowy dla siebie, a przede wszystkim postępować zgodnie z akcentowaną moralnością katolicką. Toteż stresy i niepowodzenia można było przynajmniej próbować niwelować czytając o odważnych czynach i optymistycznie kończących się przygodach postaci literackich, wiernych swoim ideałom.

⁹ Trzeba podkreślić, że tygodniki diecezjalne były promowane także w szpitalach, przychodniach, a nawet zakładach karnych, gdzie stanowiły „drogowskazy w życiu” [Warzachowska, 2012, s. 203–204].

¹⁰ Opis inicjacji literackiej młodzieży na łamach czasopism w okresie międzywojennym („Gromada”, „Harcerz”, „Harc mistrz”, „Kuznia Młodych”, „Orleń”, „Płomyk”, „Skaut” [Socha, 1990, s. 50–52, 69–74, 77–84, 97–102, 130–134, 162–166].

Większość tekstów przepełnia co prawda dydaktyzm, część ma wręcz charakter poradnikowy, który dziś może być kwestionowany, ale jak wynika z ogłaszanych na łamach tygodnika opinii, listów i odpowiedzi na ankiety, tego właśnie oczekiwali ówcześni odbiorcy, taka konstrukcja i treść utworów literackich zaspokajała ich potrzeby duchowe, pobudzała do zadumy, refleksji, a być może i do działania.

Bibliografia

- Bajor A., Żmigrodzki Z. (2002), *Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926–1939*. Częstochowa.
- Bukowska I. (wybór i oprac.) (2005), *Wychowawcza i terapeutyczna funkcja książki. Materiały pomocnicze dla bibliotekarzy, nauczycieli i pedagogów* [online]. [dostęp: 2014-10-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bp.pila.pl/wp-content/uploads/2009/05/wychowawcza-i-terapeutyczna-funkcja-ksiazki.pdf>.
- Civardi L. (1939), *Podręcznik Akcji Katolickiej*. Poznań.
- Diecezjalne czasopismo* (1979), W: Encyklopedia Katolicka. Pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicz, t. 3. Lublin, l. 1309–1314.
- Kilka pytań dla wszystkich Czytelników* (1933), „Niedziela”, nr 45, s. 541.
- Kossakowska-Jarosz K. (1999), *Śląsk znany, Śląsk nie znany. O kulturze literackiej na Górnym Śląsku przed pierwszym progiem umasowienia*. Opole.
- Kosyrzyk K. (1939), *Prasa katolicka orężem prawdy*. Katowice.
- Kubina T. (1926), *Arcypasterska zachęta*. „Niedziela”, nr 1, s. 2.
- L. Ż. [Żebrowski L.] (1931), *Apostolstwo książki czyli Rzecz o kolportażu książki religijnej w Kościele*. Wilno.
- Molicka M. (2008), *Terapeutyczne funkcje literatury*. „Scripta Comeniana Lesnensis”, nr 6, s. 27–40.
- Mondry W. (1927), *Życzenia naszych czytelników – a stanowisko redakcji*. „Niedziela”, nr 25, s. 261–264.
- Mondry W. (1936), *Pielgrzym – Jubilat (z okazji 10-lecia „Niedzieli”)*. „Niedziela”, nr 15, s. 172–173.
- Mysiek W. (1966), *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918–1939*. Warszawa.
- Nadolna-Thuczykont M. (2013), *Powrót książek zakazanych do współczesnych odbiorców (wybrane zagadnienia)*. Katowice.
- O dobrą książkę* (1929), „Niedziela”, nr 35, s. 415–416.
- Olczak-Kardas M. (2012), *Znaczenie lektury w życiu społeczności wiejskiej w świetle pamiętników chłopów w okresie dwudziestolecia międzywojennego*. W: *Zalecenia i przestrogi lekturowe (XVI–XX wiek)*. Pod red. M. Jarczykowej i A. Bajor. Katowice, s. 159–170.
- Radlińska H. (1934), *Książka wśród ludzi. Uwagi o potrzebach i badaniu czytelnictwa*. Wyd. 2 rozsz. Warszawa.
- Redakcja „Niedzieli” (1930), *Drodzy czytelnicy! „Niedziela”*, nr 1, s. 9.

- Rzadkowolska M. (2003), *Czytelnictwo powieści w opiniach środowisk katolickich II Rzeczypospolitej*. Łódź.
- Socha I. (1990), *Czasopisma dla młodzieży – literatura piękna – wychowanie literackie (1918–1939)*. Katowice.
- Stańczak C. (1930), *Katolicka Akcja Prasowo-Kolportażowa (potrzeba, metody, środki)*. Łódź.
- Urban J. (1930), *Czytelnictwo religijne w Polsce*. „Przegląd Powszechny”, T. 186, s. 293–304.
- W. M. (1932), *Apostolstwo świeckich*. „Niedziela”, nr 39, s. 462.
- Warzachowska B. (2011), *Biblioteki Towarzystwa Czytelni Ludowych w województwie śląskim w latach 1922–1939. Współpraca z Kościołem katolickim*. „Studia Bibliologiczne” T. 19: Zagadnienia wydawnicze – dzieje książki, prasy i bibliotek. Pod red. A. Sitkovej. Katowice, s. 100–118.
- Warzachowska B. (2012), *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922–1939)*. Katowice.

Agnieszka Bajor

Therapeutic function of literature – “Niedziela” (1926-1939)

Summary

The paper presents the therapeutic functions of novels, stories and poems published in the one of the pre-war diocesan weeklies – “Niedziela” (*Sunday*) (1926-1939). The author pays attention to the functions of so called good books and newspapers in pastoral work, and above all, to the educational features of literature. The text analyzes the religious and patriotic song lyrics published in the magazine. Polish classical writers (eg. Józef Ignacy Kraszewski, Henryk Sienkiewicz), Catholic writers and amateur artists supported spiritually the readers, comforted them, strengthened their faith, evoked the history and Polish traditions and showed exemplary moral attitudes.

Keywords: bibliotherapy, weekly “Niedziela”

**PROJEKT „DIGITÁLNA KNIŽNICA A DIGITÁLNY ARCHÍV”.
RELACJA Z POBYTU W SŁOWACKIEJ BIBLIOTECIE NARODOWEJ
W MARTINIE**

Uczestnictwo w projekcie edukacyjnym, realizowanym w ramach unijnego programu Erasmus (15-21 czerwca 2014 r.), umożliwiło zapoznanie się z działalnością słowackich bibliotek naukowych różnych szczebli – uniwersyteckiej (Univerzitná knižnica Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici), regionalnej (Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici) i narodowej (Slovenská národná knižnica v Martine) – pod kątem wspierania rozwoju społeczeństwa informacyjnego, pomocy w nauczaniu i uczeniu się, zaspokajaniu potrzeb praktycznych i zawodowych, obsługi nauki, kultury i gospodarki, a także zachowania i udostępniania dorobku umysłowego społeczeństwa Słowacji.

Wizytę w Słowackiej Bibliotece Narodowej w Martinie (dalej SNK) gospodarze dedykowali miejscu i roli SNK w narodowym systemie wiedzy i komunikacji naukowej, w szczególności organizacji dostępu i zarządzania wiedzą. Liczący obecnie ok. 4 800 000 jednostek zasób biblioteki (w tym ok. 1 360 000 jednostek rękopisów i zbiorów graficznych oraz ponad 167 000 dokumentów i materiałów biograficznych) został przedstawiony jako element systemu komunikacji. Szkolenie podzielono na dwa moduły: przegląd tradycyjnych zbiorów i kolekcji bibliotecznych, literacko-archiwalnych i literacko-muzealnych zgromadzonych w centralnym gmachu SNK oraz prezentację działalności Centrum Digitalizacji we Vrútkach¹, które powołano jako wykonawcę narodowego projektu DIGDA – „Digitálna knižnica a digitálny archív” (Biblioteka cyfrowa i archiwum cyfrowe).

¹ We Vrútkach (powiat Martin) w latach 2006-2011 przystąpiono do przebudowy kompleksu dawnych koszar na potrzeby centrum masowej digitalizacji i ochrony dziedzictwa kulturowego. Środki na inwestycję – ok. 1,4 mln € pozyskano z Funduszy Norweskich.

Projekt DIGDA jest realizowany przez SNK we współpracy ze Słowackim Archiwum Narodowym w Bratysławie (Slovenský národný archív – SNA) w ramach Programu Operacyjnego Społeczeństwo Informacyjne, oś priorytetowa 2, wsparcie innowacyjności, budowa społeczeństwa informacyjnego oraz wzrost potencjału inwestycyjnego².

Celem programu o wartości 49 572 033,60 €, finansowanego (w okresie od 1 kwietnia 2012 do 1 czerwca 2015) ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa – Ministerstwa Kultury i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – jest cyfryzacja ponad 2,5 mln dokumentów oraz stworzenie platformy, która udostępni w sieci minimum 30% zeskanowanych obiektów.

Przedmiotem digitalizacji są:

1. Zgromadzone w zasobie SNK piśmiennictwo, do którego dostęp jest ograniczony ze względu na jego zabytkową wartość (rękopisy, stare druki, rzadkie książki, teksty tradycyjnej kultury ludowej, dokumenty graficzne, materiały kartograficzne), współczesna produkcja wydawnicza, a także teksty dokumentujące słowacki dorobek naukowy i zawodowy do roku 2015, w tym: wyniki badań naukowych, materiały konferencyjne, sprawozdania z sesji etc.; ponadto są utrwalane cyfrowo dawne i bieżące roczniki słowackich gazet i czasopism;

2. Zamknięte zespoły archiwalne ze zbiorów SNA, wśród których najważniejsze obiekty to arkusze ze spisu ludności Słowacji (1930, 1939, 1940), dokumentacja Komunistycznej Partii Słowacji (1939-1948), a także archiwa Ministerstwa Kultury Słowackiej Republiki Socjalistycznej z lat 1969-1989.

Ucyfrowione w ramach projektu DIGDA dokumenty są własnością SNK i SNA; archiwizowane za pośrednictwem Centralnego Repozytorium Danych Biblioteki Uniwersyteckiej w Bratysławie będą rozpowszechniane poprzez centralny portal – bibliotekę cyfrową, udostępniający różnorodne treściowo obiekty ze zbiorów słowackich bibliotek, muzeów, galerii itp.

Informację o postępie prac oraz prezentację najciekawszych zdigitalizowanych dokumentów ze zbiorów SNK zamieszcza strona internetowa: <http://dikda.eu/>.

Unikalność DIGDA, jak zgodnie podkreślali gospodarze, polega nie tylko na skali wytwarzania wysokiej jakości obiektów cyfrowych, przeznaczonych do długoterminowego zachowania i powszechnego udostępniania dziedzictwa kulturowego i dorobku naukowego Słowacji³, ale także na dopełniających projekt, szeroko podjętych działaniach ochronnych i konserwatorskich – dezynfekcji, usuwaniu uszkodzeń i zanieczyszczeń,

² Głównym celem interwencji 2. osi priorytetowej jest stworzenie warunków do rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz powiązań między gospodarką a sektorem B+R.

³ Wierne odwzorowanie dokumentów zabytkowych pozwoli na wielodostępowe wykorzystanie ich kopii cyfrowych, stanowiąc jedną z technik ochrony zbiorów.

odkwaszaniu zagrożonych dokumentów. Towarzyszy im intensywna rozbudowa infrastruktury technicznej Centrum Digitalizacji SNK we Vrútkach, rozwój kompetencji pracowniczych oraz tworzenie nowych miejsc pracy⁴.

Do cyfrowego przetwarzania zbiorów wykorzystywane są 22 skanery różnych typów. Skanery planetarne używane są przede wszystkim do kopiowania zbiorów zabytkowych; płaskie – o wydajności 1500-3000 stron/godzinę, gdzie pracownicy jedynie na ekranie kontrolują jakość kopii – do książek nowszych. Proces digitalizacji zamyka edycja plików i przetwarzanie obrazu, tzw. post-processing oraz wykonanie metadanych. Praca w systemie dwuzmianowym znacznie intensyfikuje przebieg ucyfrowienia. W końcu czerwca 2014 r. liczbę zdigitalizowanych dokumentów szacowano na ok. 900 000. Prężnie postępują także zabiegi konserwatorskie, wykorzystujące urządzenia do sterylizacji zbiorów (o wydajności 60-100 ton/rok) oraz do odkwaszania papieru (20-60 ton/rok).

Projekt DIGDA, wykorzystując doświadczenia programów cyfryzacji zbiorów wielu instytucji pamięci z różnych krajów, wpisuje się w zalecenia Unii Europejskiej w zakresie ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego Europy. Wśród wymiernych korzyści SNK płynących z realizacji narodowego programu cyfryzacji zbiorów należy wymienić:

- wdrażanie nowoczesnych technologii informatycznych do alternatywnego sposobu udostępniania dokumentów;
- kształtowanie się i rozwój nowej dziedziny wiedzy na Słowacji;
- praktyczne kształcenie specjalistów w dziedzinie digitalizacji oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych w bibliotekach;
- wypracowanie nowego, do tej pory nieistniejącego na Słowacji, systemu ochrony i konserwacji narodowego zasobu bibliotecznego.

⁴ Projekt realizuje 163 pracowników, w tym 124 nowozatrudnionych.

SKARBY BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W PAŁACU KRÓLEWSKIM WE WROCŁAWIU

W dniach 11.07–24.08.2014 r. w Muzeum Historycznym w Pałacu Królewskim we Wrocławiu prezentowana była niezwykle wystawa dawnych map, planów i widoków miast związanych z życiem twórcy pierwszej samodzielnej mapy Śląska – Marcina Helwiga z Nysy (1516–1574), pedagoga, rektora wrocławskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny i pierwszego śląskiego kartografa, który wprowadził mapę jako środek dydaktyczny do nauki historii i geografii. Zasadność użycia mapy obszernie objaśnił w specjalnej publikacji, w której zawarł szczegółową instrukcję korzystania z mapy, dając tym samym najlepszy przykład epoce, w której „słońce śląskiego humanizmu świeciło pełnym blaskiem”.

Wystawa zorganizowana we współpracy Zamku Królewskiego w Warszawie z Muzeum Miejskim Wrocławia dla uczczenia 125. rocznicy ostatniego faksymilowego wydania mapy Helwiga w 1889 r. nosi tytuł: „Silesia et Wratislavia. Mapa Śląska Martina Helwiga w kartografii śląskiej (1561-1889)”. Wśród setki oryginalnych obiektów z kraju i zagranicy 7 najcenniejszych wypożyczyła Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. Były to 3 starodruczne wydania mapy Śląska Helwiga z lat 1685, 1745 i 1776 oraz reprint Heinricha Lessera z 1889 r. Do tego unikalny plan widokowy Wrocławia Georga Hayera z 1591 r., bezcenna norymberska Kronika Schoedla z 1493 r. i tybiński almanach z własnoręcznymi wpisami Martina Helwiga z 1544 r. Wszystkie te obiekty w stanie idealnym po konserwacji zostały ubezpieczone na ponad pół miliona złotych i eksponowane były na III piętrze Muzeum Historycznego Miasta Wrocławia przy ul. Kazimierza Wielkiego 35.

Na wystawie zgromadzono w sumie 7 z 10 znanych i zachowanych oficjalnych wydań mapy, której ukazanie się drukiem w 1561 roku w Nysie, powszechnie uznaje się za początek kartografii śląskiej. Wartość mapy polega przede wszystkim na oryginalności, Helwig bowiem nie oparł się na

II. 1. Ozdobny kartusz mapy Śląska Martina Helwiga, wyd. 6, Wrocław 1685. Źródło: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=26265&from=publication>

znanych mu dotychczasowych dziełach kartograficznych, lecz na autopcji, tzn. prymitywnych wprowadzie, ale własnych pomiarach dokonywanych w czasie licznych podróży po rodzinnym Śląsku. Obraz geograficzny w prawie półmilionowej skali zawiera wprost niesłychaną, jak na ówczesne czasy, ilość informacji fizjograficznych, topograficznych i osadniczych. Mapa ma orientację południową, a na jej treść składają się: hydrografia, orografia (przedstawiona metodą kopczykową), osadnictwo (wśród obiektów wyróżniono miasta, zamki, klasztory i wsie) oraz pokrycie terenu (lasy). Autor zamieścił na niej także kilka ciekawych elementów, m.in. postać znanego z legend Ducha Gór zwanego Liczyrzepą (jest to jego pierwszy znany wizerunek) oraz uprawy chmielu w okolicach Gliwic i Bytomia. Całość jest ozdobiona dekoracyjnymi kartuszami z królewskimi godłami Polski i Czech oraz szeroką bordiurą, na której autor umieścił 28 herbów księstw śląskich i ich stolic, przeplatanych ornamentami roślinnymi. Istotną ciekawostką jest pojawienie się elementu kartografii historycznej na mapie Helwiga, który niewielkim piktogramem zaznaczył legendarną szkołę biskupią w Smogorzowie, umieszczając obok napis: *Smorga, prima Silesiorum schola – 966*.

Mimo nietypowej orientacji południowej i dość niedokładnie przedstawionej hipsometrii, mapa Helwiga odniosła wielki sukces wydawniczy, stając się wzorem dla wielu opracowań kartograficznych ziemi śląskiej przez następne dwa wieki. Stąd przylgnął doń zasłużony przydomek „matki

wszystkich innych map Śląska”. Posłużyła ona także jako materiał do licznych przeróbek dla niejednokrotnie bardzo znanych renesansowych kartografów, którzy odąd regularnie już zamieszczali Śląsk w swoich atlasach. Wśród nich znaleźli się twórcy najgłośniejszych szkół kartograficznych ówczesnych Niderlandów Gerhard Merkator (1512–1594), Abraham Orteliusz (1527–1598) i ich następcy: Joannes Janssonius, Jodocus Hondius i Joan Blaeu oraz twórca pierwszej zachowanej właśnie dzięki atlasowi Orteliusza mapy Polski z 1570 r. – Wacław Grodecki.

Szczególne zainteresowanie na wystawie wzbudziło sąsiedztwo ostatniego wydania mapy Helwiga z 1776 r. ze specjalną dedykacją dla zasłużonego kartografa włoskiego Giovanni Antonio Rizzi Zannoniego z wyjątkowej urody dziełem jego autorstwa, tj. ostatnią wielką mapą Rzeczypospolitej z przed pierwszego rozbioru w 1772 r., której egzemplarz wypożyczyła Staatsbibliothek w Berlinie.

Ogromne zainteresowanie wrocławską wystawą jeszcze raz udowodniło, że nie przemijająca od setek lat fascynacja dawną kartografią nie jest udziałem nielicznych.

Lista obiektów z Biblioteki Uniwersyteckiej wypożyczonych na wystawę:

1. [Silesiae typus descriptus et editus a Martino Heilwig Neissense], mapa Śląska, drzeworyt, 57,5 × 73 cm (z ornamentem marginesowym 67 × 81,5 cm), wyd. 6, Wrocław 1685. sygn. **2448-IV.B**

2. M. Martin Helwigs Erste Land=Charte vom Herzogthum Schlesien, mapa Śląska. drzeworyt, 57,5 × 73 cm (z ornamentem marginesowym 67 × 81,5 cm), wyd. 8, Wrocław 1745. sygn. **2449-IV.B**

3. M. Martin Helwigs Erste Land=Charte vom Herzogthum Schlesien, mapa Śląska. drzeworyt, Drzeworyt, 57,5 × 73 cm (z ornamentem marginesowym 67 × 81,5 cm), wyd. 10, Wrocław 1776. sygn. **12215-A**

4. Hayer, Georg: Urbis Wratislaviae ... 1591, Plan widokowy Wrocławia, akw. Wymiary: 43 × 54,5 cm, sygn. **370858, k.42a**

5. Schedel, Hartmann: Liber Chronicarum..., Nürnberg 1493, wymiary: 49 × 33,5 cm, sygn. × **V.F.139**

6. Pitotus Petri, Stoeffler Johann: Almanach novum supr Ioannis Stoeffleri... Tubingae 1544 wymiary: 21,5 × 17 cm, sygn. **462147**

**WALNE ZGROMADZENIE
FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES
(TARNÓW 15-17 WRZEŚNIA 2014)**

Jubileuszowe – dwudzieste Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES odbyło się w dniach 15–17 września 2014 r. w Tarnowie w Wyższym Seminarium Duchownym. W ogólnopolskim spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele bibliotek kościelnych zrzeszonych w Federacji, a także zaproszeni goście. Uczestników Walnego Zgromadzenia powitał ks. dr Leszek Rojewski – prorektor WSD w Tarnowie – podkreślając ważność wydarzenia dla tarnowskiego środowiska lokalnego. Następnie ks. dr Jerzy Witczak – przewodniczący Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES – otworzył obrady – przedstawiając ramowy program Walnego Zgromadzenia.

Zgodnie z harmonogramem głos zabrał ks. dr Tomasz Kudroń były dyrektor Biblioteki w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie, prezentując historię przebudowy oraz zrealizowany w latach 2009–2011 projekt rozbudowy Biblioteki. Po obszernej prezentacji poszczególnych etapów prac i ożywionej dyskusji słuchaczy, uczestnicy spotkania udali się na zwiedzanie Biblioteki. Oglądając kolejne pomieszczenia (a w nich artystyczny wystrój – połączenie klasyki z awangardą), dzielono się spostrzeżeniami odnośnie do funkcjonalnych rozwiązań na stanowiskach pracy (co dla bibliotekarzy praktyków jest wartościową lekcją). Zwiedzający docenili zaangażowanie i wielki wkład w urządzenie pomieszczeń tarnowskiego zespołu bibliotecznego.

Drugi dzień obrad rozpoczął się Mszą św. pod przewodnictwem ks. bp. Andrzeja Jeża – ordynariusza tarnowskiego, który w wygłoszonej do bibliotekarzy homilii zaakcentował fakt, że „Rola pracowników biblioteki [...] polega na ciągłym otwieraniu, udostępnianiu, przechowywaniu i strzeżeniu zgromadzonych ksiąg dla kolejnych czytelników i następnych pokoleń. [...] Bez książek, bez tego materialnego przekazu słowa, nie byłoby ludzkiej kultury, cywilizacji i ludzkich dziejów”. W dalszej części homilii biskup Jeż

przywołał słowa z *Księgi henrykowskiej* napisane ręką notariusza Konrada „onieważ jedno pokolenie mija, a drugie nadchodzi i nic stałego nie ma pod słońcem, zapobiegliwa pomysłowość dawnych ludzi postanowiła uwiecznić czyny śmiertelników przy pomocy odpowiednich świadków i spisywania dokumentów”. Kończąc wystąpienie biskup podkreślił, że „Dzięki zapobiegliwej pomysłowości wielu pokoleń kronikarzy, pisarzy i bibliotekarzy usiłujących chronić przeszłość przed zapomnieniem, możemy po latach sięgać do nieprzebranego skarbcza wiedzy”.

Dalsza część sesji odbywała się w auli seminaryjnej. Obradom przewodniczył ks. J. Witczak – dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zapraszając ks. dr Ryszarda Banacha – historyka, pracownika biblioteki i archiwum diecezjalnego w Tarnowie – do wygłoszenia referatu *Biblioteka WSD z perspektywy historycznej*. Prelegent przedstawił dzieje Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie, początki tworzącej się Biblioteki Seminaryjnej, genezę gromadzonych zbiorów oraz sylwetki osób zajmujących się organizacją pracy bibliotecznej.

Kolejny referat *Tarnowska Biblioteka Cyfrowa – idea, powstanie, zasób* wygłosiła Ewa Stańczyk – dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie. Celem wystąpienia było przedstawienie najcenniejszych dokumentów zgromadzonych w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej, a także ukazanie współpracy Biblioteki z siostrzanymi instytucjami regionu w zakresie digitalizacji zbiorów.

Kontynuacją omawianego zagadnienia był referat Iwony Gleisner – kustosa z Gminnej Biblioteki Publicznej w Wierzchosławicach na temat: *Dziedzictwo kulturowe Kościoła w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej*. Prelegentka wyeksponowała zbiór dokumentów kościelnych ubogacający zasób Tarnowskiej Biblioteki Cyfrowej, pośród których znalazły się różne edycje Biblii, ksiąg liturgicznych, kronik i kalendarzy.

Zamknięciem tej części obrad było omówienie *Sprawozdania z pracy Zarządu* przedstawione przez ks. J. Witczaka. Przewodniczący Federacji poinformował zebranych o najistotniejszych pracach Zarządu, zwłaszcza tych które miały wpływ na usprawnienie działalności bibliotek kościelnych. Ważnym punktem Walnego Zgromadzenia było przyjęcie Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w poczet członków Federacji. Należy podkreślić, że Biblioteka ta przed laty była w grupie inicjatorów utworzenia Federacji i w Komitecie założycielskim FIDES.

Po przerwie obrady toczyły się w auli Jana XXIII WSD, gdzie w prezentacji multimedialnej opracowanej przez ks. prof. Tadeusza Bukowskiego – dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie – przedstawiono *Najstarsze Muzeum Diecezjalne na ziemiach polskich w 125 rocznicę założenia*. Multimedialny spacer po muzeum zapraszał do fizycznego odwiedzenia tej placówki i podziwiania zgromadzonych tam eksponatów. Była również okazja do zwiedzenia bazyliki katedralnej i innych obiektów kultury sakralnej Tarnowa.

Następnie odbyła się prezentacja czasopisma „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, podczas której redaktor naczelny pisma Bogumiła Warząchowska omówiła tematykę bieżącego zeszytu i wręczyła egzemplarze autorские, a także zachęciła zebranych do współpracy w tworzeniu periodyku.

W kolejnym wystąpieniu dr Ryszard Żmuda – dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, autor licznych bibliografii nauk kościelnych – skupił się na problematyce związanej z *Biografistyką kościelną*. Mówca zwrócił uwagę na ważność omawianego zagadnienia dla nauk teologicznych, apelując do zebranych o współpracę w pozyskiwaniu kolejnych biogramów.

Zwieńczeniem intensywnych obrad było zwiedzanie miejsc kultu ziemi tarnowskiej m.in. najstarszego w tej części Polski kościoła p.w. Świętych Pustelników Świerada i Benedykta w Tropiu, ufundowanego przez Kazimierza Odnowiciela ok. 1045 r. Następnie w Centrum Formacyjno-Rekolekcyjnym Diecezji Tarnowskiej „ARKA” odbyło się spotkanie integracyjne uczestników Walnego Zgromadzenia. Była okazja do indywidualnych kontaktów, wymiany doświadczeń i omówienia bieżących problemów bibliotek kościelnych.

Trzeci dzień sesji rozpoczął się Mszą św. pod przewodnictwem bpa Andrzeja Siemieniewskiego – delegata Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, który wygłosił do obecnych okolicznościową homilię, podkreślając służebny charakter pracy bibliotekarzy. Nawiązał również do ich szczególnego zaangażowania w różnych typach bibliotek kościelnych i misyjnej pracy dla rozwoju kościelnych dóbr kultury.

Moderowanie obrad kolejnego dnia objęła dr Bogumiła Warząchowska – zastępca przewodniczącego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, kierownik Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Pierwszy referat przedstawił ks. J. Witczak. W wystąpieniu zatytułowanym *Prezentacja projektu centralnego katalogu bibliotek FIDES* autor przedstawił etapy działań związane z wprowadzeniem do wielu bibliotek kościelnych systemu bibliotecznego KOHA oraz poruszył zagadnienie ujednolicenia haseł przedmiotowych i współpracy z NUKAT.

Następnie dr Alicja Kuberska – przedstawiciel firmy ALTO-Protekt w referacie *Pozyskiwanie funduszy na konserwację zasobów bibliotecznych* wskazała sposoby pozyskiwania środków finansowych z programów europejskich, rządowych, ministerialnych i samorządowych na zabezpieczenie zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych.

Po przerwie głos zabrał Marcin Malinowski – przedstawiciel firmy Max Elektronik SA – prezentując zebranym zintegrowany system biblioteczny PROLIB (zainstalowany m.in. w Bibliotece WSD w Tarnowie).

Końcowa część spotkania przeznaczona była na wewnętrzne sprawy Federacji m.in. na podziękowanie ks. dr. T. Kudroniowi dotychczasowemu dyrektorowi Biblioteki za wieloletnie kierowanie księżnicą. Ustalono również miejsce kolejnego Walnego Zgromadzenia, którym ma być Biblioteka

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Następnie zaproszono biblioteki członkowskie Federacji na międzynarodową konferencją *Dziedzictwo Jana Pawła II w bibliotekach i archiwach krajowych i zagranicznych* organizowaną przez Bibliotekę Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie oraz na ogólnopolską konferencję naukową *Historyczne księgozbiory dominikańskie. Miejsca, ludzie, historie* przygotowaną przez Bibliotekę Dominikanów w Krakowie.

Obradom towarzyszyła wystawa książek przygotowana przez Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, dzięki czemu bibliotekarze mieli okazję zapoznać się z bogatą ofertą wydawniczą najnowszej literatury teologicznej.

RENATA SOWADA

*Sekcja Bibliotekarska przy Okręgu Śląskim Związku Nauczycielstwa Polskiego
w Katowicach*

SEMINARIUM W JUBILEUSZOWYM ROKU CZYTELNIKA

Sekcja Bibliotekarska przy Okręgu Śląskim Związku Nauczycielstwa Polskiego w Katowicach aktywnie włączyła się w obchody Jubileuszowego Roku Czytelnika, którym ogłoszony został rok 2014¹. Z jej inicjatywy 18 września 2014 r., pod hasłem „Czytanie łączy pokolenia”, zostało zorganizowane seminarium literackie, w sali konferencyjnej Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Organizatorami byli Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego, Zarząd Okręgu Śląskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Okręgowa Sekcja Bibliotekarska ZNP w Katowicach. Celem przedsięwzięcia była wymiana doświadczeń zawodowych w zakresie promowania czytelnictwa przez biblioteki szkolne, publiczne i naukowe.

Wśród zaproszonych gości byli obecni: Anna Tokarska, dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, Małgorzata Gwadera z tej samej instytucji, Katarzyna Czapla-Durska, kierownik wypożyczalni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach, Sylwia Błaszczyk, członek Zarządu Głównego i przewodnicząca Okręgu Śląskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Alina Grabna, prezes Oddziału Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich w Częstochowie, przewodniczące Sekcji Bibliotekarskich ZNP: Róża Mordyńska (Zabrze), Gabriela Piasecka (Mysłowice), Justyna Górnikowska (Tychy), Beata Wolna-Kudelko (Siemianowice Śląskie), Iwona Filus (Będzin), Danuta Jeziorowska (Chorzów) oraz wiceprzewodniczące.

Zgromadzonych powitały Jadwiga Witek, rzecznik prasowy CINIbA, specjalista ds. promocji PR oraz Renata Sowada, przewodnicząca Sekcji

¹ Zob. <http://www.sbp.pl/650>

Bibliotekarskiej przy Okręgu Śląskim Związku Nauczycielstwa Polskiego w Katowicach. Jadwiga Witek przedstawiła działania CINIiBA dotyczące realizacji projektów „Śląskie czyta” oraz „Spotkania polonistyczne”. Pierwszy z projektów, realizowany od kwietnia do listopada 2013 r. w formie programu telewizyjnego we współpracy z TVP Katowice, przybliżał istotne zagadnienia współczesnej literatury polskiej, szukając odpowiedzi na pytania szczególnie dotyczące literatury regionu i prezentującego pisarzy pochodzących ze Śląska (m. in. Zbigniew Białas, Aleksander Nawarecki i Wojciech Kuczok). Podobny cel przyświecał także drugiemu z projektów, o charakterze naukowo-kulturowym, w którym naukowcy UŚ przybliżali tematy naukowo-badawcze, umożliwiające poznanie różnych obszarów literatury. Przedstawione projekty są kolejnymi działaniami biblioteki promującymi i popularyzującymi osiągnięcia naukowe społeczności akademickiej, a także osobom spoza niej.

Referat *Biblioteka Zespołu Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych jako Szkolne Centrum Kultury* wygłosiła następnie Agnieszka Kłyk. Szkolna biblioteka – pracownia interdyscyplinarna odgrywa istotną rolę w społeczności szkolnej i lokalnej. Jest miejscem otwartym i przyjaznym dla czytelnika, jak też to doskonały przykład podążania za potrzebami młodych ludzi wychowanych w erze cyfryzacji.

Katarzyna Janczulewicz omówiła kolejno założenia Wielkiej Ligi Czytelników, miejskiego konkursu czytelniczego dla uczniów klas 1-6 szkół podstawowych, trwającego przez cały rok szkolny. Uczniowie nie tylko czytali wskazane przez organizatorów książki, rozwijali umiejętność wyszukiwania informacji, logicznego rozumowania, wyobraźnię i myślenie przestrzenne. Wielka Liga Czytelników promowała rodzinne spędzanie czasu. Finałowa „III Wielka Zabawa Rodzinna” aktywizowała rodziny do wspólnej zabawy i spędzania czasu razem, m.in. poprzez udział w licznych atrakcjach edukacyjno-kulturalnych: Korowód Postaci z Książek, Pokaz Talentów, turnieje finałowe Wielkiej Ligi Czytelników, zabawę integracyjną „Rodzina Na Medal”, spotkania autorskie z pisarzami książek dla dzieci.

Renata Sowada ukazała działania podejmowane przez Sekcję Bibliotekarską ZNP w Częstochowie na rzecz promocji czytelnictwa, wśród nich Paradę Postaci Literackich, Regionalną Sesję Popularyzatorską, maratony czytelnicze, Regionalne Forum Bibliotekarzy w Częstochowie, konkursy dla uczniów i nauczycieli bibliotekarzy, warsztaty, szkolenia i spotkania autorskie.

Podczas seminarium wręczono nagrody przyznane w Wojewódzkim Konkursie Fotograficznym „Biblioteka w oczach czytelnika”, zorganizowanym pod patronatem Jadwigi Aleksandry Rezler, prezesa Okręgu Śląskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Katowicach, przez Okręgową Sekcję Bibliotekarską ZNP. W konkursie uczestniczyli uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, a ich zadaniem było wykonanie fotografii. Komisja w składzie: Katarzyna Czapla – Durska, kierownik

wypożyczalni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach – przewodnicząca, Anna Przygódzka, kierownik Filii nr 13 Biblioteki Publicznej im. dr. W. Biegańskiego w Częstochowie, przewodnicząca Oddziału Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Częstochowie – członek, Teresa Terlicka, dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Przyrowie – członek, postanowiła przyznać nagrody w kilku kategoriach oraz wyróżnienia.

W kategorii **gimnazjum**: pierwsze miejsce Gimnazjum nr 21 w Częstochowie – praca Edyty Kaszyńskiej (opiekun Bożena Policińska) pt.: „Moja ulubiona. Czytałam ją...”. Fotografia, pomimo przeświecenia, a może właśnie dlatego, nabrała ciepłego klimatu, w którym utrwalaony jest wyraz żywego zainteresowania uczennicy wybraną książką. Drugie miejsce Gimnazjum nr 21 w Częstochowie – praca Angeliki Głowackiej (opiekun Bożena Policińska) – „Czytanie wśród książek”, za ukazanie domowego klimatu w bibliotece i niewątpliwej przyjemności w czytaniu wśród dzieci młodszych. Trzecie miejsce Zespół Szkół Sportowych w Mysłowicach – praca Pauliny Krawczyk z III kl. Gimnazjum (opiekun Gabriela Piasecka), przedstawiająca wychowawczą rolę biblioteki, oraz Gimnazjum nr 5 w Częstochowie – praca Sylwii Mościńskiej (opiekun Alina Grabna) – „Szalona biblioteka”, przedstawiająca próbę gry, tańca i śpiewu grupy młodzieży, która znalazła przyjazną przystań w bibliotece właśnie, oraz „Wigilia w bibliotece”, uznająca bibliotekę za instytucję kultywującą tradycję.

W kategorii **szkoła podstawowa**: pierwsze miejsce Zespół Szkół Sportowych w Mysłowicach – fotografia Joanny Horwacik z kl. VI (opiekun Gabriela Piasecka), za uwiecznienie klimatu spotkania z książką, chwili zabawy i odpoczynku w bibliotece. Drugie miejsce Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 53 w Częstochowie – praca Krystiana Kluski z kl. VI (opiekunki Izabela Sitek, Renata Sowada) pt.: „Pośród książek, znaczy w bibliotece”, za oddanie wiernie swobody i miłej chwili spędzonej w bibliotece. Trzecie miejsce Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 53 w Częstochowie – praca Dawida Gruzli z kl. VI (opiekunki Izabela Sitek, Renata Sowada) pt.: „W bibliotecznym nieładzie” utrwalająca nowoczesność w bibliotece i pokazująca połączenie tradycyjnych zbiorów słowa pisanego z przyjemnym przeglądaniem stron w komputerze.

W kategorii **szkoła ponadgimnazjalna**: pierwsze miejsce Zespół Szkół Zawodowych w Siemianowicach – praca Szymona Piątkowskiego (opiekun Agnieszka Kłyk) „Się dzieję” – za wyeksponowanie roli biblioteki w poznawaniu nowych dziedzin w trakcie pracy zespołowej i w rozwoju zainteresowań młodych ludzi, drugie miejsce Zespół Szkół Zawodowych w Siemianowicach – obraz Marka Mierzwy (opiekun Agnieszka Kłyk) „Oczka w bibliotece”, ukazujący dyskretną i fachową pracę pań bibliotekarek, z niekłępiącą kontrolą formy zachowania czytelników.

Przyznano wyróżnienia następującym osobom: Jan Strzebińczyk, Jerzy Kucza, Adam Żuk, Natalia Bibrzycka G, Zuzanna Horwacik SP ZSS

Mysłówice (opiekun Gabriela Piasecka); Ewelina Łuksza, Magda Nieświec G AZSO Chorzów (opiekun Danuta Jeziorowska); Agata Paliwoda ZSOiZ Siemianowice Śl. (opiekun Agnieszka Kłyk); Agata Żyła, Monika Muskała G5 Częstochowa (opiekun Alina Grabna).

Organizator konkursu wyraził serdeczne podziękowania Wszystkim Uczestnikom za udział i zaprosił do uczestnictwa w kolejnej edycji, w roku przyszłym. Seminarium „Czytanie łączy pokolenia” zakończyło zwiedzanie Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej przez uczestników. Działania zaprezentowane podczas seminarium „Czytanie łączy pokolenia” pozwoliły na podkreślenie współpracy nauczycieli bibliotekarzy i bibliotekarzy w promowaniu czytania, a przez to motywowanie uczniów do częstszego sięgania po ciekawą książkę. Informacje dotyczące seminarium są dostępne na stronie internetowej CINIiBA i w „e-Kurierze NB” www.actual2005.republika.pl.

EWA MAŁGORZATA MROWIEC
*Zespół Szkół Specjalnych nr 9 im. dr Mikołaja Witczaka
w Jastrzębiu-Zdroju*

Grzegorz Leszczyński, Michał Zajac: *Książka i młody czytelnik. Zbliżenia, oddalenia, dialogi. Studia i szkice.* – Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2013. – 287 s. – ISBN 978-83-64203-09-1

Dwudziesty pierwszy wiek to czas wielkich zmian społecznych i kulturowych. W wielu dziedzinach życia w szybkim tempie następuje unifikacja. Społeczeństwa, a tym samym funkcjonujące w nich grupy społeczne – niezależnie od kategorii wiekowej – ulegają globalizacji. Ekspansywnie rozwijające się nowe technologie ograniczają wykorzystywanie tradycyjnych środków przekazu. Jednym z nich jest druk, którego produktem finalnym bywa między innymi książka. Powszechność dostępu do Internetu przyczyniła się do tego, że użytkownik, szczególnie młody, poszukując odpowiedzi na nurtujące go pytania, częściej wyszukuje online, niż w wydawnictwach drukowanych. Podobnie traktuje się czytanie, rozumiane jako relaks, forma spędzania wolnego czasu. Niejednokrotnie za atrakcyjniejsze uznaje się artykuły i newsy dostępne w Internecie – wzbogacone często różnorodnymi animacjami oraz linkami do tematów powiązanych z zagadnieniem głównym, co umożliwia szybkie uzupełnienie wiedzy poprzez parę „kliknięć” w sugerowane linki. Codzienne obserwacje utwierdzają w przekonaniu, że zjawisko to dotyczy, jak dotąd, głównie osób młodych, dla których mobilne środki i nowoczesne technologie to naturalne elementy towarzyszące im niemal od pierwszych dni życia. Daleko idące zmiany w postrzeganiu książki oraz jej użytkowaniu są przedmiotem analiz dokonywanych z różnych perspektyw badawczych. Do nich można zaliczyć perspektywę bibliologiczną i literaturoznawczą.

Problematykę stosunku młodzieży do książki podjęli Grzegorz Leszczyński i Michał Zajac w „tomie artykułów, studiów i szkiców” (s. 8) *Książka i młody czytelnik*. Autorzy publikację poświęcili – zróżnicowanym co do charakteru i stylistyki – rozważaniom o książce dla dzieci i młodzieży, zarówno jej treści, jak i formie, podkreślając we *Wstępie*, że mają nadzieję, iż omawiana praca przyczyni się do „całościowego mówienia o literackiej „duszy” i książkowym „ciele”[by otworzyć – E.M.] perspektywę badań interdyscyplinarnych, w których kultura literacka młodego pokolenia będzie analizowana wszechstronnie niż obecnie” (s. 8).

Publikacja składa się z dwóch części. Pierwsza z nich – autorstwa G. Leszczyńskiego – została zatytułowana *Literaturoznawcze szkiełko i oko*. W jej skład wchodzi sześć artykułów ogłaszanych w różnych wydawnictwach w latach 2002–2012. Druga część *Bibliologiczne i bibliotekoznawcze szkiełko i oko*, zawiera natomiast jedenaście artykułów M. Zająca, również wydawanych na przestrzeni kilkunastu lat (2000-2013)¹.

Część pierwszą otwiera artykuł *Język dziecka a obszar kultury*. Traktuje on o zróżnicowanym odbiorze rzeczywistości i jej opisywaniu z jednej strony oraz o uproszczeniu kultury literackiej, obrazu, treści oraz wyrażaniu emocji z drugiej. Kultura obrazkowa i komputeryzacja przekształciły postać języka, wpływając na jego rozumienie, jak również pozbawiając sam obraz funkcji bycia przekaznikiem treści pozasłownych (s. 16–17). Ma to odbicie w literaturze dla dzieci i młodzieży. Uproszczenia oraz trywializacja słowa spowodowały, że dla dzieci dostępnejsze okazują się przeróbki literackie niż wartościowe teksty oryginalne. Autor postuluje: „Nadrzędnym zadaniem naszych czasów jest w tym względzie przywrócenie miejsca kultury literackiej w życiu dzieci i młodzieży” (s. 18). Inaczej młodemu czytelnikowi grozi brak umiejętności werbalizowania zjawisk i emocji oraz pustka językowa, którą zastąpi wulgaryzacja wyrażania uczuć, a nawet pojęć czy stanów związanych z pozostałymi sferami życia człowieka.

Interesujący aspekt uwzględnia również studium *O krytyce książki dziecięcej*, w którym omówiono cztery krytyczne podejścia do literatury dziecięcej: pedagogiczne, socjologiczne, estetyczne, paistyczne. Krytyka paistyczna dotyczy dziecięcego sposobu odczytywania utworu, czyli lektury z perspektywy dziecka. Zanalizowano zatem pojęcie dziecięcości, jako rodzaju doświadczenia, sposobu czytania utworu – kategorii odbiorczej oraz kategorii podmiotowej, wyrażającej zjawisko przenoszenia przez młodego czytelnika emocji czytelniczych na inne obszary aktywności. Podkreślono, że obowiązkiem krytyka literatury dziecięcej jest rzetelna analiza, a nie opieranie się na schematach i uogólnieniach.

Kolejny artykuł *Kanon – pojęcie i sprzeczności* stanowi analizę procesu ustalania się, ewaluowania i różnicowania kanonu lektur oraz kryteriów oceny książek (rozpatrywanych m.in. z perspektywy społecznej i eksperckiej) na przestrzeni wieków. W literaturze proponowanej młodemu czytelnikowi można wyróżnić dwa rodzaje stylów odbioru dzieła literackiego (poznania rozumowego): kontemplacyjny (introwertyczny) – nakierowany na życie wewnętrzne czytelnika – i aktywizujący (ekstrawertyczny) – mobilizujący młodego odbiorcę do podejmowania zadań w świecie, w którym funkcjonuje. W uogólnieniu można powiedzieć, że dwoistość ta prowadzi zarówno do autopooznania, jako czynnika rozwoju osobowego oraz duchowego, jak

¹ Dokładne cytaty bibliograficzne pierwodruków zostały zestawione w Nocie edytorskiej na końcu książki.

i do zaznajomienia ze światem zewnętrznym i zachęcenia do aktywnego jego tworzenia. Szczegółowa, obszerna analiza tego zagadnienia przeprowadzona w artykule *Style lektury książki dziecięcej*, poparta przykładami, udowadnia, że lektury pełnią funkcję ważnego oraz wszechstronnego czynnika wspomagającego rozwój dziecięcego i nastoletniego czytelnika.

G. Leszczyński w tekście *Rycerz, błazen, szaleniec. Proza dla „trudnych czytelników”* również zmierzył się z problematyką związaną z „trudnym czytelnikiem”. W artykule rozpatrzono poszczególne cechy tytułowych typów bohaterów w kontekście popularniejszej i częściej występującej w prozie literatury dla dziewcząt oraz w znacznie rzadziej reprezentowanej literaturze dla chłopców. Podejmowana w powieściopisarstwie tematyka została w ciekawy sposób porównana z tekstami piosenek słuchanych przez młodzież.

Cenne przemyślenia zawiera także ostatni z artykułów opublikowanych w pierwszej części publikacji, zatytułowany *Trickster artysta. Ponowoczesne gry archetypowe*, traktujący o spowszednieniu odbioru sztuki, kulturze trywializującej tradycję, co wynika z czterech czynników: procesów społecznych drugiej połowy XX w.; zerwania poczucia ciągłości kulturowej; globalizacji; zmiany preferencji dziecięcego odbiorcy sztuki. Tytułowy trickster reprezentuje typ bohatera przejawiającego jednocześnie cechy pozytywne i negatywne. To typ postaci, która tworzy i niszczy zarazem. Jak pisze Leszczyński, według Jungowskiej koncepcji trickster „jest istotą zarówno podludzką, jak i nadludzką, bestialską i boską” (s. 129). Pojęcie to jednak rozpatrzono z punktu widzenia różnych przedstawicieli, nurtów i w różnych kontekstach, m.in. kultury karnawałowej, chaosu i anarchii. Poglądy, jak we wcześniejszych studiach i szkicach, poparto przykładami literackimi.

Przedstawienia zagadnień związanych z zasygnalizowanym wcześniej „ciałem” książki, czyli bibliologicznych, edytorskich, wydawniczych i bibliotekarskich analiz, w części drugiej podjął się współautor zbioru – M. Zając. W artykule *W stronę Biblioteki 2.0* autor zapoznał czytelnika z dwoma podejściami do postulatów idei Biblioteki 2.0, dokonał analizy użytkowników bibliotek dziecięcych i ich nowego typu zwanego netgeneracją. Zaprezentowano również praktyczny aspekt funkcjonowania Biblioteki 2.0, a ściślej – „wybrane, najbardziej charakterystyczne próby wcielania w życie założeń biblioteki 2.0 w wydaniu dziecięcym” (s. 172). Jak zaznaczył autor, przedstawione w artykule poglądy, poziom opisywanej rzeczywistości oraz informacje, ze względu na upływ czasu (pierwodruk tekstu pochodzi z 2007 r.) i znaczące zmiany w środowisku Internetu, częściowo zdezaktualizowały się.

Następne omówienie dotyczy cenzury literatury dla dzieci i młodzieży. Punktem wyjścia jest stwierdzenie, że problem cenzury jest pomijany w dyskusjach polskich profesjonalistów. Pozornie zjawisko to w polskich bibliotekach nie istnieje – M. Zając dowodzi jednak, że jest inaczej. W artykule *Cenzura w bibliotece dla dzieci i młodzieży* postawiono m.in. pytanie „Czy bibliotekarz w ogóle, a pracujący dla dzieci w szczególności ma obo-

wiązek zostawiać swój kodeks moralny, przekonania w szatni swojej płacówki, razem z płaszczem? Zawiesić na 8 godzin swoje rozeznanie co dobre, a co złe?” (s. 190).

W drugiej części publikacji znalazły się ponadto artykuły: *Koncepcja Produktu Totalnego* (produkt totalny, jego definicję i sposób oddziaływania na niedorosłego czytelnika omówiono na przykładzie studium przypadku filmowej postaci Walta Disneya – Pocahontas), *Książka dla dzieci – jest lepiej!* (o pozytywnych i negatywnych skutkach przemian na polskim rynku książki, zwracający uwagę jednak na korzystny kierunek transformacji) oraz *Promocja książki dla dzieci w internecie – wybrane zjawiska* (prezentacja „niektórych fenomenów związanych z promocją książki dla niedorosłych realizowaną w Sieci przez organizacje komercyjne” s. 216 – wydawców i księgarzy, z uwzględnieniem omówienia stron internetowych książek, for internetowych oraz zwiastunów książkowych – book trailers).

Kolejny blok tematyczny artykułów M. Zająca dotyczy różnych postaci książki, jej przemian oraz kształtowania się nowych obszarów badawczych. *Książka czasu zmian* zawiera refleksję nad procesem przeobrażania się literatury dziecięcej. Jest to z jednej strony „próba zaprezentowania wybranych i jak się wydaje ważnych zmian jakim podlegała i podlega literatura dziecięca, z drugiej zaś pokazanie form edytorskich, które w efekcie tych zmian rozwinęły wcześniej niedoceniane potencjalności” (s. 231). *Książka obrazkowa: znana i nieznana* stanowi interesujący głos w dyskusji. Autor omawia pomysł wprowadzić nie nowy, ale współcześnie innowacyjny. Niekonwencjonalność w postrzeganiu książki obrazkowej polega na wyłamaniu się z symetrycznego układu komunikacyjnego. Oznacza to, że samoistny tekst może, ale nie musi być dopełniony treścią przekazywaną poprzez obraz. Ilustracje zamieszczone w omawianym typie książki mogą bowiem „tworzyć” odrębną, niezależną historię (por. s. 245–246). Odstąpienie od układu charakterystycznego dla tradycyjnych książek obrazkowych przyczyniło się do zakwalifikowania aktualnie wydawanych picturebooków do kategorii książek nowoczesnych, nowatorskich i artystycznych. W artykule *Książki-zabawki: długa historia i dzień dzisiejszy* przedstawiono dzieje książki-zabawki od połowy XVIII w. do współczesności. Polskie książki-zabawki i firmy je wydające opisano poczynając od okresu PRL. Z kolei w szkicu *Książki edukacyjne dla dzieci i młodzieży: wczoraj, dzisiaj i jutro* wskazano cechy książki edukacyjnej, scharakteryzowano jej formę edytorską oraz nabywców. Artykuł zawiera również krótką analizę rynku książki edukacyjnej w Polsce, z przyjętą przez autora cezurą czasową: Przedwczoraj (PRL), Wczoraj... (lata 90), Dzisiaj... (od r. 2001) i Jutro.

Tekst *Książka dziecięca – w stronę konwergencji mediów* ma na celu zachęcenie czytelnika do zastanowienia się nad pytaniem „Jak kształtują się edycje dla niedorosłych czasu postmodernizmu i internetu? [podczas gdy obiektem zainteresowania są – E.M.] specyficzne postaci książki dziecię-

cej, które powstają ze związków nowoczesnych technologii informatycznych z ponowoczesnymi trendami w kulturze” (s. 268). Publikacje konwergencyjne, budzące – jak zaznacza autor w zakończeniu – zastrzeżenia i wątpliwości (s. 278) wychodzą naprzeciw potrzebom młodego pokolenia. Druk stanowi w tych książkach wprawdzie podstawę, ale jednocześnie czytelnik ma możliwość odkrywania dalszych obszarów za pomocą multimedialnych.

Całość zamyka przegląd pomysłów na nowe formaty książek dla nastolatków (s. 285) pod intrygującym tytułem *Przestarzały jak e-book? Nowoczesny jak t-book?* W opinii autora, t-booki (transmedial book), czyli książki transmedialne, poprzez wykorzystanie w nich najnowocześniejszych technologii już w niedalekiej przyszłości będą konkurować z e-bookami. Interaktywność, multimedialność, dostęp do różnorodnych serwisów i platform, a w następstwie również możliwość szybkiego dzielenia się wrażeniami z odbioru lektury decydują o atrakcyjności t-booków. W artykule zacytowano Patricka Carmana, który stwierdził, iż tworzy produkcje transmedialne w celu zachęcenia młodych ludzi do czytania poprzez to, co ich rzeczywiście fascynuje. Jego zdaniem netgeneracja potrzebuje autora, który zrobi dwa kroki w ich stronę, by oni sami zrobili choć jeden w stronę czytania (s. 283).

Twórcy publikacji *Książka i młody czytelnik* zmierzali się z ważnym zagadnieniem. Czytelnictwo przyczynia się bowiem do osiągania dojrzałości, ponieważ wpływa na osobowość czytelnika i jego wybory, co pośrednio oddziałuje również na otoczenie. Całościowe ujęcie problematyki związanej z książką oraz dbałość o zasygnalizowanie różnych – czasami dyskusyjnych lub jeszcze nie do końca poznanych – problemów badawczych wskazuje na potrzebę podjęcia w środowiskach profesjonalistów dyskusji na te tematy i konieczność szukania rozwiązań. Trzeba bowiem podjąć próbę przywrócenia książce należnego miejsca w życiu młodego czytelnika.

Niewątpliwym atutem książki jest to, że niejednokrotnie trudne do omówienia i zanalizowania naukowe problemy badawcze sformułowano oraz opisano w sposób przystępny nie tylko dla specjalistów na co dzień zajmujących się literaturoznawstwem, bibliologią, bibliotekarstwem, w tym szkolnym, czy oświatą. W publikacji pojawiają się wprawdzie drobne błędy edytorskie (m.in. pominięcie liter w wyrazach, brak spacji między wyrazami), ale w żaden sposób nie wpływa to na jej wartość. Warto przy tym zaznaczyć, że Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich od wielu lat z sukcesem realizuje liczne działania oraz podejmuje cenne inicjatywy, w tym także wydawnicze.

Studium G. Leszczyńskiego i M. Zająca jest lekturą wartą polecenia – jak wcześniej wspomniano – nie tylko profesjonalistom, lecz również rodzicom młodych czytelników po to, by mogli lepiej zrozumieć czytelnicze potrzeby i oczekiwania własnych dzieci, aby dzięki licznym przykładom mogli poznać współczesne, godne polecenia tytuły, jak również zyskali możliwość podjęcia dialogu z dziećmi, jako warunku mądrego wychowania.

JADWIGA PICHA
*Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku Białej
Filia w Cieszynie*

Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji / pod red. nauk. Agnieszki Fludy-Krokos, Wandy Dudek, Anny Piotrowskiej. - Kraków : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2014. - 139, [1] s. ; 24 cm. - (Forum Bibliotek Pedagogicznych ; nr 1). - ISBN 978-83-7271-868-6

Publikacja, która ukazała się jako pierwsza w serii *Forum Bibliotek Pedagogicznych*, porusza aktualne zagadnienia związane z działalnością i perspektywami książnic pedagogicznych, fachowych placówek od wielu lat wspierających polski system edukacyjny. Przygotowana przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Krakowie oraz Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, stanowi platformę wymiany poglądów i doświadczeń na temat zadań i możliwości bibliotek pedagogicznych wobec nowych wyzwań wynikających z przemian i oczekiwań społeczeństwa wiedzy oraz przeobrażeń systemu kształcenia.

Przekształcanie biblioteki pedagogicznej w nowoczesne centrum informacji edukacyjnej, wykorzystujące technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), wspomagające pracę szkół i placówek oświatowych, przebiega w wielu aspektach. Autorzy czternastu artykułów zawartych w publikacji *Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji* podzielili się wnioskami z badań i przemyśleniami, wskazując zasadnicze kierunki działania bibliotek pedagogicznych w aktualnej rzeczywistości edukacyjnej i informacyjnej. W pierwszej części książki wypowiedzieli się pracownicy naukowo-dydaktyczni, a w drugiej praktycy – nauczyciele bibliotekarze. W zagadnienia pedagogiki bibliotecznej i informacyjnej wprowadza tekst Hanny Batorowskiej zatytułowany *Biblioteka ośrodkiem pedagogiki informacyjnej*. Autorka sprecyzowała zadania bibliotek pedagogicznych w świetle Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r.¹, zobowiązujące te instytucje m.in. do wspierania nauczycieli w realizacji zajęć dydaktycznych i wewnątrzszkolnego doskonalenia, a nauczycieli bibliotekarzy – do wspomagania w zakresie organizacji i zarządzania biblioteką szkolną, jak i podnoszeniu kwalifikacji zawodo-

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych, Dz. U. 2013 r., nr 0, poz. 369.

wych (s. 9). Z jednej strony działania biblioteki powinny koncentrować się na kształceniu sprawności poszukiwania informacji, uczenia się i zdobywania wiedzy przez użytkowników biblioteki, stanowiąc bazę dla edukacji szkolnej i samokształcenia. Z drugiej strony, działania biblioteki mają rozwijać umiejętności refleksyjnego podejścia do mediów cyfrowych, bezpiecznego korzystania z zasobów Internetu oraz uczyć odpowiedzialnego podejścia do informacji poprzez kształtowanie m.in. dojrzałości intelektualnej i informacyjnej szczególnie osób młodych (s. 10). Biblioteki pedagogiczne, posiadające zarówno zaplecze intelektualne, jak również przygotowaną do zadań dydaktycznych i wychowawczych kadre, stają się odpowiedzialne za przygotowanie informacyjne i medialne środowiska oświatowego, oferując wsparcie instytucjom edukacyjnym, w szczególności bibliotekom szkolnym, stanowiąc centrum dydaktyczne dla nauczycieli i ich uczniów, zapewniając pomoc w kształceniu kultury informacyjnej (s. 16).

Następny artykuł autorstwa Agnieszki Fludy-Krokos *Facebook jako miejsce promocji bibliotek pedagogicznych* prezentuje wyniki obserwacji kilku stron internetowych bibliotek pedagogicznych, na których znajduje się logo informujące o fanpage'u na Facebooku. Portale społecznościowe stały się naturalnym miejscem komunikacji i informacji, także dla ksiąźnic pedagogicznych. Facebook okazał się dobrym narzędziem promocji, miejscem pokazywania działań i pozyskiwania nowych użytkowników placówek bibliotecznych. Szczegółowo analizując materiał zamieszczony na profilu Facebooka przez cztery ksiąźnice pedagogiczne: w Krakowie, Skawinie, Zamościu i Białymstoku, autorka podkreśliła pozytywne aspekty ich obecności na portalu. Obecność ta sprzyja działaniom marketingowym, służy tworzeniu platformy porozumienia z czytelnikami oraz wpływa na poprawę wizerunku biblioteki.

Łatwość przetwarzania tekstów ma niewątpliwie wpływ na kulturę czytania. Ucyfrowienie czytelnictwa, wszechobecność różnego rodzaju tekstów edytowanych na wiele sposobów powoduje swego rodzaju frustracje czytelnika zagubionego w natłoku informacji. Sławomir Iwasiów w pracy *Biblioteka Pedagogiczna wobec przemian kultury czytania w Europie* zwrócił uwagę na ważną rolę bibliotek i bibliotekarzy w rozwijaniu kultury czytania. Na przykładzie Biblioteki Pedagogicznej im. Heleny Radlińskiej w Szczecinie pokazał ofertę naukową, artystyczną i edukacyjną instytucji skierowaną do użytkownika, pomagającą w wyborze określonych wartości. Jak podkreślił autor, bibliotekarz to specjalista sprawnie poruszający się w zmieniającej się rzeczywistości informacyjnej, potrafiący wspierać w selekcji i porządkowaniu przekazów wartościowych, dobrych i potrzebnych (s. 36).

Dorota Kamisińska przeprowadziła analizę publikacji dotyczących bibliotek pedagogicznych za lata 2000–2013, które ukazały się w trzech fachowych czasopismach: „Bibliotekarzu”, „Poradniku Bibliotekarza” i „Biuletynie EBIB”. Różnorodna problematyka tekstów dotyczyła najczęściej działalności statutowej bibliotek, innowacji, strategii i kierunkach rozwoju, rzadziej pod-

noszono kwestie prawne oraz dotyczące organizacji i zarządzania. W podsumowaniu artykułu *Problematyka bibliotek pedagogicznych w wybranych czasopismach bibliotekarskich z lat 2000-2013* autorka podkreśliła konieczność skoncentrowania się bibliotek pedagogicznych na zadaniach podejmowanych z myślą o szkołach i bibliotekach szkolnych zgodnie z nowymi przepisami oraz na bieżąco relacjonowanie efektów pracy.

Wspieranie kształcenia szczególnie nauczycieli, studentów i uczniów jest jednym z zasadniczych działań bibliotek pedagogicznych. Bogatą ofertę edukacyjną, prezentowaną za pośrednictwem strony internetowej przedstawiła Aleksandra Lubczyńska w artykule *Oferta edukacyjna bibliotek pedagogicznych. Przegląd stron WWW*.

Uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych potrzebują właściwego wsparcia nauczycieli i rodziców. Wymaga to wiedzy, umiejętności oraz stosowania odpowiednich metod wychowania i kształcenia. Duży zasób literatury dotyczącej tych problemów można znaleźć w księżnicach pedagogicznych. Wiele projektów i propozycji zajęć z zakresu biblioterapii, bajkoterapii, arteterapii oraz warsztatów efektywnego uczenia się i stymulacji pamięci również znajduje się w ofercie tych bibliotek lub współpracujących z nimi ośrodków i stowarzyszeń. Zwróciła na to uwagę Wanda Matras-Mastalerz w artykule *Biblioteka pedagogiczna miejscem biblioterapeutycznych inicjatyw twórczych* podkreślając, że jest to odpowiedź bibliotek pedagogicznych na nowe wyzwania edukacyjne.

Kolejny tekst pt. *Działalność bibliotek pedagogicznych na rzecz nauczycieli, bibliotekarzy szkolnych oraz szkół – stan obecny i perspektywy* Renaty Piotrowskiej prezentuje zobowiązania bibliotek pedagogicznych w świetle Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. We wspomnianym już wcześniej akcie prawnym zaznaczono, że na podjęcie nowych zadań dotyczących wspomagania placówek oświatowych i szkoły, w tym w wykorzystaniu TIK, biblioteki mają czas do 1 stycznia 2016 r. (s. 86). Autorka, przywołując wyniki badań przeprowadzonych wśród nauczycieli, wskazała obszary działalności bibliotek pedagogicznych na rzecz szkół, które już funkcjonują dobrze oraz problemy wymagające nowych rozwiązań. Zasugerowała konieczność lepszego rozpoznania indywidualnych potrzeb szkół przez placówki biblioteczne.

Ostatni artykuł części zatytułowanej *Nauka* to wypowiedź Krzysztofa Walczaka *Biblioteka pedagogiczna i jej rola w przestrzeni regionalnej i lokalnej*. Autor podkreślił znaczenie, jakie odgrywa naukowy i fachowy księgozbiór oraz działania edukacyjne bibliotek pedagogicznych w środowisku lokalnym tzw. „małych ojczyzn”. Dostęp do książki naukowej kształcących się czytelników małych miasteczek i wsi jest nadal utrudniony, dlatego biblioteki pedagogiczne stanowią tam niezbędne zaplecze edukacyjne. Nie bez znaczenia są też gromadzone w tych bibliotekach dokumenty i literatura regionalna – źródło wiedzy o rodzimej społeczności i miejscu.

Część drugą *Praktyka* rozpoczyna artykuł Sylwii Czacharowskiej *Czy biblioteka pedagogiczna jest (jeszcze) potrzebna nauczycielom?* – głos w dyskusji. Autorka omówiła zjawiska kryzysu czytelniczego i finansowego, jak również zwróciła uwagę na zubożenie wobec zasadniczych wartości ludzkich, które odbijają się na jakości współczesnej edukacji, co z kolei stanowi zagrożenie dla bibliotek, w tym pedagogicznych. Problemom tym ma zaradzić wpisanie placówek oświatowych (bibliotek pedagogicznych, ośrodków doskonalenia nauczycieli i poradni psychologiczno-pedagogicznych) przez MEN w szeroki system wspomagania edukacji (s. 100). S. Czacharowska przedstawiła też aktualną ofertę olsztyńskiej biblioteki pedagogicznej adresowaną do nauczycieli oraz nowe możliwości biblioteki. Podkreśliła jednak konieczność zabiegania o środki finansowe na wzmocnienie kadrowe, zbiory, pracownie TIK, budynki, pozyskanie specjalistów (s. 102).

Wielokierunkowe działania biblioteki skierowane do szerokiego grona użytkowników przedstawiła Lidia Ippoldt w tekście *Biblioteka bliżej czytelnika, czyli działalność Biblioteki Pedagogicznej w Skawinie*. Książnica, mimo wielu trudności lokalowych i finansowych, stara się dotrzeć do wszystkich czytelników, nie tylko nauczycieli i studentów, proponując bogatą ofertę bibliotekarską, pedagogiczną oraz marketingową (s. 106).

Praktyki codziennej pracy bibliotecznej w zakresie edukacyjnym i kulturalnym obejmujące wszystkie grupy wiekowe, skierowane szczególnie do społeczności lokalnej opisała Małgorzata Janusz w artykule *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Nowym Sączu Filia w Gorlicach w systemie kształcenia ustawicznego (z naszych doświadczeń)*, zwracając też uwagę na współpracę biblioteki z innymi instytucjami oświatowymi i kulturalnymi w regionie.

Istotnym problemem każdej biblioteki jest przechowywanie księgozbioru i troska o zachowanie zbioru w jak najlepszym stanie. Ciekawe inicjatywy i działania w tej kwestii przedstawiła Ewa Obała w artykule *Gospodarka magazynowa i konserwacja zbiorów jako element działalności biblioteki pedagogicznej. Przypadek Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu*. Powołanie specjalistycznego działu wszechstronnie opiekującego się zgromadzonym zbiorem okazało się trafnym rozwiązaniem wielu trudności.

Zajęcia biblioterapeutyczne na dobre zagościły w działaniach bibliotek, o czym wspomniano już wyżej. Sprzyja temu współpraca placówek pedagogicznych z ośrodkami Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego. *Działalność Koła Sądeckiego Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego w środowisku lokalnym* współpracującego z biblioteką pedagogiczną w Nowym Sączu zaprezentowała Jolanta Obrzut.

Ostatni artykuł *Innowacje w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej we Wrocławiu w zakresie działań edukacyjnych biblioteki* Magdaleny Pilińskiej powraca do tematu nowoczesnej biblioteki wykorzystującej najnowsze technologie w usługach informacyjnych oferowanych przez placówkę. Biblioteka

powinna funkcjonować blisko czytelnika poprzez dostępność dla użytkowników w dowolnym miejscu i czasie. Sprzyjają temu systemy i urządzenia mobilne biblioteki, które zwiększają dostęp do źródeł informacji oraz poszerzają krąg odbiorców. Autorka opisała innowacyjne technologie przenośne, ich zalety i wykorzystanie w praktyce działalności DBP we Wrocławiu.

Forum prezentacji zagadnień związanych z usytuowaniem bibliotek pedagogicznych w przestrzeni edukacyjnej obecnie i w przyszłości ukazało różnorodność problemów, doświadczeń i oczekiwań, z którymi mierzą się te instytucje. Zmieniająca się rzeczywistość edukacyjna i informacyjna stawia niewątpliwe nowe wyzwania. Od kreatywności i kompetencji pracowników, otwartości i determinacji kadry zarządzającej, wsparcia samorządów zależy czy i w jaki sposób biblioteki pedagogiczne sprostają tym kryteriom. Publikacja z pewnością spełnia oczekiwania jej pomysłodawców i autorów, stając się platformą wymiany poglądów, kompetencji i zamierzeń koncentrujących się wokół nowych priorytetów dla bibliotek pedagogicznych.

Otwartość w Sieci i prawo autorskie

Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu 12 sierpnia zorganizowała skierowane do pracowników organizacji pozarządowych i instytucji kultury bezpłatne szkolenie na temat prawa autorskiego, wolnego licencjonowania i udostępniania zasobów w Sieci.

Uczestnikom szkolenia przedstawiono informacje dotyczące otwartości zasobów edukacyjnych i kultury, jak również podstaw prawa autorskiego, praktycznego zastosowania licencji Creative Commons. Głównym celem prezentacji było omówienie zasad publikowania zasobów za pośrednictwem wolnych licencji i ich wykorzystania.

Szkolenie zostało sfinansowane ze środków Open Society Foundations w ramach działań Koalicji Otwartej Edukacji (KOED), która stawia sobie za cel utworzenie bazy wiedzy na temat prawa autorskiego i licencji Creative Commons dla organizacji społecznych. Otwarta wiedza jest częścią projektu Spółdzielnia „Wiedza”, którego podstawę stanowią doświadczenia Centrum Cyfrowego zgromadzonego podczas licznych szkoleń dla organizacji pozarządowych i instytucji kultury, a dotyczących prawa autorskiego, tzw. otwartych zasobów i wolnych licencji.

Źródło: <http://centrumcyfrowe.pl/otwartosci-w-sieci-i-prawo-autorskie-szkolenie-w-opolu/>

Marta Kunicka

Znaczenie udostępniania kopii cyfrowych regionalnych zbiorów bibliotecznych w Sieci

5 września 2014 r. w Państwowej Szkole Muzycznej im. Witolda Lutosławskiego w Stargardzie Szczecińskim odbyła się polsko-niemiecka konferencja poświęcona tematyce digitalizacji materiałów bibliotecznych, archiwalnych i muzealnych oraz tworzeniu bibliotek cyfrowych. Organizatorami tego przedsięwzięcia były: Książnica Stargardzka i Archiwum Miejskie w Stralsundzie.

Prelegenci skupili uwagę na zagadnieniach technicznych, związanych z wymogami sprzętowymi i oprogramowaniem koniecznym przy tworzeniu i zarządzaniu biblioteką cyfrową. Osobne miejsce poświęcono zagadnieniom prawa autorskiego i ograniczeń wynikających z tego tytułu dla bibliotek cyfrowych i prezentowanych w nich danych. Celem spotkania było zapoznanie uczestników z aktualnym stanem wiedzy z zakresu digitalizacji dokumentów piśmienniczych.

Konferencja stała się miejscem spotkania specjalistów w zakresie digitalizacji, jak również pracowników instytucji partnerskich. Uczestnicy mieli

możliwość nawiązania kontaktów z ekspertami. Kontakty te mogą być zaczątkiem dalszej współpracy w zakresie zabezpieczania dziedzictwa kulturowego polskiego i niemieckiego obszaru Euroregionu Pomerania.

Źródło: <http://ksiaznicastargardzka.pl/konferencja-na-temat-digitalizacji-zbiorow/>
Marta Kunicka

Narodowe Czytanie Trylogii

6 września 2014 r. miało miejsce publiczne czytanie *Trylogii* Henryka Sienkiewicza, w ramach trzeciej edycji akcji Narodowe Czytanie, zainicjowanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego. Akcja ta, stawia sobie za cel popularyzację czytelnictwa, jak również „zwrócenie uwagi na bogactwo polskiej literatury, potrzebę dbałości o polszczyznę oraz wzmocnienie poczucia wspólnej tożsamości”.

Akcję zainaugurowało 2 lata wcześniej Narodowe Czytanie *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, a rok później czytanie dzieł Aleksandra Fredry. Na przestrzeni zaledwie 3 lat akcja zdobyła bardzo wielu uczestników. Edycja druga odbywała się w ponad 700 miejscowościach całej Polski, natomiast różnorakie imprezy związane z czytaniem *Trylogii* odbywały się w 1 600 miejscowościach całego kraju.

W związku z organizacją Narodowego czytania w Warszawie w Ogrodzie Saskim, z udziałem inicjatora projektu Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, odczytane zostały specjalnie wybrane i opracowane przez Bronisława Maję wybrane fragmenty *Potopu*. Znani polscy aktorzy przeczytali fragmenty jednej z najsłynniejszych polskich powieści, której pierwsze odcinki pojawiły się w prasie 130 lat temu. Czytane fragmenty zostały wzbogacone o interpretację muzyczną. *Trylogię* w Ogrodzie Saskim czytali kolejno: Adam Woronowicz, Piotr Cyrwus, Jan Peszek, Andrzej Grabowski, Jarosław Gajewski, Anna Seniuk, Anna Próchniak, Daniel Olbrychski, Arkadiusz Jakubik, Izabela Kuna, Olga Boładź i Andrzej Seweryn.

Prezydent RP Bronisław Komorowski zapowiedział podczas spotkania, iż tematem przyszłorocznej imprezy będzie *Lalka* Bolesława Prusa.

Źródło: <http://www.prezydent.pl/kancelaria/narodowe-czytanie/trylogia/>
Marta Kunicka

Śląski Wawrzyn Literacki 2013

10 września 2014 r. w murach Biblioteki Śląskiej w Katowicach odbyła się uroczystość wręczenia Śląskiego Wawrzynu Literackiego. Za najlep-

szą książkę 2013 w tegorocznym plebiscycie czytelnicy uznali powieść *W otchłani mroku* autorstwa Marka Krajewskiego, która zdobyła aż 46% wszystkich głosów. Rozmowę z laureatem poprowadził prof. zw. dr hab. Stanisław Bereś. Spotkanie to miało także charakter prapremiery dla najnowszej książki zwycięzcy Śląskiego Wawrzynu pt. *Władca liczb*. Całą uroczystość uświetnił swym występem kwartet Apotheosis.

Marek Krajewski, zdaniem krytyków literackich i wiernych czytelników kryminałów, dziś jest najgłośniejszym polskim autorem tego gatunku, wielokrotnie już nagrodzonym za swoją twórczość (2003 – Nagroda Wielkiego Kalibru za najlepszą powieść kryminalną; 2005 – Paszport Polityki oraz Nagroda Księgarzy „Witryna” za najlepszą książkę; 2008 – Ambasador Wrocławia). Jego powieści zostały przetłumaczone na kilkanaście języków, w tym: angielski, hebrajski, hiszpański, niemiecki, włoski i francuski.

Do nagrody było nominowanych razem 9 książek wydanych w 2013 r.; drugie miejsce zajęła książka *Ości* Ignacego Karpowicza (11,5%), a trzecie miejsce – *Umarł mi. Notatnik żałoby* Ingi Iwasiów (9%).

Źródło: <http://portalkatowicki.pl/kultura/miscellanea/4047-marek-krajewski-w-bibliotece-slaskiej-wreczenia-nagrody-slaski-wawrzyn-literacki-2013>
Izabela Jurczak

Czytanie łączy pokolenia

W dniu 18 września 2014 r. Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka wraz z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach i Uniwersytetem Ekonomicznym w Katowicach przy współudziale Zarządu Okręgu Śląskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego i Sekcją Bibliotekarską przy Okręgu Śląskim ZNP w Katowicach zorganizowała spotkanie *Czytanie łączy pokolenia. Seminarium w Roku Czytelnika*. Celem przedsięwzięcia była wymiana doświadczeń zawodowych i tzw. dobrych praktyk w zakresie promowania książki i czytelnictwa przez szkoły, biblioteki publiczne i naukowe.

Podczas spotkania zostały wręczone nagrody w Wojewódzkim Konkursie Fotograficznym *Biblioteka w oczach czytelnika*.

Źródło: http://www.ciniba.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=960%3Aseminarium-pt-czytanie-czy-pokolenia&catid=69%3Awiadomosci&Itemid=14&lang=pl
Marta Kunicka

Czytelnictwo w dobie ery cyfrowej

24 września 2014 r. w Częstochowie obradowała konferencja poświęcona sprawom związanym z czytelnictwem w zmieniającej się sytuacji społecznej, skutkującej zmianą nośników prezentujących „słowo pisane”.

Stale postępujący rozwój nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych stawia przed użytkownikami wiele możliwości. Współcześnie obok książki tradycyjnej istnieją książki elektronicznej, które czytać można za pomocą różnych urządzeń ogólnodostępnych (nie tylko czytniki, ale i telefony, tablety itp.). Wszelkie nowości z zakresu technologii są domeną ludzi młodych, dlatego też omawiana konferencja skupiła się na czytelnictwie dzieci i młodzieży. Coroczne raporty przedstawiające zjawisko czytelnictwa w skali kraju nie napawają optymizmem, dlatego też podczas konferencji starano się dokonać analizy czytelnictwa w Polsce. Prelegenci podkreślali, iż ratunkiem mogą być działania aktywizujące uczniów do czytania oraz formy promocji różnego rodzaju działań o charakterze czytelnictwie. Szczególna rola przypada w tym zakresie nauczycielom i bibliotekarzom.

Prelekcje wzbogacone zostały o prezentację technologicznych nowości w zakresie czytelnictwa.

Źródło: <http://www.biblioteka.czest.pl/wydarzenia/2014/og%C3%B3lnopolska-konferencja-%E2%80%9Eczytelnictwo-w-dobie-ery-cyfrowej%E2%80%9D>
Marta Kunicka

Biblioteka w czasie – czas w bibliotece

Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, w związku z obchodami 70-lecia powstania, w dniach 25–26 września, zorganizowała konferencję poświęconą przemianom w funkcjonowaniu bibliotek na przestrzeni czasu. Rola biblioteki, jako instytucji kultury zmieniała się, przeobrażeniu uległy nie tylko jej podstawowe funkcje, ale także i sposób komunikowania się z odbiorcą. Mimo upływu czasu niezmiennie jest to, że służy ona zabezpieczeniu dorobku intelektualnego przeszłości i pomaga efektywnie z niego korzystać.

Pierwsza sesja poświęcona była przedstawieniu bibliotek w perspektywie kulturowej. Prezentowano różne biblioteki wraz z ich charakterystycznymi kontekstami czasowymi i przestrzennymi. Podczas kolejnych sesji dyskutowano nad rolą i miejscem bibliotek akademickich w strukturze wyższej uczelni, zastanawiając się nad optymalnymi standardami działania. Starano się odpowiedzieć na pytanie o rolę i miejsce bibliotekarza w tej strukturze, o możliwość dostosowania usług do rosnących potrzeb grona użytkowników. Natomiast sesja *Biblioteka w perspektywie czasowej* przybliżyła historię księgozbiorów, m. in. biblioteki łańcuckiej, biblioteki julińskiej, jak również biblioteki puławskiej. Jeden z referatów omawiał działalność Stacji Mikrofilmowej Biblioteki Narodowej na rzecz zabezpieczenia najcenniejszych zabytków piśmiennictwa polskiego. Przedmiotem debaty stały się także kwestie bardziej aktualne, związane z współczesną działalnością i współpracą bibliotek narodowych Unii Europejskiej. Zasta-

nawiano się także nad przestrzenią wirtualną biblioteki naukowej, która może wyznaczać nową jakość działań. Odnotowano zmiany we współczesnym patrzeniu na bibliotekę i na oferowane przez nią usługi, szczególnie z uwzględnieniem aspektów ekonomicznych. Organizatorzy planują wydanie materiałów pokonferencyjnych w formie recenzowanej publikacji.

Źródło: <http://bg.umcs.lublin.pl/konferencja/index.php>
Marta Kunicka

BIBLIOTEKA AWF w KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA

INFORMACJE • 166

NOWOŚCI W ZBIORACH • 171

WYDAWNICTWA AWF • 186

**AKTUALNY WYKAZ CZASOPISM DOSTĘPNYCH
W BIBLIOTECĘ GŁÓWNEJ AWF
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH**

Czasopisma zagraniczne

1. Acta Universitatis Carolinae. Kinetologia
2. Acta Gymnica
3. Aktiv Laufen
4. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation
5. Exercise and Sport Sciences Reviews
6. Exercitatio Corporis – Motus – Salus
7. Fizykalna Kultura v Skole
8. Fussballtraining
9. Gait & Posture
10. International Journal of Sports Medicine
11. JOPERD - Journal of Physical Education, Recreation and Dance
12. Journal of Science and Medicine in Sport
13. Journal of Sport and Tourism + on-line
14. Lab Times
15. Leichtathletik
16. Leichtathletiktraining
17. Manuelle Medizin
18. Marketing Science
19. Medicine & Science In Sports Exercise
20. Olympisches Feuer
21. Physio Active
22. Physio Science
23. Pt Zeitschrift fur Physiotherapeuten
24. Research Quarterly for Exercise and Sport
25. Science
26. Swimming World Magazine

27. Telesna Kultura
28. Teoria i Praktyka Fizycznej Kultury
29. University Sports Magazine

Czasopisma polskie

I. BIBLIOTEKOZNAWSTWO. INFORMACJA NAUKOWA. BIBLIOGRAFIA

1. Bibliografia Bibliografii Polskich
2. Bibliotekarz
3. Bibliotheca Nostra
4. Polska Bibliografia Bibliologiczna
5. Przegląd Biblioteczny
6. Rocznik Biblioteki Narodowej
7. Zagadnienia Informacji Naukowej

II. NAUKI EKONOMICZNE. ZARZĄDZANIE. SOCJOLOGIA. PRACA. STATYSTYKA

1. Auxilium Sociale Novum
2. Brief
3. Controlling i Rachunkowość Zarządcza
4. Health Problems of Civilization
5. Ekonomista
6. Logistyka
7. Marketing i Rynek
8. Marketing w Praktyce
9. Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)
10. Organizacja i Kierowanie
11. Personel i Zarządzanie
12. Praca i Nauka za Granicą

13. Problemy Jakości
14. Przegląd Organizacji
15. Przegląd Polsko-Polonijny
16. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej
17. Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego
18. Rozprawy Społeczne
19. Scientific Journal. Service Management
20. Studia Periegetica. Zeszyty Naukowe WWSTiZ w Poznaniu
21. Studia Socjologiczne
22. Szkolnictwo Wyższe : informator statystyczny
23. Turystyka (seria Informacje i Opracowania Statystyczne)
24. Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu
25. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
26. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług / US
27. Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie
28. Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula

III. NAUKA. EDUKACJA. PEDAGOGIKA. SZKOLNICTWO

1. Academia : magazyn PAN
2. Akademicki Przegląd Sportowy
3. Auxilium Sociale Novum
4. Biuletyn Akademii Obrony Narodowej
5. Chowanna
6. Deutsch Aktuell
7. Edukacja Ustawiczna Dorosłych
8. English Matters
9. Eunomia : miesięcznik raciborskiej PWSZ
10. Forum Akademickie
11. Homines Hominibus. Zeszyty Naukowe WSPiA w Poznaniu
12. Komputer Świat
13. Nauka
14. Nauka i Szkolnictwo Wyższe
15. Nowa Szkoła
16. Prawa Dziecka
17. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
18. Rekord : pismo AWF w Katowicach
19. Rocznik Pedagogiczny
20. Rozprawy Społeczne
21. Sekrety Nauki

22. Studies in Sport Humanities / AWF Kraków
23. Szkolnictwo Wyższe : informator statystyczny
24. Szkoła Specjalna
25. Świat Nauki
26. Wiedza i Życie
27. Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu

IV. WOJSKO. OBRONNOŚĆ

1. Bezpieczeństwo
2. Biuletyn Akademii Obrony Narodowej
3. Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)
4. Przegląd Obrony Cywilnej
5. Wiedza Obronna

V. NAUKI BIOLOGICZNE. EKOLOGIA. ANTROPOLOGIA. BIOCHEMIA

1. Anthropological Review
2. Antropomotoryka
3. Aura
4. Biology of Sport
5. Human Movement

VI. MEDYCYNĄ. HIGIENA. REHABILITACJA

1. Acta Balneologica
2. Baltic Journal of Health and Physical Activity
3. Ból
4. Health Problems of Civilization
5. Fizjoterapia
6. Fizjoterapia Polska
7. Food Forum
8. Journal of Physical Education & Health. Social Perspective
9. Kardioprofil
10. Medicina Sportiva
11. Medicina Sportiva Practica
12. Medycyna Manualna
13. Medycyna Sportowa
14. Ortopedia, Traumatologia i Rehabilitacja
15. Pediatria Polska
16. Polish Journal of Rehabilitation Research
17. Polski Merkuriusz Lekarski
18. Postępy Rehabilitacji

19. Praktyczna Fizjoterapia & Rehabilitacja
 20. Przegląd Medyczny UR i NIL w Warszawie
 21. Rehabilitacja Medyczna
 22. Rehabilitacja w Praktyce
 23. Roczniki PZH
 24. Sport Paraolimpijski
 25. Sport Paraolimpijski : biuletyn Polskiego Związku Niepełnosprawnych
 26. Studia Medyczne
 27. Terapia : uzależnienia i współuzależnienia
 28. Zdrowie, Kultura Zdrowotna, Edukacja
 29. Zeszyty Naukowe. Wychowanie Fizyczne i Fizjoterapia / PO
 30. Żyjmy Dłużej
- VII. WYCHOWANIE FIZYCZNE. SPORT. KULTURA FIZYCZNA. KULTURYSTYKA
1. Akademicki Przegląd Sportowy
 2. Antropomotoryka
 3. Asystent Trenera
 4. Baltic Journal of Health and Physical Activity
 5. Biblioteczka Piłki Nożnej
 6. Biology of Sport
 7. Biuletyn Sekcji Historii PTNKF
 8. Body Life
 9. Cross
 10. Góry : górski magazyn sportowy
 11. Handball Polska
 12. Human Movement
 13. IDO Movement for Culture
 14. Jeżyk : biuletyn informacyjny Stowarzyszenia Olimpiady Specjalne Polska
 15. Journal of Human Kinetics
 16. Journal of Physical Education & Health. Social Perspective
 17. Kronika / AWF Poznań
 18. Kultura Fizyczna
 19. Kulturystyka i Fitness
 20. Lekkoatleta
 21. Magazyn Rowerowy
 22. Magazyn Trenera
 23. Medicina Sportiva
 24. Medicina Sportiva Practica
 25. Medycyna Sportowa
 26. Physical Culture and Sport. Studies and Research
 27. Piłka Nożna : tygodnik
 28. Piłka Nożna - Trening
 29. Polish Journal of Sport & Tourism / AWF Warszawa. ZWWF Biała Podlaska
 30. Polska Siatkówka
 31. Prace Naukowe AJD w Częstochowie. Kultura Fizyczna
 32. Prawo Sportowe (pozycja wymiennokartkowa)
 33. Przegląd Sportowy
 34. Rocznik Naukowy / AWFIS Gdańsk
 35. Roczniki Naukowe WSWFiT w Białymstoku
 36. Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu
 37. SKI: magazyn dla narciarzy
 38. Sport
 39. Sport dla Wszystkich
 40. Sport Paraolimpijski
 41. Sport Paraolimpijski : biuletyn Polskiego Związku Niepełnosprawnych
 42. Sport Wyczynowy
 43. Studies in Sport Humanities / AWF Kraków
 44. Trainer
 45. Trends in Sport Sciences
 46. Trener
 47. Wychowanie Fizyczne i Sport
 48. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne
 49. Zdrowie, Kultura Zdrowotna, Edukacja
 50. Zeszyty Metodyczno-Naukowe / AWF Katowice
 51. Zeszyty Naukowe. Prace Instytutu Kultury Fizycznej / US
 52. Zeszyty Naukowe. Wychowanie Fizyczne i Fizjoterapia / PO
 53. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
 54. Żagle
 55. Żyjmy Dłużej
- VIII. KRAJOZNAWSTWO. TURYSTYKA. REKREACJA
1. Aura
 2. Cross
 3. Folia Turistica
 4. Góry : górski magazyn sportowy
 5. Hotelarz

-
6. National Geographic Polska
 7. Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego
 8. Physical Culture and Sport. Studies and Research
 9. Plaj
 10. Problemy Turystyki i Hotelarstwa
 11. Problemy Turystyki i Rekreacji / SGTiR
 12. Roczniki Naukowe WSWFiT w Białymstoku
 13. Rynek Turystyczny
 14. Studia Periegetica : zeszyty naukowe WWSTiZ w Poznaniu
 15. Sudety
 16. Taternik
 17. Turystyka (seria: Informacje i Opracowania Statystyczne)
 18. Turystyka i Rekreacja / AWF Warszawa
 19. Turyzm
 20. Wiadomości Turystyczne
 21. Wierchy
 22. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
 23. Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług/ US
 24. Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja / PO
 25. Zeszyty Naukowe WSHiT w Częstochowie
 26. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
 27. Zeszyty Naukowe WSTiJO w Warszawie. Turystyka i Rekreacja
- IX. DZIENNIKI, TYGODNIKI, MIESIĘCZNIKI - OGÓLNE
1. Auto Motor i Sport
 2. Auto Świat
 3. Do Rzeczy
 4. Dziennik Gazeta Prawna
 5. Polska Dziennik Zachodni
 6. Focus
 7. Forum
 8. Gazeta Wyborcza
 9. Newsweek Polska
 10. Polityka
 11. Rzeczpospolita
 12. Sukces
 13. Uważam Rze
 14. Wprost

BAZY DANYCH DOSTĘPNE W BIBLIOTECĘ GŁÓWNEJ AWF IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

Bazy własne biblioteki:

- PROLIB
Obejmuje całość zbiorów zgromadzonych w Bibliotece Głównej Akademii Wychowania Fizycznego.
- BIBLIOGRAFIA M21
Zawiera dorobek naukowy pracowników AWF (prace zwarte, artykuły, udział w konferencjach naukowych), prace magisterskie i doktorskie oraz Bibliografię Zawartości Czasopism (informacje bibliograficzne o zawartości wybranych tytułów czasopism polskich z zakresu kultury fizycznej, sportu, edukacji obronnej, nauk biologiczno-medycznych, rehabilitacji oraz turystyki i rekreacji).

W ramach serwisu EBSCO:

- Academic Search Complete
- Medline
- SPORTDiscuss with Full Text
- Hospitality and Tourism Complete

W ramach krajowej licencji (na platformie WBN):

- Wydawnictwo ELSEVIER
- Wydawnictwo SPRINGER
- Czasopisma wydawnictwa WILEY & BLACKWELL
- Czasopismo NATURE
- Czasopismo SCIENCE
- Baza WEB OF KNOWLEDGE
- Baza SCOPUS

Na platformie OVID – czasopisma elektroniczne:

- Sports Medicine
- American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation
- Drugs in R & D
- Spine
- Baza MEDLINE(R)

**WYKAZ KSIĄŻEK ZAREJESTROWANYCH
W BIBLIOTECĘ GŁÓWNEJ AWF W KATOWICACH
W III KWARTALE 2014 ROKU**

Encyklopedie ogólne, informatyka, bibliotekoznawstwo, bibliografie, ogólne podstawy wiedzy i kultury

Analiza danych w programie STATISTICA. Kraków : „StatSoft Polska”, 2013. Sygn.: W 49998; CZYT. 00

BANKS M.: *Materiały wizualne w badaniach jakościowych.* Wyd. 1, dodr. 1. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Niezbędnik Badacza) (Metodologia). Sygn.: CZYT. 3

Doskonalenie procesów produkcyjnych z wykorzystaniem analizy danych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2013. Sygn.: MCZYT 49817

Praktyczna analiza danych w przemyśle farmaceutycznym. Kraków : „StatSoft Polska”, 2014. Sygn.: MCZYT 49815

Statystyka w badaniach biomedycznych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 61

Zastosowania statystyki i data mining w badaniach naukowych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2013. Sygn.: W 49999; CZYT. 3

Filozofia, psychologia, religia

KARAGEORGHIS C.I., TERRY P.C.: *Psychologia dla sportowców.* Zielonka : „Inne Spacery – Sembrador”, 2014. Sygn.: W 49698-49699; CZYT. 796:159.9

LEGOWICZ A.: *Kompetencje personalne i społeczne w obszarach zawodowych : trening umiejętności komunikacyjnych w branży turystycznej.* Warszawa : „Difin”, 2014. (Edukacja / Difin). Sygn.: W 49629; CZYT. 159.9

Psychologia i prawo : między teorią a praktyką / red. E. Habzda-Siwek, J. Kabzińska. Sopot : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2014. Sygn.: CZYT. 34

Psychologia sportu : studia przypadków / red. nauk. B. Hemmings, T. Holder. Wyd. 1 pol. /red. nauk. D. Parzelski. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2014. Sygn.: W 49895-49896; CZYT. 796:159.9

RUSIN M.: *Postawa i zasady etyczne fizjoterapeuty.* Bielsko-Biała : Wyższa Szkoła Administracji, 2013. Sygn.: W 49961-49964; CZYT. 615.8

SMITH L.H., KAYS T.M.: *Psychologia sportu dla bystrzaków*. Gliwice : „Heliion”, cop. 2014. (Dla Bystrzaków). Sygn.: W 49978-49979; CZYT. 796:159.9

Socjologia, statystyka, demografia

BANKS M.: *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*. Wyd. 1, dodr. 1. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Niezbędnik Badacza) (Metodologia). Sygn.: CZYT. 3

BARNASZEWSKI B.: *Źródła kryzysów i konfliktów : uwarunkowania stymulujące społecznie kryzysy i konflikty wewnętrzne oraz transgraniczne*. [T. 2]. Toruń : Adam Marszałek ; Wrocław : Wyższa Szkoła Handlowa, cop. 2011. Sygn.: CZYT. 316

BERNASIEWICZ M.: *Młodzież i popkultura : dyskursy światopoglądowe, recepcja i opór*. Katowice : Wydaw. Uniw. Śląskiego, 2009. (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Pedagogika). Sygn.: CZYT. 316

BIELSKA E.: *Studenci a liberalny system wartości w Polsce i Danii : [socjologia edukacji] / wstęp A. Radziejewicz-Winnicki*. Gdańsk : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2006. (Wyzwania Pedagogiki). Sygn.: CZYT. 316

FLICK U.: *Projektowanie badania jakościowego*. Wyd. 1, dodr. 3. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2012. (Niezbędnik Badacza) (Metodologia). Sygn.: CZYT. 3

JAKUBOWSKA H.: *Gra ciałem : praktyki i dyskursy różnicowania płci w sporcie*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2014. Sygn.: W 49885; CZYT. 796:316

MAZURKIEWICZ M.: *Baseball i piłka nożna w amerykańskiej i polskiej kulturze jako przykład współczesnego mitu i rytuału*. Kielce : Wydaw. Uniw. Jana Kochanowskiego, 2014. Sygn.: CZYT. 796:316

Podręcznik koordynatora wolontariatu hospicyjnego / red. P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel ; [aut. K. de Walden-Gałuszko i in.]. Wyd. 3. Gdańsk : „Fundacja Hospicyjna”, 2009. (Biblioteka Fundacji Hospicyjnej ; 5). Sygn.: CZYT. 36

Pozamedyczne aspekty opieki paliatywnej-hospicyjnej / red. J. Binnebesel [i in.]. Gdańsk : „Fundacja Hospicyjna”, 2010. (Biblioteka Fundacji Hospicyjnej ; 10). Sygn.: CZYT. 36

Przewlekłe chore dziecko w domu : poradnik dla rodziny i opiekunów / red. J. Binnebesel [i in. ; aut. J. Binnebesel i in.]. Gdańsk : „Fundacja Hospicyjna”, 2012. (Biblioteka Fundacji Hospicyjnej ; 12). Sygn.: CZYT. 616-053.2

Rozwój usług asystenta osoby niepełnosprawnej w Polsce / pod red. nauk. J. Rottermunda, I. Fajfer-Kruczek. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls” ; Katowice : UŚ, 2013. (Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych ; t. 17). Sygn.: CZYT. 36

Statystyka w badaniach biomedycznych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 61

STRZAŁKOWSKA A.: *Rodzinne uwarunkowania moralności młodych sportowców*. Gdańsk : Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 2014. Sygn.: CZYT. 796.01

Wychowanie w środowisku akademickim : wybrane zagadnienia : praca naukowa / pod red. G. Poloka. Katowice : Wydaw. AE, 2010. (Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach.). Sygn.: CZYT. 378

Zastosowania statystyki i data mining w badaniach naukowych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2013. Sygn.: W 49999; CZYT. 3

Polityka, nauki ekonomiczne, gospodarka, prawo, wojskowość

BARNASZEWSKI B.: *Źródła kryzysów i konfliktów : uwarunkowania stymulujące społecznie kryzysy i konflikty wewnętrzne oraz transgraniczne*. [T. 2]. Toruń : Adam Marszałek ; Wrocław : Wyższa Szkoła Handlowa, cop. 2011. Sygn.: CZYT. 316

HILL D.: *Przekręt : futbol i zorganizowana przestępczość* / posł. R. Stec. Łódź : „Officyna”, 2014. (Piękna Gra). Sygn.: CZYT. 796.332

KISTNER T.: *FIFA mafia*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49927; CZYT. 796.332

ŁOŚ R., REGINIA-ZACHARSKI J.: *Współczesne konflikty zbrojne*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2010. Sygn.: CZYT. 32

Nowe kierunki w badaniach i naukach o edukacji i bezpieczeństwie w XXI wieku / [red. nauk. S.M. Mazur, M. Ostrowska]. Ruzomberok : Katolicki Uniwersytet. Wydz. Pedagogiczny ; Kraków : Międzynar. Fund. „Scientia, Ars, Educatio” [i in.], 2013. (Zeszyt Naukowy / [Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Wydział Nauk o Bezpieczeństwie] ; nr 4/2013). Sygn.: CZYT. 35

PETZAL D.E., BOURJAILY P.: *Almanach broni myśliwskiej i sportowej : 335 podstawowych umiejętności strzeleckich : sztucery, strzelby i dużo więcej*. Warszawa : Bellona, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 799

Pozamedyczne aspekty opieki paliatywno-hospicyjnej / red. J. Binnebesel [i in.]. Gdańsk : „Fundacja Hospicyjna”, 2010. (Biblioteka Fundacji Hospicyjnej ; 10). Sygn.: CZYT. 36

Psychologia i prawo : między teorią a praktyką / red. E. Habzda-Siwek,

J. Kabzińska. Sopot : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2014. Sygn.: CZYT. 34

PYTER M., BALICKI A.: *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym : 100 podstawowych pojęć*. Warszawa : C.H.Beck, 2014. Sygn.: CZYT. 37

Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF / red. nauk. Z. Messner ; aut. A. Kuzior [i in.]. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2007. (RRR). Sygn.: CZYT. 336

RZYMELKA-FRĄCKIEWICZ A.: *Politycy wobec przemian edukacyjnych : studium odpowiedzialności społecznej*. Toruń : Adam Marszałek, 2010. (Człowiek, Środowisko Życia, Edukacja). Sygn.: CZYT. 37.013

SAGAN B.: *Ustawa o timeshare : komentarz*. Stan prawny na 30 marca 2014 r. Warszawa : „LexisNexis”, 2014. (Komentarze Praktyczne. Prawo Cywilne). Sygn.: CZYT. 338.482/.483

Zarządzanie bezpieczeństwem : metody i techniki / red. nauk. K. Raczkowski, Ł. Sułkowski. Warszawa : „Difin”, 2014. (Metody i Techniki Zarządzania). Sygn.: W 49650; CZYT. 35

Szkolnictwo, oświata, pedagogika, wychowanie

BIELSKA E.: *Studenci a liberalny system wartości w Polsce i Danii : [socjologia edukacji]* / wstęp A. Radzewicz-Winnicki. Gdańsk : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2006. (Wyzwania Pedagogiki). Sygn.: CZYT. 316

CIEŚLAK M.: *Gry i zabawy dla dzieci : [od 1 miesiąca życia]* / il. J. Zagner-Kołat. Warszawa : „Nasza Księgarnia”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.1/.2

KOZDROŃ A.: *Scenariusze zajęć i zabaw dla wychowawców, pedagogów, ani-*

matorów kultury i rodziców. Warszawa : „Difin”, cop. 2014. (Engram). Sygn.: CZYT. 37.091.3/.8

Nauczyciel - współczesne problemy i wyzwania / pod red. E. Lisowskiej i S.M. Mazura. Ruzomberok ; Kraków : Międzynar. Fund. „Scientia, Ars, Educatio”, 2013. Sygn.: CZYT. 37.091

Przygoda w edukacji i edukacja w przygodzie : outdoor i adventure education w Polsce / red. A. Bąk, A. Leśny, E. Palamier-Kabacińska. Warszawa : Fund. „Pracownia Nauki i Przygody”, 2014. Sygn.: CZYT. 37.013

PYTER M., BALICKI A.: *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym : 100 podstawowych pojęć*. Warszawa : C.H.Beck, 2014. Sygn.: CZYT. 37

RZYMELKA-FRACKIEWICZ A.: *Politycy wobec przemian edukacyjnych : studium odpowiedzialności społecznej*. Toruń : Adam Marszałek, 2010. (Człowiek, Środowisko Życia, Edukacja). Sygn.: CZYT. 37.013

WILCZKOWSKI E.: *Wychowanie fizyczne dzieci w wieku przedszkolnym : podręcznik dla nauczycieli placówek przedszkolnych oraz studentów studiów pedagogicznych* / Uniwersytet Jana Kochanowskiego. Filia w Piotrkowie Trybunalskim. Piotrków Trybunalski : Nauk. Wydaw. Piotrkowskie przy Filii UJK, 2012. Sygn.: W 49768-49769; CZYT. 796.01

Wychowanie w środowisku akademickim : wybrane zagadnienia : praca naukowa / pod red. G. Poloka. Katowice : Wydaw. AE, 2010. (Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Karola Adameckiego w Katowicach.). Sygn.: CZYT. 378

ZAJĄC W.: *Filozoficzno-ideologiczny kontekst oświaty polskiej w okresie międzywojennym*. Katowice : Wydaw. Uniw. Śląskiego, 2007. (Prace Naukowe Univer-

sytetu Śląskiego w Katowicach. Pedagogika). Sygn.: CZYT. 37.013

ZAŁEWSKA-MELER A.: *Codziennosc doświadczeń zdrowotnych a tożsamość zawodowa nauczycieli kultury fizycznej*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2014. Sygn.: W 49672; CZYT. 37.091

ŻUCHELKOWSKA K.: *Edukacja zdrowotna w przedszkolu*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2013. Sygn.: W 49740; CZYT. 613

Turystyka, rekreacja, czas wolny, hotelarstwo, etnologia

BALIŃSKA A., SIECZKO A., ZAWADKA J.: *Turystyka : wybrane zagadnienia*. Warszawa : „Difin”, 2014. Sygn.: W 49646-49647; CZYT. 338.48

BUCZKOWSKA K.: *Portret współczesnego turysty kulturowego*. Poznań : AWF, 2014. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego, ISSN 0239-7161 ; nr 432). Sygn.: CZYT. 338.48-6

HOROLETS A.: *Konformizm, bunt, nostalgia : turystyka niszowa z Polski do krajów byłego ZSRR*. Kraków : Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 338.482/.483

CIEŚLIKOWSKI K.: *Rynek turystyki konferencyjnej*. T. 1, *Podstawy teoretyczne, funkcjonowanie i rozwój na świecie* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49823/T.1-49827/T.1; CZYT. 338.48-6

Innowacje w turystyce : regionalna przestrzeń współpracy w makroregionie południowym Polski / pod red. nauk. M. Bednarczyk, M. Najdy-Janoszki ; [aut. M. Bednarczyk i in.]. Warszawa : „CeDe-Wu”, 2014. Sygn.: CZYT. 338.48

KRUCZEK Z., ZMYŚLONY P.: *Regiony turystyczne : podstawy teoretyczne : studium przypadków*. Kraków : „Proksenia”, 2014. Sygn.: W 49733-49734; CZYT. 338.482/.483

LEGOWICZ A.: *Kompetencje personalne i społeczne w obszarach zawodowych : trening umiejętności komunikacyjnych w branży turystycznej*. Warszawa : „Difin”, 2014. (Edukacja / Difin). Sygn.: W 49629; CZYT. 159.9

NAPIERAŁA M., MUSZKIETA R.: *Wstęp do teorii rekreacji*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2011. Sygn.: W 49736-49737; CZYT. 379.8

Pilotaż i przewodnictwo turystyczne po deregulacji : [materiały z IX Forum Pilotażu i Przewodnictwa] / pod red. Z. Kruczka. Kraków : „Proksenia”, 2014. (Monografie o Tematyce Turystycznej ; 19). Sygn.: CZYT. 338.486

Rola uzdrowisk i przedsiębiorstw uzdrowiskowych w turystyce i w lecznictwie uzdrowiskowym / pod red. nauk. A.R. Szromka ; [aut. art. A. Balińska i in. ; aut. słowa wstępnego C. Ryan]. Kraków : „Proksenia”, 2014. (Monografie o Tematyce Turystycznej ; 20). Sygn.: W 49731; CZYT. 338.48-6

SAGAN B.: *Ustawa o timeshare : komentarz*. Stan prawny na 30 marca 2014 r. Warszawa : „LexisNexis”, 2014. (Komentarze Praktyczne. Prawo Cywilne). Sygn.: CZYT. 338.482/.483

ZARĘBA D.: *Ekoturystyka*. Wyd. 3., dodr. 1. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Turystyka). Sygn.: W 49878; CZYT. 338.48-6

Zarządzanie w kulturze, sztuce i turystyce kulturowej / red. J. Gołuchowski, Z. Spyra. Wyd. 2 uaktual. i uzupełn. Warszawa : „CeDeWu”, 2014. Sygn.: W 49652; CZYT. 338.486

ZAWISTOWSKA H., DĘBSKI M., GÓRSKA-WARSEWICZ H.: *Polityka turystyczna : powstanie, rozwój, główne obszary*. Warszawa : Polskie Wydaw. Ekonomiczne, cop. 2014. Sygn.: W 49639-49640; CZYT. 338.486

Zrównoważona turystyka szansą ochrony środowiska naturalnego, dziedzictwa kulturowego i rozwoju gospodarczego gmin Pogórza Dynowskiego / pod red. J. Krupy. Dynów : Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, 2014. Sygn.: W 49995; CZYT. 338.48-6

Matematyka, nauki przyrodnicze i biologiczne

GURGUL H., SUDER M.: *Matematyka dla kierunków ekonomicznych : przykłady i zadania wraz z repetytorium ze szkoły średniej*. Wyd. 5 rozsz. uwzględniające podst. program matematyki również na kierunkach technicznych. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2013. Sygn.: CZYT. 5

Medycyna

BEAN A.: *Żywienie w sporcie : kompletny przewodnik*. Wyd. 2. Poznań : Zysk i S-ka, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796:61

Ból z perspektywy fizjologii / red. C. Norrbrink [i in.] ; T. Lundeborg (red.). Poznań : „Exemplum”, 2013. Sygn.: W 49751; CZYT. 612

Fizjoterapia w kardiologii / pod red. E. Smolis-Bąk i B. Kazimierskiej ; red. meryt. H. Szwed, R. Dąbrowski. Warszawa : „Lapisart”, 2013. Sygn.: W 49760-49761; CZYT. 615.8

GOKHALE E., ADAMS S.: *8 kroków do pozbycia się bólu pleców : naturalne metody na dolegliwości pleców, szyi, ramion, bioder, kolan i stóp*. Białystok : „Vital”, 2014. Sygn.: W 49920; CZYT. 615.8

- HOLUB B.: *Co jeść, aby przyspieszyć budowę tkanki mięśniowej*. Warszawa : „Wektor”, 2012. (Kalorie (i nie tylko)). Sygn.: W 49670; CZYT. 613
- KACZARA J.: *Masaż niemowlęcia : [metoda Shantala]*. Wrocław : „Astrum”, [2014]. Sygn.: CZYT. 615.8
- KASSOLIK K., ANDRZEJEWSKI W.: *Masaż tensegracyjny*. Wrocław : „MedPharm Polska”, cop. 2014. Sygn.: W 49955-49956; CZYT. 615.8
- KIRK M., BOON B., DiTURO D.: *Ha-tha joga : bezpieczne ćwiczenia dla ciała i umysłu*. Białystok : „Vital”, 2014. Sygn.: W 49931; CZYT. 613
- Kompendium wiedzy o żywności, żywieniu i zdrowiu : praca zbiorowa / pod red. J. Gawęckiego i T. Mossor-Pietraszewskiej ; aut. J. Czapski [i in.].* Wyd. 1, dodr. 4. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, cop. 2004. Sygn.: W 49886-49887
- KRAWCZYK M.: *Odzyskiwanie funkcji chodu przez osoby po udarze mózgu*. Warszawa : Inst. Psychiatrii i Neurologii, cop. 2013. (Monografie Neurologiczne ; 9). Sygn.: CZYT. 615.8
- Kultura fizyczna a rozwój człowieka i społeczeństwa / pod red. W. Jarosza, E. Koprowiak*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 433). Sygn.: CZYT. 796
- Łuszczycowe zapalenie stawów : diagnostyka i leczenie / pod red. W. Samborskiego i M. Brzoski ; Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu*. Poznań : Wydaw. Nauk. UM, cop. 2014. Sygn.: W 49973; CZYT. 616.7
- MARSZAŁEK S.: *Ocena kompleksowej fizjoterapii u osób po leczeniu onkologicznym w rejonie głowy i szyi*. Poznań : AWF, 2014. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego, ISSN 0239-7161 ; nr 431). Sygn.: CZYT. 615.8
- MATELLA K.: *Body logistic system : [poradnik trenera]*. Toruń : „Literat”, [2014]. Sygn.: W 49923; CZYT. 796.8
- MIKOŁAJEWSKA E.: *Kinesiotaping w pediatrii*. Warszawa : WNT, 2014. Sygn.: W 49626-49627; CZYT. 615.8
- Młodzieńcze idiopatyczne zapalenie stawów - nie tylko nowości / pod red. L. Rutkowskiej-Sak*. Poznań : Termedia Wydaw. Medyczne, 2014. Sygn.: W 49636; CZYT. 616.7
- MROZOWICZ K.: *Koncepcja determinantów zachowań organizacyjnych zespołów ratowniczych / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49829-49833; CZYT. 005
- NOWOSAD Z., WOŹNICKI J.: *Mobilizacje tkanek miękkich*. Lublin : „Natura”, cop. 2014. Sygn.: W 49966-49968; CZYT. 615.8
- ORLIK T.: *Fizjoterapia chorych na mukowiscydozę*. Nowy Dwór Mazowiecki : „Frel”, cop. 2014. Sygn.: W 49970-49971; CZYT. 615.8
- PARNICKA U., PARNICKI F.: *Aktywny senior : teoria i praktyka*. Zamość : PWSZ, 2013. (Podręczniki / Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowicza w Zamościu ; nr 10). Sygn.: CZYT. 613
- PILIS W.: *Zdrowie, dieta, aktywność fizyczna*. Warszawa : „Tedson”, 2014. Sygn.: W 49726-49727; CZYT. 613
- Praktyczna analiza danych w przemyśle farmaceutycznym*. Kraków : „StatSoft Polska”, 2014. Sygn.: MCZYT 49815

Przewlekłe chore dziecko w domu : poradnik dla rodziny i opiekunów / red. J. Binnebesel [i in. ; aut. J. Binnebesel i in.]. Gdańsk : „Fundacja Hospicyjna”, 2012. (Biblioteka Fundacji Hospicyjnej ; 12). Sygn.: CZYT. 616-053.2

RAAB A.: *Joga kręgosłupa*. Warszawa : Oficyna Wydaw. „ABA”, 2010. Sygn.: W 49937; CZYT. 613

Rola uzdrowisk i przedsiębiorstw uzdrowiskowych w turystyce i w lecznictwie uzdrowiskowym / pod red. nauk. A.R. Szromka ; [aut. art. A. Balińska i in. ; aut. słowa wstępnego C. Ryan]. Kraków : „Proksenia”, 2014. (Monografie o Tematyce Turystycznej ; 20). Sygn.: W 49731; CZYT. 338.48-6

ROSIŃSKI M.: *Terapia manualna wybranych dysfunkcji kończyny górnej : przewodnik dla terapeutów*. Katowice : „Elamed”, 2014. (Biblioteka - Rehabilitacja w Praktyce). Sygn.: W 49745-49747; CZYT. 615.8

RUSIN M.: *Postawa i zasady etyczne fizjoterapeuty*. Bielsko-Biała : Wyższa Szkoła Administracji, 2013. Sygn.: W 49961-49964; CZYT. 615.8

SKALSKI D., PRZYBYLSKI S.: *Edukacja ratowników wodnych i ich miejsca pracy*. Skarszewy : Kocięskie WOPR, 2014. Sygn.: W 49855; CZYT. 797.1/.2

Statystyka w badaniach biomedycznych. Kraków : „StatSoft Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 61

Stwardnienie rozsiane / pod red. K. Selmaja. Poznań : „Termedia” Wydaw. Medyczne, cop. 2013. Sygn.: CZYT. 616.8

TYMIŃSKI R.: *Prawo medyczne : podręcznik dla lekarzy i studentów wydziałów lekarskich*. Warszawa : „Medical Tribune Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 614

ZEBROFF K.: *Joga dla każdego : praktyka, specjalne programy ćwiczeń, techniki oddechowe*. Warszawa : Oficyna Wydaw. „ABA”, cop. 2014. Sygn.: W 49935; CZYT. 613

ŻUCHELKOWSKA K.: *Edukacja zdrowotna w przedszkolu*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2013. Sygn.: W 49740; CZYT. 613

Żywienie i suplementacja w sporcie, rekreacji i stanach chorobowych / A. Zajac [i in.] ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49835-49853; CZYT. 796:61

Żywienie w chorobach przewodu pokarmowego i zaburzeniach metabolicznych / pod red. E. Poniewierki ; [aut. R. Kempański i in.]. Wrocław : „Cornetis”, 2010. Sygn.: CZYT. 613

Organizacja i zarządzanie

LEGOWICZ A.: *Kompetencje personalne i społeczne w obszarach zawodowych: trening umiejętności komunikacyjnych w branży turystycznej*. Warszawa : „Difin”, 2014. (Edukacja / Difin). Sygn.: W 49629; CZYT. 159.9

MROZOWICZ K.: *Koncepcja determinantów zachowań organizacyjnych zespołów ratowniczych* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49829-49833; CZYT. 005

Skoring w biznesie. Kraków : „StatSoft Polska”, 2013. Sygn.: CZYT. 658/659

Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF / red. nauk. Z. Messner ; aut. A. Kuzior [i in.]. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2007. (RRR). Sygn.: CZYT. 336

Zarządzanie bezpieczeństwem : metody i techniki / red. nauk. K. Raczkowski,

Ł. Sułkowski. Warszawa : „Difin”, 2014. (Metody i Techniki Zarządzania). Sygn.: W 49650; CZYT. 35

Zarządzanie w kulturze, sztuce i turystyce kulturowej / red. J. Gołuchowski, Z. Spyra. Wyd. 2 uaktual. i uzup. Warszawa : „CeDeWu”, 2014. Sygn.: W 49652; CZYT. 338.486

Nauki techniczne, rolnictwo

CZERWIŃSKI M.: *Optyka myśliwska i sportowa : poradnik praktyczny*. Warszawa : „Bellona”, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 799

WORLAND S.: *Rowery górskie : przewodnik po historii i typach rowerów MTB, treningu, technice jazdy, budowie rowerów oraz podstawach ich obsługi*. Warszawa : Oficyna Wydaw. „Alma-Press”, cop. 2014. Sygn.: W 49947; CZYT. 796.6/.7

Sport

ADAMEK T.: *Fighter : autobiografia*. [Warszawa] : „Deadline”, cop. 2014. Sygn.: W 49674; CZYT. 796.8

ANDERSON C., SALLY D.: *Futbol i statystyki : dlaczego wszystko, co wiesz o piłce nożnej, jest nieprawdą*. Wrocław : „Bukowy Las”, cop. 2014. Sygn.: W 49676; CZYT. 796.332

ASKWITH R.: *Stopy w chmurach : opowieść o pasji i obsesji biegania*. Łódź : „Gallaktyka”, cop. Sygn.: CZYT. 796.42/.43

AUCLAIR P.: *Thierry Henry : samotność na szczycie* / przedm. R. Nahorny. Warszawa : „Anakonda”, 2014. (Gwiazdy Sportu). Sygn.: W 49717; CZYT. 796.332

BALL P.: *Real Madryt : królewska historia najbardziej utytułowanego klubu świata* / wstęp G. Balague ; posł. S. Seguroła. Kraków : Sine Qua Non, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

BEAN A.: *Żywienie w sporcie : kompletny przewodnik*. Wyd. 2. Poznań : Zysk i S-ka, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796:61

BELLOS A.: *Futebol : brazylijski styl życia*. Otwock : „Kopalnia”, cop. 2014. Sygn.: W 49678; CZYT. 796.332

BERG-KRASUSKA J., OLCZYK I.: *Grammar and vocabulary exercises : english in sports* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49867-49875; CZYT. 796

Biathlon : kronika sezonu 2013/2014 / Polski Związek Biathlonu ; [red. S. Krystek, B. Wlazlak]. Poznań : BIS Sport Sebastian Krystek, 2014. Sygn.: CZYT. 796.9

BOLT U.: *Szybszy niż błyskawica : autobiografia* / współpr. M. Allen. Wrocław : „Bukowy Las”, cop. 2014. Sygn.: W 49950; CZYT. 796.42/.43

BOŁDA W., BROJEK K.: *Legia Warszawa : droga do chwały*. Warszawa : Wydaw. WGP, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

BROWNLEE A., BROWNLEE J.: *Płynę, jadę, biegnę : autobiografia mistrzów triathlonu : bezcenne wskazówki treningowe*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Ole, cop. 2014. Sygn.: W 49945; CZYT. 796

BRYCHCZY L., KALINOWSKI G., BOŁBA W.: *Kici : Lucjan Brychczy - legenda Legii Warszawa*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann : Firma Wydaw. SEZAM Małgorzata Maruszkin, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

BYSTRZYCKI M.: *Gerard Piqué : urodzony na Camp Nou* / współpr. G. Hunter, J. Burns. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49680; CZYT. 796.332

CHMIELEWSKI Z.: *Sportowcy w Powstaniu Warszawskim*. Warszawa : „Es-trella”, 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

CHOLDER K.: *Piłka nożna : [historia, sławy piłki, mistrzowskie drużyny, stadiony]*. Warszawa : PHW „Arystoteles”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

CIEŚLAK M.: *Gry i zabawy dla dzieci : [od 1 miesiąca życia] / il. J. Zagner-Kołat*. Warszawa : „Nasza Księgarnia”, 2013. Sygn.: CZYT. 796.1/.2

CIEŚLICKA M., NAPIERAŁA M., SIT-KOWSKI D.: *Zabawy i gry ruchowe nad wodą i w wodzie*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2013. Sygn.: W 49755; CZYT. 796.1/.2

CONSTAIN J.E.: *Calcio! : [powieść o pierwszym w dziejach meczu piłkarskim]*. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2014. (Sa-lamandra). Sygn.: W 49664

CZERWIŃSKI M.: *Optyka myśliwska i sportowa : poradnik praktyczny*. Warszawa : „Bellona”, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 799

CZYŻ S.: *Model nabywania wyspecjalizowanych umiejętności ruchowych*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Psychologia, Teoria, Badania). Sygn.: W 49892-49893; CZYT. 796.012

DOBRUSZEK W.: *Rawickie żużłowe ABC : 20-lecie reaktywowania żużla w Rawiczu*. Leszno : Firma Wydaw. „Danuta”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.6/.7

DOBRUSZEK W.: *Żużlowy leksykon ligowy*. T. 5, (1966-1969). Leszno : Firma Wydaw. „Danuta”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.6/.7

XXV Zjazd Akademickiego Związku Sportowego : referat sprawozdawczo-programowy : sprawozdanie z działalności 20-21kwietnia 2012 - 7-8 czerwca 2014 /

[red. prow. H. Hanusz]. Warszawa : AZS. Zarząd Główny, 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

FARAH M.: *Mo Farah : siła ambicji : autobiografia / współpr. T.J. Andrews*. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2014. Sygn.: W 49706; CZYT. 796.42/.43

FERGUSON A.: *Autobiografia*. Kraków : „Wydaw. Literackie”, cop. 2014. Sygn.: W 49788; CZYT. 796.332

GASZYŃSKI P.: *Zanim powstała liga : almanach rozgrywek piłkarskich w Polsce w latach 1919-1926*. T. 2, Sezon 1920. Kraków : Wydaw. Popularno-Nauk. „Gargulion”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

GLÜCKLICH H.: *Mały wojownik : wspomnienia z żużlowych torów*. Bydgoszcz : [b.w.], 1994 (Druk. Offsetowa). Sygn.: CZYT. 796.6/.7

GOATER J., MELVIN D.: *Sztuka szybszego biegania : technika, trening, taktyka*. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2014. Sygn.: W 49714-49715; CZYT. 796.42/.43

GOWARZEWSKI A.: *Mundiale z akredytacją : 1982-2014 / [współpr. aut. L. Jarosz i in.]*. Katowice : „GiA”, 2014. (Encyklopedia Piłkarska FUJI ; t. 45) (Mistrzostwa Świata ; 3). Sygn.: W 15589/T.45; CZYT. 796.332

GOWARZEWSKI A.: *Piłkarska America : w blasku mistrzostw świata / [współpr. aut. J. Lis i in.]*. Katowice : „GiA”, 2014. (Encyklopedia Piłkarska FUJI ; t. 46) (Mistrzostwa Świata ; 4). Sygn.: W 15589/T.46; CZYT. 796.332

HANUSZ H., KORPAK B.: *100 lat Akademickiego Związku Sportowego*. Warszawa : [„Fall”], 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

HARASIMOWICZ M.: *LeBron James : król jest tylko jeden?* Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49940; CZYT. 796.323

HILL D.: *Przekręt : futbol i zorganizowana przestępczość* / posł. R. Stec. Łódź : „Officyna”, 2014. (Piękna Gra). Sygn.: CZYT. 796.332

HUDDLE P., FREY R., MURPHY T.J.: *Ironman : 24 tygodnie przygotowań do triathlonu długodystansowego*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2014. Sygn.: W 49623-49624; CZYT. 796

HUMPHREY L., HANSON K., HANSON K.: *Maraton metodą Hansonów : jak zwiększyć wytrzymałość i poprawić życiówkę*. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796.42/.43

Idee olimpijskie a kierunki rozwoju sportu osób niepełnosprawnych / red. nauk. M. Wilski, J. Gabryelski. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 428) (Studia z Dostosowanej Aktywności Ruchowej ; t. 2). Sygn.: CZYT. 796

IWANOW B.: *Mistrzowie futbolu : [333 najlepszych piłkarzy świata]*. Wierchcy Parzeńskie : P.H.W. „Fenix”, [2014]. Sygn.: CZYT. 796.332

JAKUBOWSKA H.: *Gra ciałem : praktyki i dyskursy różnicowania płci w sporcie*. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2014. Sygn.: W 49885; CZYT. 796:316

KARAGEORGHIS C.I., TERRY P.C.: *Psychologia dla sportowców*. Zielonka : „Inne Spacery – Sembrador”, 2014. Sygn.: W 49698-49699; CZYT. 796:159.9

KISTNER T.: *FIFA mafia*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49927; CZYT. 796.332

KITA A.: *Geneza i rozwój piłki nożnej kobiet w Polsce do 2010 roku* / Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej. Sekcja Historii. Tarnowskie Góry : „Drukpol”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

KLEANTHOUS M.: *Triathlon od A do Z : treningi do wszystkich dystansów*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2014. Sygn.: W 49864-49865; CZYT. 796

KLIMCZYK M.: *Wyniki kontroli jako podstawa indywidualizacji szkolenia sportowego na przykładzie skoku o tyczce*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2012. Sygn.: CZYT. 796.42/.43

KOŁTOŃ R.: *Deyna, czyli Obcy*. Poznań : Zysk i S-ka, cop. 2014. Sygn.: W 49925; CZYT. 796.332

Kronika sportu polskiego 2013 / [red. nac. B. Chruścicki ; aut. tekstów A. Dutlinger i in.]. Warszawa : Fund. Dobrej Książki, 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

KULESZA J.: *Zakazane gole : futbol w okupowanej Warszawie*. Warszawa : Inst. Wydaw. „Erica” : Muzeum Powstania Warszawskiego, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

Kultura fizyczna a rozwój człowieka i społeczeństwa / pod red. W. Jarosza, E. Koprówiak. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 433). Sygn.: CZYT. 796

LEPLAT T.: *FC Barcelona - Real Madryt : wojna światów*. Warszawa : „Amber”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

LERWILL S.: *Podręcznik biegania : trenuj z sukcesem*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann, cop. 2014. Sygn.: W 49694-49695; CZYT. 796.42/.43

LERWILL S.: *Triathlon : trenuj z sukcesem*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann, [2014]. Sygn.: W 49952; CZYT. 796

LIPIŃSKI T.: *Juventus Turyn*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann : „Eurograf”, cop. 2013. (Giganci Futbolu). Sygn.: W 49683; CZYT. 796.332

MACLEAY I.: *Carlos Tevez*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal, cop. 2014. Sygn.: W 49666; CZYT. 796.332

MATELLA K.: *Body logistic system : [poradnik trenera]*. Toruń : „Literat”, [2014]. Sygn.: W 49923; CZYT. 796.8

MAZURKIEWICZ M.: *Baseball i piłka nożna w amerykańskiej i polskiej kulturze jako przykład współczesnego mitu i rytuału*. Kielce : Wydaw. Uniw. Jana Kochanowskiego, 2014. Sygn.: CZYT. 796:316

MECNER K.: *Futbol na igrzyskach*. Katowice : Krzysztof Mecner Oficyna Wydawniczo-Usługowa „Mecner Media”, [2014]. Sygn.: CZYT. 796.332

MECNER K.: *Hokej na lodzie : walka o prymat*. Katowice : Krzysztof Mecner Oficyna Wydawniczo-Usługowa „Mecner Media”, [2014]. Sygn.: CZYT. 796.9

Metodyka nauczania taktyki w koszykówce / red. wyd. C. Sieniek. [Dodr.]. Starchowice : Prac. Wydaw. „Helvetica”, 2009. Sygn.: W 49958-49959; CZYT. 796.323

MIREK J.: *„Jaskółki” z Mościc 1928-1958* / [współpr. J. Dzieciolowski i in.]. Tuchów : nakł. aut., 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

MITCHELL N., WARNER J.: *Twój plan treningowy : idealna rzeźba w 12 tygodni*. Warszawa : „Edipresse Kolekcje”, cop. 2014. Sygn.: W 49620-49621; CZYT. 796.8

MURPHY T.J.: *Sprawność, siła, wiitalność : jak CrossFit zmienił moje życie*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49711-49712; CZYT. 796.8

NAJMAN M.: *Jerzy Kulej - mój mistrz*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Ole, cop. 2014. Sygn.: W 49933; CZYT. 796.8

NAPIERAŁA M.: *Zabawy i gry ruchowe dla każdego*. Bydgoszcz : Wydaw. Uniw. Kazimierza Wielkiego, 2012. Sygn.: W 49766; CZYT. 796.1/.2

PALFREY M.: *Sandbag fitness czyli Trening z workiem piasku*. Łódź : „Aha!” [właśc. „JK”], 2014. (Fit & Active). Sygn.: W 49703-49704; CZYT. 796.8

PAWLAK G., GRINBERG D., SADOWSKI M.: *Bądź silny i odważny : Żydz, sport, Warszawa*. Warszawa : Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra, 2013. Sygn.: CZYT. 796(091)

PAWŁOWSKI Z.: *Duma Mazowska : Wisła Płock 1947-2012 : 65 lat tradycji* / [współpr. K. Fiołna i in.]. Płock : Płocki Ośr. Kultury i Sztuki, 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

PELE, WINTER B.: *Piłka nożna zmienia świat*. Warszawa : Burda Publishing Polska, cop. 2014. Sygn.: W 49943; CZYT. 796.332

PETZAL D.E., BOURJAILY P.: *Almanach broni myśliwskiej i sportowej : 335 podstawowych umiejętności strzeleckich : sztucery, strzelby i dużo więcej*. Warszawa : Bellona, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 799

PODOLSKI L.: *Nie poddawaj się : dla czego talent to zaledwie początek* : [autobiografia] / [tekst T. Brinx, A. Kommerling]. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal, cop. 2014. Sygn.: W 49692; CZYT. 796.332

Poradnik metodyczny pisania prac i prowadzenia badań naukowych w zakresie nauk kultury fizycznej / red. nauk. T. Kasperczyk. Kraków : „Jet”, 2013. Sygn.: CZYT. 378

Psychologia sportu : studia przypadków / red. nauk. B. Hemmings, T. Holder. Wyd. 1 pol. /red. nauk. D. Parzelski. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2014. Sygn.: W 49895-49896; CZYT. 796:159.9

RADNEDGE K.: *Historia mundialu : [mistrzostwa świata w piłce nożnej]*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

RADOMSKI J.: *Chelsea Londyn*. [Izabela] : „Eurograf”, cop. 2014. (Giganci Futbolu). Sygn.: W 49668; CZYT. 796.332

REDKNAPP H., SAMUEL M.: *Autobiografia : zawsze pod kontrolą*. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2014. Sygn.: W 49929; CZYT. 796.332

RIOLO D., PAILLET C.: *Najwięksi trenerzy futbolu zdradzają tajemnice sukcesu*. Warszawa : „Amber”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

ROBERTO P.: *Mega trening 15 - minutowy* / fot.: D. Ohlsson. Łódź : „Aha!” [właśc. „JK”], 2014. (Fit & Active). Sygn.: W 49688-49689; CZYT. 796.8

ROGÓŻ G.: *Ultramaratony : bieganie i kolarstwo*. Warszawa : „Edgard”, 2014. (Samo Sedno). Sygn.: W 49719-49720; CZYT. 796.42/.43

SMITH L.H., KAYS T.M.: *Psychologia sportu dla bystrzaków*. Gliwice : „Helion”, cop. 2014. (Dla Bystrzaków). Sygn.: W 49978-49979; CZYT. 796:159.9

Sports specific training effects and their physiological monitoring in high performance athletes / V. Mishchenko [i in.].

Gdańsk : Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego, 2013. Sygn.: W 49804

STRZAŁKOWSKA A.: *Rodzinne uwarunkowania moralności młodych sportowców*. Gdańsk : Wydaw. Uniw. Gdańskiego, 2014. Sygn.: CZYT. 796.01

SZUJECKI K.: *Życie sportowe w PRL*. Warszawa : „Bellona”, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

TARNAS J., LAUDAŃSKA-KRZEMIŃSKA I., UNIERZYSKI P.: *Zabawy i gry ruchowe w tenisie*. Poznań : AWF, 2013. (Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ISSN 0239-7161 ; nr 416). Sygn.: W 49752, 49753; CZYT. 796.3

TATARUCH M.: *Rekreacyjne biegi wytrzymałościowe : wieloaspektowa analiza empiryczna*. Opole : Oficyna Wydaw. PO, 2013. (Studia i Monografie / Politechnika Opolska, ISSN 1429-6063 ; z. 357). Sygn.: CZYT. 796.42/.43

THURGOOD G., SAPSTEAD G., STANKIEWICZ C.: *Bieganie : od rekreacji do maratonu*. Warszawa : „Solis” Andrzej Koper, cop. 2014. Sygn.: W 49657-49658; CZYT. 796.42/.43

TRAINI F.: *Messi : wieczny zwycięzca*. Warszawa : „Amber”, 2014. 302, Sygn.: W 49790; CZYT. 796.332

TSATSOULINE P.: *Siła dla ludu! : sekrety rosyjskiego treningu siłowego*. Łódź : „Aha!” [właśc. „JK”], cop. 2013. (Fit & Active). Sygn.: W 49708-49709; CZYT. 796.8

VALDES V.: *Samotność bramkarza : jak poradziłem sobie z presją i dotarłem na sam szczyt*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49722; CZYT. 796.332

WAGNER G., MECNER K.: *Kat : biografia Huberta Wagnera*. Warszawa : „Agora”, 2014. (Biblioteka Gazety Wyborczej). Sygn.: W 49862; CZYT. 796.325

WEIN H.: *Funino : piękna gra : piłka nożna dla dzieci w wieku 7-10 lat rozwijająca kreatywność i inteligencję w grze*. Warszawa : Polska Fund. Sportu i Kultury, 2013. Sygn.: W 49654-49776; CZYT. 796.332

WILCZKOWSKI E.: *Wychowanie fizyczne dzieci w wieku przedszkolnym : podręcznik dla nauczycieli placówek przedszkolnych oraz studentów studiów pedagogicznych / Uniwersytet Jana Kochanowskiego. Filia w Piotrkowie Trybunalskim. Piotrków Trybunalski : Nauk. Wydaw. Piotrkowskie przy Filii UJK, 2012. Sygn.: W 49768-49769; CZYT. 796.01*

WILSON J.: *Bramkarz czyli Outsider*. Wrocław : „Bukowy Las”, cop. 2014. Sygn.: W 49660; CZYT. 796.332

WŁODARCZYK J.: *ABC lekkoatletycznych ćwiczeń motorycznych dla zespołowych gier sportowych : koszykówka*. [B.m. : b.w., 2014] (Druk. Flyeralarm). Sygn.: W 49763-49764; CZYT. 796.323

WORLAND S.: *Rowery górskie : przewodnik po historii i typach rowerów MTB, treningu, technice jazdy, budowie rowerów oraz podstawach ich obsługi*. Warszawa : Oficyna Wydaw. „Alma-Press”, cop. 2014. Sygn.: W 49947; CZYT. 796.6/.7

WÓJCIK Z.: *Sport jeździecki na Warmii i Mazurach w latach 1945-1975*. Olsztyn : Studio Reklamy „Erzet”, Jolanta Czapla, 2010. Sygn.: CZYT. 798

WRÓBLEWSKI P.: *Nordic walking w Polsce / il. A. Gniady*. Bielsko-Biała : „Dragon”, cop. 2014. (Expert). Sygn.: W 49618; CZYT. 796.5

Współczesne problemy wychowania fizycznego / pod red. K. Skalika i J. Polechońskiego ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49612-49616; CZYT. 796.01

Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej / pod red. J. Maliniaka, P. Sroki i G. Straucholda ; Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”. Wrocław : Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, 2014. (Konferencje Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” ; t. 5). Sygn.: CZYT. 796(091)

ZAŁEWSKA-MELER A.: *Codziennosc doświadczeń zdrowotnych a tożsamość zawodowa nauczycieli kultury fizycznej*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2014. Sygn.: W 49672; CZYT. 37.091

ZAWADZKI P.: *GKS wice mistrzem jest! : opowieść o tyskiej drużynie wszech czasów*. Tychy : Miasto Tychy, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

ZAWIOŁA W.: *Bądź fit : zaplanuj swój trening z Mariuszem Czerkawskim*. Warszawa : Burda Publishing Polska, cop. 2014. Sygn.: W 49662-49663; CZYT. 796.41

ZBYSZEWSKI K.: *Wczoraj na wrywki ; Nogami do sławy : piłkarskie mistrzostwa świata 1974*. Łomianki : Wydaw. LTW, 2014. Sygn.: CZYT. 82

ŻÓŁTOWSKA-DARSKA Y.: *Messi : mały chłopiec, który stał się wielkim piłkarzem*. Warszawa : „Egmont Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

Żywnienie i suplementacja w sporcie, rekreacji i stanach chorobowych / A. Zajac [i in.] ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49835-49853; CZYT. 796.61

Językoznawstwo, nauka o literaturze

BERG-KRASUSKA J., OLCZYK I.: *Grammar and vocabulary exercises : english in sports* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2014. Sygn.: W 49867-49875; CZYT. 796

CONSTAIN J.E.: *Calcio! : [powieść o pierwszym w dziejach meczu piłkarskim]*. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2014. (Salamandra). Sygn.: W 49664

MASCULL B.: *Business vocabulary in use : advanced*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. (Cambridge Professional English). Sygn.: W 49793

Nowy słownik niemiecko-polski / [aut. B. Drag i in.]. Kraków : „Zielona Sowa”, 2003. Sygn.: CZYT. 81

Nowy słownik polsko-niemiecki / [aut. M. Będuch i in.]. Kraków : „Zielona Sowa”, 2004. Sygn.: CZYT. 81

ZBYSZEWSKI K.: *Wczoraj na wyrwyki ; Nogami do sławy : piłkarskie mistrzostwa świata 1974*. Łomianki : Wydaw. LTW, 2014. Sygn.: CZYT. 82

Geografia, opisy krajów, podróże

KONDRACKI J.: *Geografia regionalna Polski*. Wyd. 3 uzup., dodr. 3. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. Sygn.: W 49882/+Mapa-49883/+Mapa; CZYT. 91

Historia, biografie

ADAMEK T.: *Fighter : autobiografia*. [Warszawa] : „Deadline”, cop. 2014. Sygn.: W 49674; CZYT. 796.8

ASKWITH R.: *Stopy w chmurach : opowieść o pasji i obsesji biegania*. Łódź : „Galaktyka”, cop. Sygn.: CZYT. 796.42/.43

AUCLAIR P.: *Thierry Henry : samotność na szczycie* / przedm. R. Nahorny. Warszawa : „Anakonda”, 2014. (Gwiazdy Sportu). Sygn.: W 49717; CZYT. 796.332

BOLT U.: *Szybszy niż błyskawica : autobiografia* / współpr. M. Allen. Wrocław : „Bukowy Las”, cop. 2014. Sygn.: W 49950; CZYT. 796.42/.43

BROWNLEE A., BROWNLEE J.: *Płynę, jadę, biegnę : autobiografia mistrzów triathlonu : bezcenne wskazówki treningowe*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Ole, cop. 2014. Sygn.: W 49945; CZYT. 796

BRYCHCZY L., KALINOWSKI G., BOŁBA W.: *Kici : Lucjan Brychczy - legenda Legii Warszawa*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann : Firma Wydaw. SEZAMM Małgorzata Maruszkina, cop. 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

BYSTRZYCKI M.: *Gerard Piqué : urodzony na Camp Nou* / współpr. G. Hunter, J. Burns. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49680; CZYT. 796.332

CHMIELEWSKI Z.: *Sportowcy w Powstaniu Warszawskim*. Warszawa : „Es-trella”, 2014. Sygn.: CZYT. 796(091)

FARAH M.: *Mo Farah : siła ambicji : autobiografia* / współpr. T.J. Andrews. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2014. Sygn.: W 49706; CZYT. 796.42/.43

FERGUSON A.: *Autobiografia*. Kraków : „Wydaw. Literackie”, cop. 2014. Sygn.: W 49788; CZYT. 796.332

GLÜCKLICH H.: *Mały wojownik : wspomnienia z żużlowych torów*. Bydgoszcz : [b.w.], 1994 (Druk. Offsetowa). Sygn.: CZYT. 796.6/.7

HARASIMOWICZ M.: *LeBron James : król jest tylko jeden?* Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49940; CZYT. 796.323

IWANOW B.: *Mistrzowie futbolu : [333 najlepszych piłkarzy świata]*. Wierzchy Parzeńskie : P.H.W. „Fenix”, [2014]. Sygn.: CZYT. 796.332

KOŁTOŃ R.: *Deyna, czyli Obcy*. Poznań : Zysk i S-ka, cop. 2014. Sygn.: W 49925; CZYT. 796.332

MACLEAY I.: *Carlos Tevez*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal, cop. 2014. Sygn.: W 49666; CZYT. 796.332

NAJMAN M.: *Jerzy Kulej - mój mistrz*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Ole, cop. 2014. Sygn.: W 49933; CZYT. 796.8

PELE, WINTER B.: *Piłka nożna zmienia świat*. Warszawa : Burda Publishing Polska, cop. 2014. Sygn.: W 49943; CZYT. 796.332

PODOLSKI L.: *Nie poddawaj się : dla czego talent to zaledwie początek : [autobiografia] / [tekst T. Brinx, A. Kommerling]*. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal, cop. 2014. Sygn.: W 49692; CZYT. 796.332

REDKNAPP H., SAMUEL M.: *Autobiografia : zawsze pod kontrolą*. Poznań : Dom Wydaw. REBIS, 2014. Sygn.: W 49929; CZYT. 796.332

TRAINI F.: *Messi : wieczny zwycięzca*. Warszawa : „Amber”, 2014. 302, Sygn.: W 49790; CZYT. 796.332

VALDES V.: *Samotność bramkarza : jak poradziłem sobie z presją i dotarłem na sam szczyt*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2014. Sygn.: W 49722; CZYT. 796.332

WAGNER G., MECNER K.: *Kat : biografia Huberta Wagnera*. Warszawa : „Agora”, 2014. (Biblioteka Gazety Wyborczej). Sygn.: W 49862; CZYT. 796.325

ŻÓŁTOWSKA-DARSKA Y.: *Messi : mały chłopiec, który stał się wielkim piłkarzem*. Warszawa : „Egmont Polska”, 2014. Sygn.: CZYT. 796.332

WYDAWNICTWA AWF

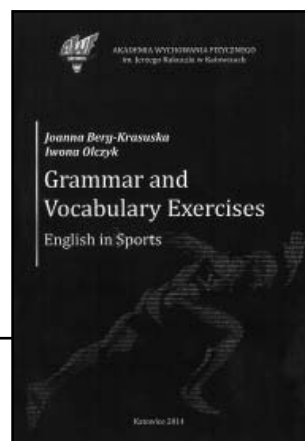

*Żywnienie i suplementacja w sporcie,
rekreacji i stanach chorobowych*

A. Zajac i in.

2014

J. Berg-Krasuska, I. Olczyk
*Grammar and Vocabulary Exercises.
English in Sports*
2014

K. Mrozowicz

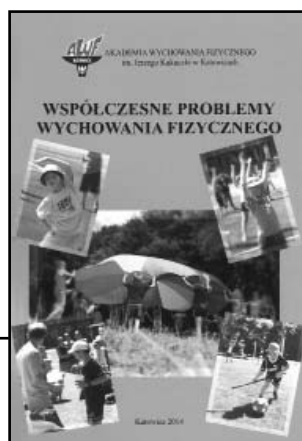
*Koncepcja determinantów zachowań
organizacyjnych zespołów ratowniczych*
2014

K. Cieślowski

Rynek turystyki konferencyjnej.
T. 1. Podstawy teoretyczne. Funkcjonowanie
i rozwój w świecie
2014

*Współczesne problemy wychowania
fizycznego*
pod red. K. Skalika i J. Polechońskiego
2014

Journal of Human Kinetics
Vol. 41, 2014

